Coordonatorul colecției: MARIUS SALA, membru corespondent
al Academiei Române

Coperta: Veniamin & Veniamin

ISBN: 973-9243-30-4

II 30694

INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN“

ANDREI AVRAM

CONTRIBUȚII ETIMOLOGICE

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE LINGVISTICA
INVENTAR CĂRȚI Nr. 28805

univers enciclopedic
București, 1997

II 30694

PREFAȚĂ

Academia Română a inclus recent printre lucrările sale prioritare *Dicționarul etimologic al limbii române*. Interesul pentru o astfel de lucrare este mare atât printre lingviști, dornici să realizeze printr-un efort colectiv această operă care lipsește din cultura românească, cât și la cititorii numeroși dornici să cunoască discuțiile cu privire la originea cuvintelor românești.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan“ din București al Academiei Române coordonează elaborarea acestei lucrări de interes național.

Din dorința de a introduce publicul larg în problematica etimologiei românești am considerat util să inițiem o serie *Etymologica* în care să fie prezentate atât problematica etimologiei românești, cât și diverse soluții etimologice oferite unor cuvinte cu origine mai puțin clară. Primul număr al seriei este opera lui Andrei Avram, ale cărui contribuții etimologice îl plasează în seria celor mai buni etimologi români: V. Bogrea, I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, Al. Graur, S. Pușcariu.

Ne exprimăm speranța că încercarea noastră va fi bine primită de marele public.

Marius Sala

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE LINGVISTICA
EXEMPLAR CĂRȚI Nr. 28805

II 30694

INTRODUCERE

1. Etimologia în general și etimologia limbii române. Conform celei mai simple definiții cu putință, etimologia este „studiul originii cuvintelor“ (Pierre Guiraud, *L'étymologie*, Paris, 1964, p. 5: „L'étymologie est l'étude de l'origine des mots“). O definiție mai dezvoltată este următoarea: „știința care urmărește și explică dezvoltarea cuvintelor de la formele și înțelesurile lor cele mai vechi până la formele și înțelesurile lor actuale sau până la cele dintr-o anumită perioadă a unei limbi ori a unui grup de limbi“ (Ion Coteanu, Marius Sala, *Etimologia și limba română. Principii – probleme*, București, 1987, p. 13). Celor două sensuri corespunzătoare definițiilor de mai sus – „studiul...“ și „ștința care explică...“ – li se adaugă un al treilea într-un bine cunoscut dicționar (Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan“, DEX. *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a, București, 1996), din care reproducem următoarele definiții: 1 „stabilire a originii unui cuvânt prin explicarea evoluției lui fonetice și semantice“; 2 „ramură a lingvisticii care studiază originea cuvintelor unei limbi“; 3 „etimon“ (în același dicționar se menționează că sensul „morfologie“ este învechit).

Stabilirea originii unui cuvânt constă în explicarea formei și sensului (formelor și sensurilor) acestuia prin forma și sensul (formele și sensurile) unui alt cuvânt, care este punctul de plecare, adică etimonul celui dintâi. Operația se soldează câteodată cu necesitatea de a se admite proveniența unui cuvânt din mai multe etimoane, care numai luate împreună pot explica toate sensurile cuvântului respectiv și structura fonetică (fonologică) a tuturor variantelor lui; în această situație avem a face cu o etimologie multiplă (vezi Al. Graur, *Etimologii românești*, București, 1963, p. 11–18).

Întrucât limba română nu este altceva decât aspectul la care a ajuns, la un moment dat al evoluției ei, varianta dunăreană a limbii latine, etimoanele unui număr însemnat dintre elementele cele mai importante ale lexicului românesc sunt cuvinte moștenite, transmise de la o generație la alta; de exemplu etimonul lui *limbă* este lat. *lingua*. O serie de cuvinte provin din substratul traco-dac al românei, ceea ce lingvistica poate să dovedească, deși, în general, etimoanele lor nu pot fi găsite sau nu pot fi identificate cu precizie în textele antice (cu privire la aceste etimoane se pot formula însă ipoteze plauzibile, pe baza comparației cu albaneza). Un mare număr de elemente ale vocabularului limbi române au fost formate chiar în această limbă (prin derivare, compunere sau schimbarea categoriei gramaticale). În sfârșit, multe cuvinte provin din limbile cu care româna a fost sau/și este în contact. Originea cuvintelor din toate categoriile menționate constituie obiectul etimologiei limbii române, subdiviziune a unei ramuri a lingvisticii care studiază limba română (din trecut și de astăzi) și care este numită uneori romănistică.

Întrucât stabilirea originii unui cuvânt înseamnă descoperirea etimonului acestuia, s-a ajuns nu numai la sinonimia etimologie = etimon, ci și la echivalența unor formulări ca următoarele: „originea cuvântului X este (ne)cunoscută“ – „etimologia cuvântului X este (ne)cunoscută“.

Poate că nu este de prisos să adăugăm, în încheierea acestui paragraf, că se încadrează în cercetarea etimologică și contribuțiile care nu reușesc (și, eventual, nici nu-și propun) să rezolve integral problema originii unui cuvânt sau a mai multor cuvinte, ci sugerează doar o direcție de urmat în vederea atingerii scopului (descoperirea etimonului), propun soluții vagi (de tipul „cuvântul provine, probabil, din limba X“), prezintă argumente în favoarea sau

împotriva unor explicații anterioare, formulează o ipoteză teoretic posibilă care se speră că va putea fi confirmată ulterior etc.

2. Criterii de bază folosite în cercetările etimologice. Nu conține nici o exagerare afirmația potrivit căreia etimologia este „une science mixte, une étude de synthèse, auxiliaire à la fois et tributaire de l'ensemble des sciences humaines“ (P. Guiraud, *op. cit.*, p. 7; cf. I. Coteanu, M. Sala, *op. cit.*, p. 7: „Pe cât este de vastă și de complexă, pe atât este etimologia de atrăgătoare“). Dacă așa stau lucrurile, se înțelege că etimologia profită înainte de toate de ceea ce îi oferă alte discipline lingvistice. Este evident că ea nu se poate dispensa de fonetică și de semantică. Cum se arată însă în cea de a doua dintre lucrările citate aici (p. 94), în cercetarea etimologică, „criteriul formal și cel semantic, cele mai importante, trebuie completate cu criteriul răspândirii geografice, cu cel funcțional (poziția cuvântului în limbă), cu cel semantico-onomasiologic și cu cel istorico-social“. O afirmație de tipul „cuvântul Y provine din cuvântul X“ nu se situează în câmpul științei dacă ea nu se întemeiază pe fapte care se referă la formele celor două cuvinte, adică la structurile lor fonetice. Indiferent de gradul de asemănare, respectiv, de deosebire dintre cuvintele în cauză, la stabilirea unei etimologii corecte se poate ajunge numai dacă, făcându-se apel la fonetica generală și la fonetica istorică a limbii studiate, se realizează o demonstrație în care elementele implicate sunt sunetele. De exemplu, deși între lat. *solem* și rom. *soare* există deosebiri fonetice destul de mari, s-a dovedit de mult că al doilea cuvânt provine din primul (forma de acuzativ singular a lui *sol*), conform unor legi fonetice ale limbii române care au acționat și în multe alte cazuri (lat. [l] intervocalic – numai simplu, nu și dublu – s-a transformat în [r] și în cuvintele devenite *fir*, *sare* etc.; de la lat. *o* accentuat, în contexte determinate, s-a ajuns la [ọa] și în *floare*, *toate* etc.).

Aplicarea criteriului formal în cercetarea etimologică se face ținându-se seamă de faptul că un sunet dat nu poate să se schimbe direct în orice alt sunet, în indiferent ce condiții. Limita dintre domeniul schimbărilor posibile (de exemplu, [e] > [i] sau [i] > [e]) și cel al schimbărilor socotite imposibile (cum ar fi [a] > [p]) – ce e drept, susceptibilă de a fi modificată pe măsura îmbogățirii informației – este, în general, cunoscută, grație foneticii generale, care înglobează concluziile desprinse din studierea unui foarte mare număr de limbi. Pe de altă parte, în căutarea etimonului unui cuvânt, cercetătorul se bazează pe ceea ce se știe cu privire la legile fonetice care au acționat în cursul evoluției limbii în cauză, reflectate de corespondențele identificabile în cazul cuvintelor cu etimologie sigură: lat. *l* intervocalic: rom. [r]; vechi rom. [ğ]: româna literară actuală [j], în anumite contexte (în cuvinte ca *ajunge*, *joc*); vechi slav [l´]: dacorom. [i̯] (în cuvinte ca *voie*); lat. *cl*: arom. [kl´]: dacorom. [ḱ] (de exemplu, lat. *clavis, -em*: arom. [kl´ai̯e]: dacorom. *cheie*) etc.

Legile în acțiune nefiind aceleași în orice perioadă a istoriei unei limbi, structura fonetică actuală a unui cuvânt poate uneori să conțină indicii cu privire la vechimea și, implicit, la originea lui. Din ultima dintre corespondențele menționate mai sus rezultă că un cuvânt în care apare grupul consonantic [kl] nu poate să aparțină fondului de elemente moștenite din latină, căci în acestea grupul nu s-a păstrat ca atare, ci a devenit [kl´] (fonetism existent încă în aromână și în celelalte două dialecte sud-dunărene) și, după aceea, [ḱ]: lat. *oculus, clamare* > dacorom. *ochi*, respectiv, *chema* (prezența secvenței [kl] într-un cuvânt moștenit din latină ar fi, teoretic, posibilă numai ca urmare a dispariției accidentale – dar improbabile – a unei vocale situate între cele două consoane: *culege* > **clege*). Așadar, verbul *clama*, de exemplu, deși seamănă mai mult decât *chema* cu lat. *clamare*, nu poate fi moștenit din latină, cum ar fi tentat să creadă un nespecialist. *Clama* este un împrumut recent în limba română; el provine din fr. *clamer* și deci nu este de origine latină, din punctul de vedere al limbii române. Nu este lipsit de interes faptul că, mergând înapoi în timp, putem descoperi un raport etimologic între fr. *clamer* și un cuvânt latinesc, dar pe cercetătorul limbii române îl preocupă în primul rând etimologia directă, nu etimologia indirectă a elementelor care alcătuiesc lexicul limbii noastre (cu privire la cel de al doilea tip de etimologie vezi, mai pe larg, I. Coteanu, M. Sala, *op. cit.*, p. 66–78; cf. observația care însoțește nota noastră consacrată cuvântului *rabașcă*).

În orice explicație etimologică demonstrației fonetice i se asociază, în mod obligatoriu, o demonstrație semantică. Aceasta din urmă nu constituie o problemă când este vorba despre stabilirea unui raport etimologic între două cuvinte cu același înțeles. De multe ori însă cercetătorul este pus în fața necesității de a dovedi descendența unui cuvânt Y dintr-un cuvânt X cu un sens (foarte) diferit; în această situație, pentru a fi convingătoare, explicația propusă trebuie să cuprindă argumentarea posibilității ca de la înțelesul originar al presupusului etimon să se fi ajuns la înțelesul cuvântului a cărui origine urmează a fi stabilită. Nu orice ipoteză privitoare la o evoluție semantică este plauzibilă, dar schimbări „spectaculoase“ ale sensului sunt posibile. Un exemplu interesant este cel al lat. *paludem*, acuzativul singular de la *palus* „baltă, mlaștină“, de la a cărui variantă *padulem* s-a ajuns la rom. *pădure*, cu un înțeles net diferit de cel al etimonului.

Se înțelege că pe un criteriu semantic se întemeiază și stabilirea etimologiei unui derivat a cărui structură fonetică permite raportarea la două (eventual, chiar mai multe) cuvinte de bază. De exemplu, dintr-o formă de infinitiv ca *părui* nu se poate deduce dacă avem a face cu un derivat de la *păr* sau de la *par*; făcându-se însă apel la sensurile atestate, se ajunge ușor la concluzia corectă: verbul provine din *păr* dacă înseamnă „a depila“ sau „a trage de păr“ și este un derivat de la *par* dacă înseamnă „a bate pari“ sau „a se bate cu parul“. Recurgând la un asemenea criteriu, semantic, am argumentat etimologia dată de I.A. Candrea numelui de plantă *părușcă* (vezi, mai departe, nota cu acest titlu), cuvânt pentru care DLR, după mențiunea „etimologia necunoscută“, trimite atât la *păr*, cât și la *par*. Tot semantica ne-a dirijat spre unele explicații care includ argumentarea necesității de a se considera drept o singură unitate lexicală (polisemantică) două cuvinte tratate în DLR ca unități lexicale distincte (*mârșă*^{1} și *mârșă*^{2}, *melegar*^{2} și *melegar*^{3} etc.) sau, dimpotrivă, de a se separa în două unități lexicale ceea ce în DLR se consideră a fi un singur cuvânt (vezi, de exemplu, nota *stingheri*). Analiza amănunțită a sensurilor și aducerea în discuție a tuturor variantelor formale pot, împreună, să conducă uneori la identificări ale unităților lexicale altele decât cele corespunzătoare articolelor („intrărilor“)

din DLR (vezi cu prire la această problemă Mioara Avram, *Despre unitatea lexicală a cuvintelor din* Dicționarul limbii române *(DLR)*, în SCL XXII, 1971, 4, p. 381–394).

Criteriul răspândirii geografice și-a dovedit eficiența în cercetările etimologice consacrate împrumuturilor din limbile popoarelor vecine și din cele cu care româna a fost în contact de-a lungul istoriei. Este, în general, de așteptat ca un cuvânt cu un înțeles și cu o structură formală care ne îndreaptă, de la bun început, spre o limbă slavă și cunoscut numai în Bucovina să fie împrumutat din ucraineană, din rusă sau din polonă, nu din bulgară sau din sârbo-croată, chiar dacă, din punctul de vedere al sensului și sub aspect fonetic, el „se potrivește“ foarte bine și cu cuvinte din ultimele două limbi menționate; pe de altă parte, un cuvânt de origine „slavă“ (= împrumutat dintr-un idiom slav oarecare, într-o epocă oarecare) cunoscut în toate provinciile românești are mai mari șanse de a proveni din vechea slavă decât de a se datora influenței recente a vreuneia dintre limbile slave moderne (cf. G. Mihăilă, *Criterile delimtării împrumuturilor slave în limba română*, în SCL XXI, 1971, 4, p. 351–356).

Cu privire la împrumuturile din maghiară este de subliniat importanța unui indiciu negativ: în mod sigur, un cuvânt a cărui etimologie nu se cunoaște încă și care se găsește și cel puțin în unul dintre cele trei dialecte sud-dunărene nu poate fi de origine maghiară în dacoromână (vezi I. Coteanu, M. Sala, *op. cit.*, p. 132).

Statutul funcțional al cuvintelor constituie un criteriu auxiliar, dar deloc neglijabil, în cercetarea etimologică. Există cuvinte importante și altele de care am putea să ne lipsim, fără a diminua calitatea comunicării, cuvinte populare și cuvinte caracteristice limbajului cult, termeni care denumesc obiecte, acțiuni, relații esențiale sau, dimpotrivă, realități specifice unor domenii înguste de activitate, cuvinte foarte frecvente și cuvinte foate rar folosite, unele polisemantice, cu numeroase derivate sau/și adesea întâlnite cu sensuri figurate, altele mai „sărace“ sub aceste aspecte. Avându-se în vedere trăsăturile menționate aici și ținându-se seamă de criterile amintite mai sus, este posibil să se formuleze ipoteze cu privire la vechimea în limbă a cutărui sau cutărui cuvânt, iar o astfel de ipoteză este de multe ori un prim pas spre stabilirea etimologiei.

De incontestabilă utilitate este aplicarea criteriului numit în cartea semnată de I. Coteanu și M. Sala „semantico-onomasiologic“ (vezi mai sus, în acest paragraf). De exemplu, dacă un termen a cărui origine este necunoscută (sau cu privire la care există divergențe de opinii între specialiști) se referă la unul dintre conceptele fundamentale ale credinței creștine, constatarea că acestora le corespund în multe cazuri (*Dumnezeu, biserică, cruce* etc.) cuvinte moștenite din latină justifică ipoteza conform căreia, până la proba contrară, termenul în cauză este, și el, moștenit din aceeași limbă.

Dat fiind că, destul de des, prin aplicarea diverselor criterii se poate ajunge la concluzii care nu converg, adică, de exemplu, fonetica ne îndreaptă într-o anumită direcție, iar semantica, răspândirea geografică sau alte fapte într-o direcție diferită, urmează să se aleagă, de la caz la caz, soluția cea mai satisfăcătoare, inclusiv formularea unor concluzii de tipul „probabil din...“, „etimologia necunoscută“, „etimologia nesigură“. Este foarte puțin probabil ca termenul *creștin* să nu fie moștenit din latină, deși redarea prin [șt] a grupului consonantic *st* din lat. *christianus* nu corespunde legilor fonetice ale limbi române (cf. lat. *pastionem* > rom. *pășune*; Al. Rosetti, *Istoria limbii române*. I. *De la origini până la începutul secolului al XVII-lea.* Ediție definitivă, [București], 1986, p. 346, explică menținerea grupului consonantic în felul următor: „cuvântul a pătruns târziu în limbă și nu a mai fost adaptat la cuvintele din vechiul fond“). În schimb, este nu numai foarte probabil, ci chiar sigur că *sfânt* nu provine din lat. *sanctus*, ci este un cuvânt împrumutat din vechea slavă, deși el aparține seriei de cuvinte în care intră și *Dumnezeu, creștin* etc. Așadar într-un caz are mai mare greutate criteriul onomasiologic, în cel de al doilea criteriul fonetic (consoana inițială din lat. *sanctus* nu putea nicidecum să devină în românește grupul [sf]; ea s-a păstrat ca atare în *sân-/sâm-* din *Sânnicoară, Sâmpetru* etc.).

De adăugat că în multe cazuri răspunsul adecvat la întrebarea dacă un cuvânt este sau nu este moștenit în română din limba latină se sprijină în parte pe argumente care derivă din examinarea situației din celelalte limbi romanice (vezi cele arătate, în nota *păpălău*, cu privire la originea lui *papală*). De subliniat, în această ordine de idei, faptul că o explicație în care cercetătorul limbii române face apel la un etimon latinesc reconstruit are mai mari șanse de a corespunde realității dacă cu același etimon poate fi pus în legătură și cel puțin un cuvânt întâlnit în una dintre limbile romanice occidentale.

Data primei atestări a unui termen constituie un criteriu care trebuie utilizat cu prudență și care, de altfel, nu este eficient în toate împrejurările. Dacă, să zicem, un cuvânt se întâlnește pentru întâia oară într-un text din secolul al XVII-lea, este evident că el nu poate să provină dintr-o limbă ca franceza, a cărei influență asupra limbii române a început să se exercite mai târziu, în condiții și pe căi cunoscute, dar ar fi greșit să considerăm că prima atestare este neapărat „actul de naștere“ (prin mijloace interne sau prin împrumut) al cuvântului în română și, pe această bază, să-i căutăm originea apelând exclusiv la fapte lingvistice și extralingvistice specifice secolului menționat; absența cuvântului din textele mai vechi nu este nici pe departe o dovadă a inexistenței lui în perioada precedentă, așa încât este necesar să avem în vedere ipoteze referitoare la toate straturile etimologice reprezentate în vocabularul limbii române de la origini până în secolul al XVII-lea, inclusiv.

Mai folositoare poate fi cunoașterea datei primei atestări în cercetările de etimologie consacrate cuvintelor „internaționale“ recente. De exemplu, din motive de ordin istoric și cultural asupra cărora nu este nevoie să ne oprim, pentru un termen cu cea mai veche atestare în română la o dată anterioară celui de al doilea război mondial sub o formă și cu un sens care pot fi explicate la fel de ușor prin franceză și prin engleză probabilitatea ca sursa împrumutului să fie prima dintre aceste limbi este, în principiu, mai mare decât probabilitatea corespunzătoare celeilalte ipoteze (chiar dacă termenul echivalent din franceză este, la rândul lui, un împrumut din engleză). Se înțelege însă că aici intră în joc și ceea ce știm despre natura și despre autorul textului în care apare cuvântul (un termen științific a putut fi preluat de un savant român dintr-o limbă sau alta, în funcție de țara cu care a avut contacte), precum și informațiile privitoare la vechimea ipoteticelor prototipuri în limbile despre care se crede că au putut fi surse ale cuvântului românesc.

În toate cazurile explicația etimologică trebuie să fie în concordanță cu datele furnizate de istorie, în sensul cel mai cuprinzător al termenului: istoria politică, evoluția societății și a mentalităților, dezvoltarea economică, istoria culturală etc. „L'histoire des choses nous renseigne donc sur l'origine des mots qui les désignent“, scrie P. Guiraud, *op. cit.*, p. 41. Același autor subliniază însă faptul că prioritare sunt criteriile lingvistice: „Compte tenu de l'ensemble des données historiques externes, seule en dernière analyse l'évidence linguistique interne peut fonder une étymologie“ (p. 93).

După cum se poate deduce din cele arătate în rândurile precedente ale acestui paragraf și în paragraful anterior, etimologistul trebuie să învingă dificultăți numeroase și variate. În cazul limbii române acestea sunt mai mari decât „media“ care caracterizează etimologia romanică în general, din diverse cauze, analizate amănunțit de C. Poghirc, *Probleme actuale ale etimologiei românești*, în LR XVII, 1968, 1, p. 15–23 (vezi, de exemplu, p. 15: „O primă și importantă dificultate în cercetarea etimologică o constituie multiplicitatea de origine a lexicului românesc“).

Toate principiile, metodele și criteriile despre care a fost vorba până aici au fost prezentate și explicate clar și ilustrate cu numeroase exemple în cartea semnată de I. Coteanu și M. Sala. Acolo sunt discutate pe larg și problemele specifice fiecăruia dintre straturile etimologice care alcătuiesc vocabularul limbii române. În cele ce urmează, vom pune (sau repune) în discuție o serie de fapte cu caracter particular care, dacă sunt luate în considerație, facilitează stabilirea originii unor cuvinte.

3. Informațiile oferite de variantele arhaice sau dialectale. Foarte adesea, o ipoteză etimologică referitoare la un cuvânt din limba literară sau dintr-un anumit grai de astăzi poate fi confirmată de datele pe care ni le oferă limba veche sau alte graiuri (inclusiv ale dialectelor aromân, meglenoromân și istroromân).

În cuvintele provenite din substrat sau moștenite din latină actualul [z] provine de regulă dintr-un mai vechi [ḍ], consoană africată păstrată uneori, ca particularitate arhaică, în unele graiuri: [orḍ] pentru *orz*. În cuvintele împrumutate din limbile slave lui [z] originar îi corespunde aceeași consoană, atât în limba veche, cât și în graiurile românești de astăzi. Date fiind aceste corespondențe (efecte ale unor legi caracteristice foneticii istorice a limbii române), în prezența unui cuvânt care conține sunetul [z] și a cărui etimologie nu a fost încă stabilită ipoteza provenienței din substrat sau din latină a cuvântului în cauză își poate găsi un punct de sprijin în existența acestuia sub forma cu [ḍ] într-un text vechi sau într-un grai actual oarecare (în cuvintele moștenite din latină [ḍ] reprezintă un stadiu fonetic intermediar între *d* originar și actuala fricativă din limba literară). De observat, totuși, că indiciul adus în discuție aici nu are o valabilitate absolută, deoarece [ḍ] apare uneori și în cuvinte împrumutate, ca *obraz* (din vechea slavă); el este însă util cel puțin pentru că permite să se atribuie un anumit grad de probabilitate fiecăreia dintre ipotezele concurente.

Există particularități ale graiurilor care nu reflectă legi fonetice, ci doar tendințe (efectele acestora pot fi observate în mai multe cuvinte, dar nu în toate cele care prezintă condițiile necesare producerii fenomenului în cauză). De exemplu, în unele graiuri dacoromâne [h] (mai ales în poziție prevocalică, atât la inițială, cât și în interiorul cuvântului) tinde să dispară: *oră* „horă", *Miai*, în loc de *Mihai* etc. Tot ca tendință s-a înregistrat și fenomenul opus, adică apariția unui [h] neetimologic (la inițială, înainte de vocală): alături de *ogeac* (variantă practic identică, din punct de vedere fonetic, cu etimonul turcesc, *ocak*), avem *hogeac, hogeag*. Ținând seamă de aceste date, pe care ni le furnizează mai ales dialectologia, putem să ne așteptăm ca un cuvânt cu [h] prevocalic inițial să aibă la bază un etimon cu vocală inițială (este, sigur, cazul lui *haripă*, de exemplu; în alte situații, firește, este vorba doar de ipoteze admisibile în principiu) și, în același timp, ca un cuvânt în care nu apare nici un [h] să aibă la bază un etimon care conținea această consoană (vezi, printre altele, notele *morea, orneață*).

4. Etimologia și schimbările formale neregulate. De multe ori, formele unui cuvânt suferă transformări care nu reflectă acțiunea legilor fonetice cunoscute – respectiv, nu pot fi încadrate în lista corespondențelor regulate de tipul „lat. *l* intervocalic: rom. [r]" sau „lat. *a* inițial, accentuat sau neaccentuat, dar nu aflat în poziție nazală: rom. [a]" – și nici nu pot fi puse pe seama unor tendințe, ci se datorează așa-numitelor accidente fonetice.

Frecvente sunt cazurile de asimilare. Normal ar fi fost ca lui [s] din fr. *chausson* să-i corespundă în română o consoană identică, întrucât în epoca împrumutării cuvântului devenit *șoșon* nu era în vigoare nici o lege conform căreia [s] urmat de vocală ar fi trebuit să se transforme în [ș]. Alteori s-a produs o disimilare, fenomenul opus asimilării: *mănunt* (din lat. *minutus*) > *mărunt* (în limba literară și în cele mai multe graiuri dacoromâne), deci [n]... [n] > [r]... [n].

Mai rar, pare-se, decât asimilarea și disimilarea a fost invocat în cercetările etimologice fenomenul numit metateză (schimbarea locului în cuvânt al unor sunete sau al unor trăsături ale sunetelor originare), căruia i se datorează, de exemplu, forma literară actuală *castravete* (în varianta dialectală *crastavete* se conservă grupurile originare [kr] și [st]). Multe dintre cuvintele în aparență „enigmatice" din punct de vedere etimologic își găsesc o explicație pe deplin satisfăcătoare în momentul în care se observă că formele lor actuale au apărut prin metateză (vezi, printre altele, nota *ticlui*) sau prin două accidente fonetice succesive dintre care unul a fost metateza (vezi nota *pojghiță*).

Există și alte feluri de accidente fonetice (epenteza, propagarea, sincopa etc.), care pot să îngreuneze descoperirea unui etimon. Alături de ele, trebuie luate în considerație modificările formale datorate unui fenomen mai complex, etimologia populară, pentru care vezi în special Theodor Hristea, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note,* București, 1968, p. 205–274 (iată două exemple, date la p. 207, respectiv, 218: *renumerație* pentru *remunerație*, prin apropiere de *număr*; *funegru* pentru *funebru*).

În sfârșit, trebuie spus că, atât în momentul efectuării unui împrumut, cât și în cursul istoriei ulterioare a cuvântului

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE LINGVISTICA
INVENTAR CĂRȚI Nr. 28802

împrumutat, pot să se producă modificări formale cărora este imposibil să li se aplice etichete corespunzătoare unor fenomene necunoscute și precis definite. Îi revine cercetătorului misiunea de a aprecia valoarea relativă a diverselor indicii de care dispune și de a decide dacă argumentele care pledează în favoarea unei etimologii sunt sau nu sunt mai solide decât contraargumentul extras din constatarea că din punct de vedere fonetic rămân neclarificate unele detalii (vezi, de exemplu, nota *șuprică*).

5. Fluctuații fonetice și morfologice. Făcându-se abstracție de faptul că unele legi și tendințe fonetice sunt specifice anumitor graiuri, cazurile de tipul *horă* – *oră* pot fi considerate, în cadrul dacoromânei, luată ca un tot, ilustrări ale unui fenomen relativ frecvent: fluctuația fonetică. Este însă mai potrivit, poate, să denumim cu acest termen numai „oscilația" (reflectată de secțiunile dedicate variantelor în marile dicționare) între două sau mai multe structuri fonetice corespunzătoare aceluiași cuvânt (mai exact, aceleiași forme gramaticale a aceluiași cuvânt) care nu pot fi puse în legătură cu legi sau cu tendințe fonetice specifice anumitor graiuri. Cunoașterea fluctuațiilor întâlnite la cuvintele a căror origine nu pune probleme este importantă pentru cercetarea etimologică întrucât permite, adesea, să se înlăture ceea ce, la prima vedere, pare să fie o piedică în calea stabilirii unei relații între un cuvânt dat și un ipotetic etimon.

Constatând că vechiului slav *strugŭ* îi corespund în română formele *strug* și *strung* și că în multe alte cazuri există fluctuații de tipul „consoană orală ~ consoană nazală + consoană orală" (*hodorog – hodoronc, otic – otinc, păstrugă – păstrungă* etc.), putem să luăm în considerațe ipoteza provenienței unui cuvânt (sau a unui sufix) care conține grupul NC dintr-un cuvânt (respectiv, dintr-un sufix) în care nu exista primul element al grupului. De remarcat că fluctuațiile de tipul C ~ NC se întâlnesc mai ales în cuvintele (sufixele) în care consoana orală este o velară (cf. Sextil Pușcariu, DR X, 1941–1943, partea a 2-a, p. 396: sufixele *-incă, -ingă, -oancă, -oangă* sunt considerate variante ale sufixelor *-ică, -igă, -oacă, -oagă*); sunt mai puține perechile de variante în care al doilea element al grupului nu este velară (vezi nota *pondili*).

Prezentăm, în continuare, alte câteva exemple de fluctuații între fonetisme care nu pot fi raportate la particularități cu caracter de lege (sau măcar de tendință) ale anumitor graiuri:

[ă] ~ [î], în poziție protonică, mai ales înainte de o consoană lichidă finală de silabă: *mălcaviță – mârcaviță, tălhar – tâlhar* (cf. nota *malcăvăț*);

[ă] sau [î] ~ [o] sau [u], în poziție protonică (mai frecvent, dar nu exclusiv, în vecinătatea unor consoane labiale); *mădărănie – modorănie, mălăceag – mulăceag, mânzăli – mânzoli, mâșcătură – mușcătură, smâ(n)ci – smu(n)ci* (am invocat această fluctuație în explicația dată, de exemplu, lui *toloboni*);

[o] ~ [u], în poziție posttonică: *martor – martur, vehicol – vehicul*;

consoană surdă ~ consoană sonoră: *palton – balton, pațachină – bațachină, ovăs – ovăz* (în sufixe este frecventă fluctuația [k] ~ [g]: *tălpic – tălpig*);

[k] sau [g] ~ [h]: *mocni – mohni, mogoandă – mohoandă* (vezi nota *măhuie*);

[l] ~ [r], în poziție preconsonantică: *maldac – mardac, mâlced – mârced*;

[l] sau [r] ~ [rl] : *chițoran – chițorlan, murui – murlui* (*chițorlan* este inclus de Al. Graur, SCL X, 1959, 2, p. 208, într-o lungă listă de cuvinte „a căror formă a fost schimbată intenționat, ca să permită formarea unui grup expresiv *rl*");

„zero" ~ [s] sau [z], în poziție inițială preconsonantică: *cheuna – scheuna, fârși – sfârși, fulgera – sfulgera, gârbaci – zgârbaci, tufiș – stufiș* (de menționat că fricativa inițială din cuvinte de tipul *scheuna* este considerată uneori drept prefix lipsit de valoare semantică; ne-am referit la fluctuația „zero" ~ [s] inițial în notele *scalfutăr, schencăni, schențăli, smioarță, spăheie*).

Ținând seama de existența fluctuațiilor de genul celor prezentate mai sus, cercetătorul își lărgește câmpul ipotezelor până dincolo de limitele impuse de aplicarea strictă a criteriului fonetic, care cere fie ca sunetele din cuvântul a cărui etimologie este căutată să se regăsească în etimon, fie ca neconcordanțele să poată fi atribuite unor schimbări fonetice regulate (cu caracter de lege) – întâlnite în cazurile deja rezolvate – sau/și normelor privitoare la încadrarea morfologică. Așadar dacă, de exemplu, un cuvânt cu etimologia necunoscută conține grupul [rl], atenția cercetătorului trebuie să se îndrepte nu numai spre un posibil etimon în care apare același grup, ci și spre eventuale prototipuri în care apare numai una dintre cele două lichide, într-un context comparabil cu cel al lui [rl] din cuvântul în cauză (vezi nota *pichirlău*). Este, poate, inutil să adăugăm că și în astfel de situații trebuie respectate, în paralel, criteriile semantic, geografic, istoric etc.

În linii mari, ceea ce am spus cu privire la fluctuațiile fonetice este valabil și pentru fluctuațiile morfologice. Dată fiind existența unor perechi de tipul *basc – bască, măiug – măiugă, tălpig – tălpigă, tort – tortă*, putem să ne așteptăm ca un substantiv feminin să aibă la origine un cuvânt străin terminat în consoană, deși de regulă prototipurilor cu o asemenea terminație le corespund în română masculine sau neutre cu finală consonantică (sau cu [u] după „muta cum liquida“); tot așa, etimonul unui masculin sau neutru terminat în consoană poate să fie un cuvânt cu [a] neaccentuat la finală, vocală care, în mod normal, este redată prin [ă] în română, ceea ce, aproape fără excepție, are ca urmare încadrarea în clasa femininelor.

Stabilirea unei etimologii face uneori necesară referirea atât la fluctuații fonetice, cât și la fluctuații morfologice (vezi nota *sulig*).

6. Clarificarea unor raporturi etimologice ca urmare a corectării erorilor de transcriere. Pentru simplificare, vom folosi, în rândurile următoare, un singur termen, transcriere, pentru a denumi mai multe operații: folosirea mijloacelor ortografiei oficiale pentru a se realiza ceea ce este (cel puțin în intenția transcriitorului) redarea aproximativă a unui fonetism dialectal; literarizarea (eliminarea unor particularități fonetice corespunzătoare legilor fonetice proprii anumitor graiuri); copierea; trecerea de la manuscris la textul tipărit.

În multe graiuri dacoromâne apar consoanele prepalatale [t´] și [d´], ca rezultate ale palatalizării labialelor sau/și a dentalelor ori ca echivalente ale mediopalatalelor [ḱ] și [ǵ] din limba literară. Cele două prepalatale pot fi redate (numai cu aproximație) cu ajutorul grupurilor de litere *ch*, respectiv, *gh*, urmate de literele *e* sau *i*. Este evident că pentru stabilirea etimologiei unor cuvinte în care se întâlnesc aceste grafii este necesară cunoașterea provenienței sunetelor [t´], [d´]; aceasta, la rândul ei, nu poate fi cunoscută însă fără a se cunoaște originea cuvântului. În asemenea situații corectarea unei greșeli de transcriere este, în mod necesar, parte componentă a înseși operației de stabilire a etimologiei, operație cu puncte de plecare în observarea unor relații altele decât cele privitoare la structura fonetică a cuvântului în cauză și la sunetele ipoteticului etimon. O formă pronunțată [t´ei̯] și, eventual, ajunsă la îndemâna cercetătorului sub forma *chei* nu conține nici un indiciu cu privire la proveniența lui [t´] (avem a face cu *piei, tei* sau *chei*?); dacă știm însă că este vorba despre numele unui copac, identificarea cuvântului nu mai constituie o problemă, iar literarizarea *chei* se dovedește greșită. În cursul cercetării etimologice, sensul unui cuvânt, ceea ce știm despre vechimea lui, despre regiunea în care circulă etc. ne furnizează indicii care, dacă sunt suficient de concludente, compensează neajunsul derivat din faptul că un sunet dat poate să aibă două sau mai multe surse (vezi notele *podovaghe* și *stimosi*).

Pe baza corespondenței ilustrate de perechi de forme ca *geană* – [jană], *fuge* – [fuje] (primul termen al perechii în limba literară și în unele graiuri; al doilea într-o parte a celorlalte graiuri) se efectuează uneori, în mod nejustificat, transcrieri prin care se reconstituie o africată presupusă originară, în locul fricativei atestate, ceea ce îngreunează cercetarea etimologică; este, de exemplu, cazul lu *mălăgenie* (vezi nota cu acest titlu).

Multe erori pot să apară în momentul în care un cuvânt este copiat (manual, nu fotografic sau cu ajutorul unui aparat de copiat), dactilografiat sau tipărit după un text scris de mână; foarte ușor se confundă, de exemplu, *u* cu *n, ă cu â, i* cu *î*. La transcrierea unor cuvinte notate cu alfabetul fonetic utilizat de obicei la noi și încărcat cu semne diacritice se întâmplă ca unele dintre acestea să fie omise sau plasate greșit (multe erori comise cu prilejul transcrierii cuvintelor care provin din materialul recoltat în anchetele dialectale – în special cele pentru *Atlasul lingvistic român* – au fost semnalate de I. Mării; vezi, de exemplu, LR XX, 1971, 1, p. 87–96, și 5, p. 515–526). Cu cât un cuvânt este copiat de mai multe ori, începând de la sursă și terminând cu textul tipărit, cu atât este mai mare probabilitatea ca forma pusă în circulația științifică să conțină greșeli de transcriere. În momentul în care acestea sunt descoperite și înlăturate este posibil ca soluția etimologică să devină evidentă sau ca măcar să se contureze calea de urmat spre identificarea etimonului (vezi, printre altele, nota *pălăcică*).

7. Conținutul volumului de față. Notele reproduse în paginile prezentului volum (o parte din contribuțiile noastre la etimologia limbii române) au apărut, grupate în 25 de serii, în revista „Limba română“, din 1967 până în 1995. Toate cuvintele discutate figurează în DLR, în părțile care cuprind literele *M–T*. În marea majoritate a articolelor de dicționar de la care am plecat se găsește mențiunea „etimologia necunoscută“ (însoțită sau nu de trimiteri de tipul „cf....“). În câteva cazuri (*stajnic, sulhar, sulhău*) întâlnim mențiunea „etimologia nesigură“. Dintre cuvintele care constituie obiectul notelor din volumul de față numai verbul *stingheri* are etimologie în DLR: „V. *stingher*“ (cuvântul la care se trimite figurează însă în dicționar cu „etimologia necunoscută“).

Cele mai multe dintre cuvintele discutate se întâlnesc numai în unele dintre graiurile dacoromâne (destul de numeroase sunt cele care nici n-au fost înregistrate în dicționarele anterioare). Era de așteptat ca mai ales cuvintele din această categorie să apară în DLR fără a fi însoțite de indicarea etimologiei. Ele pun și cele mai multe probleme din punctul de vedere al literarizării formelor consemnate în surse (publicate sau inedite) în care s-a folosit transcrierea fonetică. Așa se explică faptul că am insistat asupra unor chestiuni de fonetică a graiurilor dacoromâne, a căror clarificare s-a dovedit, nu de puține ori, hotărâtoare pentru stabilirea etimologiei (vezi, de exemplu, nota *păseșălat*). De menționat, totuși, că printre cuvintele de care ne-am ocupat se numără și unele de largă circulație: *măgăoaie, născoci, piază, pojghiță, stingher, stingheri, ticlui.*

Aplicând așa-numita metodă *Wörter und Sachen* („cuvinte și lucruri“), am adus în discuție detalii cu privire la natura unor obiecte sau acțiuni ale căror denumiri sunt, la prima vedere, obscure sub aspect etimologic și, în felul acesta, am pus în lumină existența unor raporturi semantice care justifică denumirile respective. De exemplu, informațiile extrase din lucrări de botanică ne-au ajutat să stabilim etimologiile unor cuvinte ca *norea* sau *palanețe*.

Mențiunile „etimologia necunoscută“ sau „etimologia nesigură“ apar și la cuvinte care, în diverse lucrări anterioare (dicționare, studii, note), au fost explicate, dar etimologiile propuse acolo nu au fost considerate satisfăcătoare și, în consecință, nu au fost preluate de autorii marelui dicționar academic. Pentru câteva dintre aceste cuvinte am considerat valabile, în întregime sau în cea mai mare parte, unele explicații neacceptate în DLR, în favoarea cărora am adus argumente suplimentare: *mudă* (SDLR), *părușcă* și *prăștină* (CADE), *porticuri* (Tamás, EWUER), *steji* (TDRG), *stingher* (O. Densusianu).

Din notele pe care le-am publicat de-a lungul a aproape trei decenii au fost lăsate la o parte următoarele trei:

maghistă „vrăjitoare“ (după DLR din *mag* „vrăjitor, magician“ + sufixul *-istă*). În LR XI, 1967, 3, p. 253, l-am explicat prin ngr. μάγισσα, cu același sens. Eugenio Coseriu, în *Verba et vocabula. Ernst Gamillscheg zum 80. Geburtstag*, München, 1968, p. 141, a arătat însă că trebuie să plecăm de la ngr. μαγίστρα (este evident că, din punctul de vedere al formei – mai ales în ce privește locul accentului –, acest etimon este mai satisfăcător decât cel propus de noi).

pățoancă „floarea-soarelui“ (fără etimologie în DLR). În LR XXI, 1972, 5, p. 428, l-am explicat prin bg. *подсънка*. Emil Vrabie, LR XLIV, 1995, 1–2, p. 16, a arătat însă că avem a face cu un împrumut din rusă (rus. reg. *подсолнка*).

scârpălui „a săpa pe un teren înclinat pentru a face un drum“. În LR XXXVII, 1988, 6, p. 516, l-am considerat de origine sârbocroată (scr. *skrpati, skrpiti* „a ajusta, a repara; a încropi“). Este însă mai satisfăcătoare explicația conform căreia ne găsim în prezența unui derivat de la *scarpă* „suprafață înclinată, taluz de pământ..." (I. Mării, CL XXXII, 1987, 2, p. 138).

Unui număr de note li s-a adăugat, în volumul de față, câte o *Observație*. În două cazuri (*paci, tutulău*) este vorba despre completări care constau în discutarea unor explicații anterioare publicării notelor noastre; într-un singur caz (*tejgherea*) observația conține justificarea faptului că am reținut nota noastră, deși etimologia cuvântului în cauză fusese dată mai înainte. În celelalte observații ne-am referit la contribuții ulterioare, care conțin explicații fie diferite, fie identice cu cele propuse în notele noastre. Cu privire la primele am făcut comentariile care ni s-au părut potrivite, acceptând, în parte (*pălămăți*) sau în totalitate (*rabașcă*) unele păreri (în observația la ultima dintre notele menționate aici am adăugat o sugestie privitoare la unul dintre sensurile cuvântului) ori, mai des, arătând motivele care ne determină să considerăm preferabile soluțiile date de noi.

Când o explicație conținută în una dintre notele noastre se regăsește într-o contribuție ulterioară a altui cercetător am menționat, în *observație*, acest lucru. Nedispunând de o „bancă de date" completă, oricărui cercetător i se poate întâmpla să nu cunoască tot ce s-a scris mai înainte cu privire la etimologia unui cuvânt (se înțelege că semnatarul acestor rânduri nu face excepție). Lucrarea intitulată *Etimologia limbii române. Bibliografie*. I, Timișoara, 1993, semnată de Livius Bercea, Mihaela Chioreanu, Sergiu Drincu — indiscutabil, foarte utilă – nu înlătură decât o parte dintre dificultățile întâmpinate de etimologist în materie de informație bibliografică (volumul cuprinde date extrase numai din patru periodice românești publicate din 1949 încoace). Așa stând lucrurile, mențiunile de tipul „fără referire la nota noastră", care figurează în observațiile adăugate textelor inițiale ale unor note, reflectă simple constatări, fără nici o intenție critică și fără dorința de a pune în discuție problema priorității.

La sfârșitul fiecărei note (înainte de eventuala *observație*) am indicat numărul revistei „Limba română" și anul calendaristic în care a apărut nota respectivă.

Textele inițiale ale contribuțiilor noastre au suferit, în vederea republicării în volum, câteva modificări minore: ordinea celor 25 de serii de note (cu aranjarea alfabetică a cuvintelor în cadrul fiecărei serii) a fost înlocuită cu o ordine alfabetică pentru totalitatea notelor; în dependență de modificarea precedentă, s-au schimbat formulele prin care s-au făcut trimiteri de la o notă la alta; pentru lucrările citate de mai multe ori s-au introdus abrevieri; au fost eliminate câteva erori de detaliu (inclusiv greșeli de tipar); s-a efectuat o unificare sub aspect tehnic.

Notele din paginile următoare ilustrează, credem, o mare parte dintre principiile și metodele generale ale cercetării etimologice și criteriile, generale sau specifice, utilizate în etimologia limbii române. În același timp, ele pun în evidență importanța pe care o poate avea luarea în considerație a unor fapte cu caracter accidental (în sensul cel mai larg al termenului), inclusiv a posibilității unor erori de transcriere.

După cum se va putea constata, în cursul argumentării unor soluții etimologice, corectărilor referitoare la forme li s-au asociat precizări și rectificări având ca obiect sensurile cuvintelor studiate.

ABREVIERI

Notă. Abrevierile reproduse din DLR și neincluse în lista care urmează (nume de autori, titluri de lucrări, formule uzuale în lexicografie etc.; de exemplu: Pașca, Gl.; p. ext.; reg.; spec.) sunt explicate în partea introductivă a primului tom din seria nouă a dicționarului (= Tomul VI. Litera *M*, 1965–1968).

ALR = *Atlasul lingvistic român*. Publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. I = Partea I, de Sever Pop: 1 = vol. I, Cluj, 1938; 2 = vol. II, Sibiu, Leipzig, 1942. II = Partea II, de Emil Petrovici: 1 = vol. I, Sibiu, Leipzig, 1940.

ALR II SN = *Atlasul lingvistic român*. [Partea a II-a]. Serie nouă. [Material cules de Emil Petrovici. Redactor principal: Ioan Pătruț, București]: 1 = vol. I, 1956; 4 = vol. IV, 1965; 5 = vol. V, 1966; 6 = vol. VI, 1969.

AnLIL = „Anuar de lingvistică și istorie literară", Iași, 1950 –.

Arvinte, *Terminologia* = V. Arvinte, *Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului*, în „Studii și cercetări științifice". Filologie (Iași), VIII, 1957, 1, p. 1–175.

AUT = „Analele Universității din Timișoara". Seria științe filologice, Timișoara, 1963 –.

Barbier de Meynard, DTF II = A. C. Barbier de Meynard, *Dictionnaire turc-français. Supplément aux dictionnaires publiés jusqu'à ce jour*. Second volume, Paris, 1886.

Bărbuț, *Dicț. olt.* = Dorina Bărbuț, *Dicționar de grai oltenesc*, Craiova, 1990.

BD = „Българска диалектология. Проучвания и материали", Sofia, 1962 –.

Bernštejn, BRS = С. Б. Бернштейн, *Болгарско-русский словарь*, Moscova, 1953.

BIFR = „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»", Iași, 1934–1947.

BL = „Bulletin linguistique", București, 1933–1948.

Bolocan, DBR = Gh. Bolocan, *Dicționar bulgar-român*, București, 1962.

Borza, DE = Al. Borza, *Dicționar etnobotanic, cuprinzând denumirile populare românești și în alte limbi ale plantelor din România*, [București], 1968.

CADE = *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească"*. Partea I. *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, de I.-Aurel Candrea. Partea II. *Dicționarul istoric și geografic universal*, de Gh. Adamescu, București, [1926–1931].

Cioranescu, DER = Alejandro Cioranescu, *Diccionario etimológico rumano*, La Laguna, 1958–1966.

CL = „Cercetări de lingvistică", Cluj-Napoca. 1956 –.

CV = „Cum vorbim", București, 1949–1952.

DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, București, 1913–1948.

Dal', TS II = Владимир Даль, *Толковый словарь живого великорусского языка*. Второе издание исправленное и значительно умноженное по рукописи автора. Том второй, *И-О*, S.-Peterburg, Moscova, 1881 [reproducere fotografică, Moscova, 1956].

Dayre et al., HSFR = J. Dayre, M. Deanović, R. Maixner, *Hrvatskosrpsko-francuski rječnik*. II. dopunjeno izdanje priredio R. Maixner, Zagreb, 1960.

DDA = Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân general și etimologic. Dictionnaire aroumain (macédo-roumain) général et étymologique*, [București], 1963.

Densusianu, GȚH = Ovid Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, MCMXV.

DGR = Academia Republicii Socialiste România, Institutul de lingvistică, *Dicționar german-român*. [Coordonare și revizie Mihai Isbășescu și Maria Iliescu, București], 1966.

DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române* (DLR). Serie nouă, București, 1965 –.

DLRC I, II = Academia Republicii Populare Române, *Dicționarul limbii române literare contemporane*, [București]: volumul I, *A–C*, 1955; volumul al II-lea, *D–L*, 1956.

DM = Academia Republicii Populare Române, Institutul de Lingvistică din București, *Dicționarul limbii române moderne* [București], 1958.

DR = „Dacoromania", Cluj, 1921–1948.

DRR II = *Dicționar rus-român*. Volumul al II-lea. Redactori principali Gheorghe Bolocan, Tatiana Nicolescu. Sub conducerea redacțională a acad. Emil Petrovici, București, 1960.

Eckhardt, MFSz = Eckhardt Sándor, *Magyar-francia szótár*, Budapesta, 1958.

FC III 1 = *Formarea cuvintelor în limba română*. Volumul al III-lea. *Sufixele*. 1. *Derivarea verbală*, de Laura Vasiliu, [București], 1989.

FOM I, II = *Folclor din Muntenia și Oltenia. Texte alese din colecții inedite*. [Redactor responsabil: Ion Șerb]. I, II, [București], 1967.

Gămulescu, *Elementele* = Dorin Gămulescu, *Elementele de origine sârbocroată ale vocabularului dacoromân. Elementi srpskohrvatskog porekla u dakorumunskom rečniku*, București, Pančevo, 1974.

Gămulescu/Jifcovici, DSCR = Dorin Gămulescu, Mirco Jifcovici, *Dicționar sârbocroat-român*, București, 1970.

Glosar Oltenia = *Glosar dialectal Oltenia*, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu și Magdalena Vulpe, București, 1967.

Graur, ER = Al. Graur, *Etimologii românești*, [București], 1963.

GS = „Grai și suflet", București, 1923–1937.

Guțu, DLatR = G. Guțu, *Dicționar latin-român*, București, 1983.

Hrinčenko, *Slovar'* II, III = Б. Д. Гринченко, *Словарь украинского языка*, Kiev: том II, *З–Н*, 1908; том III, *О–п*, 1909 [reproducere fotomecanică, Kiev, 1958, respectiv, 1959].

Hristea, *Probleme* = Theodor Hristea, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, București, 1968.

Kis, *Încadrarea* = Emese Kis, *Încadrarea substantivelor de origine maghiară în sistemul morfologic al limbii române*, București, 1975.

Lexic regional I, II = *Lexic regional*: [1]. Redactor coordonator: Gh. Bulgăr, [București], 1960; 2. Redactor coordonator: Lucreția Mareș, București, 1967.

LR = „Limba română", București, 1952 –.

MCD = „Materiale și cercetări dialectale", București, 1960 –.

MDE = *Mic dicționar enciclopedic*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, 1978.

Miklosich, *Lexicon* = Fr. Miklosich, *Lexicon Palaeoslovenico-graeco-latinum*. Emendatum auctum, Viena, 1862–1865.

MN = material necartografiat (în atlasele lingvistice).

MRSz = *Magyar-román szótár. Dicționar maghiar-român*. [Redactor principal Kelemen Béla], București, 1961.

NALR–Oltenia, I, II, III = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia*, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu, de Teofil Teaha, Ion Ionică și Valeriu Rusu, București: I, 1967; II, 1970; III, 1974.

Pascu, *Sufixele* = G. Pascu, *Sufixele românești*, București, Leipzig, Viena, 1916.

Petit Robert = Paul Robert, *Le Petit Robert 1. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, rédaction dirigée par A. Rey et J. Rey-Debove, Paris. [Nouvelle éditon revue, corrigée et mise à jour pour 1984].

Petrovici, *Graiul carașovenilor* = Emil Petrovici, *Graiul carașovenilor. Studiu de dialectologie slavă meridională*, București, 1935.

Prodan/Buia, *Flora* = I. Prodan, Al. Buia, *Flora mică ilustrată a României*. Ediția a V-a, București, [1966].

Pușcariu, *Limba română* II = Sextil Pușcariu, *Limba română*. Vol. II. *Rostirea*, [București], 1959.

Rečnik bălg. ez. = Българска Академия на Науките. Институт за български език, *Речник на съвремения български книжовен език*. Том втори, *Л-П*, Sofia, 1957.

REW = W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, 3. vollstandig neubearbeitete Auflage, Heidelberg, 1935.

Ristić/Kangrga, RSHN = Светомир Ристић и Јован Кангрга, *Речник српскохрватског и немачког језика*. Други део. *Српскохрватско-немачки*, Belgrad, 1928.

RJAZU = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Na svijet izdaje Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, Zagreb, 1880 –.

RRL = „Revue roumaine de linguistique“, București, 1956 –.

RS = „Romanoslavica“, București, 1958 –.

SCL = „Studii și cercetări lingvistice“, București, 1950 –.

SDLR = August Scriban, *Dicționaru limbii românești (etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*. Edițiunea întâia, Iași, 1939.

SMFC = „Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română“, București, 1959–1972.

Stéphanova et al., DBF = L. Stéphanova, A. Radev, G. Dortchev, N. Kolev, *Dictionnaire bulgare-français*, Sofia, 1964.

Steuerwald, TDW = Karl Steuerwald, *Langenscheidts Taschenwörterbuch der türkischen und deutschen Sprache*. Teil I. *Türkisch-Deutsch*, Berlin, München, Viena, Zürich, [1966; 12. Auflage, 1978].

Tamás, EWUER = Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen (unter Berücksichtigung der Mundartwörter)*, Budapesta, 1966.

TDRG = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, București, 1895–1925.

Todor, *Mic atlas* = I. Todor, *Mic atlas de plante din flora Republicii Socialiste România*, București, 1968.

Udrescu, *Glosar* = D. Udrescu, *Glosar regional Argeș*, București, 1967.

Vasmer, *Rus. et. Wb.* II, III = Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg: zweiter Band, *L – Ssuda*, 1955; dritter Band, *Sta-Ÿ*, 1958.

ETIMOLOGII

MAALĂ. Cuvântul a fost înregistrat în Dobrogea, cu sensul de „muncă multă, hamalâc“. Mențiunea „etimologia necunoscută“ este urmată, în DLR, de trimiterea „cf. *măhal*“ (această formă, cu [ă] în silaba neaccentuată – pentru care vezi Iorgu Gane, în *Lexic regional* II, p. 96 –, nu figurează în DLR, unde apare însă *mahal*, cu trimitere la *hamal*). Legătura dintre *maală* și *mahal* (*măhal*) este evidentă, dar, fără îndoială, nu directă: *maală* trebuie considerat postverbal de la *măhăli* „a munci mult, ca un hamal, a duce tot greul într-o gospodărie“ (DLR); cf. *migală* < *migăli*. Absența lui [h] se explică fără dificultate (cf. *maala*, variantă a lui *mahala*). [6/1971]

MAGIARCĂ. A fost înregistrat în Banat, cu sensul de „soi de viță de vie foarte roditor, cu struguri albi și negri, cu bobul mare și rotund“. Cuvântul provine, fără îndoială, din sârbocroată; vezi RJAZU, s.v. *màǵârka*^{2}, sensul *b*: „vrsta vinove loze [= soi de viță de vie]“.

În DLR este înregistrată și o variantă *măjarcă*, obținută – de altfel, ca și forma din titlul acestei note – ca răspuns la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu. Probabil litera *j* notează aici sunetul [ź] (caracteristic graiului bănățean și corespunzător, în cuvintele din limba comună, unui [ĝ] literar), deși nu este exclus nici ca *j* să redea fricativa caracteristică, în cuvinte ca *geană*, graiului crișean (din indicațiile date în DLR rezultă că *măjarcă* provine din nord-vestul Banatului, deci din apropierea ariei lui [j]). Oricum, considerăm că *măjarcă* ar fi trebuit să fie inserat în DLR sub forma „literarizată“ *măgearcă*.

Cât despre varianta scrisă *magiarcă*, grafia *gi* ar putea fi considerată, eventual, rezultatul unei „literarizări“ făcute de cei care au răspuns la *Chestionarul* amintit, deci *gi* ar corespunde tot unei fricative. Dar sunetul scris *gi* ar putea să provină nu dintr-o africată, ci dintr-o oclusivă palatală. Substantivul *màǵârka*^{1} „maghiară“ (din punctul de vedere al formei, evident identic cu *màǵârka*^{2}) este notat în RJAZU nu numai în acest fel (cf. мàѵâрка „maghiară“ și „soi de prune“, la Vuk Stef. Karadžić, *Српски рјечник истумачен немачкијем и латинскијем ријечима*. Четврто државно издане, Belgrad, 1935), ci și *màđârka*. Întrucât africatei [đ] din majoritatea graiurilor sârbocroate îi corespunde în alte graiuri oclusiva [d´] sau un sunet foarte apropiat de aceasta, iar fonetismul [d´] este cunoscut în graiurile sârbocroate din Banat (vezi Petrovici, *Graiul carașovenilor*, p. 102–105), *magiarcă* provine, după toate probabilitățile, dintr-un etimon cu [d´] la începutul celei de a doua silabe (fricativa din varianta scrisă *măjarcă* pare a avea la bază un [ğ] sârbocroat). Este de așteptat ca acestui [d´] să-i corespundă un [đ] în pronunțarea bănățenească a cuvântului românesc, întocmai ca lui [d´] (= [d] literar, în cuvinte ca *deal*) din alte graiuri românești; cf., de exemplu, ALR II SN 2, h. 621 (*cherestea*): scr. [grád´´a] (punctul 25) sau [grȁđa] (punctul 37) – rom. *gra*[đ]*e* sau *gra*[đ]*ie* (punctele 29, 36, 47, 76) „cherestea“.

Sunetul [đ] din graiul bănățean, echivalent al lui [d´] dintr-o mare parte a graiurilor dacoromâne de nord-vest, reprezintă, după cum se știe, rezultatul alterării unei oclusive dentale (în cuvinte ca *deal*) sau a unei oclusive palatale (în cuvinte ca *gheață*; în ce privește acest din urmă caz, trebuie precizat că lui [ǵ] literar îi corespunde [đ] numai într-o parte a Banatului; vezi I.-A. Candrea, GS I, 1923–1924, 2, p. 180–182; Ion Pătruț, DR X, partea a 2-a, 1943, p. 304). Prin urmare, plecând de la fonetismele [đ] sau [d´], trebuie să reconstituim, în sensul literarizării, fie un [d] (urmat de vocală sau de semivocală palatală), fie un [ǵ]. Alegerea între cele două oclusive este greu de făcut când nu cunoaștem sursa (directă sau mai îndepărtată) din care provine cuvântul respectiv – ceea ce nu este cazul cu *magiarcă*.

După părerea noastră, admițând că grafia *gi* redă în *magiarcă* un [đ] corespunzător lui [d´] (eventual, lui [đ]) din sârbocroată, cuvântul în discuție trebuie scris, în formă literarizată, **maghiarcă**; alegând această grafie (și nu grafia **madearcă*) ne întemeiem pe faptul că la origine avem a face cu un [d´] într-un cuvânt (magh. *magyar*) care, pătruns în românește, este scris cu *ghi* și pronunțat cu [ǵ] în limba literară. [3/1967]

MAHIAVĂ. Apare la D. Țichindeal, cu sensul de „zavistie, pizmă, intrigă“. După părerea noastră, cuvântul este, fără îndoială, în legătură cu numele propriu *Machiavelli*, ca și *machiavelic*, *machiavelism* etc., împrumutate, după DLR, din franceză sau din italiană – și, ca și *machiaverlâc*, format în românește. Ca sens, *mahiavă* este foarte apropiat de *machiavelism* și de *machiaverlâc* [„politică (p. ext. acțiune, comportare) vicleană; lipsă de loialitate și de scrupule; perfidie (în treburile publice și private)“; DLR, s.v. *machiavelism*]. În ce privește forma – trecând peste prezența unei fricative în locul lui [ḱ], care nu pune nici o problemă (cf. *machină – mahină, orchestră – orhestră* etc.) –, ni se pare evident că *mahiavă* este un derivat regresiv, deși, ce e drept, de un tip aparte (o formație regresivă, de la *Machiavelli*, este și toscanul *machia* „Spitzbube“, citat de REW, nr. 5204 a).

Întrucât *machiaverlâc* pare a fi recent (cea mai veche atestare la I. L. Caragiale, după indicațiile din DLR), trebuie eliminată din discuție posibilitatea ca acest cuvânt să fi constituit punctul de plecare: *mahiavă* (pl. *mahiave*) < *machiaverlâc*, după modelul *paiață – paiațarlâc* (după DLR, cuvintele de tipul *paiațarlâc* au servit la crearea lui *machiaverlâc* însuși). Credem că *mahiavă* poate fi explicat satisfăcător pornindu-se de la un derivat **machiavelicesc*. Într-o epocă în care sufixul adjectival *-icesc* (cu varianta *-alicesc*) era foarte frecvent – adică în jurul anului 1800 (vezi Fulvia Ciobanu, SMFC I, 1959, p. 108; N. A. Ursu, LR XIII, 1964, 5, p. 422) – din **ma(c)hiavelicesc* a putut să se detașeze o bază *mahiavă*, după modele ca *dietalicesc* (Romulus Todoran, în *Contribuții la istoria* *limbii române literare în secolul al XIX-lea*. Volumul al III-lea, [Bucureşti], 1962, p. 127) – *dietă, raielicesc* (Fulvia Ciobanu, *loc. cit.*, p. 113) – *raia*. [3/1967]

MAIA. Înseamnă „os mort situat în partea posterioară a copitei calului; furcuță, rândunică, melc". În TDRG găsim un singur articol cu acest titlu, care cuprinde, alături de alte două sensuri, atât sensul „ferment" (în DLR, *maia*^{1}), cât și pe cel menționat mai sus (în DLR, *maia*^{2}). Întemeindu-se pe indicațiile date în TDRG, Ștefan Pașca, DR V, 1927–1928, p. 304, trimite, pentru *maia* „os mort", la tc. *maja* (= *maya*, în DLR; la H. Tiktin, *majé*), etimonul care stă la baza lui *maia* „ferment". Autorii DLR au procedat just neacceptând această etimologie și urmându-l pe I.-A. Candrea, în dicționarul căruia cele două sensuri în discuție aparțin la două cuvinte diferite (pentru *maia* „os mort" CADE nu propune nici o etimologie). Credem încă că *maia*^{2} n-ar fi trebuit să fie separat de *maia*^{3} „netezitoare (folosită la tencuit); mistrie", care apare în DLR cu mențiunea „cf. *mala*^{1}" (acest din urmă cuvânt, glosat „drișcă; mistrie", provine, după DLR, din tc. *mala*). Ni se pare evident că sensul de „mistrie" al lui *maia*^{3} (= *mala*^{1}) se află la baza celui care apare sub *maia*^{2}. Între ele există același raport ca și între sensurile lui *furcuță*: „furcă mică; furculiță" și „os mort" (vezi sinonimele lui *maia*^{2} în definiția reprodusă la începutul acestei note); un caz similar de folosire a numelui unei unelte pentru a se desemna o noțiune din domeniul anatomiei este cel reprezentat de bine cunoscutul termen *furca pieptului*. De adăugat că în unul dintre citatele date în DLR sub *maia*^{2} (după Ștefan Pașca, *loc. cit.*) găsim precizarea că „osul mort" în discuție este „în formă de unghi ascuțit", ceea ce explică extensiunea de sens pe care a suferit-o *maia* „mistrie". [6/1971]

MALCĂVĂȚ. Este, după DLR, „numele unei plante de baltă, nedefinite mai de aproape, ale cărei rădăcini sânt întrebuințate ca nutreț". Varianta cu [a] în penultima silabă apare în răspunsurile la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu și provine din regiunea Brăilei, după cum arată I.C[oteanu] în LR XV, 1966, 2, p. 133, unde **malcavăț** figurează într-o listă de cuvinte pe care redactorii DLR nu le-au

putut defini exact (din greșeală, în DLR s-a tipărit H I 29, trimitere corespunzătoare fostului județ Botoșani; redactorii DLR ne-au comunicat că trimiterea corectă este H I 129). Varianta *malcăvăț* (cu [ă] în silaba a doua), dată ca titlu al articolului din DLR (tipărit, greșit, MALCĂVÂȚ) nu apare nicăieri ca atare; în cel de al doilea izvor indicat (George Baronzi, *Opere complecte*. Vol. I. *Limba română și tradițiunile ei*, Galați, 1872, p. 113) cuvântul este scris *malcavĕț*, de unde rezultă că avem a face cu [a] în amândouă silabele neaccentuate. După toate probabilitățile, și G. Baronzi a înregistrat cuvântul în aceeași regiune a Brăilei.

În cele ce urmează, vom încerca nu numai să stabilim etimologia lui *malcavăț* (*malcăvăț*), ci și să identificăm planta numită cu acest cuvânt, răspunzând astfel apelului adresat de redacția DLR în LR, *loc. cit.*

Ca formă, *malcavăț* corespunde destul de bine sârbocroatului *мâрковац*, pe care îl întâlnim la Ristić/Kangrga, RSHN, cu glosarea „ganzblättrige Waldrebe" și cu indicarea denumirii științifice a acestei plante, *Clematis integrifolia*: fluctuația între [r] și [l] în poziție preconsonantică nu este rară (vezi, de exemplu, în CADE, *mălcaviță* „reumatism articular" cu varianta *mârcaviță*), [o] a putut deveni [a] prin asimilare, ca în toponimul *Brastavăț(u)* < **Breastoveț* (E. Petrovici, CL II, 1957, p. 38), iar [ă] din silaba accentuată poate proveni dintr-o vocală cu timbru similar, care a existat – în sufixul *-ac* (< **-ьць*), ca și în alte cazuri – într-o fază mai veche a sârbocroatei și s-a păstrat până astăzi în unele graiuri ale acestei limbi (vezi Petrovici, *Graiul carașovenilor*, p. 81, nota 3; idem, RS XII, 1965, p. 12). Dacă, așa cum credem noi, *malcavăț* este de origine sârbocroată, atât fonetismul [ă] în silaba accentuată, cât și răspândirea geografică a cuvântului (departe de zona influenței sârbești recente) par să pledeze în favoarea unei relative vechimi a cuvântului în limba română.

Identificarea plantei numite *malcavăț* pune probleme destul de complicate. Denumirea științifică, *Clematis integrifolia*, menționată în dicționarul sârbocroat-german citat mai sus ne trimite la o plantă cu flori albastre, clocoțelul. Tot *clocoțel* (vezi DA, s.v.) se numește însă și planta *Thalictrum aquilegifolium*, căreia i se spune și *rutișor*; acest cuvânt, la rândul lui, denumește mai multe plante, dintre care unele cresc prin locuri umede și au flori galbene (vezi CADE, s.v. *rutișor*), ceea ce, evident, este departe de a simplifica lucrurile. Indicația cu privire la locurile prin care cresc aceste plante cu flori galbene concordă cu ceea ce știm despre *malcavăț* și ne determină să examinăm posibilitatea ca echivalentul românesc al scr. *mârkovac* să aibă alt înțeles decât acela de „*Clematis integrifolia*", adică să denumească o plantă cu flori galbene; prin intermediul raporturilor de sinonimie parțială menționate mai sus, se poate stabili o legătură între sensul cuvântului sârbocroat și sensul „plantă cu flori galbene". Dar – deși în domeniul numelor de plante confuziile de tot felul sunt frecvente – datele menționate până aici nu sunt suficiente pentru a oferi o bază semantică sigură derivării lui *malcavăț* din scr. *mârkovac*; cu atât mai puțin ne permit aceste date să identificăm planta numită *malcavăț*.

Elemente noi găsim la Radu Flora, *Dicționar sârb-român*, Vârșeț, 1952, unde *маркова* (nu se notează accentul) este glosat „piciorul-caprei, un soi de gălbenea de pădure". După indicațiile din dicționarele limbii române, atât *piciorul-caprei*, cât și, mai ales, *gălbenea* (*gălbenele*) denumesc, printre altele, plante din famila *ranunculaceae*, dintre care multe au flori galbene și cresc prin locuri umede. Credem că – întemeindu-ne pe faptele discutate în alineatul precedent și pe glosarea din dicționarul lui Radu Flora – putem susține apartenența malcavățului la aceeași familie de plante (căreia, de altfel, îi aparține și clocoțelul = *Clematis integrifolia*; vezi DA, s.v. *clocoțel*); credem, de asemenea, că, întrucât în glosarea amintită apare termenul *gălbenea*, trebuie să vedem în *malcavăț* o plantă cu flori galbene.

Ar urma să utilizăm, pentru a stabili sensul exact al cuvântului care ne interesează, partea finală a definiției din DLR, unde se susține că este vorba despre o plantă „ale cărei rădăcini sânt întrebuințate ca nutreț". Această indicație este însă greșită; în lucrarea citată a lui G. Baronzi, la pagina la care trimite DLR, găsim următoarea glosare: „o rădăcină care crește pe marginea bălților și pe care țăranii o întrebuințează drept nutriment". Aici *rădăcină* înseamnă, după toate probabilitățile, „plantă, buruiană (în general)" – cf. sinonimia *rădăcină* *de lângoare* = *floare de l.* = *iarbă de l.* (CADE, s.v. *lângoare*) – iar *nutriment* înseamnă, cu siguranță, „aliment (destinat oamenilor)", nu „nutreț (pentru animale)"; de notat că în LR XV, 1966, 2, p. 133, se arată, corect, că malcavățul este o plantă „comestibilă". Așa stând lucrurile, ni se pare neîndoielnic că *malcavăț* denumește planta care în CADE, s.v. *untișor*, este definită astfel: „plantă cu frunze groase, lucitoare și de un verde închis, cu flori galbene-aurii, ce crește prin păduri și locuri umbroase și umede; frunzele tinere se prepară ca salată; numită și «calce-mică», «grâușor», «salată-de-câmp» etc. (*Ficaria ranunculoides*)". [3/1967]

MANGUCIE. Cuvântul este scris *mangugie* la L. Costin, Gr. băn. 133 (singura sursă menționată în DLR) și *mângugie* (cu *â* = [î] sau [ă]) la Novacoviciu, C. B., la care trimite L. Costin (așadar în DLR avem a face cu o greșeală de transcriere: probabil, s-a citit *C* pe o fișă unde era scris *G*); amândoi autorii îl glosează „prăpădit, sărac, fudul". Admițând – ceea ce nu ni se pare greu – că sonoritatea ultimei consoane se datorează unei asimilări și că, în același timp, s-a produs o simplificare a unui grup consonantic neobișnuit, *mangucie* (de fapt, *mângugie* sau, mai curând, **măngugie**) poate fi explicat ca împrumut din sârbocroată: scr. *mangupče* „Gaunerchen, Gassenbübchen" (Ristić/Kangrga, RSHN, s.v.) are sensuri destul de apropiate de cele ale cuvântului românesc (dacă nu cumva „prăpădit" este echivalent cu „derbedeu", ceea ce ar însemna că ne găsim în prezența chiar a unei identități parțiale). [3/1972]

MARANIOI. Cuvântul, glosat „baraboi", figurează în DLR cu mențiunea „prin Transilv[ania]". După indicațiile date în DA, s.v. *alună, alunică, baraboi*, acest din urmă cuvânt are, printre altele, două sensuri – „cerfeuil bulbeux (*Chaerophyllum bulbosum*)" și „terre-noix (*Bunium bulbocastanum*)" – care apar și la *alunele* (pluralul lui *alunică*); pe de altă parte, *baraboi* înseamnă, rar, și „alune americane", iar *alune-de-pământ* denumește și planta „terre-noix", numită, după cum am văzut, și *baraboi*. Sinonimia parțială dintre *baraboi* și unele compuse sau derivate de la *alună* ne oferă posibilitatea de a stabili care este originea celuilalt sinonim, *maranioi*.

Punctul de plecare îl constituie cuvântul maghiar pentru „alun(ă)“, mai precis, varianta dialectală **manyaró*, a cărei existență, astăzi sau în trecut, poate fi dedusă – așa cum a arătat E. Petrovici, DR XI, 1948, p. 230 – din compararea formelor atestate: *mogyoró, magyaró, monyoró, monyaró*

Pentru a explica aspectul fonetic al cuvântului în discuție, este necesar, mai întâi, să presupunem fie că **manyaró* a devenit, în vreun grai maghiar, **maranyó*, fie că consonantismul cuvântului a fost modificat pe teren românesc. Înclinăm spre ultima ipoteză, deoarece în acest caz modificarea apare nu numai ca metateză „spontană“, [ń]... [r] > [r]... [ń] (care, de altfel, nu are nimic neobișnuit), ci și ca rezultat al influenței sinonimului *baraboi* (cf. *bara-, mara-*). Mai mult, această influență devine sigură (sau aproape sigură) dacă ținem seamă și de partea finală a lui *maranioi*. Din **maranyó* ar fi trebuit să avem, în mod normal, la singular, *[mărăńeu̯], eventual, *[mărăi̯eu̯], cu trecerea lui [ń] la [i̯] (cf. toponimele *Măierău, Muierău < Monyoró, Monyaró, *Manyaró* și *Arieș < Aranyos*, menționate de E. Petrovici, *loc. cit.*, p. 230–231; vezi și cele spuse mai jos, în nota *mănerei*); finala *-oi*, în loc de *-eu* (sg.), *-ei* (pl.), se explică prin influența lui *baraboi*. Păstrarea lui [ń], scris *ni*, arată că cuvântul maghiar a fost împrumutat la o dată posterioară încheierii procesului de transformare a lui [ń] în [i̯] în graiurile în care a fost înregistrat *maranioi* (cf. E. Petrovici, *loc. cit.*, p. 232, în legătură cu toponimul *Mâ*[ń]*erău*).

Rezumând: *maranioi* [marańoi̯] „baraboi“ provine din magh. **manyaró (= manyoró, monyaró)* „alun(ă)“ și a ajuns la forma actuală sub influența sinonimului *baraboi*. [3/1967]

MAȘNICĂU. A fost comunicat din Straja – Rădăuți și înseamnă „om înalt“. Încercând să stabilim etimologia acestui cuvânt, plecăm de la constatarea că sensurilor „om (bărbat) înalt, voinic, arătos“ li se asociază frecvent sensuri peiorative; este suficient să ne gândim la *g(ă)ligan, măgădău, vlăjgan* (cf. și *mândru* „arătos“ și „pretențios, mofturos“, *nialcoș*, „arătos“ și „fudul, înfumurat“ etc.). Așa stând lucrurile, ni se pare posibilă trecerea de la o categorie de sensuri la cealaltă, în cazul de față, de la un sens referitor la anumite trăsături negative ale unui om la „om înalt“ (fără nici o nuanță peiorativă, dacă definiția din DLR este completă). Considerând rezolvată latura semantică a chestiunii, în urma observațiilor de mai sus, etimonul lui *mașnicău* trebuie văzut, credem, într-un cuvânt din argoul german: *Maschni(c)k* „Hochstapler“ (Siegmund A. Wolf, *Wörterbuch des Rotwelschen. Deutsche Gaunersprache*, Mannheim, [1956], nr. 3434). Dată fiind calitatea de student (bucovinean!) a persoanei care a comunicat materialul din Straja – Rădăuți (vezi DA, tomul I, partea I, p. LXVI) – unica sursă a cuvântului în discuție –, nu este surprinzătoare prezența în acest material (respectiv, cunoașterea de către persoana în cauză) a unui cuvânt provenit din argoul german, cuvânt care, probabil, și-a menținut caracterul argotic și în română, unde s-a produs evoluția semantică „lăudăros, farsor“ > „om înalt“ (sau „om înalt și prost“?). În urma adăugării lui *-ău, mașnicău* a fost încadrat, din punctul de vedere al formei, în seria cuvintelor de tipul *haidău, țângău*. [6/1972]

MAȘTERĂ. După mențiunea „etimologia necunoscută“, în DLR găsim (s.v. *mașter, -ă*) următorul adaos: „Probabil contaminare în care primul element este *mașteh*ă“. Această ultimă formă este considerată punct de plecare al lui *mașteră* și în *Introducere în lingvistică*, de un colectiv sub conducerea acad. prof. Al. Graur. Ediția a II-a, București, 1965, p. 145, unde – fără a se folosi termenul contaminare – se indică însă și elementele care ar explica prezența lui [r] în forma discutată aici: „pentru că în limbă nu mai există nici un cuvânt terminat în *-ehă, -ihă*, cuvântul [*mașteh*ă, *maștihă – n.n.*] a fost silit să intre în grupul cuvintelor ca *peșteră, meșteră*“. Trimițând la ediția I a cărții citate, I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, 1961, p. 52, admite că *mașteră* „a apărut printr-o contaminare a lui *mașteh*ă, *maștînă* [probabil, greșeală de tipar pentru *maștihă – n.n.*] cu *meșteră, peșteră* etc.“, contaminare justificată „prin caracterul neobișnuit al terminației *-ehă, -ihă* în românește“ (cf. Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, București, 1966, p. 227: „probabil prin contaminare“; este neclar ce vrea să spună autorul, în continuare, adăugând: „sau cu intervenția accidentală a lui *r*, pentru evitarea hiatului, pornit din graiul copiilor care nu pot rosti pe *r*“).

Dacă acceptăm ideea (care, după cum vom vedea mai jos, nu se impune cu necesitate) că avem a face cu o contaminare în care un element este cuvântul de origine slavă *maștehă* (DLR trimite la v. sl. маштєҳа; după Emil Petrovici, „Limbă și literatură“ II, 1956, p. 288, „*maștihă, mașteră* < bulg. *mašteha*“), credem că celălalt element trebuie văzut într-un cuvânt slav (respectiv, în descendentul lui românesc) sinonim cu cel dintâi: cf. v. sl. матєрьша „Stiefmutter“ (*Slovník jazyka staroslověnského. Lexicon linguae Palaeoslovenicae*, editat de Československá Akademie Věd. Ústav jazyků a literatur, fasc. 18, Praga, 1968). Admițând ca punct de plecare două forme slave, nu este însă obligatoriu să presupunem că fenomenul în discuție (contaminarea) s-a produs, neapărat, pe teren românesc, după ce au fost împrumutate amândouă formele menționate; el a putut avea loc chiar în momentul efectuării împrumutului (etimologia lui *mașteră* ar fi deci multiplă, cu ambele surse în aceeași limbă), sau, eventual, chiar în limba de origine (se înțelege că, în variantele acestei ipoteze, avem în vedere, ca sursă, un singur stadiu de limbă, slava, nu și bulgara, la care trimite Emil Petrovici). Oricum, considerăm că nu este cazul să invocăm, pentru a explica pe *mașteră*, caracterul excepțional al terminației *-ehă* și influența unor cuvinte ca *meșteră, peșteră*, care – pe lângă faptul că nu sunt prea numeroase – nu au sensuri care să vină în sprijinul părerii exprimate în lucrările citate la începutul acestei note.

Dar oare avem a face, într-adevăr, cu o contaminare? Explicația cea mai simplă și, după părerea noastră, cea mai plauzibilă este următoarea: *mașteră* provine din **materșă* (<v. sl. матєрьша, iar forma actuală (singura atestată) se datorește unei metateze, care amintește bine cunoscuta transformare a lui *pântece* în *pâncete* (în ambele cazuri avem a face cu cuvinte proparoxitone în care – notând numai locul de articulație al consoanelor inițiale de silabă – de la structura „labială, dentală, prepalatală“ s-a ajuns la o structură în care ultima silabă începe cu o dentală; de remarcat că, împotriva normelor ortografice în vigoare, *mașteră* admite și silabația *ma-ște-ră*, deci cu o prepalatală la începutul celei de-a doua silabe, întocmai ca în *pâncete*). [6/1971]

Observație. Referindu-se numai la ipoteza formulată în DLR, Eric P. Hamp, SCL XXX, 1979, 1, p. 89, propune o explicație care, în fond, nu se deosebește de cea dată în lucrările citate la începutul notei noastre și care, cum am arătat, este lipsită de suportul semantic necesar: „More precisely, it would seem that *máșter* was a phonetic reshaping of the regressively derived *máșteh*. An unstressed *-h* is certainly rare, and open to phonetic reinterpretation («mishearing»)“.

Asupra originii formelor *mașter, mașteră* (și *mașțe*) s-a pronunțat și V. Frățilă, în vol. *Profesorul Gheorghe Ivănescu la 70 de ani. Omagiul elevilor și colaboratorilor*, Iași, 1983, p. 154–162 (articolul în cauză a fost reprodus în Vasile Frățilă, *Lexicologie și toponimie românească*, Timișoara, 1987, p. 64–70), fără referire la soluțiile propuse de E. P. Hamp și de noi. După ce menționează că mai înainte, într-o lucrare publicată în 1979, acceptase părerea exprimată în *Introducere în lingvistică* și în cartea citată a lui I. Coteanu, autorul scrie: „Cu siguranță, în explicarea variantei *mașteră* trebuie să plecăm de la *mašteha*, cuvânt care s-a contaminat însă cu alt termen slav, asemănător ca formă fonetică, aparținând aceleiași sfere semantice sau uneia apropiate. Acest cuvânt trebuie să fi fost v. sl. *dъšti*, G. *dъštere*“; „pentru explicarea rom. *mașteră* trebuie să presupunem existența unei forme vechi slave (daco-slave) **maštera*“ (p. 156 și 158, respectiv, 68 și 69). Credem că ipoteza unei contaminări între un cuvânt cu sensul „mamă vitregă“ și altul cu sensul „fiică“ (privită cu rezerve de Dumitru Loșonți, CL XXXV, 1990, 1, p. 98) este mai puțin plauzibilă decât cea în care cei doi termeni sunt sinonimi (v. sl. *maštexa* și *materĭša*), așa încât ultima ar fi de preferat. Cum am încercat însă să arătăm, nu este necesar să recurgem la o astfel de ipoteză.

MATEUȘ. Denumește o „specie de mohor nedefinită mai de aproape“. Întrucât cuvântul a fost înregistrat în Bucovina, deci într-o regiune care cunoaște fenomenul trecerii la [a] a lui [ă] protonic, credem că el ar fi trebuit introdus în dicționar sub forma **măteuș**, de altfel atestată în V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, [București, 1961], cu sensurile „iarbă furajeră care se seamănă“ și „sămânță de iarbă pentru nutreț“ (lucrarea nu este citată de DLR în articolul avut în vedere aici). Cum a arătat Mioara Avram, în SCL XXII, 1971, 4, p. 386, *măteuș* este unul și același cuvânt cu *meteuș* (cu privire la acesta vezi mai jos). *Măteuș* a apărut, după părerea noastră, prin scurtarea lui **timoteuș*, derivat din *timoteu*, inclus în DLR, alături de *timotei*, ca variantă a lui *timofti* < n. pr. *Timofte* „timoftică (*Phleum pratense*)“ și „costrei mare (*Sorghum halepense*)“. În afara faptului că toți termenii citați denumesc plante din familia gramineelor care cresc sălbatice sau se cultivă și servesc ca furaj, ceea ce a putut favoriza folosirea unui termen pentru a desemna două sau mai multe specii, este importantă constatarea că unul dintre sensurile lui *costrei* (cuvânt care apare în definiția dată la sensul 2 al lui *timofti*, unde găsim și precizările „prin Bucov.; în forma *timotei*“) este chiar „mohor“ (DA, s.v. *costreiu*, sensul 3). Fluctuația [o] ~ [ă] în poziție protonică, după labiale, nu este neobișnuită (este suficient să menționăm aici varianta *măhur* a lui *mohor*), așa încât **moteuș* a putut ușor să devină *măteuș* (respectiv, *mateuș*, în unele regiuni).

Ca formație, *mateuș* se aseamănă cu *meiuș* (< *mei*), care înseamnă „mătură (*Sorghum vulgare*)“ și „mohor“. Pentru afereza produsă în **timoteuș* cf. antroponime ca *Mota, Motea, Motu* < *Timotei* (N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, [București], 1963, p. 161, s.v. *Timotei*). [11–12/1993]

MATINĂ. Are sensul de „daravelă, bucluc“ (glosarea aceasta, reprodusă în DLR, provine de la persoana care a comunicat cuvântul). Întrucât *daravelă* (*daraveră*) înseamnă, printre altele, „chestiune“ (vezi DA, s.v. *daraveră*), este ușor de văzut că *matină* și *matimă* (< ngr. μάθημα) „obiect de studiu; temă, lecție“ (DLR) sunt unul și același cuvânt: admiterea unei evoluții semantice de la „temă (dată la școală)“ la „problemă (în general), chestiune, afacere“ nu prezintă nici o dificultate; [n], în loc de [m], în ultima silabă, se explică, evident, prin disimilare. [3/1967]

MĂDRĂGIT. Înseamnă, prin Gorj, „foarte obosit“. După părerea noastră, avem de a face cu o variantă a lui *mărdăgit* „murdărit, pătat, întinat“, formă întâlnită prin Oltenia (ca și *mădrăgit*), pentru care în DLR, se trimite la *mărdăgi*, derivat, la rândul lui, din *marda*. Metateza nu pune probleme, iar înțelesul adjectivului de care ne ocupăm se explică ușor dacă ne referim la unele dintre sensurile lui *mărdăgi* – „a (se) terfeli, a (se) prăpădi, a (se) strica“ – chiar dacă cu aceste sensuri verbul nu este folosit (după datele din DLR) cu privire la oameni. Cf. *melestui* „a melița; a zdrobi, a fărâmița (ceva)“, *melestuit* „bătut, stâlcit (în bătaie); zdrobit“, pe de o parte, și *melestit* (variantă a lui *melestuit*) „frânt de oboseală“, pe de alta. Folosirea expresiei *a nu mai fi bun de nimic* cu privire la un om foarte obosit (chiar și de către cel în cauză!) ne oferă un argument suplimentar în favoarea derivării lui *mădrăgit* (= *mărdăgit*) „foarte obosit“ – prin intermediul verbului corespunzător – din *marda*, care înseamnă, printre altele, „lucru lipsit de valoare, bun de aruncat“ (DLR, s.v.). [6/1972]

MĂGĂOAIE. O trecere în revistă a celor trei sensuri proprii ale acestui cuvânt (dintre care primele două sunt indicate prin trimiteri la definițiile date s.v. *matahală*) – 1. „ființă fantastică de mărime enormă și cu înfățișare îngrozitoare“; 2. „ființă sau lucru de proporții exagerate (cu contururi vagi, greu de identificat)“; 3. „sperietoare, momâie“ – permite formularea ipotezei potrivit căreia sensul de bază este cel de al treilea, corespunzător unui referent concret și palpabil (spre deosebire de sensurile 1 și 2). Dacă așa stau lucrurile, înseamnă că *măgăoaie* poate fi pus în legătură cu *măiugă* „momâie (de pus în semănături)“ sau, mai exact, cu o variantă a acestuia apărută ca urmare a metatezei [i̯]... [g] > [g]... [i̯]: *măiugă* > **măguie* (vocala finală [e], în locul lui [ă] originar, se explică prin natura semiconsoanei precedente). Pentru *măiugă* vezi, mai jos, nota consacrată acestui cuvânt.

Derivatul cu sufix augmentativ de la **măguie* a ajuns la forma actuală prin disimilarea totală a uneia dintre cele două semiconsoane palatale din **măguioaie* și printr-o asimilare vocalică [illegible] uneori și în derivatul *măguiață*, pentru care vezi mai jos): [illegible]*guioaie* > **măguoaie* > *măgăoaie*. [11–12/1993]

MĂGHERAIE. În DLR găsim trimiterea „cf. *măgheruște*“, iar acesta este dat cu „etimologia necunoscută“. În LR XVI, 1967, 3, p. 257–258 (vezi, mai jos, nota *măgheruște*), am explicat pe *măgheruște* „cartofi“ plecând de la magh. *magyaró* „alun(ă)“ și ținând seamă de sinonimia parțială dintre *alunéle* și *baraboi*, care înseamnă, printre altele, și „cartofi“ (pentru partea finală a cuvântului ne-am referit la *barabușcă* și *perușcă*, sinonime ale lui *cartof*). Magh. *magyaró* înseamnă însă și „cartof“, așa încât lucrurile se simplifică; vezi Tamás, EWUER s.v. *măghieruște*, unde se menționează că sensul de „cartof“ al magh. *magyaró* (*mogyoró*) se întâlnește „auch im Szeklerland“. La trimiterea făcută de Tamás (este vorba de un dicționar dialectal maghiar apărut în 1893–1901) în lucrarea citată mai sus – lucrare pe care nu o cunoșteam în momentul predării la tipar a notei *măgheruște* (octombrie 1966) – se poate adăuga, acum, o completare: pe harta *krumpli* „cartof“ publicată de Balogh Dezső și Teiszler Pál în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai“. Series Philologia, [VIII], 1963, 1, p. 125, cuvântul *magyaró* cu sensul de „cartof“ figurează în mai multe puncte din jurul orașului Târgu-Mureș. După această precizare cu privire la etimologia lui *măgh(i)eruște*, putem să explicăm pe *măgheraie*, care, cu sensul de „groapă în care se păstrează cartofii“, a fost înregistrat tocmai în apropiere de Târgu-Mureș: cuvântul provine, prin substituire de sufix, de la același *măgh(i)erău* pe care Tamás, *loc. cit.*, îl presupune ca intermediar între magh. *magyaró* și rom. *măgh(i)eruște*; cf. derivatul *cartoflărie*, cu sensul de „loc unde se cultivă cartofi“ (DA, s.v. *cartof*), dar și cu acela de „cantitate mare de cartofi“, menționat de Florența Sădeanu, SMFC III, 1962, p. 45. Folosirea lui *-aie* a putut fi favorizată de prezența grupului [er] în radical, ceea ce face ca *măgheraie* să „semene“ cu derivatele în *-ăraie* și în *-ărie* (pentru toate aceste trei sufixe colective vezi Florența Sădeanu, *loc. cit.*, p. 53–55 și 72–75). [3/1972]

MĂGHERUȘTE. A fost înregistrat, cu sensul de „cartofi“, în Transilvania (vezi DLR). Prin unele părți ale Transilvaniei, cartofii sunt numiți și *baraboi*, cuvânt care, la rândul lui, este sinonim parțial cu *alunéle*; ajungem astfel la punctul de plecare al lui *măgheruște*: magh. *magyaró* „alun(ă)“ (vezi mai sus, s.v. *maranioi*); un radical identic apare în toponimul *Măgheruș* < magh. *Magyarós*, derivat din *magyaró* (E. Petrovici, DR XI, 1948, p. 233). De adăugat că *alună* cu sensul de „cartof“ a fost înregistrat în același *Glosar* al lui Alexiu Viciu (vezi DA, s.v.) care este citat de DLR, s.v. *măgheruște*.

Pentru partea finală a cuvântului în discuție (sg. *măgherușcă*), cf. sinonimele *barabușcă* și *perușcă* citate în DA, s.v. *cartof*. [3/1967]

MĂGUIAȚĂ. Atât forma, cât și sensurile acestui cuvânt – „formă nedeslușită; vedenie, nălucire, mogâldeață“ și „ridicătură de pământ; mușuroi, mogâldeață“ – pledează în favoarea părerii că el se înrudește cu *măgăoaie, măhuie și măiugă*. Primul dintre aceste trei cuvinte a fost discutat în nota *măgăoaie*; pentru celelalte vezi următoarele două note.

După opinia noastră, *măguiață* este un derivat cu sufixul *-eață* de la **măguie*, formă din care, cum am încercat să arătăm, provine și *măgăoaie* (așadar, considerăm justificată trimiterea „cf. *măgăoaie*“, care însoțește, în DLR, mențiunea „etimologia necunoscută“). Existența unei variante *măgăiață* vine în sprijinul etimologiei lui *măgăoaie* pe care am propus-o mai sus. [11–12/1993]

MĂHUIE. Având sensurile „stafie, strigoaică“ și „mică ridicătură de pământ pe un șes; semn care desparte două holde“, cuvântul este aproximativ sinonim cu *măguiață*. După părerea noastră, ne găsim în prezența unei variante a lui **măguie* (< *măiugă*; vezi notele *măgăoaie și măguiață*). Pentru fluctuația [g] ~ [h] cf. *moagă* și *moahă*, variante ale lui *moacă*; *mogoandă* și *mogândă*, variante ale lui *mohoandă*; *păhui* < magh. *pagony* (DLR). Faptul că în dicționar se face trimiterea „cf. *mătăhuie*“ nu poate fi interpretat altfel decât ca simplă admitere a existenței unei legături între acest cuvânt și cel din titlul notei de față; *mătăhuie* nu se află însă la [illegible] lui *măhuie*, ci, după toate probabilitățile, se datorează unei [illegible] în care unul dintre termeni a fost chiar cuvântul discutat aici. Considerăm așadar că, în partea etimologică a articolului *mătăhuie*, ar fi fost cazul ca trimiterile „cf. *mătăhală, mătăhaie*“ să fie completate cu menționarea și a cuvântului *măhuie*. [11–12/1993]

MĂIUGĂ. Sensul cuvântului (citat deja, mai sus, s.v. *măgăoaie, măguiață, măhuie*), „momâie (de pus în semănături)“, justifică trimiterea din secțiunea etimologică a articolului în cauză: „cf. *măiag*“ (este avut în vedere cel de al doilea sens al acestuia: „prăjină lungă de lemn care are în vârf o basma sau o tăbliță și care indică hotarul despărțitor a două proprietăți sau faptul că vânatul este oprit într-o pădure“). Credem însă că legătura dintre *măiugă* și *măiag* (< *mai* + suf. *-ag*; DLR) este mai strânsă decât se admite în dicționarul citat, unde primul cuvânt rămâne în categoria celor cu „etimologia necunoscută“: după opinia noastră, ambele cuvinte sunt derivate de la *mai* (în DLR, *mai*^{2}), care înseamnă, printre altele, „lopățică de fag cu care se bat rufele și torturile când se înălbesc“ (sensul II 1) și „fund pe care se taie tăițeii de supă“ (sensul II 9). Când fundul pentru tăiței se prelungește într-o parte cu o coadă (eventual, perforată, pentru ca obiectul să poată fi atârnat într-un cui), el se aseamănă nu numai cu maiul pentru rufe, ci și cu prăjina cu tăbliță numită *măiag*. Dacă însă acest din urmă cuvânt poate să desemneze și o prăjină care are în vârf o basma, nu este nimic surprinzător în evoluția semantică pe care presupunem că a avut-o *măiugă*, derivat tot de la *mai*: „obiect asemănător cu un *mai*“ > „semn de hotar, în general (asemănător sau nu cu un mai)“ > „momâie“; cf. *mogâldeață* „momâie“, dar și „mică ridicătură de pământ; (regional) măguiață“; *momâie* „schelet de lemn (în formă de cruce, cu o înfățișare apropiată de a omului)...; sperietoare“, dar și „semn de hotar (adesea [deci nu întotdeauna! – *n.n.*] în forma unei momâi)“ (DLR).

În DLR este înregistrat derivatul *măiug* (< *mai* + suf. *-ug*; se adaugă trimiterea „cf. scr. *maljuga*“), cu diverse variante, printre care *măiugă*. Cu mențiunea că indicația dată în partea inițială a articolului respectiv – „diminutiv al lui *mai*“ – pare a nu se potrivi

pentru toate sensurile (vezi, de exemplu, sub I 2, citatul „1 măiugă de her de pisat sare, de cinci litre de her“), credem că *măiugă* „momâie“, tratat separat, ar fi trebuit înglobat în același articol. [11-12/1993]

MĂLACI. A fost înregistrat în DLR (pe baza unui răspuns obținut, în Dobrogea, la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu) cu sensul de „laur (*Datura stramonium*)“. Numele științific al plantei ne arată că nu avem a face cu *laurul* numit și *dafin* (*Laurus nobilis*), ci cu un sinonim al lui *ciumăfaie*.

Încercând să stabilim etimologia lui *mălaci*, vom pleca de la constatarea că ciumăfaia (numită și *bolândariță, bolânzeală, turbare* etc.) se caracterizează, printre altele, prin faptul că este otrăvitoare (vezi DA, s.v. *ciumăfaie*; în acelaș dicționar, s.v. *laur*, este înregistrat și următorul sens al pl. *lauri*: „un fel de gogoși cu țepi și înlăuntrul acestor gogoși niște boabe de coloare neagră. Aceste boabe, date unui om să le bea cu apă, îi produc zăpăceală“). Faptul că multe dintre plantele otrăvitoare cunoscute la noi – unele dintre acestea aparțin familiei *euphorbiaceae* – sunt numite cu compuse având ca prim element cuvântul *lapte* (de exemplu, *laptele-cățelei* „buruiană otrăvitoare cu care se amețește peștele în pârâu“; vezi DA, s.v. *lapte*) ne determină să vedem în *mălaci* un cuvânt înrudit cu termenii slavi pentru noțiunea de „lapte“.

Un nume de plantă dintre acelea care ne interesează aci, corespunzător, și formal, și semantic, unui etimon slav, a fost notat în Banat (vezi *Texte dialectale* culese de Emil Petrovici. Suplement la *Atlasul lingvistic român* II (ALRT II), Sibiu, Leipzig, 1943, p.1); este vorba despre *mlece* [ml´ę́śĕ], cu privire la care Emil Petrovici dă următoarele explicații: „o plantă cu floare galbenă care crește în pădure; dacă o strivești, se scurge din ea un suc alb spumos cu care se amețește peștele în râu [din sârb. *mleč* «numele mai multor plante cu suc alb, ca de ex. Euphorbia»]“ (*ibidem*, p. 317). Desigur, este vorba aici despre planta *laptele-cățelei* sau despre o plantă foarte asemănătoare cu aceasta.

Judecând după aspectul fonetic, *mălaci* provine dintr-un idiom slav de răsărit. Într-adevăr, atât în rusă, cât și în ucraineană există cuvinte apropiate, ca formă și ca sens, de rom. _mălaci_. Rus. **_молочай_** este glosat „Wolfsmilch, Euphorbium“ la Vasmer, _Rus. et. Wb._ II, s.v. (aici apare și mențiunea „ukr. _moločáj_, dass.“). Ucr. **_молочай_** denumește, printre altele, mai multe plante din familia _euphorbiaceae_ (vezi Hrinčenko, _Slovar’_ II, s.v.); după cum rezultă din dicționarul lui B. D. Hrinčenko, unele dintre aceste plante sunt numite în ucraineană și cu alte cuvinte (singure sau în compuse) conținând același radical: _molóčka, moločkó, moločák_ (acesta din urmă este înregistrat, alături de _moločaj_, și de Dal’, TS II, s.v. _млеко_).

Credem că este ușor de admis o evoluție semantică de la „_Euphorbia_ (= laptele-cățelei, laptele-câinelui, laptele-lupului, alior etc.)“ la „ciumăfaie, laur“, dat fiind că plantele în discuție au în comun însușirea de a fi otrăvitoare, însușire care – deși, poate, neesențială din punct de vedere științific – este frapantă pentru vorbitorii obișnuiți.

În ce privește aspectul fonetic al chestiunii, derivarea lui _mălaci_ din rus., ucr. _moločaj_ sau din una dintre celelalte forme slave enumerate necesită o discuție mai amănunțită. Prima parte a cuvântului nu pune nici o problemă (cf. notația _mъlačkó_ = **_молочко_** „lapte“, în graiul lipovenilor din Pisc, raionul Brăila; Victor Vascenco, RS VII, 1963, p. 103), dar se cere să arătăm cum a dispărut silaba finală.

Una dintre explicațiile teoretic posibile ar fi următoarea: _moločaj_ a devenit, mai întâi *_mălăceai_, iar, apoi, *_mălăcear_ (cf. _vătrai_ ~ _vătrar_ și, mai ales, variantele _ciumăfai_ ~ _ciumahar(iu)_, înregistrate în DA, s.v. _ciumăfaie_); *_mălăcear_ a fost interpretat ca nume de agent – „cel care pescuiește folosind procedeul amețirii peștelui cu ajutorul anumitor plante“ – ceea ce a dus la refacerea unei forme fără sufix, _mălaci_. Iată și o variantă a explicației precedente, în care nu mai intervine forma intermediară *_mălăcear_: după modele ca _muced – mucegai, putred – putregai_, *_mălăceai_ a fost interpretat ca „loc cu mălaci, loc în care crește mălaci“, de unde _mălaci_, numele plantei care crește în acest loc.

Ne-am putea gândi, apoi, că _mălaci_ nu provine din _moločaj_, ci din _moločkó_ sau din _moločák_ (ucr. _molóčka_ trebuie lăsat la o parte, deoarece [ó] nu avea cum să devină [a]). Pe de o parte, poate că nu este lipsit de interes faptul că în graiurile lipovenești din Dobrogea sunt frecvente formațiile de tipul _moločko, lopatka_, cu aspect, dar nu și cu sens diminutival (Victor Vascenco, _loc. cit._; idem, SCL XIII, 1962, 2, p. 251, nota 2): după modele ca _lopatka – lopata_, amândouă cu sensul de „lopată“ (_lopată_ există și în românește!), românii în contact cu lipovenii au putut să refacă din _moločko_ [mălačkó] o formă _mălaci_, cu același sens de „lapte“ (respectiv, „laptele-cățelei“, de unde, apoi, „ciumăfaie, laur“). Pe de altă parte, forma _mălaci_ ar fi putut, eventual, să fie „extrasă“ din *_mălăceac_ (< _moločak_), după modele, ce e drept, puțin numeroase, ca _huci – huceag_ (cu varianta _huceac_, menționată de Pascu, _Sufixele_, p. 190).

Ipotezele enumerate mai sus prezintă evidente neajunsuri: referirile la cazuri ca _vătrai ~ vătrar, huci – huceag, muced – mucegai_ nu dispun de „suportul statistic“ necesar (în cazul din urmă intervenția analogiei e greu de presupus și din motive de ordin fonetic), iar derivarea lui _mălaci_ din _moločko_, în felul arătat, se întemeiază pe admiterea unei interferențe lingvistice de tip special care are puține șanse de a se fi produs.

După părerea noastră, forma _mălaci_ poate fi explicată în modul cel mai satisfăcător dacă plecăm de la o formă slavă terminată în [éi̯]. Pronunțarea [e], în loc de [a] precedat și urmat de consoane moi, este o trăsătură fonetică a multor graiuri rusești de nord și centrale (R.I. Avanesov, _Очерки русской диалектологии_. Часть первая, Moscova, 1949, p. 55, citează forme de tipul [_оставл’éj_] = rus. lit. _оставляй_); după cum arată P. Ja. Černyx, în culegerea _Материалы и исследования по русской диалектологии_. Tom I, Moscova, 1949, p. 253, această trăsătură apare și în unele dintre graiurile rusești de sud. Vocala [e] în loc de [a] situat în vecinătatea consoanelor moi (în special după consoană moale) se întâlnește, de asemenea, în graiurile ucrainene sud-vestice (F. T. Žilko, _Нариси з дiалектологiї украинськой мови,_ Kiev, 1955, p. 91; cf. _ч’ес = час_). Mai mult sau mai puțin frecvent, o vocală de tip [e] apare, în condițiile menționate, și în graiurile rusești și ucrainene de pe teritoriul țării noastre (vezi Emil Vrabie, RS IV, 1960, p. 111 și XII, 1965, p. 119; I. Pătruț, *Fonetica graiului huțul din Valea Sucevei*, București, 1957, p. 31). Bazați pe aceste date, considerăm că punctul de plecare al cuvântului românesc este rus., ucr. *moločaj*, cu pronunțarea dialectală [mălačéi̯] (cuvântul *mălăcel* „mei-păsăresc“, inserat în DLR cu mențiunea „cf. *mălai*“, nu pare a avea vreo legătură cu *mălaci*).

Dintr-un rom. **mălăcei*, a fost foarte ușor să se refacă forma *mălaci*, căci pentru aceasta exista în limbă un model bine reprezentat, din punct de vedere statistic, în vocabular; este vorba despre numeroasele derivate în *-el* (pl. *-ei*), dintre care este suficient să cităm nume de plante ca *bulbucei, cănăcei, aglicei*. Ce e drept, corespondentele fără sufix ale acestor cuvinte sunt, la singular, *bulbuc, cănac, aglici* (vezi DA, s.v. *bulbuc*, respectiv, *canaf, aglicel*), deci numai în unele cazuri singularul se termină în [č]. Modelul *bulbucei – bulbuci* (pl.), *cănăcei – cănaci* (pl.) etc. a fost însă suficient pentru crearea, după **mălăcei*, a formei *mălaci*; de altfel, există și diminutive în *-ei* (vezi Pascu, *Sufixele*, p. 308–310), care au putut, și ele, să joace un rol aici.

În sfârșit, nu este exclus ca în apariția lui *mălaci* să fi intervenit, într-o oarecare măsură, *lăptaci*, variantă a lui *lăptaș* (< bulg. *laptaš*) „plasă de pescuit... întrebuințată în apele curgătoare“ (DA, s.v. *lăptaș*). Dacă **mălăcei* și-a păstrat, un timp, în românește, înțelesul etimonului slav *moločaj*, numele plantei și cuvântul *lăptaci* aveau o trăsătură semantică comună (atât planta, cât și instrumentul sunt folosite la pescuit), iar asemănarea evidentă a lui *lăptaci* cu *lapte* era de natură să favorizeze influența celui dintâi asupra unui cuvânt care însemna „laptele-cățelei, laptele-cucului etc.“ (e important să adăugăm că, întocmai ca *mălaci*, varianta *lăptaci* a fost înregistrată în Dobrogea; vezi DA).

În rezumat: *mălaci*, „ciumăfaie, laur“ este o formă refăcută din **mălăcei* (< rus., ucr. *moločaj* „numele mai multor plante *euphorbiaceae*“), după modelul *bulbuc – bulbucel* (pl. *bulbuci – bulbucei*), eventual și sub influența lui *lăptaci*. [3/1967]

MĂLĂGENIE. A fost înregistrat în Transilvania, cu sensul de „om lipsit de energie, moale, neajutorat“. Cu siguranță, autorii care au folosit această notație, menținută în DLR – este vorba de Teofil Frâncu și George Candrea –, au „literarizat“ o formă pronunțată cu [j] în silaba accentuată; prin urmare, avem a face, de fapt, cu **mălăjenie**. Sensul cuvântului ne permite să vedem aici un derivat cu sufixul *-enie* de la *málaj* „stafide“, înregistrat în DLR, ca variantă, s.v. *mójolo* (menționăm, în treacăt, că etimonul indicat, magh. *malozsa*, se potrivește numai pentru *malaj* și pentru celelalte variante înșirate la sfârșitul articolului, în timp ce *mojolo* trebuie derivat din forma maghiară mai nouă *mazsola*; cu privire la variantele cuvântului maghiar, vezi Miklós Fogarasi, „Istituto Orientale di Napoli. Annali“. Sezione Linguistica, VIII, 1968, p. 204). Pentru legătura dintre sensurile „stafide“ și „moale“ cf. cele arătate mai jos, s.v. *molojânos*, iar pentru caracterul concret al sensului lui *mălăgenie* (derivatele cu *-enie* sunt de obicei abstracte), cf. *moliciune* „epitet depreciativ dat unui om lipsit de energie“ (DLR, s.v., sensul 2). „Literarizarea“ greșită cu care avem a face aici apare și în *predlogenie* (= *predlojenie*), discutat de Hristea, *Probleme*, p. 294–295. [6/1971]

MĂLDĂGIT. Ca și *mădrăgit* (discutat mai sus) și *mărdăgit*, cuvântul din titlul acestei note apare în Oltenia. Înțelesul de „bolnav“ pe care îl are este foarte apropiat de cel al lui *mădrăgit* („foarte obosit“), din care s-a putut dezvolta; cf. *mârcav* și *mârced* „stors de puteri, vlăguit“, dar și „bolnăvicios“. Pentru fluctuația [r] ~ [l] în poziție preconsonantică cf. *mârcaviță – mâlcaviță, mârced – mâlced, mărdac – maldac* etc. [6/1972]

MĂMĂLATIȚĂ. Este glosat, în DLR, „matahală, monstru“. Avem a face, fără îndoială, cu un derivat din **mămălată*, care este atestat ca nume de familie (*Mămălata*) și pe care V. Bogrea, DR IV, 1924–1926, partea a 2-a, p. 831, îl recunoaște și în cimilitura *Mama lata, zupăiata* (= turta). După același autor „dr. **mămălată* = *mălată* (cf. *măligă* față de *mămăligă*). Acest *mălată* există, de fapt, glosat în Lex. Bud., p. 370, prin ung. *maláta* «polenta, das Malz»“ (*ibidem*; în treacăt fie spus, *mălată* se explică satisfăcător prin magh. *maláta* și ar fi fost, credem, cazul ca *mălată* „mămăligă“ să nu apară în

DLR cu mențiunea „etimologia necunoscută"; cf. și ucr. *малата*, cu același sens, la Hrinčenko, *Slovar'* II, s.v.).

În sprijinul etimologiei propuse aici putem cita pe *buduhaliță* „mătăhală, monstru" (DA, s.v. *budihace*), derivat tot cu sufixul *-iță*, și expresia *mălai mare* „om mâncăcios (și mătăhălos)" (DLR, s.v. *mălai*), care se află față de *mălai* într-un raport semantic asemănător cu cel dintre *mămălatiță* și *(mă)mălată*. [3/1967]

MĂNEREI. Apare în compusul *mănerei-de-pădure*, care denumește, prin Transilvania, o plantă cu flori trandafirii din familia leguminoaselor, *Lathyrus latifolius*. Cuvântul provine, cu siguranță, din magh. **manyaró*, la care ne-am referit mai sus, s.v. *maranioi*. Prezența lui [e] în silaba accentuată nu pune nici o problemă deosebită (vocala anterioară, în locul celei mediale, a apărut sub influența lui [i̯]; cf. *călcâi* > reg. [kălḱii̯]), iar în rest fonetismul termenului românesc este cel așteptat; foarte probabil, *n* corespunde sunetului [ń]: sg. *[măńerău̯].

Am văzut, s.v. *maranioi*, că **manyaró* și *mogyoró* sunt variante ale aceluiași cuvânt. Sub această ultimă formă, cuvântul apare în compusul *földi mogyoró* (lit. „alună de pământ"), numele plantei *Lathyrus tuberosus* (Eckhardt, MFSz, s.v. *mogyoró*). După cum se poate constata, *(földi) mogyoró*, respectiv, **(földi) manyaró* și *mănerei (-de-pădure)* denumesc plante aparținând nu numai aceleiași familii, dar chiar aceluiași gen; adăugăm că *Lathyrus tuberosus* are flori purpurii (Prodan/Buia, *Flora*, p. 309), deci de culoare nu mult deosebită de cea a florilor mănereilor-de-pădure. Derivarea lui *mănerei* din *manyaró* se justifică așadar și din punct de vedere semantic. [3/1967]

MĂRĂCA. Verbul *a se mărăca* a fost înregistrat, în Crișcior – Brad, cu sensul de „a se cățăra, a se urca"; din fostul județ Bihor s-a comunicat varianta *a se măreca* (vezi DLR). După părerea noastră, avem a face cu un descendent al lui **manĭcare*, derivat de la lat. *manĭca*, cuvânt care – după cum rezultă din dicționare – înseamnă, printre altele, și „cange".

În ce privește evoluția fonetică, răspândirea geografică a cuvântului ne poate îndemna să presupunem că **manĭcare* a devenit *măreca* într-un grai rotacizant (cf. *mâneca*, de la un alt *manĭcare*, în graiurile nerotacizante), iar *mărăca* a apărut ca rezultat al unei asimilări vocalice. În acest caz, formele rizotonice de la prezentul indicativului (în DLR este menționată pers. I, *mắrăc*) s-ar explica prin analogie: după modelul unor forme ca *vatăm* (– *vătămăm*), de la **mărec*, **mărăc* (cu [ă] < [á] în poziție nazală), s-a ajuns la *marec*, *marăc*, într-o epocă în care [ă] – nazalizat sau denazalizat și provenit din [a] + [n] – nu devenise încă [î]. Mai simplu pot fi însă explicate formele actuale ale cuvântului în discuție dacă admitem că, înainte de a se produce alterarea lui [a] în poziție nazală, [n] a fost înlocuit cu [r], sub influența disimilatoare a lui [m]: **manĭcare* > **marecare* > *măreca(re)*; **manĭco* > **mareco* > *marec*.

Sensul primitiv al cuvântului trebuie să fi fost„a (se) agăța", de unde, apoi, „a se cățăra (= a se urca agățându-se de ceva)" și, în sfârșit, prin extensiune, „a se urca (în general)"; o extensiune de sens similară s-a produs la *cățăra* (vezi DA, s.v.). Legătura semantică dintre *manĭca* „cange" și **manĭcare* „a (se) agăța" este comparabilă cu aceea dintre *cață* „băț lung... cu cârlig la vârf, cu care ciobanii prind oile, împlântându-l în lâna lor" și *(a)căța, agăța* – cu deosebirea că în acest din urmă caz punctul de plecare îl constituie verbul, nu substantivul (*cață* este un derivat postverbal; vezi DA, s.v.). [3/1967]

MĂRGHILĂ. Înseamnă „loc apătos, mlaștină, mocirlă, baltă". Aria de răspândire a cuvântului indicată de DLR cuprinde Transilvania și Moldova; lăsând însă la o parte sursele în care prezența lui *mărghilă* nu ne poate oferi un indiciu în privința etimologiei (Sadoveanu, N. P. 304 și V. Rom, iulie 1954, 6), din toate celelalte trimiteri se poate deduce că termenul în discuție este răspândit în sudul Transilvaniei (notăm, în treacăt, că „ALR II 5059/130, 141" și „ALR SN III h 831" – fără indicarea punctelor – reprezintă unul și același lucru: *mărghilă* apare în punctele 130 și 141 ca răspuns la întrebarea 5059, căreia îi corespunde harta 831 din ALR II SN); spre aceeași concluzie ne conduc datele pe care le găsim s.v. *mărghilos* „mlăștinos, mocirlos“ (< *mărghilă*). Oclusiva palatală reprezintă, cu siguranță, rezultatul unui proces de palatalizare – [mărğilă] < [mărvilă] – iar sub această din urmă formă cuvântul se explică fără dificultate prin bg. *мъртвило*, chiar dacă plecăm de la singurul sens al cuvântului bulgăresc înregistrat în *Rečnik bălg. ez.* II, „absență de viață, de activitate“ (cf. sensul de „nemișcat, încremenit“ al adjectivului *mort*, pe de o parte, și caracteristica esențială a unei bălți de a fi stătătoare, adică nemișcată, pe de altă parte). Faptul că în *Rečnik bălg. ez.* II, *мъртвило* figurează printre sinonimele parțiale ale lui *мъртвина*, întocmai ca *мъртви а*, care înseamnă și „apă stătătoare“, nu face decât să confirme etimologia propusă în rândurile precedente (vezi și cele arătate mai jos, s.v. *mârvină* și *mârviță*). [3/1972]

MĂRNICOS. A fost înregistrat, în regiunea Argeș, cu sensul de „mândru, încrezut, arogant“. După părerea noastră, avem a face cu un derivat al lui *amarnic*, care, uneori, exprimă – după cum se arată în DA – ideea de „rău, răuvoitor, neîndurat“ (de altfel, și adjectivul simplu, fără *-nic*, are sensul de „răutăcios“; vezi DA, s.v. *amar*). Pentru evoluția semantică de la un sens legat de senzațiile gustative la un sens corespunzător ideii generale de „atitudine neprietenească“ cf. expresia *a se uita cam acru la cineva* „regarder quelqu'un de travers“ (DA, s.v. *acru*). Pentru a explica forma lui *mărnicos*, trebuie să plecăm de la varianta *marnic* (fără [a] inițial), atestată la Mihail Moxa (vezi DA, s.v. *amarnic*). [3/1967]

MĂTINOS. Apare într-o lucrare a lui D. Furtună (după toate probabilitățile, una și aceeași persoană cu Furtună care a comunicat pe *matină*, discutat mai sus) și este glosat, în DLR, „voinic“. Etimologia propusă de Z. Ștefănescu-Goangă, în LR X, 1961, 6, p. 555 (*mătinos* < rus. *матерой* „voinic, zdravăn, puternic“) nu este convingătoare; de altfel, însăși autoarea recunoaște că „din punct de vedere al formei sânt anumite dificultăți“ (*ibidem*).

Credem că *mătinos* nu este altceva decât un derivat, cu sufixul *-os*, de la *matină*. Ne rămâne doar să stabilim ce legătură semantică

există între cele două cuvinte. După părerea noastră, trebuie să admitem existența unui sens figurat, obscen, al lui *matină* (în vorbirea familiară și vulgară), sens pe care îl are și *daravelă* ~ *daraveră* (vezi DA, s.v. *daraveră*), sinonim cu *matină* în înțelesul propriu de „problemă, chestiune, afacere“. Plecând de la acest sens figurat al lui *matină*, se poate spune că *mătinos* înseamnă, de fapt, „care are matină (= daravelă, cu sens obscen) mare“ (de aici, apoi, „voinic“). [3/1967]

Observație. Mioara Avram, SCL XXII, 1971, 4, p. 391, crede că există o legătură între *mătinos* și *nătimos* „mătăhălos“ (< *natimă*, care înseamnă, printre altele, „matahală“; pentru etimologia acestuia vezi nota *nătămet*); amândouă celelalte explicații sunt considerate „mai puțin satisfăcătoare“. Întrucât însă *mătinos* a fost înregistrat numai într-o localitate apropiată de Dorohoi, iar *nătimos* numai în Oltenia, nu pare probabilă proveniența ambelor forme din același cuvânt de bază (împrumutat din bulgară).

MĂZĂNAIE. În DLR figurează, sub 1, următoarele trei (sub)sensuri ale acestui cuvânt: „umflătură lemnoasă care se face pe trunchiul copacilor, mai ales al brazilor, (regional) moțochină; p. ext. bucată de lemn cu noduri proeminente“; „p. ext. umflătură, tumoare“; „epitet depreciativ pentru o fată urâtă“. Sensul de sub 2, „unealtă cu care se crapă lemne“, este suspect; dacă, totuși, există, la el s-a ajuns de la cele de „umflătură lemnoasă; bucată de lemn“ și, pentru simplificare, va putea fi lăsat la o parte în discuția care urmează. Cu înțelesul de „umflătură lemnoasă“ cuvântul a fost înregistrat în Moldova, în Bucovina și în localitatea Deda – Reghin (întrucât S. Fl. Marian a comunicat material mai ales din Bucovina – vezi DA, tomul I, partea I, p. LXVI – e probabil că tot de acolo provin și derivatele *măzănăios* și *măzănăit*, inserate în DLR cu mențiunea „regional“ și cu indicarea sursei: „Com. Marian“). Cu înțelesul de „umflătură, tumoare“, *măzănaie* apare în Bucovina și în Deda – Reghin, în această localitate fiind folosit și ca „epitet depreciativ pentru o fată urâtă“.

După menţiunea „etimologia necunoscută“, în DLR se face trimiterea „cf. germ. *Maserholz* «lemn cu pete»“. Neacceptarea acestei etimologii – dată numai ca probabilă de TDRG („wahrsch. zu deutsch. *Maser*“) – ni se pare justificată. În TDRG cuvântul este definit „Knorren, Maser, krankhafte Anschwellung an Tannenstämmen“, dar nu se dă nici un citat şi nu se trimite la nici o sursă. După indicaţiile din dicţionare, sensurile germ. *Maser* au ca trăsătură comună ideea de „pată“, în timp ce datele pe care ni le oferă DLR ne permit să identificăm în sensurile cuvântului românesc ideea de „ceva proeminent şi aproximativ rotund“.

După părerea noastră, întemeiată mai ales pe un puternic argument de ordin semantic, *măzănaie* are ca punct de plecare un cuvânt turcesc; este vorba de cuvântul scris *mazeu* la Barbier de Meynard, DTF II, p. 716 (ultimele două litere din *mazeu* redau o vocală asemănătoare cu cea scrisă [î] în româneşte; în ortografia turcă actuală: *mazı*) şi glosat „noix de galle, excroissance ligneuse sur diverses espèces de chêne“. Urmează să fie clarificate câteva chestiuni privind forma cuvântului românesc şi răspândirea lui geografică.

În ce priveşte primul aspect, credem că *măzănaie* nu poate fi explicat numai prin tc. *mazı*. Într-adevăr, ca formă, cuvântul pare a fi mai curând un derivat din varianta *mazăne* a lui *mazăre* (în DLR găsim pe *mazâne*; deşi gradul de deschidere al vocalei din silaba a doua nu prezintă importanţă pentru discuţia noastră, menţionăm că varianta cu [ă] am întâlnit-o în Munţii Apuseni). Cu toate că – împotriva a ceea ce se afirmă în mod curent – africata [ḑ] nu apare exclusiv în cuvinte moştenite din latină sau considerate, cum este cazul lui *mazăre*, ca provenite din substrat (cf., de exemplu, [ḑăpuşală], în ALR II SN 5, h. 1502, punctul 36), e mai probabil că *mazăre* (respectiv, *ma*[ḑ]*ăne*) explică şi fonetismul întâlnit în citatul „Lemn chircit care prezintă mulţime de mădzănăi (nodâlcuri)“. În sfârşit, acelaşi cuvânt din fondul lexical vechi trebuie invocat şi pentru a explica pe *măzănare* (neînregistrat în DLR) „un soi de guşă a copacilor, cât un căuş, cu scoarţa crăpată, încreţită şi noduroasă“ (Petre V. Rotaru şi George A. Oprescu, *Lexicon toponimic*. Ediţie provizorie, Bucureşti, 1943, s.v.), pentru care nu suntem obligaţi să

ne referim neapărat la varianta *mazăne*, cu [n]: dată fiind prezenţa unui [r] în sufix – aici *-are* (cf. *viermănare* „loc plin de viermi“, din lat. **verminaria*, după Pascu, *Sufixele*, p. 90) – [n] din *măzănare* poate fi rezultatul unei disimilări care aminteşte de fenomenul asemănător produs în antroponime ca *Beclerean* (< *Beclean*: vezi Al. Graur, *Nume de persoane*, Bucureşti, 1965, p. 119; în amândouă cazurile consoana care s-a menţinut a fost cea din sufix).

Considerăm că sensul de „gogoaşă de ristic“ şi, mai ales, cel de „excrescenţă lemnoasă“ ale cuvântului turcesc constituie un argument decisiv pentru a explica în primul rând prin acest cuvânt – şi nu prin *mazăre, mazăne* – pe *măzănaie* şi pe *măzănare*. Este necesar, totuşi, să menţionăm că intervenţia lui *mazăre* – şi a unora dintre derivatele lui – nu se datoreşte unei simple asemănări formale, ci este justificată şi semantic. În sprijinul acestei afirmaţii putem cita, mai întâi, derivatele *măzăricos* „granulos“, *măzărat* şi *măzăros* „în formă de boabe“, *măzăriche* „cisticercoză“ (cisticercul este o „formă larvară a teniei, care... are forma unei băşicuţe alburii de mărimea unui bob de mazăre“; vezi DLRC I, s.v. *cisticerc*); este evidentă legătura dintre toate aceste sensuri şi cel de „tumoare, gâlcă“ (un citat dat în DA, s.v. *gâlcă*, şi extras dintr-un descântec conţine următoarele comparaţii: „Gâlcile ca bobul, Gâlcile ca macul, Gâlcile ca fasolea)“. Pe de altă parte, este interesant de semnalat faptul că cele două sensuri fundamentale ale lui *măzănaie* – „umflătură lemnoasă“ şi „gâlcă“ – sau sensuri foarte apropiate de acestea coexistă şi în structura semantică a altor cuvinte care conţin ideea de „proeminenţă“ (nu de „pată“, ca germ. *Maser*): *moţochină*, „umflătură lemnoasă...“ şi „umflătură (nedureroasă) care se formează în diferite părţi ale corpului“ (cuvântul este pus, în DLR, în legătură cu *moţ*, care este, printre altele, un „nume dat capătului bulbucat sau ascuţit al unui obiect“), *modâlcă* „nod pe trunchiul unui copac“ şi „ganglion inflamat...“; cf. şi glosarea din *Lexiconul toponimic* citat mai sus: „guşă a copacilor...“. Din cele arătate în rândurile precedente rezultă că s-a putut face o apropiere între tc. *mazı şi mazăre* (*măzăriche* etc.) şi, în acelaşi timp, că s-a putut produce, foarte uşor, o evoluţie de la sensurile legate de aspectul unor arbori – în primul rând, de la „gogoașă de ristic" – la acela de „gâlcă, umflătură pe corpul unui om (sau al unui animal)".

La folosirea lui *măzănaie* ca epitet pentru o „fată urâtă" s-a putut ajunge, teoretic vorbind, de la oricare dintre cele două sensuri menționate mai sus și, mai ales, de la cel de al doilea (cf. exemplele citate de J. Byck, BL I, 1933, p. 108: *ciumă, lepră* sau *holeră* „hommes laids et méchants", *gâlmă* „tumeur" și „idiot").

Împotriva părerii că punctul de plecare al lui *măzănaie* „umflătură lemnoasă" și „gâlcă" este tc. *mazı* s-ar putea invoca, eventual, prezența termenului în discuție în apropiere de Reghin. Obiecția cade însă dacă ținem seamă de faptul că avem a face, la origine, cu un cuvânt aparținând terminologiei forestiere, care a putut ajunge, din Moldova sau din Bucovina, în regiunile de peste munți, întocmai ca *dragoman,* de exemplu, un turcism cunoscut și în localitățile Borșa (Maramureș) și Salva (Năsăud), „căci lucrătorii forestieri din aceste locuri întrețin un contact strâns cu cei de pe Valea Bistriței" (Arvinte, *Terminologia,* p. 21). În MCD I, 1960, Traian Marcu, prezentând câteva date despre localitatea Deda, de unde a cules cuvântul în discuție, arată că „datorită poziției sale din imediata apropiere a munților, în comună s-a dezvoltat industria forestieră" (p. 146) și că o serie de factori, printre care și dezvoltarea acestei industrii, „au atras în comună o numeroasă populație flotantă de diferite naționalități, venită din întreg cuprinsul fostului imperiu austro-ungar" (p. 146–147). *Măzănaie* ar putea fi deci, la Deda, un împrumut din graiurile românești din nord-estul țării. [3/1972]

MĂZĂRI. Avem în vedere pe *măzări*^{1} (refl.) „a se alinta, a face mofturi, mărazuri", comunicat din Piatra-Neamț. După mențiunea „etimologia necunoscută", în DLR se adaugă trimiterile „cf. *mazăre, măraz*". Prima dintre ele se bazează, fără îndoială, pe faptul că în unele regiuni *mazăre* are sensul de „fasole", iar, pe de altă parte, *a se măzări* și *a se fasoli* sunt sinonime (de altfel, definiția din DLR este însoțită de o trimitere la acest din urmă verb). Apropierea de *mazăre* este, în aparență, cel puțin tot atât de îndreptățită ca și stabilirea unei legături între *măzări* și *măraz* (< tc. *maraz*), care înseamnă, printre altele, mai ales la plural, „mofturi, nazuri, fasoane" (DLR, s.v.). *A se fasoli* este însă un „cuvânt orășenesc" care „pare a fi derivat din (a face) *fasoane* și apropiat, prin etimologia populară, de cuvântul *fasole*" (DA, s.v. *fasoli*), așa încât între perechile *a se fasoli – fasole* și *a se măzări – mazăre* nu există un paralelism care să justifice derivarea lui *măzări* din *mazăre*. Constatarea aceasta, precum și împrejurarea că din aceeași localitate, Piatra-Neamț, a fost comunicat nu numai verbul în discuție, ci și substantivul *măraz,* în varianta *maraz* (cuvântul este atestat și în alte surse) ne dau dreptul să eliminăm din discuție una dintre cele două posibilități întrevăzute de DLR. Considerăm deci că *măzări* provine din *maraz.*

Alternanța [a] ~ [ă], cu ambii termeni în silabă neaccentuată, din *maraz – măzări* (< *_mărăzi_) în graiul avut în vedere se încadrează în tipul reprezentat de *gavanos – găvănoșel, iatac – ietăcel* etc. și studiat de A. Graur, BL VII, 1939, p. 165–166; în ce privește consonantismul, explicarea aspectului derivatului nu întâmpină dificultăți: poate fi vorba de o simplă metateză, deși nu este exclus să fi intervenit aici și *a se mădări* „a face mofturi, nazuri; a se lăsa poftit, îmbiat", cuvânt comunicat, și el, cu acest sens, din Piatra-Neamț (DLR, s.v. *mădări,* sensul 4). [3/1972]

MÂJĂ. Înseamnă „sucul care iese primăvara de sub coaja copacilor", sens, practic, identic cu primul dintre sensurile lui *mâzgă*: „sevă; s p e c. seva arborilor (aflată sub coajă)" (DLR). Identitate există și între un sens al lui *mânji* „a (se) murdări, a (se) păta" și unul dintre sensurile lui *mâzgăli* (derivat din *mâzgă*); în articolul dedicat în DLR acestuia din urmă, sub 1, găsim definiția „a murdări, a mânji, a păta". Aceste constatări ne permit să vedem în *mâjă* un postverbal corespunzător lui *mânji* sau, mai exact, uneia dntre variantele verbului mai apropiată de etimonul vechi slav, *mazati* (ind. prez. 1 sg. *mažǫ*), indicată în DLR; este vorba despre *măji* (o altă variantă este *muji*).

Plecându-se de la *măji* ar fi fost de așteptat să se formeze un substantiv *_majă_ (cu alternanța, normală și foarte frecventă, [ă] neaccentuat ~ [a] accentuat, care se produce, de exemplu, în *vrăji* –

vrajă), dar este ușor de admis că, date fiind raporturile de ordin semantic dintre *mânji* (*măji*) și *mâzgăli* și, mai ales, faptul că *mâzgă* și substantivul postverbal corespunzător lui *măji* sunt parțial sinonime (avem în vedere sensul „sevă a arborilor“), vocala accentuată din forma actuală *mâjă* se explică prin influența lui *mâzgă*. [11–12/1993]

MÂNȚATĂ. Acest nume al unui dans popular este, cu siguranță, rezultatul unei haplologii: punctul de plecare al formei în discuție a fost **mânânțata* (**mănânțata*), participiul substantivat al unei variante a verbului *a mărunți*; cf., pe de o parte, *mărunța* și *mănunța*, variante ale lui *mărunți*, și, pe de altă parte, variantele *mănânțel*, *mânânțel* ale adjectivului *mărunțel* (prezente, toate, în DLR). Menționăm, în sprijinul etimologiei propuse, numele de dansuri *mănânțica* și *mănânțelul*, înregistrate în DLR, s.v. *mărunțel* (sensul I 5), la care se poate adăuga *mărunțita* „numele unui dans popular, cu mișcări scurte și repezi“, înregistrat de Udrescu, *Glosar*, p. 162. Haplologia invocată de noi pentru a explica pe *mânțată* a dus și la apariția formelor *mânțel* (< *mânânțel*) și *mânțușuri* (< *mânânțușuri*), pentru care vezi DLR, s.v. *mărunțel*, respectiv, *mărunțuș*. [6/1971]

MÂRFOGI. Sensul de „a râncezi“ al acestui cuvânt (înregistrat în Măceșu de Jos – Băilești) și, într-o oarecare măsură, și forma lui indică, din capul locului, o posibilă înrudire între *mârfogi*, pe de o parte, și, pe de altă parte, *mârced* „(despre mâncăruri și cărnuri) care începe să se altereze; (despre plante) veșted, ofilit; slab, uscățiv, bolnăvicios“ (plus alte câteva sensuri), *mârcav*, care are ultimele două dintre sensurile lui *mârced* menționate mai sus, și *mârceav*, glosat, în DLR, „slab, uscățiv, bolnăvicios“ (vezi însă mai jos); cf. și *mârcezi* „a se ofili, a se veștezi; a slăbi, a se vlăgui; a strivi, a zdrobi“.

Mârced (moștenit din latină) constituie punctul de plecare al celorlalte două adjective citate. *Mârcav* (în DLR, cu „etimologia necunoscută“) este, după G. Giuglea, DR X, 1941–1943, partea a 2-a, p. 430, rezultatul unei contaminări (în termenii autorului, „un rezultat al cunoscutelor încăierări dintre cuvinte“), partea inițială a

cuvântului continuând pe *mârced*, iar cea finală fiind sufixul *-av*, „trecut de la *puhav* și *buhav* «slab, cu carnea grasă și moleșită de boală»“ (aceeași explicație la Luiza Seche, LR XI, 1962, 3, p. 278: „originea lui *mârcav* trebuie căutată în contaminarea [tipărit, greșit: continuarea – *n.n.*] dintre *mârced*... și *puhav*, *buhav*“). Ion I. Russu, DR XI, 1948, p. 228–229, care, ocupându-se de etimologia lui *șubred*, citează, în treacăt, formele *mârced* și *mârcav*, lasă să se înțeleagă că ultima a apărut printr-o substituire de sufix. Această explicație – care, de altfel, nu este fundamental diferită de precedenta – se regăsește la Eric P. Hamp, RRL XIV, 1969, 1, p. 14: „It would seem that *mârcav* is simply a more recent, restricted regional formation on the same base [= baza din *mârced*], employing the Slavic adjectival suffix *-av*. That is, we have the segmentation *mârc-ed* → *mârc-av*“ (autorul admite, totodată, posibilitatea unei încrucișări între *mârced* și unele cuvinte slave având un sens asemănător cu al acestuia și terminate în *-av*).

Dacă *mârcav* a putut să apară pe vreuna dintre căile arătate mai sus – prin intervenția unui alt cuvânt sau a mai multor cuvinte terminate în *-av*, care au participat la un fenomen de contaminare sau au oferit sufixul înlocuitor al lui *-ed* (indiferent dacă recunoaștem sau nu calitatea de sufix și a acestui segment) –, este ușor de admis că tot prin contaminare sau prin substituire de sufix a putut să ia naștere și *mârceav*, cu atât mai mult, cu cât această formă, care are o africată înainte de *-av*, se aseamănă cu *mârced* mai mult decât *mârcav*. DLR optează pentru prima soluție – „contaminare între *mârced* și *mârșav*“ –, ispititoare din punctul de vedere al formei și, în aparență, justificată de sensurile celor două cuvinte (*mârșav* înseamnă, printre altele, „slab, costeliv, jigărit, sfrijit, firav, plăpând, debil“). *Mârceav* înseamnă însă nu „slab uscățiv, bolnăvicios“, cum a fost glosat în DLR, ci „buged“; cuvântul a fost obținut, în punctul 310 (Roșia – Beiuș) al ALR, ca răspuns la întrebarea „Cum ziceți că este un copil umflat la față, fiindcă nu este sănătos?“ (vezi ALR II 1, harta 106). Prin urmare, fiind, sub aspect semantic, înrudit mai curând cu *buhav*, decât cu *mârșav*, credem că nu trebuie să punem în legătură exclusiv cu acesta din urmă transformarea lui *mârced* în *mârceav*; preferăm să considerăm că înlocuirea lui *-ed* s-a făcut sub influența cuvintelor în _-av_, în general (cf., din aceeași sferă semantică, _bolnav, chirnav, șiștav_ etc.).

Întrucât _mârced_ are și un sens care se referă la calitatea unei mâncări (vezi, de asemenea, în DA, _lânced_ „bolnav", dar și „fără gust, sălciu"), avem dreptul să presupunem că de la _mârceav_ s-a format verbul *_mârcevi_ (paralel cu _mârcezi < mârced_) cu sensul (sau și cu sensul) de „a se râncezi". După părerea noastră, cuvântul din titlul acestei note provine din *_mârcevi_, prin intermediul lui *_mârfegi_. Această din urmă formă se explică printr-o „metateză parțială", fenomen caracterizat prin schimbarea poziției în cuvânt nu a două sunete, ci numai a unora dintre trăsăturile lor (ca și în cazul metatezei obișnuite, nu se adaugă și nu se elimină trăsături); am citat în alt loc (_Proceedings of the Fourth International Congress of Phonetic Sciences. Held at the University of Helsinki, 4–9 September 1961_, Haga, 1962, p. 344) pronunțarea [gutu] pentru numele propriu _Ducu_, întâlnită în vorbirea unui copil de un an și opt luni (exemple asemănătoare la Pușcariu, _Limba română_ II, p. 154). După cum în [gutu] s-au menținut în același loc sonoritatea (respectiv, „surditatea") și trăsăturile legate de modul de articulație, dar s-a produs o intervertire a trăsăturilor „dental" și „velar", în *_mârfegi_ < *_mârcevi_ s-a păstrat neschimbată sonoritatea (absența sonorității) la inițialele ultimelor două silabe, în timp ce africata prepalatală a devenit fricativă labială, iar fricativa labială a cedat locul africatei prepalatale; transformarea în [o] a vocalei precedate de consoană labială (*_mârfegi_ > _mârfogi_) nu pune probleme.

Una dintre variantele înregistrate în DLR ale cuvântului _mijloc_, anume _milgoș_ (< _miljoc_) – pentru care Traian Marcu, MCD I, 1960, p. 181, presupune, între _mijloc_ și _milgoș_, o fază intermediară _milcoș_ – este, credem, rezultatul unei metateze parțiale foarte asemănătoare cu cea care explică transformarea lui *_mârcevi_ (< _mârceav_) în *_mârfegi_ (devenit, apoi, _mârfogi_). [6/1972]

MÂRJOALĂ. După cum rezultă din DLR (unde este indicată o singură sursă: „com. Vaida"), avem a face cu un regionalism înregistrat în Sălaj, ceea ce sugerează posibilitatea provenienței din maghiară a acestui cuvânt, cu sensul „femeie stricată". Considerăm

neconvingătoare etimologia propusă de Dan Bugeanu, în LR XX, 1971, 1, p. 54: „Pentru explicarea lui _mârjoală_ pornim de la cuvântul _mârșă_ «oaie slabă», derivat regresiv de la _mârșav_ (cf. DLR, s.v. _mârșă_). Din _mârșă_, cu sufixul _-oală_, s-a ajuns la _mârșoală_. Forma _mârjoală_ se explică normal prin sonorizarea lui _ș_ (> _j_), după _r_ și urmat de vocală". Din punct de vedere semantic, s-ar putea admite, în principiu, că plecându-se de la _mârșă_ (atestat, cu sensul menționat mai sus, într-o localitate din apropierea Năsăudului) s-a ajuns la cuvântul din titlul acestei note – autorul precitat observă, pe bună dreptate, că „apelativele care denumesc animale (slabe) sânt folosite adesea ca epitete pentru oameni" –, dar sonorizarea lui [ș], în condițiile arătate, nu este câtuși de puțin un fenomen „normal".

După părerea noastră, _mârjoală_ face parte din familia de cuvinte a lui _morjoli_ „a bate porumbul (de pe cocean)", care ar proveni, conform indicațiilor din DLR, din magh. _mázol_, dar, în realitate, are la bază un alt verb maghiar: _morzsol_ „bröckeln, abkörnen, reiben: émietter, égrener, broyer" (Tamás, EWUER; fără a se referi la acest dicționar, Dan Bugeanu, în LR XX, 1971, 3, p. 299, arată că „în mod evident este vorba de o eroare" și că _morjoli_ nu poate proveni decât din magh. _morzsoli_ [sic; recte: _morzsol_ sau, cu sufixul infinitivului, _morzsolni_] «a fărâma»").

În dicționarul său etimologic, s.v. _morjoli_, L. Tamás scrie: „vielleicht hier zu erwähnen ist auch _moržolit_'runzlig: ridé'"; se trimite la un text cules în Maramureș și publicat de Tache Papahagi, _Graiul și folclorul Maramureșului_, București, 1925, p. 44, unde acest adjectiv apare ca atribut al lui _buze_ (la p. 226, _morjolit_ este glosat „zbârcit"). În recenzia la lucrarea precitată, N. Drăganu susține că „_moržălit_ [sic] nu poate fi interpretat exact cu [sic] «zbârcit», chiar și dacă e vorba de buze, căci ung. _morzsol-_, din care derivă, înseamnă «a sfărâma prin frecare, a zdrobi»" (DR IV, 1924 – 1926, partea a 2-a, p. 1086); acceptându-se această părere, în DLR _morjolit_ este glosat „sfărâmat, zdrobit". În ce ne privește, credem că de la sensurile verbului maghiar _morzsol_ s-a putut ajunge atât la sensul de „zbârcit" al adjectivului _mârjolit_ (în contexte de genul celui la care se referă L.Tamás și N. Drăganu), cât și la cel al postverbalului _mârjoală_ (< *_morjoală_). Pentru timbrul vocalei din silaba inițială a acestui substantiv cf. variantele *măjar* și *mânjar* ale lui *mojar*, *măhur*, variantă a lui *mohor* (DLR). [11–12/1993]

MÂRȘĂ. În DLR figurează două articole cu acest titlu: *mârșă*^{1} „oaie slabă“ și *mârșă*^{2} „nadă, momeală“; în primul caz am avea a face cu un derivat regresiv de la *mârșav*, în celălalt cu un cuvânt cu etimologia necunoscută. După părerea noastră, este vorba de unul și același cuvânt, de origine slavă: cf. v. sl. **мръша** „cadaver“, înregistrat de Miklosich, *Lexicon*. De la sensul de „cadavru, hoit“ s-a ajuns, pe de o parte, la cel de sub *mârșă*^{2} datorită faptului că hoiturile sunt folosite de vânători ca momeală, iar, pe de altă parte, la sensul de „animal slab“ sau, prin restricție, „oaie slabă“; cf. *mortăciune* „ființă foarte slabă, lipsită de energie, de vigoare“ (DLR, s.v., sensul I 1) și *mărțână* „iapă slabă“ (DLR, s.v., sensul 1) < bg. *мърцина* „cadavru de animal“. Cu aceste din urmă sensuri, *mârșă* (înregistrat în regiunea Munților Apuseni și prin Năsăud) are (în Bucovina, în Maramureș și în apropiere de Beiuș) un dublet, împrumutat, recent, din ucraineană: *merșă* „nume dat unui animal (mai ales cal sau oaie) bătrân, istovit“ < ucr. *мерша* „hoit“; după cum se poate constata, sensul lui *merșă* este rezultatul aceleiași evoluții ca și în cazul lui *mârșă*^{1}. [6/1971]

MÂRVINĂ. Având sensul de „teren apătos, mocirlos“, cuvântul este sinonim cu *mărghilă*, discutat mai sus. Ca și acesta, *mârvină* provine din bulgară, unde *мъртвина* înseamnă „lipsă de viață, de activitate“ și „loc umbros“ (vezi *Rečnik bălg. ez.* II, s.v.); cf. cele arătate sub *mărghilă*. [3/1972]

MÂRVIȚĂ. Înseamnă, prin nord-estul Olteniei, „teren apătos, mocirlos“. După mențiunea „etimologia necunoscută“, în DLR se fac trimiterile următoare: «Cf. *mârvină, mărghilă*. Cf. bg. *мървица* „fărâmă“, scr. *mrvica*“». Termenii slavi citați „se potrivesc“ foarte bine cu *mârviță*, ca formă, dar este greu de văzut cum s-ar fi putut ajunge de la sensul de „fărâmă“ la acela de „teren apătos, mocirlos“. În schimb, există o legătură între *mârviță, mârvină* și *mărghilă*, care constă nu în faptul că derivă unul din altul, ci în

înrudirea dintre cuvintele bulgărești din care vin toate trei cuvintele românești menționate. În același *Rečnik bălg. ez.* II pe care l-am citat mai sus, s.v. *mărghilă* și *mârvină*, găsim pe *мъртвица*, cuvânt care, prin sensul (nu singurul) de „apă stătătoare“, explică perfect forma și înțelesul rom. *mârviță*. [3/1972]

MECI. Dintre cele trei cuvinte scrise *meci* pe care le înregistrează DLR (lăsăm la o parte verbul *meci*), ne interesează aici cele numerotate 1 și 3. *Meci*^{1} apare în expresia *ud meci* „foarte ud, ud leoarcă“ și poartă, în dicționarul citat, mențiunea „Etimologia necunoscută. Cf. *mocioi*, *moțăit*“. Există, fără îndoială, o legătură între *meci*^{1} și *leci* (< magh. *lecs* „mâncare proastă, zeamă lungă“; DA, s.v. *leciu*) din expresii ca *a fi ud* (sau *numai* sau *tot*) *leci* „a fi muiat de apă și de noroi care se scurge din haine, păr și peste tot trupul, a fi ud leoarcă“ (*ibidem*).

Admițând că *meci*^{1} < *leci*, prezența lui [m] în locul lui [l] poate fi interpretată ca rezultat al influenței lui *meci*^{3}; această influență ar avea o justificare semantică în faptul că atât în sensurile „fitil“ și „unealtă cu care se unge lespedea pe care se coc plăcinte“ ale acestui din urmă cuvânt, cât și în *leci* din expresia *ud leci* este inclusă ideea de „muiat (în ceva)“. Ne întrebăm însă dacă – în loc să spunem că *meci*^{1} provine din *leci* și a suferit o modificare de formă sub influența lui *meci*^{3} – n-ar fi mai exact să considerăm că *meci*^{1} și *meci*^{3} sunt unul și același cuvânt (cu etimologia dată în DLR, s.v. *meci*^{3}: magh. *mécs*) care a dobândit un nou sens, în expresia *ud meci*, prin apropiere de (*ud*) *leci*. Menționăm că, după indicațiile din DLR expresia *ud meci* și *meci* cu sensul de „unealtă...“ circulă (sau au circulat) în aceeaș regiune (Năsăud). [3/1967]

MELEAJĂ. A fost înregistrat în Albești – Slobozia, cu sensul de „cal mare și slab; mârțoagă, gloabă, (regional) melegar“. Având în vedere numai sensurile de „amestec, hibrid, corcitură“ pe care le au atât tc. *melez*, cât și bg. *melez* (vezi Virgil Nestorescu, LR XVII, 1968, 5, p. 415), am avea dreptul să presupunem că oricare dintre cele două limbi a putut fi sursa termenului românesc. Tc. *melez* este indicat în DLR ca etimon al lui *melez* (cu variantele *meles, meleț, melet*), „țesătură de mătase amestecată cu lână sau cu bumbac, care se fabrica în trecut", „amestecat" (adj.) și „numele a doi pești de apă dulce". Virgil Nestorescu, *loc. cit.*, a arătat însă că pentru a explica sensul de „țesătură" trebuie avut în vedere adjectivul bulgăresc *мелезен*.

De la „corcitură" s-ar fi putut ajunge ușor la înțelesul de „mârțoagă"; cf. *corci, coarce* (subst.) „animal născut prin încrucișarea a două specii" și, ca adjectiv, „(despre vite) rău de soi, care nu se îngrașă" (DA). În ce privește forma, [j], în loc de [z], la singular se explică satisfăcător printr-un plural **meleji* (cf. sg. *dârj* „cherchelit" în NALR–Oltenia II, harta 176, înregistrat în mai multe puncte din estul Olteniei), iar folosirea femininului *meleajă* (refăcut din forma adjectivală **melează*, sub influența pluralului masculin **meleji*, sau din singularul masculin **melej*; pentru fluctuația [z] ~ [j] cf. *mlajă*, cu varianta *mleajă*, singular refăcut – după DLR – din pl. *mlăzi* al lui *mladă*) ca epitet pentru „cal mare și slab" se încadrează în fenomenul studiat de J. Byck, în articolul *Le féminin péjoratif* (BL I, 1933, p. 108–110; de remarcat genul feminin a două dintre cele trei sinonime ale lui *meleajă* menționate în DLR și, în plus, faptul că nu poate fi cu totul exclusă atracția exercitată de cuvintele terminate în *-eajă*, dintre care vom cita aici, după DA, pe *beleajă* „prost, nătăfleț, guguman", deci tot cu sens peiorativ). Rezultă că, la rigoare, *meleajă* ar putea fi explicat, și ca sens, și ca formă, pornindu-se de la *melez* – împrumutat din turcă sau din bulgară – printr-o serie de transformări, inclusiv de ordin semantic, petrecute pe terenul limbii române. După cum vom vedea însă, nu este necesar să presupunem că sensul lui *meleajă* reprezintă o inovație românească.

La Barbier de Meynard, DTF II, p. 784, găsim, alături de *mèlèz* „cheval croisé" (deci „corcitură"), și forma *mèlès*, cu sensul „cheval de conformation vicieuse, dont les flancs sont déprimés", care concordă cu sensul rom. *meleajă*. În acest dicționar *mèlèz* și *mèlès* figurează în același articol; Tarhan Kitabevi, *Türkçe-ingilizce büyük lûgat. Comprehensive Turkish-English Dictionary*, Ankara, 1959, înregistrează două cuvinte: *méléz, melez* „hybrid, mixed" și *meles* „horse with a depressed back". Chiar dacă, la origine, avem a face cu două cuvinte, faptul că rom. *melez* cu sensurile din DLR are o variantă cu [s] la finală este suficient pentru a ne determina să admitem că *meles* „mârțoagă" a putut, la rândul lui, să devină *melez*, cu [z] la finală (și, apoi, *meleajă*, în modul arătat mai sus). În lumina datelor prezentate în acest alineat, etimologia lui *meleajă* se simplifică sub două aspecte: a) nu mai este necesară ipoteza privitoare la transformarea semantică menționată la începutul acestei note; b) nu mai este necesară admiterea a două posibilități de a explica termenul în discuție, luate separat (turca sau bulgara) ori împreună (etimologie multiplă).

S-ar putea ca numele de familie *Meleajă* („pentru *mlĕájă* = *mlajă* 'Weidenrute' < vbulg. *mladъ*", după Iorgu Iordan, *Diftongarea lui* ***e*** *și* ***o*** *accentuați în pozițiile* ***ă, e,*** Iași, 1921, p. 87) să provină dintr-o poreclă având ca punct de plecare cuvântul discutat în rândurile precedente. [6/1972]

MELEGAR. Avem în vedere cuvântul cu sensul „bazin de lemn în care cade minereul sfărâmat din șteampurile țărănești" (în DLR, *melegar*^{3}), identic ca formă cu cel care înseamnă „răsadniță" (în DLR, *melegar*^{2}). După părerea noastră, cel dintâi nu reprezintă altceva decât rezultatul unei extensiuni de sens: întrucât în construcția unui anumit tip de răsadniță se folosesc scânduri care alcătuiesc un fel de bazin (vezi, în CADE, fig. 4088, dată ca ilustrație pentru cuvântul *răsadniță*), *melegar* „răsadniță" (< magh. *melegágy*) a putut ajunge să denumească și un bazin cu alte destinații decât aceea de a conține pământul special în care se cultivă răsadurile. [6/1971]

MELEȘNIȚĂ. Înseamnă „resturi lemnoase care cad din tulpina cânepii la melițare; puzderie" (este citată o singură sursă, un glosar cuprinzând cuvinte din județul Olt). Alături de mențiunea „etimologia necunoscută", găsim, în DLR, și trimiterile „cf. *mleșniță, meliță*". Acest din urmă cuvânt are, evident, un sens legat de cel al lui *meleșniță*, dar, din motive de ordin formal, nu poate explica termenul din titlul acestei note. Cât despre *mleșniță*, întrucât el nu poartă nici un indice, nu știm dacă este vorba de *mleșniță*^{1} (cu trimiterea „v. *mlașniță*") sau de *mleșniță*^{2} („v. *meșniță*"). Oricum, nici unul dintre acești termeni nu poate fi reținut: *mleșniță*^{1} = *mlașniță* înseamnă „mlaștină", iar *mleșniță*^{2} = *meșniță* are sensurile următoare: „mâncare preparată din lapte dulce fiert...", „mămăligă subțire", „spuma, caimacul laptelui"; se poate constata că suntem foarte departe de sensul „puzderie".

După părerea noastră, *meleșniță* este un derivat de la *meleștui* sau *melești*, variante ale lui *melestui*, cuvânt care înseamnă, printre altele, „a melița; a zdrobi, a fărâmița (ceva)" (deși verbul este localizat de DLR în Transilvania, el a putut fi împrumutat de graiurile din județul Olt sau, mai curând, a fost împrumutat chiar derivatul, creat în regiunile în care apare *melestui*). Pentru aspectul fonetic al cuvântului în discuție, în care s-a produs o simplificare a grupului consonantic [ștn] (**meleștniță* > *meleșniță*), cf. *sfeșnic* < v. sl. *svěštĭnikŭ*, *boleșniță* < sl. *bolestĭnica* (CADE). Ca formație, *meleșniță* este paralel cu *beșniță*. [3/1972]

MEȘ. Înseamnă „inel care se formează anual în trunchiul unui arbore" (prin sudul Transilvaniei), „nod la lemne" (prin nord-estul Olteniei; glosare reprodusă după G. F. Ciaușanu) și „strat, pătură" (prin Oltenia și Muntenia). Cuvântul a fost discutat, în LR XX, 1971, 1, p. 53, de Dan Bugeanu, care îl derivă din lat. *medium*. În ce privește aspectul semantic al chestiunii, am putea presupune, în principiu, că sensurile lui *meș* s-au dezvoltat din cele de „miez, mijloc, centru", conform părerii autorului citat: „Pentru evoluția semantică, comp. rom. *miez*" (de remarcat, totuși, să sensul „strat, pătură" pune unele probleme, dacă plecăm de la lat. *medium*). Vom încerca însă să arătăm că presupunerea aceasta nu este necesară.

Să vedem în ce măsură etimologia propusă de Dan Bugeanu este satisfăcătoare din punct de vedere fonetic. Autorul ei trimite la Marius Sala, *Contribuții la fonetica istorică a limbii române*, București, 1970, p. 80 și 153, pentru a explica pe [ğ] (< [d] urmat de [i̯u]), devenit, ulterior, [j], dar nu se referă la pasajul de la p. 78 a cărții citate, unde se arată că, sub influența formelor de plural (unde tratamentul lat. [d] a fost diferit), prepalatala a devenit dentală încă înainte de a se transforma în fricativă: [ğ] > [ḍ]. Indiferent dacă acceptăm sau nu părerea după care [ḍ] și, implicit, [z] din *miez* provin din [ğ], etimologiei propuse de Dan Bugeanu i se poate obiecta că se întemeiază pe admiterea unui dublu tratament al aceleiași forme latinești: *medium* > *miez* și *medium* > *meș*. Se consideră că varianta *mej* a cuvântului din titlul acestei note reprezintă un stadiu intermediar între *[mi̯eğu] și *meș*, această din urmă formă explicându-se „prin afonizarea consoanei finale". Fenomenul nu este însă obișnuit în limba română. Fără a pretinde că fenomenul opus (înlocuirea lui [ș] cu [j]) este mai obișnuit (sau mai ușor de explicat în cazul de față), subliniem, totuși, faptul că admiterea acestei transformări (implicată de etimologia propusă de noi mai jos) prezintă mai puține dezavantaje din punct de vedere „statistic": după datele din DLR, [ș] apare în patru surse, iar [j] în una singură (rămâne, prin urmare, neexplicat un singur caz; celelalte prezintă, după cum se va vedea, tratamentul normal). Eventual, s-ar mai putea adăuga aici observația că în *meș* apare [e], nu [i̯e], ca în *miez*; întrucât însă în unele graiuri din Oltenia se întâlnește fonetismul [me], fără iot, în cuvinte care prezintă fonetismul [mi̯e] în limba literară (această deosebire între [e] și [i̯e] apare după toate labialele; vezi, de exemplu, E. Petrovici, SCL VII, 1956, 3–4, p. 166), nu vom insista asupra deosebirii menționate (deși o cercetare amănunțită ar arăta, probabil, că în unele dintre regiunile în care este cunoscut *meș* silabei [me] din lat. *medium* ar trebui să-i corespundă [mi̯e], respectiv, [mńe] sau [ńe], nu [me]. Constatările formulate în rândurile precedente sunt, credem, suficiente pentru a ne determina să respingem etimologia *meș* < lat. *medium*.

După părerea noastră, *meș* este de origine germană. Mai precis, avem în vedere forma *mesch*, înregistrată într-un grai săsesc din Transilvania (ce e drept, în regiunea Năsăudului; se poate însă presupune că ea există sau a existat și în alte graiuri), cu un sens care coincide cu primul dintre sensurile cuvântului românesc în discuție: „Jahr(es)ring, Jahrwuchs an Baum u. Horn" (Friedrich Krauss, *Treppener Wörterbuch. Ein Beitrag zum Nordsiebenbürgischen Wörterbuch*, Marburg, 1970, s.v. *Mäsche*; în același loc găsim mențiunea: „wohl < *Masche*, mhd. *masche*"). Între sensurile „inel anual în trunchiul unui arbore“ și „nod la lemne“ există o legătură evidentă (de altfel, ele sunt tratate, în DLR, ca subsensuri, sub 1), iar înțelesul de „strat, pătură“ poate fi explicat ușor ca rezultat al unei extensiuni având ca punct de plecare înțelesul de „inel anual...“ (aceste „inele“ sunt, în realitate, niște „straturi“. [6/1972]

METEUȘ. A fost înregistrat, ca și *mateuș* (vezi nota cu acest titlu), în Bucovina. În una dintre sursele la care se trimite în DLR (un glosar publicat în *Lexic regional* I, p. 112–116) cuvântul figurează ca sinonim al lui *timotei*, iar acesta este glosat „iarbă de Sudan“ (în dicționar, s.v. *meteuș*, se dă și denumirea științifică: *Sorghum sudanense*). Așadar, n-ar fi vorba exact de specia de plantă numită tot *timotei*, dar definită în DLR „costrei mare“(vezi cele arătate mai sus, s.v. *mateuș*). Cu toate acestea, este neîndoielnic că *meteuș* și *mateuș* sunt variante ale unuia și aceluiași cuvânt. Dacă explicația propusă mai sus pentru *mateuș* este justă, înseamnă că forma din titlul notei de față nu este altceva decât o variantă a lui **măteuș**, al cărei [e] din prima silabă se datorează unei asimilări. [11–12/1993]

MICHILIE. Din definiția dată sub 1, „parte (acoperită) a unei cherhanale, servind ca debarcader pentru acostarea bărcilor și a vapoarelor“, și din explicațiile conținute în cele două citate („cerdacul acoperit al cherhanalei“, „un fel de debarcader acoperit“) rezultă că este vorba de o construcție (adăpost) fără pereți, al cărei acoperiș este susținut de un schelet de lemn; probabil că la sensul 2, „masă pe care se taie peștele la pescărie (pentru a fi sărat)“, s-a ajuns pornindu-se de la o caracteristică asemănătoare a adăpostului în care se află masa în discuție. Dat fiind că în Șișești – Mehedinți „carul fără loitre se zice «*în chilimii*»“ și că prin Dolj *chilimie* înseamnă „speteaza de care e legată leuca“ și „bucată de lemn cu două brațe în formă de *u*, întrebuințată când se aduc lemne, carul fiind fără loitre“, credem că putem recunoaște existența unei legături de ordin semantic între cele două cuvinte, *michilie* și *chilimie*, foarte asemănătoare ca formă. Ținând seamă și de faptul că atât *michilie* (cel puțin cu sensul de sub 2, pentru care găsim, în DLR, o indicație privind localizarea: Boureni – Băilești), cât și *chilimie* circulă în aceeași regiune (Oltenia), suntem de părere că *michilie* provine, prin metateză, din *chilimie* (cf. perechea de forme cu o structură fonetică similară *gămălie* – *măgălie*). *Chilimie*, la rândul lui, vine, după DA, s.v. (unde se găsesc toate datele prezentate mai sus cu privire la acest cuvânt), din bg. *k(i)limija*. [6/1972]

MICIU. Din partea redacției DLR, I. D[ănăilă] solicită, în LR XV, 1966, 4, p. 351, sprijinul cititorilor pentru stabilirea locului în care se află accentul cuvântului *miciu* „muc de lumânare sau de lampă“. Problema este, după părerea noastră, foarte simplă, căci nu avem de ales între două silabe: litera *u* nu corespunde unei vocale (ea se datorește vechii ortografii), așa încât *miciu* nu poate fi citit nici [míĉu], nici [miĉíu̯], ci numai [miĉ], eventual [miĉ^{u}] (o singură silabă, terminată cu o „pseudovocală“), și trebuie scris, în conformitate cu ortografia actuală, **mici**. Acest cuvânt nu este altceva decât o variantă a lui *meci* și, prin urmare, ar fi trebuit să fie menționat ca atare în DLR, s.v. *meci*^{3} (< ung. *mécs*), care înseamnă, printre altele, „fitil, feștilă“. Din punct de vedere semantic, lucrurile sunt clare.

În ce privește fonetismul, prezența unui [i] ca echivalent al magh. [e] lung (scris *é*) nu este deloc surprinzătoare (cf. *bir* < magh. *bér*, *mertic* < magh. *mérték*, sufixul *-șig* < magh. *-ség* etc.); de altfel, chiar în maghiară există pronunțarea dialectală cu [ī], corespunzătoare unui [ē] din limba literară (Lajos Treml, BL II 1934, p. 55). [3/1967]

MIJGĂ. Avem în vedere pe *mijgă*^{1}. În DLR este reprodusă glosarea din singura sursă indicată (Păsculescu, L. P.) – „deschizătură, gaură“ – și figurează un singur citat (o ghicitoare): „Ce trosnește-n mijgă?“ (răspunsul este: Cheia în lacăt). După părerea noastră, *mijgă* înseamnă aici nu „deschizătură, gaură“, ci „parte interioară, miez“ (cheia trosnește nu în gol, ci în contact cu o materie solidă); cf. sensul 2 al lui *mâzgă*, „complex de vase prin care circulă seva; partea interioară a scoarței plantelor lemnoase care cuprinde aceste vase“, cu subsensul „mină de creion“ (DLR), și *mâzgă* „măduva socului“ (Tr. Cantemir, în *Lexic regional* I, p. 83). Dacă așa stau lucrurile, înseamnă că *mijgă*^{1} este identic cu *mijgă*^{2}, dat în DLR ca variantă a lui *mâzgă*. [11–12/1993]

MILĂRIE. Cuvântul a fost comunicat din Zagra – Năsăud și înseamnă „grămadă mare“. După părerea noastră, avem a face cu rezultatul unei extensiuni de sens: punctul de plecare trebuie să fi fost sensul de „grămadă de lemne clădite și acoperite cu pământ, pentru a fi transformate, prin ardere înceată, în cărbuni; bocșă“, pe care îl găsim la *milére*, cules de M. Homorodean din Cavnic – Baia Mare (vezi MCD I, 1960, p. 261). Femininul *milere* (sg. și pl.), neinserat în DLR, ar putea fi o formă refăcută din pluralul în *-e* al lui *miler*, care se regăsește în numele topic *Pădurea Mileruli* (nu se indică accentul), înregistrat în localitatea Sălicea, în apropiere de Cluj (E. Janitsek, CL IX, 1964, 1, p. 85; autorul trimite la *milere*, menționat mai sus).

Derivarea lui *milărie* din *miler* nu pune nici o problemă dificilă. Trecerea lui [e] la [ă] se poate datora analogiei cu formele de tipul *apărie* (< *apă* + *-ărie*). Cuvântul în discuție poate însă să aibă la bază varianta *milăr*, respectiv, [ńílăr], scrisă *nĭilăr* (*nyilăr*) în *Suplement la Glosar de cuvinte dialectale*... de Alexiu Viciu, citat de D. Marmeliuc, LR XIV, 1965, 2, p. 264 (la acest din urmă autor apare grafia *niílăr*). *Milăr* a fost înregistrat în nord-vestul Transilvaniei cu un sens apropiat de cel al lui *milere* (glosarea lui Al. Viciu, reprodusă de D. Marmeliuc, *loc. cit.*: „lemne de foc, care se fac în pădure în metri sau stânjeni“). Cu indicarea aceluiași izvor (*Suplement...*) și glosat „stivă de lemne (de aproximativ un metru cub)“, cuvântul a fost inserat în DLR sub forma *niilăr* și cu mențiunile „accentul necunoscut“ și „etimologia necunoscută“, ceea ce înseamnă că nu s-a acceptat etimologia propusă de D. Marmeliuc, *loc. cit.*, p. 264–265: germ. dial. *Meiler* „stânjen de lemne aranjat de cărbunari (pentru a i se da foc) în scopul carbonizării“ (autorul admite posibilitatea unui intermediar maghiar). Indiferent însă de etimologia lui *miler* (*milăr*, *milere*), pornind de la acest cuvânt se

explică fără dificultate atât sensul, cât și forma lui *milărie* (nu putem spune, în momentul de față, dacă există vreo legătură asemănătoare între *miler* și *milaret* „număr sau cantitate mare, belșug de...“, tot fără etimologie; în DLR se trimite, cu „cf.“, de la *milaret* la *milărie* și viceversa). [6/1972]

MINUȚE. Cuvântul (pl.) este un nume de plantă – „bănuți (*Bellis perennis*)“ – și, după cum rezultă din izvoarele la care trimite DLR, a fost înregistrat în Banat. Provine, fără îndoială, din germ. *Münze* „bani“. Tratamentul vocalei din silaba inițială este cel așteptat: cf., în DLR, *miță* „capelă, chipiu“ < germ. *Mütze* și, în DDA, ar. *mință* „galben, monnaie d'or autrichienne“, cu aceași origine ca și *minuțe*; vezi, în DLR, și *mințmeșter* „meșter care lucrează la baterea monezilor“, explicat ca format „după germ. *Münzmeister*“. Prezența lui [u] în partea finală a cuvântului se explică prin influența cuvintelor derivate cu sufixul *-uț*, printre care se numără multe nume de plante; evident, în primul rând trebuie avut în vedere *bănuț(i)*, sinonim cu *minuțe*. [6/1971]

MIRAZĂ. Are sensul „oglindă“, ilustrat cu un singur citat, din opera lui D. Bolintineanu: „Bosforul... din a cărui undă și-a făcut mirază Bolta azurată, aurând de flori“. După părerea noastră, ne găsim în prezența unui cuvânt creat de poet, pe baza a două cuvinte turcești: *ma'raz* „lieu d'exposition“ și *mir'at* „miroir, glace“ (Diran Kélékian, *Dictionnaire turc-français*, Constantinopol, 1911).

Foarte probabil, genul feminin al substantivului – respectiv, vocala finală [ă] – se explică prin necesitățile rimei: în poezia în care apare *mirază* acest termen rimează cu *s-aripează* (vezi [D.] Bolintineanu, *Opere alese*. Vol. I. *Poezii*, București, Editura pentru Literatură, 1961, p. 20). Este, de asemenea, probabil că D. Bolintineanu a avut în minte și franțuzismul învechit *a se mira* „a se vedea, a se privi ca într-o oglindă“ (< fr. *mirer*), pentru care în DLR se dau citate numai din Gh. Asachi și din V. Alecsandri, dar care apare și în poezii din volumul menționat: „Mărețul chioșc își udă picioarele-n Bosfor; Și-n unda fugătoare se miră cu amor“ (p. 9); „O sultană jună se uită pe mare De la o fereastră din al ei

serai, Care mi**ră-n** unde formele bizare“ (p. 15; de notat că în ultimul citat verbul nu este reflexiv).

Este evident că de la *a se mira* (la care, în DLR, s.v. *mirază*, se face o trimitere) nu avea cum să se formeze substantivul *mirază*; neîndoielnic, consoana [z] din această formă nu poate fi decât originară, adică preluată din tc. *ma'raz*. Cât despre vocala [i] din prima silabă este imposibil de stabilit dacă prezența ei în cuvântul creat de D. Bolintineanu se datorează ambelor sau numai uneia dintre limbile turcă și franceză (lucrurile nu s-ar schimba nici dacă am lua în considerație și pe fr. *miroir*, la care se trimite în glosarul din volumul al doilea al *Operelor alese* ale lui D. Bolintineanu, ediția citată, p. 597 – glosar alcătuit de Elena Beram – și care în nici un caz nu poate fi etimonul lui *mirază*). [11–12/1993]

MIRCOLI. După părerea noastră, avem a face cu un derivat de la *mică* „fărâmă“ (< lat. *mica*), pentru care vezi LR XVIII, 1969, 1, p. 90–92 și bibliografia indicată acolo (profităm de acest prilej pentru a semnala că expresia *mici [și] fărâme*, pe care am discutat-o în revista citată, are un corespondent aproximativ în occitană; este vorba de expresia *a chicas e micas* „par petits morceaux, peu à peu, par bribes“, ale cărei elemente principale, *chica* și *mica* (< lat. *mica*) au sensul de „petit morceau“ și, respectiv, „mie“; vezi Louis Alibert, *Dictionnaire occitan-français*, Toulouse, 1966, s.v. *chic* și *mica*).

Mircoli intră în categoria, destul de bogată, a verbelor derivate cu sufixul *-li*, de care s-a ocupat A. Graur, în BL IV, 1936, p. 90–97. După cum a remarcat autorul, *loc. cit.*, p. 95, când silaba inițială a verbelor în discuție se termină în consoană, aceasta este de cele mai multe ori [r]; ea a putut să apară, credem, în *mircoli*, sub influența unor verbe de tipul *cărcăli* (*cârcăli*), *chercheli* (*chirchili*, *chiurchiuli*), *perpeli*, *zvârcoli*. Pe de altă parte, același autor a observat (*ibidem*, p. 96) că cele mai multe dintre verbele derivate cu sufixul *-li* au un caracter imitativ și a emis părerea conform căreia „quelques-uns ont peut-être leur origine dans un mot du vocabulaire courant, qui a été modifié de manière à rendre un bruit ou un geste“; apariția lui [r] într-un verb cu sensul de „a sfărâma“ poate fi deci explicată și în acest mod.

Cât despre vocalismul celei de a doua silabe, este greu de spus dacă [o], în locul lui [ă] așteptat, a apărut sub influența numeroaselor derivate în *-li* care conțin o vocală rotunjită în silaba care precedă sufixul (căci și [ă] este frecvent în această poziție); ne mulțumim să menționăm că fluctuația [ă] ~ [o] nu este neobișnuită în cuvinte asemănătoare ca structură cu *mircoli* < **mi(r)căli* (cf., în lista dată de A. Graur: *drămăli – dârmoli, motofăli – motofoli*; în DLR, *mânzăli – mânzoli*). [6/1971]

MIRGĂȘLI. În DLR se indică o singură sursă pentru acest cuvânt, glosat „(regional, despre răni) a se inflama“: ALR II/I MN 62, 4208 bis/334. În realitate însă, la întrebarea 4208 bis („Când s-a obrintit buba, cum îi zici la boala aceea?“) nu s-a obținut nicăieri un răspuns care să conțină verbul *mirgășli*; în schimb, la aceeași pagină (62) din ALR II/I găsim, ca răspuns la întrebarea 4208 („Ce se întâmplă cu o bubă sau cu o tăietură, când n-ați păzit-o de frig?“), forma *s-o mirgăzlit* (punctul 334 = Moftinu Mic – Carei). Deși titlul acestei note este *mirgășli*, urmează deci să ne ocupăm, în continuare, de **mirgăzli**, neînregistrat în DLR (după toate probabilitățile, un *z* asemănător cu cifra *3* – frecvent în scrisul de mână – a fost citit *ș* de un colaborator al dicționarului și așa se explică „metamorfoza“ pe care a suferit-o cuvântul după ce a fost transcris din ALR; greșeala a fost semnalată de I. Mării, în LR XX, 1971, 5, p. 522).

Mirgăzli provine din magh. *mérgez* „a otrăvi, a intoxica, a învenina“ (MRSz). Evoluția semantică de la „a învenina“ la „a (se) infecta“ (cf. citatul „Bubă înveninată“, în DA, s.v. *învenina*) și, apoi, la „a se inflama“ (dacă nu cumva *s-o mirgăzlit* înseamnă chiar „s-a infectat“) nu pune nici o problemă. Cuvântul românesc este format cu ajutorul sufixului verbal *-li* (pentru care vezi A. Graur, BL IV, 1936, p. 90–97), ca și *sinezli* „farben“ < magh. *színez*, de unde *sinezlit* „farbig“ (Tamás, EWUER, s.v.), *șorozli* „assentieren, ausheben“ < magh. *soroz* (*ibidem*, s.v. *șorozli*). [3/1972]

MIRTOSI. A fost înregistrat în localitatea Deda, în apropiere de Reghin, cu sensul de „a strivi, a zdrobi (prin apăsare)“. După părerea noastră, avem a face cu o variantă a lui *litrosi*, care înseamnă, printre altele, „a nimici, a prăpădi, a distruge pe cineva“. *Litrosi* apare în diverse regiuni, inclusiv în regiunea Munților Apuseni, fapt neobișnuit pentru un verb de origine neogrecească și semnalat ca atare în DA, de unde am luat toate aceste informații și unde se indică etimologia: „din n.-grec λυτρόνω «elibera»“ (ar fi fost mai exactă o trimitere la aoristul în -ωσα; vezi A. Graur, BL IV, 1936, p. 104; aceeași etimologie și la Cioranescu, DER, s.v. *litrosi*, care adaugă însă și o trimitere la vechiul scr. *litrositi*). Înlocuirea lui [l] inițial cu [m] se explică, credem, prin influența sinonimului parțial *motroși*, variantă a lui *mătrăși* (pentru care DLR trimite la un etimon sârbocroat); acest cuvânt are, printre altele, sensul de „a distruge“, iar *litrosi*, la rândul lui, înseamnă și „a înlătura, a mătrăși“ (DA, s.v., cu trimitere la A. Scriban). Metateza din corpul cuvântului nu pune nici o problemă. Menționăm că varianta *mitrosi*, fără metateză, există și ea (nu este înregistrată în DLR; o cunoaștem, cu fonetismul [ńitrosî] și cu sensul de „a strivi“, din împrejurimile orașului Turda); această variantă constituie „veriga de legătură“ între *litrosi* și *mirtosi*.

Dacă *mirtosi* și *mitosi* „a ghionti, a buși“ și „a ascunde, a dosi“ sunt variante ale aceluiași cuvânt (cum înclină să creadă Mioara Avram, SCL XXII, 1971, 4, p. 390), *mitosi* – care figurează în DLR tot cu „etimologia necunoscută“ – ar putea să se explice printr-o disimilare totală (*litrosi* > **litosi*) și prin aceeași influență a lui *motroși*, care, de altfel, pare a fi dovedită și de prezența lui [ș] în varianta *mitoși*. [6/1972]

MLAGNOASĂ. În partea etimologică a articolului cu acest titlu apare trimiterea „cf. *mlacă*“, acceptabilă din punct de vedere formal și, într-o oarecare măsură, justificată de trăsăturile semantice pe care, după DLR, le au în comun *mlacă* „loc apătos, mocirlos; mlaștină, smârc“ și *mlagnoasă*, glosat astfel: „(regional, despre ape) care are gust sălciu“. Dacă, cu toate acestea, *mlagnoasă* poartă mențiunea „etimologia necunoscută“, putem trage concluzia că

autorii DLR au văzut o piedică în calea explicării lui *mlagnoasă* prin *mlacă* fie în prezența lui *-n-* (derivatul așteptat este *mlăcos, -oasă*, înregistrat în DLR, cu sensul „(despre terenuri) mlăștinos, mocirlos“, la Dionisie Eclesiarcul), fie în deosebirea – socotită, totuși, prea mare – dintre sensurile cuvintelor în discuție, fie, în sfârșit, în amândoi acești factori. Ne propunem să arătăm, în cele ce urmează, că dificultățile menționate pot fi înlăturate.

După părerea noastră, din numeroasele derivate cu sufixul *-os* adăugat unui radical terminat în [n] (cf., din aceeași sferă semantică, *mârvinos, mlăștinos, rovinos* etc.), evident, pornindu-se de la cele analizabile, cu sau fără *-n* în cuvântul de bază (*moinos*, ca și *bufnos*), s-a putut detașa un nou sufix, *-nos*, a cărui consoană inițială a provocat sonorizarea velarei din *mlac-* (cf. varianta *mogni* a lui *mocni*). Notăm, cu titlu de curiozitate, că o „anomalie“ asemănătoare se constată la un derivat slav de la prototipul aceluiași radical: în sl. **mlaktina*, care, devenit **mlaština*, a fost împrumutat de limba română, poate fi identificat sufixul *-ina* (nu **-tina*), iar prezența lui *-t-* se explică printr-o falsă analiză a mediobulg. *bal’tina* sau *baltina* (G. Mihăilă, SCL XIII, 1962, 3, p. 384). Ca formație, *mlagnoasă* poate fi deci explicat. Adăugăm, în legătură cu aspectul fonetic al termenului, că, întrucât acesta apare într-o localitate – punctul 95 din ALR (Scărișoara, în Munții Apuseni) – din aria în care [ă] protonic devine [a] (vezi hărțile publicate de R. Todoran în SCL V, 1954, 1–2, p. 65, 66, 68, 70), forma „literarizată“ inserată în DLR ar fi trebuit să fie **mlăgnoasă**.

În ce privește sensul, lucrurile devin foarte simple de îndată ce facem o rectificare necesară. În localitatea în care a fost înregistrat *mlagnoasă* răspunsul complet dat la întrebarea pentru „(apă) sălcie“ (acesta este titlul hărții corespunzătoare) sună astfel: *mlagnoasă ori baltoasă*. Este clar că *mlagnoasă* nu înseamnă „sălcie“, ci „mâloasă, mocirloasă“. Evident, apa mâloasă nu are un gust plăcut – deci ea poate fi numită sălcie –, dar ceea ce ne interesează aici este faptul că nu orice apă sălcie provine neapărat dintr-o mlacă; prin urmare, strânsa legătură semantică dintre *mlagnoasă* și *mlacă* iese la iveală numai dacă pentru primul dintre cele două cuvinte avem în vedere nu sensul dat de DLR, ci pe cel de „mâloasă, mlăștinoasă“, în deplină concordanță cu răspunsul subiectului din punctul 95 al ALR. Pe harta la care ne-am referit (ALR II SN 4, h. 1129) nu se indică în ce mod a fost formulată întrebarea privitoare la „(apă) sălcie“, dar putem fi siguri că – întocmai ca în atâtea alte cazuri – nu toate răspunsurile i-au oferit anchetatorului exact ceea ce dorea să obțină și că, în consecință, nu toți termenii înregistrați sunt perfect sinonimi cu adjectivul din titlul hărții (glosarea din DLR pare a se baza pe admiterea acestei sinonimii). În sprijinul afirmației noastre și, totodată, al etimologiei *mlagnoasă* (*mlăgnoasă*) < *mlacă* pot fi citate, de exemplu, răspunsurile din punctele 362 (*beltită*, glosat „adică de la baltă“) și 784 (*glodoasă*). [6/1971]

MOCIOLĂU. A fost înregistrat în nordul Transilvaniei, cu sensul „pensulă, pămătuf“. Există, fără îndoială, o legătură între acest substantiv și verbul *moci* „a spăla de mântuială; a spăla cu apă murdară“ (într-o localitate apropiată de Câmpulung-Muscel), considerat în DLR drept împrumut din bulgară (*moča*, „a uda, a muia“). Același verb a putut însă să pătrundă în română și din alte limbi slave. Ținând seamă de regiunea în care este atestat *mociolău*, credem că avem a face cu un derivat de la *mocioli* (< **mocili*, prin asimilare), acesta din urmă, la rândul lui, derivat, cu sufixul *-li*, de la *moci*, împrumutat nu din bulgară, ci din ucraineană, unde *močyty* înseamnă, printre altele, „a muia“ (DUR). [11–12/1993]

MOCOROANȚE. Există, fără îndoială, o legătură între acest cuvânt – înregistrat în Topârcea – Sibiu, cu sensul de „fructe uscate în cuptor“ – și *pomoroanță* (*pomoroancă*, *pomoroagă* etc.) „portocală“ sau, mai rar, „curmală“ (de altfel, în DLR se trimite la *pomoroanță*, fără a se renunța însă la mențiunea „etimologia necunoscută“). *Pomoroancă* („din austro-germ. *Pomeranze*“, după Ștefan Binder, AUT V, 1967, p. 68) este cunoscut, cu sensul de „portocală“ în diverse graiuri din nord-estul și din sud-vestul țării (datele prezentate de autorul citat pot fi completate cu cele din ALR II SN 4, harta 1140; termenul german apare în graiul săsesc din punctul 245, unde portocala este numită [pomărŏ́nț]).

Considerăm că evoluția semantică de la numele unui fruct la „fructe uscate în cuptor“ nu pune probleme. În ce privește forma, credem că *mocoroanțe* provine, prin metateză, din **comoroanțe* (iar la această formă s-a ajuns plecându-se de la *pomoroanțe*, după cum vom încerca să arătăm mai jos). Metateze s-au produs, adesea, și în alte cuvinte cu structură fonetică asemănătoare (accentul pe a treia silabă de la începutul cuvântului, consoane cu localizare diferită la începutul primelor trei silabe) și ele explică, în parte, existența unor perechi de variante ca *gămălie – măgălie, șomoiag – moșoiag, gomoloz – golomoz* (vezi Pușcariu, *Limba română* II, p. 152–154, unde se dau și alte exemple; dacă etimologia lui *michilie* propusă mai sus este justă, perechea de forme *chilimie – michilie* ilustrează același fenomen).

Urmează să vedem cum s-a ajuns la **comoroanțe*. După părerea noastră, *pomoroanțe* a devenit **comoroanțe* prin disimilare (diferențiere), ca în cazul lui *coborî, covârși* etc., cuvinte ale căror etimoane aveau o consoană labială și la începutul primei silabe; fenomenul (ilustrat cu exemple în care rom. *co-* corespunde lui *po-* originar înaintea unei consoane labiale numai în cuvinte slave) a fost discutat de Graur, ER, p. 24–27. [6/1972]

MOHNĂ. A fost înregistrat în Miroslăvești – Pașcani, cu înțelesul de „râpă sau făgaș plin de cioate și de pietre, aduse de șuvoiul ploilor“. Din punctul de vedere al formei, *mohnă* poate fi explicat ușor, ca postverbal al lui *mohni* – variantă a lui *mocni* – dar s-ar părea că în calea acestei explicații stau dificultăți de ordin semantic: în nici unul dintre sensurile lui *mocni* consemnate în DLR („a arde înăbușit“, „a se macera“ etc.) nu se poate vedea un punct de plecare pentru sensul lui *mohnă*. Dificultățile dispar însă dacă ne referim la înțelesul de „madefieri“ al v.sl. мокнѫти (Miklosich, *Lexicon*, s.v.), pe care DLR îl dă ca etimon al lui *mocni* (s-a tipărit, greșit, мокнѧти) sau la sensurile foarte asemănătoare pe care le au corespondentele slave de est ale cuvântului vechi slav.

Bazat pe argumente mai ales de ordin semantic, I. Robciuc, LR XIV, 1965, 1, p. 105–106, este de părere că *mocni* a fost împrumutat din ucraineană (după cum arată același autor, apropierea între cuvântul românesc și ucr. *МОКНУТИ* a fost făcută, mai înainte, de S.V. Semčyns'kyj): ucr. *мокнути* are și sensul de „a arde înăbușit" pe lângă cel de „a lăsa să se înmoaie în apă". Pe noi ne interesează aici al doilea sens, care, împreună cu cel al termenului vechi slav, precum și cu cel al rus. *мокнуть* „naß werden" (Vasmer, *Rus. et. Wb.* II, s.v.), constituie dovada faptului că derivarea lui *mohnă* din *mohni* (variantă existentă în Moldova; vezi I. Robciuc, *loc. cit.*, p. 106) este justificată semantic, chiar dacă verbul românesc nu este atestat cu sensul de „a uda, a fi udat" și indiferent dacă *mocni* este un împrumut vechi din slavă sau unul recent din ucraineană. Pentru legătura dintre sensurile „ud, muiat" și sensul lui *mohnă* (care conține ideea de „aluviune"), cf. cuvintele din lituaniană și din letonă înrudite cu cele slave și menționate de Max Vasmer, *loc. cit.*: lit. *maknoti* „durch Kot waten", let. *maknît* „durch einen Sumpf gehen" și, mai ales, lit. *makonė* „Pfütze", let. *makņa* „Sumpf, moorige Stelle". [6/1972]

MOIMĂ. Avem în vedere pe *moimă*² „umflătură dureroasă, mai ales la gât sau la subsuori; (regional) uimă, bolfă, boșoalcă" (*moimă*¹ „maimuță", provine, cum se arată în DLR, din magh. *majom*).

Plecând, printre altele, de la constatarea că în dicționar există un singur articol *maimucă*, cu câteva sensuri – inclusiv „maimuță" (înțelesul de bază) și „umflătură sub piele, la vite" – iar *momiță* „ganglion, glandă de la pieptul sau de la gâtul unor animale" (< bg. *momice* „ganglioni") este omonim cu *momiță* (variantă a lui *moimiță*) „maimuță", la rândul lui, sinonim cu *moimă*¹ și cu *maimucă*, în unele regiuni, Dan Bugeanu, LR XX, 1971, 1, p. 56–57, propune o explicație complicată conform căreia „prin derivație sinonimică, *moimă* (și *maimucă*) capătă și sensul de «umflătură» (în Transilvania și Banat)" (p. 57); autorul citat consideră deci că acest sens nu este originar. După părerea noastră, este însă greu de admis că un cuvânt cu sensul de „maimuță" l-a dobândit și pe cel de „umflătură". Asemănarea dintre termenii perechii *moimă*¹ – *moimă*² (sau dintre termenii unor perechi formate din câte un derivat de la aceste cuvinte) este întâmplătoare; avem a face cu omonime, nu cu coexistența în conținutul semantic al aceluiași cuvânt a două sensuri atât de îndepărtate unul de altul.

Nu este de crezut nici că *uimă* a devenit *moimă* „prin asociație cu *molimă* sau *moimă*" (V. Bogrea, DR IV, 1924–1926, partea a 2-a, p. 1040; se subînțelege că ultimul cuvânt menționat aici este cel cu sensul de „maimuță"): pe de o parte, *moimă* „umflătură" este cunoscut și în graiurile nordice (inclusiv în cele din Maramureș), unde influența asupra lui *uimă* a unui cuvânt provenit din ngr. μόλεμμα (după datele din DLR, atestat abia cu începere din secolul al XIX-lea) este cu totul improbabilă; pe de altă parte, ipoteza apropierii lui *uimă* de *moimă* „maimuță" este neplauzibilă, din motivele de ordin semantic care reies din cele arătate în alineatul precedent.

Credem că *moimă* „umflătură" se explică fără dificultate ca descendent din lat. **mollimen* (derivat de la adjectvul *mollis*), propus, mai demult, de G. Giuglea ca etimon al lui *moină* (vezi DR IV, 1924–1926, partea a 2-a, p. 1553). Că între rom. *moină* și lat. *mollis* există o legătură este indiscutabil (în DLR se fac doar trimiterile „cf. *moale*¹, *moiște*"). Natura nazalei din ultima silabă a cuvântului românesc – dentală, nu labială ca în lat. **mollimen* – ne determină însă să socotim etimologia dată de G. Giuglea neplauzibilă (cf. Alf Lombard, BL XIV, 1946, p. 48: „Le suffixe *-imen*, on le sait, est richement représenté en roumain, mais il ne semble pas y connaître de forme qui nous rapproche de *moină*") sau măcar mai puțin satisfăcătoare decât cele propuse de alți trei cercetători: N. Drăganu, DR III, 1922–1923, p. 514: „*moina* (*a se*) «se dégeler» < **mollīnare*..., din care avem și postverbalul *mòĭnă*"; Alf Lombard, *loc. cit.*, p. 48, 62–64: *moina* < lat. **mollionare* < **mollionem*; Frédéric Tailliez, „Revue des études roumaines" V–VI, 1957–1958, p. 150 (cf. p. 171): lat. **mollina*. În schimb, explicația potrivit căreia lat. **mollimen* a devenit în română *moimă* nu prezintă dificultăți.

De remarcat, în ce privește înțelesul, că este vorba despre o umflătură moale sau/și produsă în părțile moi ale corpului omului sau animalului (spre deosebire de cucui). Cât despre aspectul fonetic al chestiunii, avem motive să presupunem că, întocmai ca în *spaimă* (< lat. *expauimen*, după Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*. I. *Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg, 1905, nr. 1611), actualul [i̯] provine dintr-un mai vechi [i] accentuat (< lat. *ī*): *[mo(i̯)ímă] > [mói̯mă] (vezi şi lat. *oblitat* > rom. [u(i̯)ítă] > [úi̯tă]); desigur, accentul s-a mutat pe silaba iniţială la o dată posterioară metafoniei lui [ó]. Pentru -[ă] cf. lat. *aeramen, legumen* > rom. *aramă, legumă*. [11–12/1993]

MOL. Avem în vedere pe *mol*^{5} „rapăn", înregistrat în punctul 64 din ALR (= Ineu – Arad), ca răspuns la întrebarea „Cum numiţi boala aceea care se face în cap, la copiii pe care nu-i spală mamele lor, de se ia ca nişte coji, câteodată cu păr cu tot?" (vezi ALR II 1, harta 121). Faptul că la aceeaşi întrebare s-au obţinut, în alte localităţi, răspunsuri ca *lut, tină, jeg, murdărie* şi chiar *chelie* (!), termeni care ilustrează, toţi, fie extensiuni de sens, fie, pur şi simplu, neînţelegerea întrebării puse de anchetator, ne dă dreptul să credem că şi *mol* este rezultatul unuia dintre aceste două fenomene. Dacă aşa stau lucrurile, înseamnă că *mol*^{5} este unul şi acelaşi cuvânt cu *mol*^{7}, variantă a lui *mâl* (care cunoaşte şi variantele *mul* şi *moală*).

Mâl (cu toate variantele lui) este explicat, în DLR, prin ucr. *мул* De remarcat însă că aria de răspândire a variantei *mol* – care apare în regiuni unde a fost posibilă o influenţă germană (Maria Pârlog şi Domnica Gheorghiu, AUT V, 1967, p. 214) – justifică punerea în legătură a lui *mol* cu germ. *Mull, Müll* (în săseşte, [muər]) „Staub" şi „Unrat", ceea ce şi fac autoarele citate (p. 214–215), sau, cel puţin, admiterea unei etimologii multiple. În ce priveşte sensul la care ne referim aici, este evident că evoluţia semantică de la „murdărie" („Unrat") la „rapăn" (boală provocată şi întreţinută de murdărie) sau confuzia între cele două noţiuni se explică mai uşor decât fenomenele similare în care cuvântul de la care s-a plecat înseamnă „mâl, lut, noroi", deşi răspunsurile înregistrate în ALR dovedesc că şi aceste din urmă fenomene sunt relativ frecvente. Oricum, identitatea lui *mol*^{5} „rapăn" cu *mol*^{7} (= *mâl*) ni se pare a fi în afara oricărei îndoieli. [6/1972]

MOLASTINĂ. Sensul („mlaştină") şi forma cuvântului (învechit, atestat în această formă numai în „Albina românească", 1829) dovedesc existenţa unei legături între *molastină* şi *mlaştină*. O legătură există însă, după părerea noastră, şi între *molastină* şi germ. *Morast*, cu acelaşi sens: cuvântul împrumutat din germană a fost modificat (înlocuirea lui [r] cu [l], adăugarea terminaţiei *-ină*) după modelul sinonimului mai vechi; un fenomen asemănător a dus la apariţia variantei regionale *moraştină* (de data aceasta, [r] s-a menţinut, dar [s] a fost înlocuit cu [ş]; *-ină* a apărut, şi aici, ca în *molastină*). [6/1971]

MOLOJÂNOS. Amândouă sensurile acestui cuvânt (înregistrat în Transilvania) – cel de „moale (despre mămăligă)" şi cel care apare în citatul „Molânjinos se zice despre lână când e umedă" (după părerea noastră, „flasc", nu „umed", cum se glosează în DLR) – trebuie puse în legătură cu sensul de „stafide" al lui *molojauă* (ALR II SN, h. 1138, punctul 235), transcris, greşit, *molojană* şi înregistrat în DLR, ca variantă, s.v. *mojolo* (vezi aici mai sus, s.v. *mălăgenie*). Fluctuaţia [o] sau [u] ~ [ă] sau [î] în poziţie protonică este frecventă (cf. *modorănie – mădărănie, mulăceag – mălăceag, muşcătură – mâşcătură*), aşa încât prezenţa lui [î] în varianta *molânjinos* nu pune nici o problemă (de observat, în plus, că silaba precedentă conţine un [o], fapt care ne permite să vedem, eventual, în [î] din varianta discutată rezultatul unei disimilări); pentru [n] cf. *mânji* cu varianta *măji*. O ultimă observaţie: în forma „literarizată", cuvântul din titlul acestei note ar trebui scris **molojinos** (cu *i*, nu cu *î*); gradul de închidere al vocalei din penultima silabă ar fi, în acest fel, redat întocmai, dar – conform uzului – nu s-ar ţine seamă de particularitatea dialectală (corespunzătoare unei legi fonetice) conform căreia vocalele anterioare precedate de [j] (evident, nu şi de [j] < [ğ]) devin mediale (cf. *dojană – dojeni*, nu *dojăni*, în forma „literarizată"; *jir*, nu *jâr* etc.). [6/1971]

MOMONETE. A fost înregistrat, într-o localitate din apropiere de Piteşti, cu sensul „om de zăpadă". Ni se pare evident că avem a face cu un cuvânt care provine din varianta *poponete* a lui *poponeț*. El se încadrează în categoria cuvintelor formate – în diverse limbi – prin substituirea cu [m] a unei consoane inițiale originare (cf. *mărac* din formula rimată *sărac-mărac* „foarte sărac"), fenomen pentru care numeroase exemple din română au dat Félicien Brînzeu, în „Garp filolojileri dergisi" (İstanbul Universitesi Edebiyat Fakultesi Yayınları), 1947, p. 35–58, și Graur, ER, p. 18–23 (vezi și exemplele și observațiile noastre din SCL XXXIV, 1983, 4, p. 321–329). De data aceasta însă substituirea s-a produs nu numai la începutul cuvântului, ci și la inițiala silabei următoare. Cf. *momondeț*, în expresia *a sta momondeț* „a sta proțăpit în calea altora" (alături de alte sensuri; Udrescu, *Glosar*, s.v. *momondeț*), cu un substantiv (folosit adverbial) care provine din *popondeț*, înregistrat în DLR ca variantă a lui *popândeț*.

În ce privește aspectul semantic al chestiunii, credem că explicația conform căreia *momonete* provine din *poponete* nu întâmpină dificultăți. De la înțelesul lui *poponeț* (un derivat din *pop*, printre ale cărui sensuri principale se numără cel de „stâlp") în expresii ca *a sta poponeț* „a sta ca un popândău, în picioare, drept (și nemișcat)", sinonimă cu *a sta popândău, a sta popândoc* (vezi DLR, s. v. *poponeț*^{3}*, popândău, popândoc*), s-a putut ușor ajunge la sensul corespunzător unui om de zăpadă, așa cum s-a ajuns la cel de „sperietoare (de păsări)" (vezi sensul 2 al lui *poponeț*, ilustrat cu un citat în care sperietoarea numită *poponete* este descrisă ca „un chip omenesc cu ciomag în mână"). [1–2/1994]

MONDROȘI. A fost comunicat din Marginea – Rădăuți și are sensul de „a (se) înfofoli". DA înregistrează un verb asemănător, din punct de vedere fonetic, cu *mondroși*; este vorba de *bondroși* „a lucra ceasuri întregi, cu stângăcie, la un lucru neînsemnat; a lucra ceva rău" (cuvântul este deci sinonim cu *a (se) mocoși*), care are o variantă *bondroji*, culeasă de M. Homorodean din Șutu – Turda (vezi MCD I, 1960, p. 249). Pe de altă parte, *(îm)bondroji* a fost înregistrat, în Deda – Reghin, cu sensul de „a înveli, a înfofoli, a înfășura, de obicei neglijent, fără grijă" (vezi Traian Marcu, în același volum, p. 178). Faptul că *(îm)bondroji* înseamnă și „a (se) mocoși", și „a (se)înfofoli" și legătura semantică evidentă dintre „a lucra cu stângăcie" și „a înfășura neglijent" demonstrează că *bondroși* și *(îm)bondroji* reprezintă o singură unitate lexicală. În aceasta trebuie înglobat însă și *mondroși*, care are unul dintre cele două sensuri ale lui *(îm)bondroji*. Întrucât înlocuirea lui [b] cu [m] la inițială nu este neobișnuită (vezi Graur, ER, p. 18–23), *mondroși* a putut să fie format din *bondroși* ca și, de exemplu, *mont* din *bont*.

Necunoscând sensul de „a (se) înfofoli" al lui *bondroși*, DA, s.v., indică doar o etimologie probabilă: „pare a fi derivat din *bondroș*". Acest din urmă cuvânt înseamnă, în nordul Transilvaniei și în Bucovina, „om care e îmbrăcat greu și umblă încet" sau „om... acoperit la față care umblă după crai, la Crăciun" și vine din magh. *bondrus* „om mascat" (DA, s.v. *bondriș, bondroș*). Sensul „a (se) înfofoli" atestat pentru *(îm)bondroji* și *mondroși*, ne permite să considerăm că etimologia *bondroși* < *bondroș* este sigură. Variantele cu [j] se explică printr-un fenomen de „fonetică stilistică": sonora este mai expresivă decât surda (cf. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*. [Ediția a II-a, București], 1956, p. 198). Rezumând: magh. *bondrus* > *bondroși* > *mondroși*, pe de o parte, și *(îm)bondroji*, pe de alta. [6/1972]

MORĂI. Avem în vedere pe *morăi*^{1}, glosat „a fi rău, a se purta neomenos" și înregistrat în regiunea orașului Rădăuți. Dacă admitem – ceea ce ni se pare justificat – că forma cuvântului se explică în parte prin influența lui *a (se) înrăi*, devine clară legătura dintre rom. *morăi* și rus. *морить*, ucr. *морити* „a chinui"; cuvântul ucrainean (citat, alături de cel rusesc, de Vasmer, *Rus. et. Wb.* II, s.v. *морить* I „zu Tode quälen, töten, plagen") are mai mari șanse de a sta la baza lui *morăi*, dat fiind că acesta circulă în Bucovina.

Adăugăm că, după părerea noastră, *morăială*^{2} „mocneală sufletească" și *morăit*^{2} „posac, tăcut" (pentru amândouă cuvintele, DLR indică sursa citată și sub *morăi*^{1}) sunt derivate de la cuvântul din titlul acestei note, nu – cum se susține în DLR – de la *morăi*^{2}, variantă a lui *mormăi*^{1}. Ce e drept, din punctul de vedere al formei, ambele explicații sunt convenabile, dar credem că în favoarea explicației propuse de noi pledează faptul (care nu poate fi întâmplător) că *morăi*^{1}, *morăială*^{2} și *morăit*^{2} circulă în aceeași regiune. Pentru legătura dintre „a fi rău“, pe de o parte, și sensurile lui *morăială* și *morăit*, pe de altă parte, cf. *negru* „rău la inimă; crud, hain“, dar și „nefericit, nenorocit“ (DLR, s.v., sensurile 14, respectiv, 12). [6/1972]

MOREA. Avem în vedere pe *morea*^{1}, care înseamnă „zârnă“ (*Solanum nigrum*). Este, fără îndoială, un derivat cu sufixul *-ea* (deci accentul – considerat, în DLR, „necunoscut“ – se află pe silaba finală) de la varianta *moor* a cuvântului *mohor* (tot de la variante fără [h] s-au format și *mooreață* și *moureață* „mohor“, înregistrate de Traian Cantemir, în fostul raion Râmnicu-Vâlcea; vezi *Lexic regional* II, p. 29); în silabă neaccentuată, grupul [oo], foarte asemănător cu o vocală lungă, s-a redus la o singură vocală (scurtă, adică de durată „normală“). Ca formație, *morea* este paralel cu derivatul *mohorel* „papanaș (*Trifolium arvense*)“, înregistrat în DLR. [3/1972]

MORNIȚĂ. Denumește, prin Moldova și Bucovina, o „specie de țânțar foarte mic“. Cuvântul provine, fără îndoială, din *mornăi* „(regional, despre albine și muște) a bâzâi, a zumzăi“ (DLR, s.v. *mormăi*). Ca formație, *morniță* reprezintă un caz analog cu cel al lui *gândac*, pentru care vezi DA, s.v.: „dintr-un tip slav **gądakъ* (propriu «bâzâitor», de la tulpina *gąd-*...)“. [6/1971]

MOȘDROAGĂ. În DLR se reproduce glosarea din unica sursă menționată (o culegere de cuvinte din jurul Năsăudului, publicată de Iuliu Bugnariu, în 1887–1888): „om leneș și strâmb“. După părerea noastră, avem a face, în realitate, cu două cuvinte: **moș** și **droagă**. Cel de al doilea termen este unul și același cuvânt cu *droagă* „căruță mare, greoaie și hodorogită“ (CADE), pe care unele dicționare (CADE, SDLR, DM) îl derivă din rus. *дрогá*, dar care provine, de fapt, din rus. *дрóги* cum a arătat V. Vascenco, RS IX, 1963, p. 47, nota 5 (TDRG trimite atât la *дрога* „Langbaum“, cât și la *дроги* „Leichenwagen“). Pentru legătura dintre sensul de „căruță“ și cel din expresia *moș droagă* cf. *hodoroagă* „car vechi

care hodorogește“ și „persoană de constituție slabă, spec. bătrân, moșneag ramolit și uricios“ (DA). [6/1972]

MOTOȘANĂ. Sensul acestui cuvânt, „mănunchi, șomoiog“, se regăsește printre cele ale lui *motoașcă* (cu diverse variante, inclusiv *motoșcă*), provenit din ucr. *motoška* (Valentina Șerban, CL XXIV, 1979, 2, p. 202–203, înclină să creadă că *motoașcă* este o formație cu caracter expresiv apărută pe terenul limbii române): „mănunchi (de fân, de flori etc.); șomoiog“ (DLR, s.v. sensul 1). Deși nu este atestat un cuvânt **motoș sau *moto(a)șă*, *motoașcă* a fost interpretat ca derivat cu sufixul *-că*, așa încât, plecându-se de la cuvântul împrumutat din ucraineană, s-a putut crea, printr-o substituire de (aparent) sufix, forma din titlul acestei note. Considerăm deci că *mootoșană* provine din *motoașcă* sau din *motoșcă* (nu este cazul să avem în vedere exclusiv varianta cu [o]; și cea cu [o̯a] sub accent poate fi la baza lui *motoșană*, întrucât înlocuirea cu [o] a diftongului, ca urmare a schimbării locului accentului, este normală). [1–2/1994]

MOTOȘINĂ. Este evidentă înrudirea acestui cuvânt cu cel discutat în nota precedentă și, în consecință, și cu *motoașcă*. Unul dintre sensurile ultimului – cel înregistrat în DLR sub 1, „smoc (de lână, de păr)“ – coincide cu sensul lui *motoșină*: „smoc (de fire de păr)“. După părerea noastră, *motoșină*, ca și *motoșană*, s-a format prin substituire de sufix, plecându-se de la *motoașcă*.

Pe plan strict sincronic, raporturile formale dintre *motoașcă*, *motoșană* și *motoșină* sunt comparabile cu cele dintre numele de plante *păiușcă*, *păiușană* și *păiușină*. Deosebirea dintre cele două grupuri de cuvinte constă în faptul că, pe de o parte, numai cel de al doilea conține exclusiv derivate create în română (în primul grup se află, după opinia noastră, și un împrumut, *motoașcă*), iar, pe de altă parte, sufixele *-că*, *-ană*, *-ină* din derivatele de la *pai* sunt precedate nu de un radical, ci de un derivat „primar“: *păiușcă*, *păiușană*, *păiușină* provin din *păiuș* (vezi DLR). [1–2/1994]

MUDĂ. Cuvântul este glosat „totalitatea sforilor cu care se strâng pânzele la o corabie" și el a fost preluat de DLR din SDLR, unde apare însă o definiție întru câtva diferită și, după cum vom vedea, mai exactă: „niște sfori de făcut pânza (vela) mai mică când bate vântu[l] prea tare". Autorul citat propune, cu semn de întrebare, o etimologie – „turc. [d. it.] *muda*, schimbare?" – care nu a fost acceptată de DLR, dar care este, în esență, corectă. Făcând această ultimă afirmație, ne întemeiem, în primul rând, pe informațiile furnizate de Henry & Renée Kahane, Andreas Tietze, *The Lingua Franca in the Levant. Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin*, Urbana, 1958, p. 315: în turcă există un cuvânt *muda* „rope used to shorten a sail, when the wind is strong" (deci cu sensul dat de SDLR pentru rom. *mudă*), împrumutat – ca atâtea alte elemente ale terminologiei nautice – din venețiană (veneț. *muda* „change"). Ngr. μούδα „reef" (sens pe care îl are, de altfel, și cuvântul turcesc), menționat în același loc, și bg. *muda* „pânză strânsă, înfășurată" (Ana Spasova, „Bălgarski ezik" XIV, 1964, 4–5, p. 393) nu concordă întocmai, din punct de vedere semantic, cu cuvântul românesc, așa încât pot fi eliminate din discuție. Cu privire la bg. *muda* este necesar să adăugăm că el a fost înregistrat în partea de sud a litoralului bulgar (Sozopol; vezi Ana Spasova, *loc. cit.*), ceea ce face puțin probabilă, și sub un alt aspect, ipoteza conform căreia româna ar fi împrumutat din bulgară termenul în discuție (cf. observațiile noastre din „Bolletino dell' Atlante linguistico mediterraneo" 10–12, 1968–1970, p. 131). În concluzie, etimologia propusă de SDLR urmează să fie acceptată ca sigură, cu precizarea că pentru a explica cuvântul românesc trebuie să plecăm nu de la sensul de „schimbare" al termenului turcesc, ci de la același sens tehnic pe care-l întâlnim și în rom. *mudă*. [6/1971]

MUDIUDIOI. Înseamnă „om inactiv, trândav, leneș". În DLR este indicată o singură sursă: *Lexic regional* I (este vorba despre un glosar de cuvinte culese din localitatea Suseni, în apropiere de Târgu-Jiu). Într-o lucrare mai recentă, Bărbuț, *Dicț. olt.*, găsim substantivul *mudindioi* „om care este incapabil de ceva". Evident, avem a face cu unul și același cuvânt, numai în aparență cu două variante, căci, după toate probabilitățile, *mudiudioi* se datorează unei greșeli de transcriere: *n*, scris de mână, a fost luat drept *u*. Dacă așa stau lucrurile, cuvântul înregistrat în DLR trebuie citit **mudindioi** și pus în legătură cu bg. *muden* „încet, lent, domol" (Bolocan, DBR), deși unele detalii de ordin fonetic rămân neclare (cel de al doilea [d] ar putea fi explicat, eventual, prin propagare, dar derivatul de la **mudin* ar fi fost de așteptat să se termne în *-oi*, nu în *-ioi*). [1–2/1994]

MUSCANĂ. Preluat în DLR dintr-un vechi dicționar român-german (Alexi, W.), cuvântul este glosat „nucșoară (fructul aromatic al nucșorului)". Apropierea dintre *muscană* și *muscat* „cu miros de tămâioasă, de nucșoară" – termen la care se face o trimitere – este evidentă (etimologia acestuia din urmă este indicată astfel: „Din fr. *muscat*. Cf. pol. *muszkat*"), dar este tot atât de evident că *muscană* n-a putut fi format în românește plecându-se de la *muscat*. După părerea noastră, cuvântul din titlul notei de față provine din germ. *Muskatnuß* „nucșoară" (DGR). Genul feminin al cuvântului german și al echivalentului lui românesc mai vechi, *nucșoară*, au putut juca un rol în încadrarea împrumutului în categoria substantivelor feminine de declinarea I. [1–2/1994]

MUSCUR. Primul dintre sensurile acestui cuvânt – adjectiv, adesea substantivat (în DLR, *muscur*^{1}) – cuprinde mai multe subsensuri, pe care, în vederea discuției de mai jos, considerăm necesar să le enumerăm: „(oaie sau capră) de culoare albă și cu pete negre pe bot; (oaie sau capră) de culoare neagră și cu pete albe la urechi și pe bot; (despre cai) negru, alb, sur; (despre câini) vânăt înspicat, cu pete de culoare deschisă; oaie albă". Al doilea sens este „(despre culori) spălăcit" (singura sursă indicată: răspunsul, obținut într-o localitate din Bihor, la întrebarea din chestionarul ALR referitoare la această noțiune). Dacă înțelesul de „oaie albă" (înregistrat într-o localitate apropiată de Piatra Neamț) și cel de „spălăcit" (în general, nu numai cu privire la animale) sunt, într-adevăr, reale (și deci nu se datorează unor confuzii produse în cursul anchetelor dialectale), ele pot fi socotite derivate dintr-un sens fundamental care include ideea de contrast între o culoare închisă și una deschisă și care, fără îndoială, aparține sferei semantice a numelor de culori folosite cu referire la animale. În aceeași situație se află sensul „murdar (despre om)“, neînregistrat în DLR (V. Bidian și D. Loșonți, CL XXX, 1985, 2, p. 119: „sens evoluat al lui *muscur*“).

Cuvântul din titlul acestei note concordă, formal și parțial semantic, cu bg. dialectal *мускур*, glosat „черен с бели косми по ушите (за коза)“ (Goro Gorov, BD I, 1962, p. 112); mai exact spus, constatăm că, sub o formă identică, *muscur* există și în bulgară, unde are un sens asemănător cu cel de al doilea dintre subsensurile indicate în DLR sub 1. Nu poate fi vorba însă de un împrumut din bulgară în română: pe de o parte, cuvântul de care ne ocupăm este cunoscut și în graiurile din nordul domeniului dacoromân (inclusiv în Maramureș); pe de altă parte, din datele prezentate în DLR rezultă că *muscur* este un element din terminologia păstoritului, iar aceasta mai curând a furnizat cuvinte altor limbi decât s-a îmbogățit prin împrumuturi recente din limbi ca bulgara. Așadar, avem motive să credem că bg. *мускур* provine din română, cum susține Th. Capidan, în DR III, 1922–1923, p. 178 (autorul menționează numai sensurile „murdar la față“ și „copil murdar“, nu și pe acela, semnalat de G. Gorov, asemănător cu sensul principal al cuvântului românesc).

Nici una dintre etimologiile propuse până acum nu a fost reținută în DLR.

Într-o lucrare apărută în 1909 (reprodusă, relativ recent, în volumul *Cuvinte românești și romanice. Studii de istoria limbii, etimologie, toponimie*. Ediție îngrijită, introducere, bibliografie, note și indice de Florența Sădeanu, București, 1983, p. 23–40), George Giuglea explică pe *muscur* în felul următor: „originea acestui cuvânt trebuie studiată în legătură cu altă formă, analogă: *fumur, -ă, fumuriu, -ie*. În ambele forme avem de-a face cu substituirea sufixului *-ulus* lui *-idus*. *Muscula* ar arăta altfel diminutivul lui *musca*. Avem deci a face cu un derivat adjectival **musculus, -a, -um*“ (p. 33–34 în volumul citat; cu alte cuvinte, după părerea autorului, trebuie să admitem că partea finală a lat.

muscula este rezultatul unei substituții de sufix, căci nu poate fi vorba despre un diminutiv format de la *musca*).

Cu contraargumente de ordin formal – schimbarea de sufix prin care s-ar fi ajuns de la *muscidus* la **musculus* „ist nicht wahrscheinlich, da bei **fumulus* usw. das *-m-* mit im Spiele ist“, iar absența sincopei este surprinzătoare —, REW, nr. 5773a, respinge explicația dată de G. Giuglea, dar, în același articol de dicționar, cu titlul *mūsculus* „mäusefarbig“, include formele dr. *muscur* și ar. *mușcură*. În ce privește sincopa, am adăuga că, deși în românește avem forme ca *lingură, mascur* (< lat. *lingula*, respectiv, *masculus*, fără sincopă), ar fi fost de așteptat ca vocala din penultima silabă a cuvântului latinesc cu sensul „de culoarea șoarecelui“ să aibă un tratament identic cu cel al aceleiași vocale din **mūscŭlus* „Moos“ și din *mūscŭlus* „Muskel“ (REW, nr. 5771, respectiv, 5772), cuvinte devenite în română *mușchi*. Etimologia propusă de G. Giuglea ni se pare nesatisfăcătoare și din punct de vedere semantic, căci înțelesurile lui *muscur* sunt destul de îndepărtate de cel al lat. *muscidus* (de la care s-ar fi ajuns la **musculus*): „acoperit de mușchi (vegetație)“ (Guțu, DLatR). Din același punct de vedere, este însă nesatisfăcătoare și explicația bazată pe admiterea, în REW, nr. 5773a, a unei legături între termenul latinesc din titlul articolului, *musculus* „mäusefarbig“, și rom. *muscur*, căci acesta din urmă nu are sensuri care să evoce noțiunea de „șoarece“.

În mod curios, în REW *muscur* apare nu numai în articolul 5773a („Rum. *muscur* «Schaf mit dunklen Flecken am Maul», mazed. *capră mušcură* «Ziege mit weiβen Ohren und weiβer Nase»“), ci și sub nr. 5766, *mŭsca* „Fliege“, ca derivat al lui *muscă*: „rum. *oaie muscură* «Schaf mit schwarzen Flecken am Maul»“ (în ambele locuri se trimite la lucrarea citată a lui G. Giuglea). Ca derivat de la *muscă* este dat adjectivul *muscură* și de Cioranescu, DER, nr. 5519.

După opinia noastră, dintre cuvintele latinești **musculus* (< *muscidus*), *musculus* „mäusefarbig“ și *musca* numai ultimul poate fi luat în considerație în discuția asupra originii lui *muscur*. Întrucât însă, evident, acesta nu provine direct din lat. *musca*, prima întrebare care se pune este dacă *muscur* are la bază un derivat latinesc de la *musca* sau a fost format de la *muscă*, pe terenul limbii române. Înainte de a examina mai îndeaproape raportul dintre lat. *musca* și rom. *muscur* pe planul formei, socotim necesar să insistăm asupra unor chestiuni de semantică, aducând argumente în favoarea afirmației pe care am făcut-o la începutul acestui alineat.

În articolul *muscă* din DLR, sub II (cu precizarea „p[rin] anal[ogie]"), sunt înregistrate, printre altele, următoarele sensuri: „smoc de păr lăsat să crească sub buza inferioară; (rar) buche, musculiță"; „mustață mică"; „vână neagră la rădăcina nasului, sub frunte (evidentă la unele persoane)"; „cavitate pe care o prezintă dinții calului..., negreață, buturã"; „broderie cu floricele sau cu motive naționale (cusută cu arnici sau cu ață neagră)" (se subînțelege, pe un material de culoare deschisă). Este ușor de observat că aceste sensuri posedă o trăsătură comună – ideea de contrast între două culori – pe care o găsim și în conținutul semantic al lui *muscur*. De adăugat că diminutivul *musculiță* înseamnă, printre altele, „mic semn negru (natural sau artificial), pe obraz sau pe corp; (popular) benghi". În lumina acestor date, ni se pare neîndoielnică existența unei legături între unele sensuri ale lui *muscă* și sensul „(oaie sau capră) cu pete" al lui *muscur*. Este de mirare că, în căutarea etimologiei lui *muscur*, G. Giuglea n-a plecat de la această legătură, cu atât mai mult cu cât el cunoștea un sens al lui *muscă* (neînregistrat în DLR!) chiar mai apropiat decât cele deja amintite de sensul fundamental al lui *muscur*; referindu-se la acest din urmă cuvânt, autorul scrie (la p. 33 a volumului citat); „E un termin păstoresc, prin care se designează oaia care are pe botul mai deschis pete negre, cărora li se zice muște. Oaia *muscură* sau *muscurie* e o oaie cu muște pe bot" (pentru *muscă* „pată" cf. fr. *mouche* „petite tache").

În ciuda celor arătate în alineatul precedent, considerăm improbabilă proveniența lui *muscur* din *muscă*. După Pascu, *Sufixele*, p. 56, cu ajutorul sufixului *-ur* se formează diminutive (pentru această categorie se dau cele mai numeroase exemple, dar nu mai multe de nouă), abstracte (un singur exemplu: *batjocură*), nume de instrument și cuvinte în care sufixul are valoarea de indicator al „posesorului unei calități prin excelență" (*codobatură*, *capîntortură*) Este ușor de constatat că un eventual derivat *muscur(ă)* de la *muscă* n-ar intra în nici una dintre aceste categorii, fie din motive care țin de natura morfologică a cuvântului (respectiv, a cuvintelor) de bază (vezi deosebirea dintre *muscur*, pe de o parte, și *batjocură, codobatură*, pe de altă parte), fie din motive de ordin semantic: *muscur* nu este nici diminutiv, nici abstract, nici nume de instrument. Așa stând lucrurile, *muscur* nu poate fi considerat un derivat de la *muscă*.

Ajunși în acest punct al discuției, s-ar părea că singura soluție pe care o putem accepta constă în a admite că *muscur* – respectiv, forma de feminin a acestui adjectiv – descinde din diminutivul latinesc *muscula* „musculiță". Trecând însă peste eventuala obiecție referitoare la absența sincopei, nu putem să neglijăm dificultățile pe care le implică presupunerea conform căreia s-ar fi produs o evoluție semantică de la „musculiță" la „(oaie sau capră) cu musculițe sau muște «pete»".

După opinia noastră, formele și sensurile lui *muscur* și ale cuvintelor din aceeași familie se explică satisfăcător, din punct de vedere semantic și fonetic, dacă pornim de la adjectivul **musculatus*, derivat de la lat. *muscula*, ca și *barbatus* de la *barba*. De remarcat că un cuvânt corespunzător acestui adjectiv este atestat în română – substantivul *muscurată* „oaie cu lâna albă și cu pete negre pe bot", sinonim cu *muscurină* – și că raportul semantic dintre **muscurat, -ă,* pe de o parte, și *muscă* „smoc de păr lăsat să crească sub buza inferioară" sau *musculiță* „idem", pe de altă parte, este identic cu cel dintre lat. *barbatus* și *barba* (ca să nu mai vorbim de asemănarea dintre sensul, apărut prin analogie, al lui *muscă* și cel al lat. *barba*: „smocul de păr..." este, de fapt, o „barbă mică"). Ținând seamă de cele arătate în paginile precedente, considerăm că *muscur, -ă* (adjectiv și substantiv) este o formație regresivă de la *muscurat, -ă* (la origine, adjectiv) < lat. **musculatus*. Așadar, termenul de care ne-am ocupat nu este moștenit din latină, ci format în românește, dar nu de la *muscă*, ci de la un cuvânt care descinde, în ultimă instanță, din etimonul lui *muscă*: lat. *musca* > *muscula* > **musculatus, -a, -um* > rom. **muscurat, muscurată* > *muscur, -ă*.

Cu privire la varianta *muzgur* a lui *muscur* vezi nota *muzgoare*. [1–2/1994]

MUSTENICI. Definiția dată în DLR acestui cuvânt (pl.) „preparat alimentar dulce, de consistența unei paste și în formă de sul, făcut din făină, must, nuci și zahăr; (grecism) mustopită" și asemănarea formală cu *mustopită* și cu *mucenic* (la care, de altfel, se trimite) ar putea sugera explicarea lui *mustenici* (sg. **mustenic*) prin contaminare între *mustopită* și *mucenic* sau între *must* și *mucenic*. Punctul de plecare al termenului în discuție este însă, după părerea noastră, bg. dial. *мъстеница* „must" și „prăjitură făcută din aluat și must, dulceață sau miere" (*Rečnik bălg. ez.* II, s.v.). Două dintre cele trei cuvinte menționate mai sus, *must* și *mucenic*, ar putea fi, eventual, invocate pentru a explica, numai în parte, forma termenului în discuție. [3/1972]

MUZGOARE. A fost înregistrat în Bihor, cu sensul „murdărie". Pe baza exclusiv a formei cuvântului, este îndreptățită, de la bun început, presupunerea că ne aflăm în prezența unui derivat, fie de la un neatestat **muzgă*, fie de la *mâzgă* (cum credem că am reușit să arătăm, în SCL XXXIX, 1988, 3, p. 256, acesta din urmă provine nu „din slavonul мѣзга, bg. *мъзга, мезга*" – etimologia dată în DLR –, ci dintr-un cuvânt vechi slav identic ca formă cu bg., scr. *mezga*). Conform celei de a doua ipoteze, vocala centrală, devenită neaccentuată în derivat, s-ar fi transformat în [u] sub influența consoanei labiale precedente. Existența unui substantiv *muzga* în bulgară, slovenă și rusă (vezi mai jos) ne determină însă să credem că vocala [u] este etimologică în română și că deci la baza lui *muzgoare* se află **muzgă*, cuvânt care, la rândul lui, provine din v. sl. **muzga*. Ne întemeiem aici pe câteva informații oferite de Ivan Duridanov, într-un material conținând contribuții etimologice, publicat în „Bălgarski ezik" XVIII, 1968, 4–5, p. 401–406: *muzga* denumește în bulgară un sol cu anumite proprietăți, inclusiv aceea că se îmbibă repede cu apă; în slovenă sunt atestate, printre altele, sensurile „noroi" și „sol gras lipicios" (p. 402). Autorul socotește îndoielnică existența unei legături între *muzga* și bg. *măzga* (< *mezga*), scr. *mezga*, v. rus. *mezga* etc. „sevă" (vezi nota de la aceeași pagină).

Din punct de vedere semantic, este clar că *muzgoare* „murdărie" este mai apropiat de **muzgă*, care va fi avut sensurile „sol (cu anumite proprietăți)" și „noroi", decât de *mâzgă* „sevă". E de remarcat însă că ultimul are și sensuri care coincid cu cele pe care le atribuim lui **muzgă* (vezi mai ales, în DLR, s.v. *mâzgă*, punctul 5: „noroi moale, lipicios și alunecos" și „murdărie, jeg"); pe de altă parte, derivatul *mâzgăli* al lui *mâzgă* este apropiat, din punct de vedere semantic, mai curând de *muzgoare* decât de *mâzgă* „sevă". Aceste fapte – în primul rând, polisemantismul lui *mâzgă* – justifică presupunerea potrivit căreia, indiferent dacă între prototipurile cuvintelor bulgărești *muzga* și *măzga* există sau nu o legătură, asupra conținutului semantic al termenilor din familia lui *mâzgă* s-a exercitat influența lui **muzgă* și a derivatelor acestuia, facilitată de asemănarea fonetică dintre cele două cuvinte. Dacă, așa cum avem motive să credem, primul sens al lui *mâzgă* consemnat în DLR, „sevă", este cel originar (cf. v. sl. *mězga* „succus"; Miklosich, *Lexicon*), influența în discuție pare a fi reflectată și de faptul că *mâzgoare* înseamnă și „murdărie, necurățenie; (în special) materie cleioasă, mucoasă". S-a arătat că *muzgoare*, fără etimologie în DLR, nu poate fi despărțit de *mâzgoare* (Mioara Avram, SCL XXII, 1971, 4, p. 387). Această constatare nu pledează însă în favoarea interpretării primului ca variantă a celui de al doilea (interpretare sugerată, cu unele rezerve, de autoarea citată); avem a face doar cu o asemănare (pe plan semantic și din punct de vedere fonetic) între două cuvinte aparținând la două familii.

Familiei lui **muzgă* îi aparține, după părerea noastră, și *muscoare*, variantă nu a lui *mâzgoare* (cum este dată în DLR), ci a lui *muzgoare* (cf. Mioara Avram, *loc. cit.*: „varianta *muscoare*... ar fi trebuit legată mai curând de *muzgoare* decât de *mâzgoare*"). În aceeași familie intră adjectivul *muscuros*; în partea etimologică a articolului din DLR cu acest titlu găsim trimiterea „cf. *muscur*", dar primul sens, „murdar", al lui *muscuros* se apropie mai mult de sensurile cuvintelor din familia lui **muzgă*, iar al doilea sens, „murdar de mâncare la gură" este atestat pentru varianta *muzguros*, care se aseamănă mai mult cu ***muzgă* (și cu *muzgoare*) și pe plan fonetic, ceea ce ne face să credem că *muscuros* este un derivat de la *muscoare* = *muzgoare*, nu de la *muscur*.

Ținând seamă atât de forma cuvintelor *muscoare, muscuros* (mai precis, de faptul că elementele grupului consonantic sunt surde, nu sonore ca în *muzgoare*), cât și de o nuanță a sensului lui *muzguros* („murdar la gură“; cf. *muscur* „cu pete pe bot“), trebuie să admitem că familia de cuvinte a lui **muzgă*, care, cum am mai spus, a exercitat, pe plan semantic, o influență asupra familiei lui *mâzgă*, a fost, la rândul ei, influențată, pe plan semantic, dar și sub aspect formal, de familia lui *muscur*. În sfârșit, dată fiind existența lui *muzgur* „(mai ales despre oi) care are pete negre (picuri, pistrui) pe la bot“, evident, o variantă – absentă din DLR, dar înregistrată de Udrescu, *Glosar* – a lui *muscur*, se poate spune că n-a lipsit nici influența (de data aceasta, numai pe planul formei) din direcția lui **muzgă* (și a familiei lui) spre *muscur* (o influență analoagă pe plan semantic este mai puțin probabilă; la sensul „murdar“ al lui *muscur* – vezi nota cu acest titlu – s-a putut ajunge și fără influența cuvintelor din familia lui **muzgă*). Toate aceste fenomene de interferență îngreunează stabilirea etimologiilor cuvintelor în cauză (fluctuația „surde ~ sonore“ din *muscuros* ~ *muzguros* o determină pe Mioara Avram, *loc. cit.*, să aibă în vedere eventualitatea unei legături între *muzgoare* și *muscur*, și, în consecință, să nu se pronunțe categoric pentru identificarea lui *muzgoare* cu *mâzgoare*). Credem că din datele prezentate asupra orginii lui *muzgoare* rezultă, în linii generale, și care sunt (și cum au evoluat) raporturile dintre **muzgă, mâzgă* și *muscur* și dintre ceilalți termeni ai familiilor acestor trei cuvinte. [1–2/1994]

MUZGUREALĂ. Este un sinonim al lui *muzgoare*, cu care coexistă în aceeași regiune. Considerăm că mențiunea „etimologia necunoscută“ de la sfârșitul articolului *muzgoare* n-ar fi trebuit să se repete s.v. *muzgureală*, derivat, în mod evident, de la cel dintâi. [1–2/1994]

MUZGURIT. Înțelesul de „murdărit“ justifică oarecum trimiterea care se face în DLR – „cf. *mâzgălit*“ –, căci unul dintre sensurile acestuia din urmă este identic cu cel al lui *muzgurit*. O legătură de ordin semantic există însă, evident, și între *muzgurit*, pe de o parte, și *muzgoare, muzgureală*, pe de altă parte, iar de data aceasta ea este dublată de o înrudire formală clară, așa încât credem că ar fi fost cazul ca etimologia adjectivului în discuție să fie indicată astfel: „De la **muzguri*; cf. *muzgoare, muzgureală*“. De adăugat că la Udrescu, *Glosar* (lucrare apărută după redactarea volumului din DLR în care figurează cuvântul discutat în nota de față) verbul *a (se) muzguri* este atestat, cu sensurile „a (se) stropi, a (se) păta..., a (se) mânji“. [1–2/1994]

NACIȚĂ. A fost înregistrat în Crișcior – Brad, cu sensul „cusătură sau broderie în relief“. După părerea noastră, provine din scr. *nákit* „Putz, ornatus“ (vezi RJAZU; din motive de ordin geografic, nu-l luăm în considerație aici și pe bg. ***накит***, menționat mai jos, s.v. *nechită*). Legătura dintre sensurile „podoabă“ și „cusătură, broderie“ este evidentă. În ce privește forma, observăm, mai întâi, că oclusiva din silaba a doua a scr. *nákit* a putut deveni [ć] sau [ĉ] în aria din nord-estul Banatului și din sud-vestul Transilvaniei în care aceste sunete corespund, în mod normal, lui [ḱ] din limba literară (în *chip, ochi, ureche* etc.; vezi, de exemplu, *Micul Atlas lingistic român*. Publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I. Vol. I, de Sever Pop, Cluj, 1938, harta 22); dacă localitatea Crișcior nu se află cumva chiar în interiorul ariei lingvistice menționate (nu am putut să stabilim acest lucru pe baza hărților din ALR), ea este situată în vecinătatea zonei în care [ḱ] a devenit africată (vezi și cele arătate, mai jos, s.v. *națiță*). În al doilea rând, aspectul fonetic al părții finale a lui *naciță* se explică prin influența numeroaselor cuvinte terminate în *-iță* (nu numai derivate româneșt cu sufixul *-iță*), de tipul *ocniță, cratiță* (ca și în aceste cuvinte, accentul din *naciță* se află pe silaba inițială; cf. și *altiță*, din sfera semantică a lui *naciță*, dar cu accentul pe [i]).

Eventual, *naciță* ar putea fi pus în legătură (și) cu scr. *nakiće* „nakit (na odijelu), vierkantige Applicationszacken aus Tuch“ (RJAZU); sensul „podoabă pe o haină“ este chiar mai apropiat decât „podoabă (în general)“ de sensul cuvântului românesc. De menționat, totuși, că, după datele din dicționare, *nakiće* are o circulație mult mai restrânsă decât *nákit*, care, oricum, este satisfăcător din punct de vedere semantic. Cât despre transformarea oclusivei finale în [ț], ea se explică în modul arătat mai sus; cf. *ocoviță* „din ucr. *оковита*, pol. *okowita*, sub influența suf. *-iță*“ (DLR).

După mențiunea „etimologia necunoscută“, găsim, în DLR, trimiterile „cf. *năcia, năciat, natiță*“; raporturile dintre *naciță* și aceste cuvinte vor fi discutate mai jos, s.v. *natiță* și *năcia*. [3/1973]

Observație. După Maxim Sl. Mladenov, LR XXII, 1973, 2, p. 123, *naciță* ar fi un derivat, cu sufixul *-iță*, de la verbul *năcia*, împrumutat din bulgară (vezi nota *năcia*). De observat însă că derivatele în *-iță* (accentuat sau nu) au la bază, aproape fără excepție, substantive sau adjective, nu verbe (vezi Pascu, *Sufixele*, p. 254–260). În al doilea rând, derivatul așteptat de la *năcia* ar fi mai curând **năciiță*, cu accentul pe sufix. Lui [náciță], cu accentul pe silaba inițială a radicalului, i-ar corespunde un verb **nace*; cf. *batiță* (< *bate*) „claquet, cliquet d'un moulin, battant“, singurul derivat dacoromân în *-iță* de la un verb menționat în lucrarea precitată, la p. 259. În sfârșit, considerentele de ordin geografic pledează în favoarea explicației conform căreia cuvântul în discuție provine din sârbocroată. Menționăm că nota *naciță* semnată de cercetătorul bulgar citat a apărut după predarea la tipar a notei noastre cu același titlu (februarie 1973).

NASTOCHIȚĂ. A fost comunicat din Soveja – Panciu, cu sensul de „pâinișoară făcută din aluatul pregătit penru prescură“. Provine, după părerea noastră, din *mustopită* „preparat alimentar dulce de consistența unei paste și în formă de sul, făcută din făină, must, nuci și zahăr“ (< ngr. μουστόπηττα; DLR).

Credem că la [a] din prima silabă s-a ajuns printr-o asimilare urmată de o disimilare: [u] ... [o] > [o]... [o] > [a]... [o] (prin asimilare se explică și partea inițială a variantei *mostochină*, absentă din DLR, dar înregistrată, ca titlu de articol în SDLR, unde finala *-ină* este considerată ca fiind datorată influenței lui *smochină*, iar, alături de cuvântul grecesc citat, figurează, în partea etimologică a articolului, și it. *mistocchino*; în DLR *mostochină* apare numai cu sensurile „fructul mostochinului; moșmoană“ și „epitet dat unui om lipsit de inițiativă sau prost“).

Dacă prima consoană este, într-adevăr, [n] (și deci nu avem a face cu o eroare de transcriere), *nastochiță* și *mustopită* se încadrează în seria de perechi de variante ale aceluiași cuvânt formate din termeni diferențiați prin localizarea nazalei inițiale; cf. *măclăi*, variantă a lui *năclăi* (vezi și *nătrăpas = matrapaz, nărădi = mărădui* etc.). Palatalizării lui [p] i se datorează [ḱ] din penultima silabă a lui *nastochiță*. În sfârșit, prin apropiere de derivatele cu sufixul *-iță* s-a produs înlocuirea lui [t] originar cu africata pe care o prezintă forma din titlul acestei note. [5–6/1994]

NATA-PLATA. Este un adverb, înregistrat, prin vestul Munteniei, în expresia *a merge nata-plata* „a merge lipăind și cu pași mari“. Împotriva a ceea ce s-ar putea crede la prima vedere, nu ne găsim în prezența unui caz de tipul *hâr-mâr, trosc-pleosc*, ci a unei formații – cu caracter expresiv evident – care își are originea într-un substantiv. Este vorba despre *năplat* (< bg. *наплат;* DLR). Conform dicționarului la care ne referim, acest cuvânt are două sensuri – „obadă (la roata căruței)“ și (la plural), „tălpile de la sanie“ —, dar, cum va reieși din cele arătate mai jos, este de presupus că, în realitate, el are (sau, cel puțin, a avut), ca și *obadă*, și înțelesul de „instrument alcătuit din două bucăți de lemn având fiecare câte o scobitură în formă de semicerc și care, închizându-se, imobilizau mâinile sau picioarele osândiților sau ale robilor“ (DLR, s.v. *obadă*, sensul I).

După părerea noastră, de la *năplat* s-a format adjectivul și adverbul **năplătat*, devenit, apoi, prin metateză, **nătăplat*, iar de la această formă s-a ajuns la *nata-plata*.

Din punctul de vedere al formei, există o oarecare asemănare între perechea **nătăplat* (adjectiv și adverb; eventual, și participiu al unui verb neatestat) – *nata-plata* (adverb) și perechea formată, în franceză, din verbul *clopiner* „marcher avec peine, en traînant le pied“ și locuțiunea adverbială *clopin-clopant* „en clopinant“ (< v. fr. *clopin* „boiteux“ + *clopant*, participiu prezent al v. fr. *cloper* „boiter“; vezi, pentru toate aceste cuvinte, *Petit Robert*).

În ce privește sensul, etimologia propusă aici este sprijinită de constatarea că un derivat de la *obadă* a fost înregistrat, în nord-estul Olteniei, cu un sens care se apropie de cel al lui *nata-plata*: la întrebarea pentru „schilod“ s-a obținut răspunsul *obădat la picioare* (NALR–Oltenia I, harta 143, punctul 908). Fără îndoială, *obădat* are aici un sens legat nu de cel de „parte componentă a roții“, ci de sensul „instrument cu care se imobilizau mâinile sau picioarele“; cu acest *obădat* va fi fost sinonim **năplătat* (> **nătăplat*).

Plecându-se de la înțelesul consemnat în DLR, pot fi ușor explicate cele înregistrate de Udrescu, *Glosar*: „fără rost, aiurea“, în *a umbla nata-plata*; „alandala, într-o doară, anapoda“, în *a lucra nata-plata*; în aceeași lucrare, s.v. *nata-plata*, cuvântul figurează și ca substantiv și adjectiv invariabil, cu sensurile „derbedeu, haimana, lichea, pierde-vară, zăpăcit“. [5–6/1994]

NATIȚĂ. După părerea noastră, acest cuvânt – care înseamnă „salbă de mărgele“ – și *naciță* (discutat într-o altă notă) ar fi trebuit să constituie, în DLR, un singur articol (ce e drept, în partea etimologică a articolelor respective, se trimite de la *naciță* la *natiță* și viceversa): în amândouă cazurile este vorba de o „podoabă“, iar deosebirea de ordin fonetic dintre cele două cuvinte este minimă. Considerăm așadar că *natiță* provine, ca și *naciță*, din scr. *nákit*; de notat că, pe lângă sensul general de „podoabă“, acest cuvânt are și sensul de „salbă“ (vezi RJAZU, s.v.: „ženski nakit, t. j. novci,... biser..., što žene nose na glavi ili o vratu“).

Cu siguranță, litera *t* nu corespunde sunetului [t], ci lui [ć], [ĉ] sau [t´] și, dacă așa stau lucrurile, „literarizările“ *natiță* și *nachiță* ar fi – în absența unui criteriu etimologic – la fel de îndreptățite. Admițând însă că *natiță* și *naciță* provin din scr. *nákit* și cunoscând corespondențele fonetice [ti] sau [ḱi] (în limba literară): [t´i] (în unele graiuri): [ći], [ĉi] (în alte graiuri), credem că ar trebui să scriem, corect, **nachiță** (din motive asemănătoare cu cele pentru care cuvântul înregistrat, în DLR, sub forma *magiarcă*, împrumutat din sârbocroată, ar fi trebuit să fie „literarizat“ *maghiarcă*, după cum am arătat în LR XVI, 1967, 3, p. 254; vezi, mai sus, nota *magiarcă*).

Unica sursă menționată în DLR, s.v. *natiță*, este o comunicare a lui (Ștefan) Pașca. S.v. *naciță* se trimite la Pașca, Gl., cu indicarea localității din care a fost cules cuvântul: Crișcior–Brad. Întrucât această localitate este satul natal al regretatului lingvist clujean (vezi I. Stan, CL II, 1957, p. 337), e foarte probabil că *natiță* a fost cules tot din Crișcior – Brad, ca și *naciță*. Dacă localitatea în discuție se află în aria în care se pronunță [t´ip] pentru *chip*, s-ar putea să avem a face, pe de o parte, cu varianta [naĉiță] ([ć] din graiurile bănățene, prin intermediul cărora este de presupus că a pătruns termenul, a fost identificat, în acest caz, cu africata din cuvinte ca *cine, cer*), iar, pe de altă parte, cu [nat´iță] (de data aceasta, [ć] a fost înlocuit cu [t´], pe baza corespondențelor ilustrate de fonetisme ca [ćip]: [t´ip] = *chip*, [ćińe]: [t´ińe] = *tine*). Aceleași două fonetisme au putut fi însă înregistrate și într-o zonă în care [ḱ] a devenit [ć] sau [ĉ] în pronunțarea numai a unora dintre vorbitori, în timp ce alții prezintă un stadiu de evoluție mai puțin avansat, [t´]: într-o regiune apropiată de Crișcior – Brad, s-a constatat coexistența, în aceeași localitate, a fonetismelor [ĉ] și [t´] în cuvinte de tipul *chip* (Densusianu, GȚH, p. 39). [3/1973]

NATOAGĂ. După DLR are sensul „viscol“ într-o localitate apropiată de Câmpulung Moldovenesc. S-a făcut observația (com. Mioara Avram) că forma este suspectă și că, probabil, aceasta a apărut, din greșeală, în scris, în locul unei forme cu *l*, cum este **năloagă**, care, prin Moldova și Bucovina înseamnă „zăpadă mare“ (în Bucovina și „vreme rea cu lapoviță“).

Suntem în măsură să cităm un caz similar de „creare“ a unui cuvânt inexistent prin simpla deplasare a unui element din componența unei litere. În LR XXI, 1972, 5, p. 425 (vezi, mai jos, nota *pălăcică*), am arătat că *pălăcică* (fără etimologie în DLR) este, de fapt *pătacică* (variantă a lui *patașcă* „veche monedă de argint“ și „bancnotă“): în cuvântul scris de mână, liniuța care ar fi trebuit să aparțină lui *t* a fost trasată mai la dreapta, așa încât *t* a devenit *l*, iar *a* a devenit *ă* (*ta* >*lă*). Știind că *natoagă* apare numai ca răspuns la o anchetă prin corespondență, putem fi siguri că această formă se explică printr-o neglijență asemănătoare cu cea căreia i se datorează transformarea lui *pătacică* în *pălăcică*: persoana care a furnizat răspunsul sau cineva care l-a transcris a plasat mai la dreapta decât trebuia semnul diacritic al literei *ă* (în scrisul de mână, foarte adesea, o liniuță orizontală); în felul acesta, *ă* s-a transformat în *a*, iar *l* în *t* (*ăl* > *at*).

Dacă lucrurile s-au petrecut în felul arătat mai sus, originea lui *natoagă* nu mai constituie o problemă. Mai curând ultimul, nu primul, dintre cele două cuvinte slave menționate în partea etimologică a articolului *năloagă* („Din scr. *naloga*. Cf. ucr. *налога*“) este etimonul lui *năloagă* din Moldova și Bucovina, iar cuvântul *natoagă* nu există. [5–6/1994]

NĂBET. Este folosit, prin Oltenia, în locuțiunea adverbială *de năbet* „fără încetare, întruna, mereu“ (un singur citat, din Plopșor, V. O.: *Am păzit via de năbet*). După părerea noastră, avem a face cu supinul verbului *a se năbia*, care înseamnă, printre altele, „a se sătura de ceva, a se îngrețoșa“ (din scr. *nabijati* „a umple“; vezi DLR, s.v. *năbia*). Legătura dintre sensul lui *năbet* și cel al lui *năbia* ni se pare evidentă. În ce privește forma celui dintâi, credem că *năbet* a ajuns în Oltenia dintr-o regiune în care verbul se pronunță cu o vocală palatală după [i̯] (cf. [abi̯ẹ] = *abia*, în punctul 27 – din Banat – de pe harta 1801 din ALR II SN 6). De la *năbiat* (pronunțat în trei silabe, dacă indicația din DLR, s.v. *năbia*, este corectă), prin intermediul fonetismelor *[năbii̯ẹt], *[năbii̯et], s-a putut ajunge la *[năbi̯et] (cf. *a-bi-a* > *a-bia*) și, în sfârșit, la *năbet*, prin eliminarea semiconsoanei; cf. E. Petrovici, SCL VII, 1956, 3–4 p. 166: „sânt unele graiuri (de ex. cele din Oltenia și din Banat), în care iod după labiale a fost articulat tot mai slab, dispărând uneori complet“. [3/1973]

NĂCIA. Înseamnă „a broda, a coase în relief, pe o pânză de casă“ și a fost cules din aceeași localitate (Crișcior – Brad) din care provin *naciță* (la acesta se face, în DLR, o trimitere) și *natiță* (vezi mai sus). Indicația etimologică pe care o găsim în Pașca, Gl. (sursa menționată în DLR), s.v. – „cf. psl. *načíatí* [sic] «a începe»“ – nu este satisfăcătoare (cel puțin din punct de vedere semantic). După părerea noastră, *năcia* este un împrumut din sârbocroată, ca și *naciță* (= *natiță*); ne referim la *načíňati*, care înseamnă, printre altele, „a împodobi“ (vezi RJAZU, s.v. *načíňati* 2, sensul a, *b*: „kititi“). Sub aspect semantic, raportul dintre *năcia* și verbul sârbocroat citat este asemănător cu cel dintre *naciță* și scr. *nákit*.

Grafia *năcia* ar putea, în principiu, să redea fonetismul de tip bănățean [năśiňa] (care concordă perfect, în ce privește consoana din silaba finală, cu fonetismul etimonului); este mai probabil însă că avem a face cu un [i̯] – [năśii̯a] –, semivocala datorându-se unei adaptări la sistemul fonetic al unui grai în care se pronunță [kui̯], [vii̯e] etc. și ai cărui vorbitori știu că în graiul vecin se pronunță [kuń], [vińe] etc. Localizarea termenului în discuție justifică această explicație, precum și presupunerea că *năcia* a ajuns în regiunea orașului Brad prin intermediul graiurilor din nord-estul Banatului, în care este de așteptat ca acest cuvânt să existe cu fonetismul [năśiňa]. [3/1973]

Observație. Maxim Sl. Mladenov, LR XXII, 1973, 2, p. 123, consideră că avem a face cu un împrumut din bg. *надшия* „a coase pe ceva“, care „poate suna *нъчййъ*, *нътчйъ*, *нъчйъ*,“. Atât sub aspect semantic, cât și din punct de vedere fonetic, această etimologie este acceptabilă. Din motive de ordin geografic, preferăm, totuși, explicația reprodusă în rândurile precedente. Menționăm că nota *năcia* semnată de cercetătorul bulgar citat a apărut după predarea la tipar a notei noastre cu același titlu (februarie 1973).

NĂLET. Inserarea acestui cuvânt în DLR s-a făcut exclusiv pe baza datelor furnizate de Iorgu Iordan, în SCL XIV, 1963, 1, p. 15, unde citim: „*nălet* «prost; apucat» (comunicat din Corlăteni, raionul Dorohoi). Cf. rus. *nelép* «absurd, stupid, fără sens; neghiob, nerod, prost», care a putut deveni, fără dificultăți, rom. *nălet*“ (trimiterea la cuvântul rusesc nu figurează în DLR). Există, totuși, oarecare dificultăți în calea derivării lui *nălet* din rus. *nelep*; trecând peste prezența lui [t] la finala formei românești (în locul labialei din presupusul etimon rusesc), trebuie să remarcăm că ar fi fost de așteptat ca în silaba inițială să avem o vocală palatală, [e] sau, eventual, [i] (cf. *niznai* < rus. *не знаю*); vezi Graur, ER, p. 27–30. Și mai greu de acceptat ni se pare explicația propusă de Florica Ficșinescu, SMFC V, 1969, p. 15: *nă* + *oletui* „a se vlăgui“.

Credem că etimonul cuvântului în discuție este tc. *nalet*, indicat de DDA, s.v. *nalet* „blestemat“ („ < tc. *la'net*, vulg. *nalet*... «maudit; malédiction»“). În ce privește forma, etimologia pe care o propunem nu ridică nici o problemă, iar schimbările de sens reflectate de termenul dacoromânesc s-au produs și în sârbocroată și în bulgară, unde *nálet* (*nalét*) înseamnă, printre altele, „zurbagiu“ și „prost“. Vezi Abdulah Škaljić, *Turcizmi u narodnom gȍvoru i narodnoj književnosti Bosne i Hercegovine*. II. *K–Z*, Sarajevo, 1957, p. 234: scr. *nálet* (< tc. *lânet*, tc. vulg. *nalet*) „Fluch; Stänkerer, Raufbold, Unglückliches, Schelm“; Goro Gorov, BD I, 1962, p. 116: bg. dial. *на̦лѐт* (nu se indică etimologia, dar, desigur, și aici este vorba de un reflex al cuvântului turcesc citat) „лош, нетърпим, опърничав“. [3/1973]

NĂPUȘANIE. Înseamnă, prin sud-estul Olteniei, „covrig mare, făcut din făină nouă (din primul măcinat), împodobit cu busuioc, legat cu arnici roșu, care este aruncat în fântână, scos cu ciutura și împărțit celor prezenți (cu diverse ocazii)“. După părerea noastră, provine din bg. *напущане* „бросание“ (Bernštejn, BRS, s.v.). Probabil că la început cuvântul a desemnat acțiunea (ceremonia aruncării covrigului în fântână), iar apoi s-a ajuns la folosirea lui *năpușanie* pentru a numi obiectul aruncat; cf. sensurile lui *mătanie* (unde, de asemenea, s-a ajuns la un nume de obiect pornindu-se de la un nume de acțiune), și, mai ales, ale lui *parastas* „slujbă religioasă...“ și „colac“. [3/1973]

NĂSĂVĂI. În unica sursă citată în DLR (A. Viciu, *Glosar de cuvinte dialectale*... București, 1906) acest verb este înregistrat ca sinonim al lui *vergela*: „se zice prin Veresmort [recte: Vereșmort], M. Uioara, ce pre aiuri se zice *vergela* s. *vergelat*, ca pre Jiu“. Nu este clar dacă *vergela* este aici sinonimul lui *nuiela* „a bate, a fixa nuiele pe pereții de lemn, ca să țină tencuiala“ (DLR), dacă înseamnă „a introduce vergele printre firele urzelii înfășurate pe sulul dinapoi al războiului de țesut“ sau are amândouă aceste sensuri. Având în vedere mai ales al doilea sens, credem că *năsăvăi* provine din ucr. *насувати* „a îndesa, a ticsi, a băga, a face doldora“ (DUR); această etimologie este, după părerea noastră, compatibilă și cu ipoteza potrivit căreia cuvântul în discuție ar avea numai sensul menționat mai sus al lui *nuiela*. [5–6/1994]

NĂSCOCI. Dacă am ține seamă numai de formă, ar trebui să fim de acord cu etimologia pe care o găsim, de exemplu, în SDLR: „vsl. *naskočiti* «a sări deasupra»“ (aceeași etimologie în CADE). Credem însă că autorii DLR au avut dreptate când n-au acceptat-o, căci din punct de vedere semantic ea este nesatisfăcătoare, chiar dacă se ia în considerație ipoteza formulată în TDRG, unde originea slavă a cuvântului românesc este socotită numai probabilă: „Wahrsch. slav. *naskočiti* «auf etw. losspringen», dann etwa «darauf kommen»“. Nu se poate stabili nici o legătură clară între sensul verbului vechi slav și sensurile lui *născoci*: 1 „a face, a crea ceva (ce n-a mai existat până atunci); a inventa“; 2 „a scorni, a plăsmui (lucruri închipuite, neexistente, neadevărate)“; 3 (reflexiv) „a se naște, a se isca, a se ivi; a se întâmpla“. Pe de altă parte, întrucât pe plan semantic există deosebiri apreciabile între *născoci, născocire* și fr. *saillir, saillie*, sensul „trait brillant et inattendu (dans la conversation, le style)“, al ultimului dintre cuvintele citate (pentru care vezi *Petit Robert*, s.v. *saillie*, I 3) nu poate fi invocat în sprijinul paralelei stabilite de Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbei române*. A șasea edițiune revăzută și adăugită, [Craiova, 1929], s.v. *născoci*, bazată pe ideea că sensul verbului vechi slav ar fi fost nu „a sări deasupra, a sări pe ceva“, ci „a sări în ceva“: „Slav. *nascočiti* [sic], a sări în (cap ceva neașteptat): cf. fr. *saillie*, săritură și scânteie de spirit“. În sfârșit, explicația la care aderă Cioranescu, DER, nr. 5616 (cu trimiteri la A. de Cihac și la B. Conev) și potrivit căreia am avea a face cu un împrumut din bulgară – „bg. *naskačam* «hallar», del esl. *naskočiti* «saltar»“ – nu poate fi acceptată, deoarece *născoci* și cuvintele din familia lui circulă și în graiurile nordice (cum rezultă din citatele date în DLR, s.v. *născoci, născocire, născocit, născocitor*).

După ce am trecut în revistă explicațiile conform cărora *născoci* a fost împrumutat din slavă, vom examina alte două explicații, foarte diferite între ele, dar având ca trăsătură comună faptul că verbul în discuție este considerat moștenit din latină.

În *Dicționariul limbei române* al lui A.T. Laurian și I.C. Massim, tomul II, București, 1876, s.v. *nascocire* (cu variantele – după toate probabilitățile, inexistente în realitate – *nascucire* și *nascutire*, respectiv, în ortografia actuală, *născucire* și *născutire* sau, mai curând, *născuțire*), primul dintre echivalentele latinești ale cuvântului din titlul articolului este *excogitare*. Dată fiind tehnica folosită în acest dicționar pentru indicarea etimologiilor (în prezența unei identități sau asemănări formale și semantice, termenul latinesc dat ca traducere a celui românesc este totodată etimonul celui din urmă; vezi Mircea Seche, *Schiță de istorie a lexicografiei române*. Vol. I. *De la origini până la 1880*, București, 1966, p. 161–162; cf. p. 172), putem deduce, că, după părerea autorilor, *născocire* descinde din lat. *excogitare*. Din punctul de vedere al sensului lucrurile ar fi simple (vezi Guțu, DLatR, unde *excogito* este tradus „a închipui, a născoci, a descoperi“). Din evidente motive de ordin fonetic, această etimologie nu poate fi însă acceptată: dacă ar fi fost moștenit în română, *excogitare* ar fi devenit **scugeta* (cf. lat. **excambiare* > rom. *schimba*).

De adăugat că în dicționarul lui A.T. Laurian și I. C. Massim figurează și următorul articol: „*nascociu, -a*, adj., aptus excogitando etc., care pote nasce cu mentea, etc., vedi nascocitoriu“. Cuvântul din titlu – *[năskoĉíu̯] sau, mai curând, *[năskóĉ(u)]? (accentul nu este indicat) – pare a fi inventat de autori, deci nu un derivat comparabil, eventual, cu *lungoci, pungoci* (care însă nu provin din verbe). Până la proba contrară, nu este așadar cazul să avem în vedere posibilitatea ca verbul *născoci* să provină din adjectivul **născoci* (de altfel, din cuprinsul articolului la care ne referim rezultă doar că acest adjectiv ar fi sinonim cu *născocitor*, nu și că, pentru întreaga famile, s-ar admite un punct de plecare altul decât cel indicat s.v. *născocire*, adică lat. *excogitare*).

Cea de a doua explicație în care se trimite la un prototip latinesc se găsește la Alexandru Resmeriță, *Dicționarul etimologico-semantic al limbei române...*, Craiova, 1924: „*născoci* (*a*) v. (lat., din *nasco + cieo, nascociere, nasco-citum* [tipărit, greșit, *nacco-citum*], a pricinui (a pune în mișcare), a naște sau a se produce). A inventa, a crea, a imagina ceva“. Dat fiind că lat. *cieo* înseamnă, printre altele, „a provoca, a face să se nască, a stârni, a scoate“ (vezi Guțu, DLatR, s.v., sensul 3), s-ar părea, la prima vedere, că explicația reprodusă în rândurile precedente este plauzibilă sub aspect semantic. Din natura complementelor care însoțesc, în exemplele din dicționarul latin-român citat (sub 3), verbul *cieo* (anume *bellum, seditiones, gemitus, mugitus, lacrimas, fletus*) reiese însă că există o deosebire destul de mare între sensul la care ne referim al acestui verb (ca să nu mai vorbim de celelalte sensuri; primul este „a pune în mișcare, a mișca“) și sensurile lui *născoci*. Trecând peste unele detalii privitoare la forma cuvântului românesc (infinitivul lui *cieo* este *ciēre*, așa încât din **nascociēre* ar fi rezultat **născocia* sau **născocea*, nu *născoci*), vom spune doar că etimologia din dicționarul lui Al. Resmeriță, nesatisfăcătoare sub aspect semantic, este inacceptabilă mai ales din cauză că face apel la un cuvânt latinesc compus inventat de autor. De menționat, totuși, că legătura dintre primul element al acestui compus și rom. *născoci* este reală, cum vom încerca să arătăm în continuare.

După opinia noastră, *născoci* – conform informațiilor de care dispunem, inexistent în dialectele sud-dunărene și atestat în dacoromână abia începând cu secolul al XIX-lea – nu este nici moștenit din latină, nici împrumutat din vechea slavă (sau din bulgară), ci a fost creat în românește, prin derivare de la *naște*.

Etimologia pe care o propunem se întemeiază mai întâi pe faptul că în conținutul semantic al lui *născoci* se regăsesc note prezente în unele dintre sensurile lui *a (se) naște*. Făcând o comparație între definițiile din DLR ale celor două verbe, observăm, pe de o parte, că s.v. *născoci* pentru sensul 3 (propriu verbului la diateza reflexivă) se dă o definiție în care primul echivalent este *a* *se naște* și, pe de altă parte, că *a crea* și *a plăsmui* apar în definiții atât s.v. *născoci* (sensurile 1, respectiv, 2), cât și s.v. *naște* (sensul II 1, figurat: „a crea, a plăsmui, a produce; a scoate la iveală, a face să apară; a provoca, a stârni").

În ce privește forma, *născoci* poate fi explicat fără dificultate, ca derivat de la *naște*, cu sufixul *-oci* (pentru care vezi FC III 1, p. 49–54). Alomorful *născ-* al morfemului radical este cel care apare și în derivatele *născare, născător, născătură, născut*. Din punct de vedere formal, perechea *naște – născoci* este paralelă cu *scoate – scotoci*. În raport cu *naște*, verbul derivat are, în unele contexte, o valoare peiorativă (cf. *spăla* și *spălăci*; pentru această din urmă pereche vezi lucrarea precitată, p. 51). [5–6/1994]

NĂSOCI. Cuvântul a fost înregistrat la Păușești Otăsău – Băile Govora și are sensul „a merge greu (prin noroi, prin iarbă mare, prin grâu etc.)". Citându-l printre formațiile cu *nă-* în care proveniența acestui segment (uneori, prefix) este „mai puțin clară", Florica Ficșinescu, SMFC V, 1969, p. 10, sugerează și o etimologie: „*năsoci* (Coman, Gl.) «a merge greu prin noroi», cf. *sogi* (Lex. reg. II, 30) «a frământa aluat»". Sursa menționată pentru *năsoci* (Coman, Gl.) este aceeași pe care o găsim și în DLR; așadar cuvântul nu e semnalat într-o regiune alta decât Oltenia. Cât despre *sogi*, el nu apare la p. 30 (cuvinte din Vâlcea), ci la p. 77 (Năsăud) din *Lexic regional* II. Prin urmare, până la proba contrară, rămân valabile indicațiile asupra lui *sogi* date de Sever Pop, DR VII, 1931–1933, p. 86–87, conform cărora *sogi* nu este cunoscut în regiunea unde a fost înregistrat *năsoci* (Oltenia) sau în apropierea ei (aceste indicații sunt coroborate de harta 1056 din ALR II SN 4). În lumina celor arătate, probabilitatea ca *năsoci* să fi fost format din *nă* + *sogi* este considerabil diminuată. După părerea noastră, *năsoci* vine din bg. *насоча се* "направиться, на елиться" (Bernštejn, BRS); trecerea de la sensul de „a se îndrepta, a merge spre ceva" la cel de „a merge greu" poate fi explicată fără dificultate. [3/1973]

NĂSTIMI. Cuvântul este cunoscut prin Muntenia și, mai ales, prin Oltenia și are două sensuri: 1 „(despre plante sau părți ale lor) a ieși (din pământ), a răsări, a se ivi; (despre copii) a crește, a se dezvolta"; 2 „a se prinde, a se lipi, a se asimila". Suntem de părere că *năstimi* este unul și același cuvânt cu *năstăni* (formă neînregistrată în DLR), „a se așeza, a se obișnui într-un loc", explicat de Mihail Gregorian, în FOM I, p. 437, prin scr. *nastániti* „a se obișnui într-un loc"; vezi RJAZU, s.v. *nastániti* „collocare, accomodare in un luogo" (*nastániti se* „trovarsi l'habitazione, insidere"). Sensul al doilea al lui *năstimi* corespunde foarte bine sensurilor cuvântului sârbocroat. De la „a se prinde" (despre plante) s-a putut ajunge ușor la „a răsări, a se ivi" (tot despre plante), la „a apărea, a se ivi" (despre boli; cf. expresia *a se instala o boală*, în limbajul medicilor) și la „a crește, a se dezvolta" (despre copii; cf. raportul dintre *a răsări* „a se ivi" și *răsărit* „dezvoltat", în contexte de tipul *un copil mai răsărit*).

Năstănit [năstăńit] „făcut, născut", pentru care Th. N. Trâpcea, AUT II, 1964, p. 271, trimite la scr. *nastanak* (?), este, evident, participiul verbului în discuție (cf., în DLR, *năstimire* „naștere facere, creare").

Scr. *nastániti* (spre deosebire de *nestajati*, la care trimite CADE, și de *nastati*, indicat de SDLR) poate fi acceptat fără ezitare ca etimon al lui *năstimi* în momentul în care luăm în considerație existența formei intermediare *năstăni* (pentru vocalism, cf. variantele *sălbătăci – sălbătici*; disimilarea [n]... [n] > [n]... [m] este un fenomen banal). [3/1973]

NĂTĂMET. Înseamnă „grămadă, mulțime de..." și a fost înregistrat într-o localitate apropiată de Râmnicu-Vâlcea. Trimiterea la *nămete*, care se adaugă, în DLR, după mențiunea „etimologia necunoscută", pare a fi justificată de faptul că acest cuvânt are și sensul „cantitate mare din ceva; grămadă, morman" (printre citate găsim „Nămete de lemne"). Constatăm însă că, pe plan semantic, există și o legătură între *nătămet* și *natimă* – cu varianta *natemă* –, care înseamnă, printre altele, „morman de pietre așezat la hotarul unui loc, simbolizând mormântul celui pe care îl vrăjește cineva și căruia dorește să-i facă rău". Toate cele trei cuvinte circulă în Oltenia.

Natimă este fără etimologie în DLR; se face, totuși, trimiterea „cf. *anatemă*“. Maxim Sl. Mladenov, a arătat, în LR XXII, 1973, 2, p. 122, că „această indicație este întemeiată“ (întrucât *natimă* și *natemă* sunt variante ale cuvântului *anatemă*) și că termenul bulgăresc corespunzător, *анатема* (cu variantele *натема*, *натемия*), înseamnă, printre altele, „grămadă de pietre, care se formează prin [sic] «anatemizarea» cuiva“.

Din punctul de vedere al formei, *nătămet* se explică ușor ca derivat din *natemă*, cu ajutorul sufixului *-et*; [ă] din silaba a doua se datorează, evident, unei asimilări. [5–6/1994]

NEBRIŞTIT. A fost înregistrat în fostul raion Râmnicu-Vâlcea (vezi *Lexic regional* I, p. 83), cu sensul „nepăsător, indiferent“. Corespunde perfect, din punct de vedere semantic, sârbocroatului *nebrìžļiv* „fahrlässig, sorgenloss, der keine Sorgen haben will“ (RJAZU), cu care se aseamănă, în mod evident, și în ce privește forma. Considerăm că, deși modificarea grupului consonantic – [žl´] > [șt] – nu este „regulată“ (nu este exclus ca aici să fi jucat un rol *liniștit, pleoștit,* care au trăsături semantice comune cu *nebriștit*), cuvântul sârbocroat citat stă la baza celui românesc. Prin înlocuirea fricativei finale cu consoana [t], termenul în discuție a intrat în categoria largă a adjectivelor în *-it* de origine verbală; probabil că același fenomen s-a produs în *nemolit* „nedomolit“, pentru care DLR trimite, între altele, la scr. *neumoliv*. [3/1973]

Observație. I. Mării, LR XXII, 1973, 4, p. 327, dă ca sigură o explicație diferită de cea din nota noastră (pe care nu avea cum să o cunoască): „Soluția etimologică o întâlnim în LR, VIII, 1959, nr. 5, într-un glosar din fostul raion Horezu: *briștí* (întrebuințat în forma negativă = «a nu se sinchisi, a rămâne indiferent» “. Este evidentă legătura dintre *nebriștit* (înregistrat, mai recent, și de Bărbuț, *Dicț. olt.*, cu definiția „care este delăsător; nepăsător; (om) lăsător“) și *a (nu) se briști* (semnatarul glosarului citat, C. Brodeală, menționează că verbul este reflexiv). Rămâne însă de văzut dacă nu cumva verbul (pentru care, deocamdată, dispunem de o singură atestare) este o formație posterioară adjectivului, ipoteză sugerată de faptul că avem pe *nemolit* (vezi mai sus) care nu corespunde unui cuvânt **a se moli* din aceeași familie.

NECHITĂ. Este sinonim cu *gălbenuși* (*Crepis setosa*); apare într-o lucrare a lui George Bujorean, tipărită la Sibiu, în 1936 (varianta *nepită*, înregistrată în aceeași lucrare, se datorează, credem, unui fenomen de hipercorectitudine; cf. *piftea* = *chiftea*). După părerea noastră, *nechită* trebuie pus în legătură cu cuvintele sud-slave având sensul de „podoabă“: scr. *nákit* (vezi, mai sus, notele *naciță* și *natiță*), bg. *накит* „наряд, убор, украшение“ (Bernštejn, BRS). Aria de răspândire a termenului românesc nu ne este cunoscută, așa încât criteriul geografic nu poate fi utilizat pentru stabilirea exactă a originii lui *nechită*; acesta a putut fi împrumutat din oricare dintre cele două limbi slave sau din amândouă (etimologie multiplă).

Folosirea ca nume de plantă a unui cuvânt cu sensul fundamental de „podoabă“ nu este surprinzătoare; cf. numele românești de plante *podoaba-ferestrelor* și *podoaba-zilei* (Borza, DE, p. 71, s.v. *Fuchsia hybrida*, respectiv, p. 112, s.v. *Mirabilis jalapa*). În ce privește forma, [e] – în loc de *[ă] < [a] – din silaba inițială (neaccentuată în forma românească) se explică prin contextul palatal constituit din grupul de sunete [ḱi]; în condiții asemănătoare, prefixului slav *na-*, neaccentuat, îi corespunde *ne-* într-o serie de cuvinte românești (vezi Graur, ER, p. 30). [3/1973]

NEMEŞ. Avem în vedere pe *nemeș*^{1} „numele unui pește nedefinit mai de aproape“. După mențiunile „accentul necunoscut“ și „etimologia necunoscută“, găsim, în DLR, trimiterea „cf. *nemeș*^{2} (3)“; este vorba despre sensul „de dimensiuni potrivite, nici prea mare, nici prea mic, p e x t. frumos“ al substantivului și adjectivului cu înțelesul fundamental de „nobil“ (< magh. *nemes*). Datele pe care le avem la dispoziție ne permit să afirmăm că *nemeș*^{1} și *nemeș*^{2} sunt, de fapt, unul și același cuvânt, cu etimologia indicată în DLR pentru *nemeș*^{2}. După părerea noastră, *nemeș*^{1} este echivalentul „prescurtat“ al lui *cosac-nemeș*, specie de cosac (*Abramis ballerus*) „ceva mai mare, mai răsărit“ (DA, s.v. *cosac*).

Sursele indicate în DA pentru *cosac-nemeș* sunt Antipa, F. I. și un răspuns obținut în Dudești – București la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu. *Nemeș*^{1} din DLR provine tot din materialul adunat de B. P. Hasdeu; cuvântul a fost înregistrat în Scăieni – Ploiești. Faptul că în aceeași regiune (mai exact, în localitatea Teișani – Prahova; vezi Alexandrina Istrătescu, GS III, 1927–1928, 2, p. 348) apare și sintagma *cosac-nemeș* vine în sprijinul etimologiei propuse aici (această atestare îi este cunoscută lui Tamás, EWUER, unde, s.v. *nemeș*, *cosac-nemeș* este glosat „eine Fischart"; *nemeș*, singur, nu este înregistrat ca nume de pește în lucrarea lingvistului maghiar). [3/1973]

NETEPLII. Apare în textul unei ghicitori: „Patru neteplii Duc patru sute de mii Și le duc la împăratul Și le taie-ndată capul Și le schimbă numele Și rămâne albele" (= Boii, carul, sacii cu grâu). Precedată de mențiunea „cu sens neprecizat (probabil)", glosarea este „ființe".

După părerea noastră, primul numeral din text nu se referă la animalele de tracțiune – de ce acestea ar fi neapărat patru? –, ci la roțile carului. Dacă așa stau lucrurile, rezultă că substantivul din titlul acestei note are un sens, „roți", legat de cel al lui *năplat* „obadă (la roata căruței)" și „talpă la sanie" (din bg. *наплат*; DLR); după Mile Tomici, LR XV, 1966, 1, p. 100, varianta *năplad* (< scr. *naplat*, în unele graiuri din Banat) ar însemna și „roată de lemn descompusă în piese", dar acest sens nu reiese din citatul dat ca exemplu (care, preluat dintr-o sursă diferită, figurează și în DLR, s.v. *năplat*, în forma următoare: „Buciumeii de la roți, Tot mâni de hoți, Dar năplazii de la roți, Talpe de voinici").

Ținând seamă de cele arătate în rândurile precedente, credem că la *neteplii* (sg. **neteplie*) s-a ajuns printr-o metateză consonantică produsă în **năplătii*, derivat de la *năplat* (cf. *nata-plata*, discutat mai sus) și printr-o asimilare vocalică parțială (acomodare); cf. *neteflete*, variantă a lui *nătăfleț*. [5–6/1994]

NETEZ. A fost înregistrat numai în expresia *a nu se da netezului* „a nu se da bătut, a nu se potoli"; acest sens, numai

„probabil" după DLR, reiese, credem, cu destulă claritate din citatul – extras din Ispirescu, L. – „Curgea sudorile de pe fiul împăratului șiroaie și nu se da netezului nicicât". Ca formă, *netez* poate fi explicat ușor, ca derivat regresiv de la verbul *netezi*. Pe de altă parte, întrucât substantivul din cadrul expresiei este, în mod evident, echivalentul aproximativ al lui *potolire, alinare*, se poate stabili și o legătură de ordin semantic între *netez* și *netezi* „a alina, a consola" (vezi DLR, s.v., sensul 2); de altfel, independent de acest sens (învechit) al verbului, cuvintele *alina* și *netezi* au trăsături semantice care le apropie unul de altul (și mai evidentă este legătura dintre *lin* și *neted*). [3/1973]

NEUȘNIC. Cuvântul este cunoscut prin vestul Olteniei și are sensul „care nu știe ce face; într-o parte" (DLR reproduce glosarea din Boceanu, Gl.). După părerea noastră, provine din scr. *nèučan*. Acest adjectiv are, printre altele, sensul „ineruditus, indoctus", care ar putea fi, eventual, luat în considerație pentru a explica înțelesul cuvântului românesc (cf. sensul rom. *năuc*); *nèučan* (vezi RJAZU, s.v., sensul *d*) este însă și sinonim cu *neòbičan*, așa încât *neușnic* trebuie pus în legătură cu sensul „neobișnuit, bizar" al termenului sârbocroat. *Neușnic* are ca punct de plecare forma de plural *neučni*; grupul de sunete [čn] a devenit [șn], ca în *pașnic, veșnic*, iar adăugarea lui [k] la finală se explică prin influența derivatelor cu sufixul *-nic*. [3/1973]

NINJA. Are sensul „a-i fi cuiva somn" și a fost înregistrat în punctul cartografic 516 al ALR I (în Moldova). Mențiunea „etimologia necunoscută" este însoțită, în DLR, de trimiterea „cf. *amiji*", ceea ce înseamnă că a fost observată legătura lui *ninja* cu verbul al cărui radical începe cu o nazală labială.

Întrucât cuvântul în discuție a fost cules dintr-o regiune în care există fenomenul palatalizării labialelor, este de presupus că *n* inițial din *ninja* redă un [ń]; dacă așa stau lucrurile, forma „literarizată" ar trebui să fie scrisă **minja.** Forma înregistrată în DLR provine din materialul nepublicat al ALR, dar presupunerea noastră își găsește o confirmare în faptul că pe harta 75 din ALR I 1 găsim, chiar în punctul 516, forma [ańizăz] (pers. 1 sg.). În notă, perfectul compus [am ańizat] este precedat de semnul [ϵ], care arată că subiectul a ezitat înainte de a da răspunsul; acest lucru ne face să bănuim că în [ańizăz] și, sub influența formei de prezent, și în [ańizat], primul [z] se datorește unui accident: în *amijez (cu pronunțarea, normală în grai, [ańijăz] s-a produs o asimilare (cf. fenomenul asemănător din *șoșon* < fr. *chausson*, unde însă de la „prepalatală... dentală" s-a ajuns la „prepalatală... prepalatală"). Dar chiar dacă [ańizăz] nu este considerat formă a lui *amija*, pentru ceea ce ne interesază aici este suficientă costatarea că, s.v. *miji*, DLR înregistrează varianta *mija*, de conjugarea I. *Ninja* (de fapt, *minja*) este o altă variantă a aceluiași verb. Pentru nazala care precedă fricativa, cf. variantele de tipul [ńiṇjel] ale lui *negel* (ALR I 1, harta 51, „neg") și perechea de variante *mânji – măji* (< v. sl. **мазати**, pers. 1, indic. prez. **мажѫ**; vezi DLR, s.v. *mânji*). [3/1973]

NOREA. Este sinonim cu „barba-împăratului (*Mirabilis jalapa*)"; după cum se arată în DLR, se folosește mai ales forma de plural, *norele*. Întrucât florile acestei plante (numită și *frumoasa-nopții, frumusețea-de-noapte, zorele-de-noapte, noptiță* etc.; vezi Borza DE, p. 111–112) „se deschid seara la apusul soarelui și stau deschise toată noaptea" (DA, s.v. *barbă*), este de presupus că ele se deschid și pe vreme noroasă. Suntem deci de părere că *norea* este un derivat de la *nor*; din punct de vedere semantic, raportul dintre aceste două cuvinte este asemănător cu cel dintre *noptiță* și *noapte*. În sprijinul acestei etimologii poate fi menționat faptul că *norele* ca nume al altei plante, *Pharbitis purpurea*, este sinonim nu numai cu *barba-împăratului, adormițele, zorele-urcătoare* etc. (cf. sinonimele termenului discutat aici), ci și cu *nouraș* (Borza, DE, p. 127), cuvânt a cărui proveniență din *nour* este evidentă. *Norea* este format cu sufixul care se întâlnește, într-un context fonetic identic, și în numele de plantă *morea*, derivat din *mo(h)or* (după cum am arătat în LR XXI, 1972, 3, p. 206–207; vezi, mai sus, nota *morea*). [3/1973]

Observație. Explicația de mai sus se regăsește la Vasile C. Ioniță, SCL XXXVI, 1985, 6, p. 544 (fără referire la nota noastră).

OAGĂNĂ. Apare, prin sud-vestul Munteniei, în sintagma *oală oagănă* „oală goală". Forma de masculin a adjectivului (absentă din DLR) a fost înregistrată, și ea, în aceeași regiune, de Gh. I. Neagu, în *Lexic regional* II, p. 70: *oagăn* „gol, pustiu" (cu exemplele: *tufan oagăn* „tufan putrezit la mijloc", *lemn oagăn* „lemn scorburos, numai cu coaja"; forma de feminin figurează în exemplul *casă oagănă* „casă fără lucruri în ea, fără geamuri, numai cu pereții"). După părerea noastră, cuvântul provine din scr. *в àган* „1. ein Getreidemaβ, Scheffel, Metzen; 2. eine hölzerne Schüssel" (Ristić/Kangrga, RSHN). În fonetismul cuvântului românesc se reflectă caracterul bilabial al sunetului inițial din scr. *в àган;* pronunțarea ca [u̯] a consoanei scrise *B* (respectiv, în alfabetul latin, *v*) este o particularitate întâlnită în diverse idiomuri slave, inclusiv în graiurile sârbești de pe teritoriul țării noastre (vezi Petrovici, *Graiul carașovenilor*, p. 106); cf. și rom. *oataf = vătaf* (Udrescu, *Glosar*, s.v.), într-o regiune nu prea îndepărtată de cea în care circulă *oagăn, oagănă*.

Admitem că ideea de „cavitate, gol", prezentă oarecum și în sensurile „măsură pentru cereale" și „strachină" ale etimonului, a putut deveni dominantă în conținutul semantic al rom. *oagăn* bazându-ne pe constatarea că sensurile „strachină" și „cavitate" coexistă în *găvan*, care, după DA „pare a fi înrudit cu bulg., sârb. *vagan*". Cf. și derivatul *dezvăgăna* (*dezvăgăni*) „a se lăbărța, a se descheia la haine într-un mod neglijent și necuviincios (în timpul mesei)", înregistrat în județul Timiș și explicat de Dorin Urițescu, LR XX, 1971, 3, p. 292, prin cuvântul sârbocroat citat. Deși bg. *вага́н* "блюдо, миска" (Bernštejn, BRS) nu poate fi cu totul exclus din discuție, credem că *oagăn* vine din scr. *в àган*, cu accentul pe silaba inițială (bg. [vagán] sau [u̯agán] ar fi devenit **văgan* sau **ogan*; prima dintre aceste forme are șanse de a fi existat, căci metateza prin care s-a ajuns la *găvan* a putut să se producă la o dată posterioară pătrunderii cuvântului în limba română). [1/1973]

ODĂDI. Cuvântul circulă prin regiunea Năsăudului și înseamnă „(despre iarbă sau despre mlădițe) a crește din nou, a se reface". Ne găsim în prezența unui împrumut dintr-o formă mai veche (anterioară transformării în [i] a lui [o] în silabă închisă) a unui cuvânt ucrainean: ucr. *віддати*, corespunzător rus. *отдать* „a da înapoi, a restitui". Din aspectul fonetic al cuvântului românesc rezultă că s-a plecat de la formele de plural ale verbului (cf. rus. *отдадим, отдадите, отдадут*). [1/1973]

ODOMOC. A fost înregistrat la Talpa Ogrăzile – Roșiori de Vede și înseamnă „(om) care are un mers caracteristic: azvârle din picioare când merge" (se reproduce glosarea din Coman, Gl.). Provine din bg. *ходом* „au pas" (Stéphanova et al., DBF, s.v.; vezi, în același loc, și expresia *напред, ходом марш!* „en avant, marche!"). Cf. *hodâcâi* „a șchiopăta" care, după DA, „pare a sta în legătură cu slav. *chodъ* «mers, umblet»". Căderea lui [h] inițial este un fenomen frecvent în graiurile românești, iar adăugarea lui *-oc* se explică prin influența numeroaselor derivate cu acest sufix, dintre care foarte multe au, ca și *odomoc*, un caracter expresiv. [1/1973]

OFÂRLI. Cuvântul, învechit și regional, înseamnă „a dojeni aspru (pe cineva), a ocărî; a insulta, a batjocori". Prezența în structura lui a unui grup de sunete considerat expresiv a făcut posibilă explicația conform căreia *ofârli* este de origine onomatopeică (Iorgu Iordan, BIFR I, 1934, p. 154) pe care DLR o menționează, dar nu o acceptă, așa încât cuvântul rămâne cu „etimologia necunoscută". Un argument împotriva originii onomatopeice a verbului în discuție ne este oferit de constatarea că, alături de *ofârli*, DLR înregistrează o variantă *orfăli*, care este mult mai puțin expresivă decât cea reținută ca titlu de articol și mai greu de derivat dintr-o onomatopee.

Amândouă variantele pot fi explicate satisfăcător, din punctul de vedere al formei, dacă plecăm de la un verb slav *_otŭvrŭliti_, reconstruit pe baza formelor bulgărești, *отвърлям* și *отхвърлям* (Najden Gerov, *Речник на български език*... Част третя, *Л-О*, Plovdiv, 1899, s.v. *отвъргам*), respectiv, *отхвърлям* (Stéphanova et al., DBF; printre

echivalentele franțuzești ale cuvântului figurează „repousser, rejeter, se refuser à, nier"); cf. și scr. *òtfrljiti* „wegschmeissen", la Ristić/ Kangrgra, RSHN. De la „a respinge, a nega" nu este o distanță prea mare până la „a dojeni, a ocărî" (în toate aceste sensuri este inclusă ideea de „dezaprobare"), iar sensurile „a insulta, a batjocori" s-au putut dezvolta din „a ocărî".

Considerăm că *ofârli* este un împrumut vechi (și nu unul recent, din bulgara modernă) întemeindu-ne pe faptul că el este cunoscut și în Maramureș, cu sensurile „a batjocori, a ofensa" (M. Tomoioagă, LR X, 1961, 6, p. 569; izvoarele menționate în DLR sunt câteva dicționare mai vechi și I. Golescu, C.).

Varianta *ofârli* prezintă tratamentul așteptat al lichidei silabice. Poate fi însă explicată ușor și varianta *orfăli*, prin intermediul unei forme *_ofrăli_, cu vocala neutră după [r] și, ca atare, rămasă semideschisă, spre deosebire de ceea ce s-a întâmplat în *_ofărli_ (vezi, în RRL IX, 1964, 4, p. 431–436, observațiile noastre cu privire la factorii care favorizează trecerea lui [ă] la [î]; cf. perechea asemănătoare, de variante cu [îr] și cu [ră] ale aceluiași cuvânt, *pârșcău* și *prășcău*, pe care am citat-o și am comentat-o în SCL XV, 1964, 3, p. 291, nota 127).

Pentru varianta *oferli*, vezi cele arătate mai jos, s.v. *orfele*. [1/1973]

Observație. Fără referire la nota noastră, Emil Vrabie, RRL XVIII, 1973, 5, p. 518, susține că *ofârli* provine din ucr. *oskvernyty* „deshonorer" și include printre variantele cuvântul românesc pe *osârli* „a jigni (pe cineva), a insulta", tratat ca unitate lexicală aparte în DLR. Ulterior, în LR XXVIII, 1979, 6, p. 596, tot fără referire la nota noastră (și fără a trimite la contribuția sa anterioară), același autor afirmă că la originea rom. *oferli, ofârli, osârli* „a dojeni aspru pe cineva; a ocărî; a insulta; a batjocori" se află ucr. *osvernyty*, care „are toate aceste sensuri". După opinia noastră s-ar putea ca *osârli* (înregistrat numai într-o localitate apropiată de Năsăud) să provină din ucraineană. Explicația formelor românești cu [f] prin verbele ucrainene citate prezintă însă dificultăți de ordin fonetic. Pe de altă parte, întrucât *ofârli* se întâlnește și la Iordache Golescu, iar varianta *orfene* a lui *orfele*, din aceeași familie, este cunoscută în fostul raion

Salonta (vezi, mai jos, nota *orfele*), credem că părerea conform căreia *ofârli* este un împrumut vechi slav are cele mai mari şanse de a corespunde realităţii.

OGRIŞTEANĂ. Sensul menţionat în DLR, sub 1, „nume dat oilor care au în jurul ochilor un cerc galben" este cunoscut în Banat, iar cel de sub 2, „filimică (*Calendula officinalis*)", în Banat şi în sudul Transilvaniei. Fără îndoială, acest din urmă sens este primitiv; culoarea florii – printre sinonimele lui *filimică* se numără *gălbenea* şi *ochi-galbeni* (vezi Borza, DE, p. 37) – explică folosirea lui *ogrişteană* pentru a denumi o oaie cu un cerc galben în jurul ochilor.

Cuvântul care ne interesează aici poate fi pus în legătură cu scr. *ogrštica „Brassica napus oleifera"* (RJAZU, s.v.), aşadar tot un nume de plantă cu flori galbene (cum sunt florile tuturor plantelor din genul *Brassica* al familiei *Cruciferae;* vezi Prodan/Buia, *Flora*, p. 210–211); *ogrişteană* s-ar explica deci, în ce priveşte forma, prin substituirea lui *-iţă* din **ogrişţiţă* – segment interpretat ca sufix – cu *-eană.*

Mai apropiat, ca formă, de *ogrişteană* este scr. *Ogrščana.* Ce e drept, cuvântul acesta figurează în RJAZU numai ca nume propriu şi însoţit de precizarea că nu este atestat decât într-un descântec: „Molim se vama, Smiļano, Ogrščano, Kalino, Magdaleno, da mu oprostite i lek da mu date" („Mă rog vouă..., să-l iertaţi şi leac să-i daţi"), dar faptul că în textul descântecului apare şi un alt nume de plantă (*kalina*, respectiv, *Kalina*), precum şi un cuvânt (*Smiļana*) asemănător cu un nume de plantă (*smiļ*; vezi, pentru toate, RJAZU) ne dă dreptul să presupunem că numelui propriu *Ogrščana* îi corespunde, în sârbocroată, un nume de plantă identic ca formă (probabil, sinonim cu *ogrštica*); în acest caz, *ogrščana* ar explica pe *ogrişteană* mai bine decât o poate face *ogrštica.* Nedispunând însă de o confirmare a acestei ipoteze, preferăm, totuşi, explicaţia formulată în alineatul precedent. [1/1973]

OIEŞEA. Înseamnă „urzică-mică (*Urtica urens*)" (în DLR s-a tipărit, greşit, *ureus*). Printr-un fenomen asemănător cu cel discutat s.v. *ogrişteană* (substituirea unui segment interpretat ca sufix), cuvântul provine dintr-o variantă **oieşniţă* a lui *voieş(t)niţă*, înregistrat, tot ca nume de plantă – „un fel de mintă" –, în SDLR, cu trimiterea „cf. bg. *voštenica*" (la Borza, DE, p. 110, găsim pe *voieştniţă*, cu diverse variante, ca nume al mai multor specii de *Mentha*). Este de presupus că *o-* redă fonetismul [u̯o] sau [ᵘo], cu o semivocală iniţială care se explică, întocmai ca în *oagănă*, prin pronunţarea ca bilabială a consoanei iniţiale din cuvântul bulgăresc (*voštenica* > [voi̯eş(t)niţă] sau [u̯oi̯eş(t)niţă], prin metateză; ajuns în poziţie postvocalică, [e] a devenit [i̯e], în mod normal). La Stéphanova et al., DBF **вощеница** este tradus numai „cierge, bougie en cire", dar, chiar dacă cuvântul bulgăresc nu este folosit şi ca nume de plantă, evoluţia semantică ale cărei rezultate apar în rom. *voieş(t)niţă* şi *oieşea* nu pune probleme; cf. numele de plante *luminiţă, lumânare, lumânărică* etc. [1/1973]

OJONGE. DLR indică o singură sursă („com. Furtună", din Vlăsineşti – Botoşani) şi reproduce glosarea celui care a comunicat cuvântul: „case, acareturi, lucruri în genere". *Ojonge*, formă de plural, corespunde unui singular, neatestat, **ojong(ă)*, pe care îl considerăm variantă a lui *ojog* „cociorvă, coada cociorvei" (DLR, s.v., sensul 1; „din magh. *azsag*", se spune în partea etimologică a articolului, dar considerente de ordin geografic pledează pentru o etimologie multiplă: pe lângă pol. *ožog*, menţionat – ca şi magh. *azsag* – de TDRG, trebuie luat în consideraţie şi rus. *ожог* "палка замест печной клюки, кочерги"; vezi Dal', TS II, s.v. *обжигать*). Pentru nazala care precedă pe [g] din *ojong(ă)*, cf. perechi de variante ca *strug – strung, hodorog – hodoronc, otic – otinc, morofleacă – morofleancă.* Folosirea numelui unui obiect casnic (sau al unui grup de obiecte) pentru a desemna mai multe „lucruri în genere" se întâlneşte şi în alte cazuri; menţionăm, după DA, pe *hodrobele* „termen general pentru toate obiectele de care se servesc ciobanii la lucrul brânzei", dar şi „bagaj, catrafuse", şi pe *ciovei* „hârdău, ciubăr", dar, la plural, şi „lucruri de gospodărie; mobilele şi toate lucrurile din casă; lucruri de pe lângă casă etc.". [1/1973]

OLEAC. Înseamnă „(în jocuri de copii) drac“ (unica sursă: Pamfile J., III). După părerea noastră, este unul și același cuvânt cu *holeac* „desfrânat“, pentru care DA trimite la rus. *гуляка* (A. Graur, *Nom d'agent et adjectif en roumain*, Paris, 1929, p. 55–56, trimite la rus. *голяк* „pauvre diable, gueux“ și la pol. *hulaka* „libertin, bon viveur, sans souci“; după V. Vascenco, RS IX, 1963, p. 50, cuvântul românesc vine din ucr. *гуляка* "развратник"). Dispariția lui [h] inițial nu pune nici o problemă (cf. *odomoc*). [1/1973]

OLEAJĂ. Cuvântul a fost înregistrat în Mozăceni – Găiești cu înțelesul de „lucru vechi, uzat“, ceea ce, în aparență, ne împiedică să-l considerăm – întocmai ca pe *olej* „culcuș, vizuină; p. ext. locuință simplă, adăpost“ (vezi DLR, s.v.) – postverbal de la *oleji* „a se adăposti“ (prin Oltenia) și „a se întrema; a oferi (cuiva) doar strictul necesar pentru existență“ (prin Moldova și Oltenia), sensuri care justifică trimiterile la cuvinte slave (v. sl., scr., ucr.) conținând ideea de „a se culca, a zăcea“. Totuși, sensul lui *oleajă* care se desprinde din citatul (unicul) „O să repar oleaja aia dă căruță, că altfel n-am cu ce căra porumbu“ și cel al verbului *oleji* în citatul „La unii a trântit cu ghiotura, de înoată și se lăfăiesc în bunătăți, pe alții i-a olejit acolo cu te miri ce, ia, o nimica toată“) au în comun ideea de „lipsit de valoare“. De adăugat că bg. *отлежавам* (care, poate, ar fi trebuit să fie menționat s.v. *oleji*) înseamnă și „laisser reposer“, și „laisser vieillir“ (Stéphanova et al., DBF). Având în vedere cele arătate mai sus, considerăm că și *oleajă* este, ca și *olej*, un postverbal de la *oleji*.

Genul substantivului în discuție – feminin „peiorativ“ (cf. J. Byck, BL I, 1933, p. 108–110) – este legat de conținutul lui semantic (cf. *meleajă* „mârțoagă“, pe care l-am explicat, în LR XXI, 1972, 6, p. 518–519, prin tc. *meles*; vezi mai sus, nota *meleajă*). [1/1973]

ORDUN. Cuvântul, definit „roata morii“, a fost obținut ca răspuns la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu și în anchetele pentru ALR; sursele indicate în DLR sunt H XI 247 = Viișoara, în fostul raion Drăgănești–Olt, și ALR II 6737/886 = Isbiceni, în apropiere de Corabia. Este, fără îndoială, unul și același cuvânt cu *vurdum*, înregistrat, în fostul raion Târgu-Jiu, cu sensul „leagăn, scrânciob“ (V. Șerban, CV III, 1951, 2, p. 34). După părerea noastră, avem a face cu un împrumut din limba țigănească, unde prototipul lui *ordun* (*vurdum*) are sensul general de „vehicul“: *urdon* „charette, charretée, carriole (de poste)“ (C. J. Popp Serboianu, *Les Tsiganes. Histoire, ethnographie, linguistique, grammaire, dictionnaire*, Paris, 1930); *vurdon* = *urdo* "телега, повозка, воз" (M.V. Sergievskij i A. P. Barannikov, *Цыганско-русский словарь*, Moscova, 1938); *hordon* „car, căruță“ (menționat de noi în „Fonetică și dialectologie“ II, 1960, p. 100). Variantele *vrdon* și *vordon* figurează, amândouă, ca echivalente ale scr. *kola*, la Rade Uhlik, *Srpskohrvatsko-ciganski rečnik (romane alava)*, Sarajevo, 1947. Este probabil că de la „vehicul“ s-a ajuns mai întâi la sensul atestat pentru varianta *vurdum* – „scrânciob“ –, iar, apoi, la sensul de „roată (a morii)“. Varianta *ordun* a apărut ca urmare a unei metateze (< *[(u̯)urdon]). [1/1973]

ORFELE. Este o formă de plural înregistrată în Abrud, cu sensul „fleacuri, nimicuri“. După părerea noastră, avem a face cu pluralul corespunzător unui singular **orfală*, postverbal al lui *orfăli*, discutat mai sus, s.v. *ofârli* (la rândul lui, *orfele* a putut servi ca bază unei variante cu [e] în radical a verbului citat: **orfeli*, de unde, prin metateză, *oferli*; e posibil însă și ca **orfeli* să fi apărut prin transformarea în [e] a lui [ă] din *orfăli*, sub influența vocalei palatale din silaba următoare).

Forma *orfene* (absentă din DLR), înregistrată de Ioan Tămaș în fostul raion Salonta și glosată „vorbe rele“ (vezi *Lexic regional* II, p. 90) este o variantă a lui *orfele* apărută prin diferențiere. Sensul cu care este atestată varianta *orfene* ar putea fi considerat etapă intermediară între „a dojeni, a insulta“ și „fleacuri, nimicuri“; oricum, existența lui face să devină mai vizibilă legătura semantică dintre *ofârli* și *orfele*, ceea ce vine în sprijinul etimologiei propuse aici.

Orfălău „intrigant, bârfitor“, pe care DLR îl consideră derivat din *orfăli*, poate fi explicat, cel puțin la fel de bine, prin **orfală*.

În rezumat, originea formelor discutate în această notă și, mai sus, s.v. *ofârli*, poate fi prezentată astfel: sl. **otŭvrŭliti* (cf. bg. *отхвърлям*) > rom. *ofârli* și **ofrăli* > *orfăli*; *orfăli* > **orfală*, pl. *orfele* (cu varianta *orfene*); *orfăli* (după DLR; eventual, **orfală*) > *orfălău*; *orfele* (sau *orfăli*) > **orfeli* > *oferli*. [1/1973]

ORGOIAN. Denumește, prin Munții Apuseni, planta lemnul-vântului (*Syringa josikaea*), căreia i se mai spune, printre altele, *iorgovan* (vezi Borza, DE, p. 166). Dacă admitem că litera inițială din *orgoian* corespunde segmentului fonetic [u̯o] (pronunțare obișnuită în graiurile dacoromâne), forma din titlul acestei note poate fi explicată printr-o metateză – [i̯]... [u̯] > [u̯]... [i̯] – produsă în scr. *jorgovan* (pronunțat [i̯orgou̯an]; vezi mai sus, s.v. *oagănă*), care stă și la baza rom. *iorgovan* „liliac (*Syringa vulgaris*)“ (DA). [1/1973].

ORNEAȚĂ. Este „numele unui duh rău“ și a fost obținut, din Turnu Măgurele, ca răspuns la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu. Avem a face cu un derivat de la *horn*; *orneață* cu sensul din DLR este, fără îndoială, unul și același cuvânt cu *orneață* „burlan prin care trece fumul din sobă în coș“ (Constantin Lacea, DR V, 1927–1928, p. 404; autorul consideră că această formă este refăcută după pl. *ornețe* < sg. *horneț* < *horn*, „cu căderea regulată a lui *h* în dialectul brașovenesc“) și „sobă de zid“ (prin Oltenia de sud; vezi Mihail Gregorian, în FOM I, p. 588); aceste două sensuri nu sunt menționate în DLR. Variantele *horneț, horneață* și *urneață* cu sensul „horn mic“, sunt înregistrate în DA, s.v. *horn*; ultimele două sunt considerate derivate de la *ho(a)rnă* < pl. *hoarne* al lui *horn*.

Pentru aspectul semantic al chestiunii, cf. ALR II 1, p. 72, MN, răspunsurile la întrebarea 2662 („Cu ce speriați copiii, ca să nu se poarte rău? Cine ziceți că vine?“), unde printre sinonimele lui *caua* „croquemitaine“ figurează *coșarul* (alături de *bau-bau*, punctul 8), *omul al negru* (sensul propriu: „hornar“; punctul 325), *hornarul* (punctul 833). [1/1973]

OȘTĂRI. Densusianu, GȚH, p. 327 (în *Glosar*), înregistrează verbul *oșta* „a ofta“ (la p. 144, cuvântul apare în fraza „Taci copile, nu oșta“, din textul CXXIII), pe care autorul citat îl consideră identic cu *ofta* (cu „înlocuirea lui *ht* > *ft* cu *șt*“; p. 40). După G. Giuglea, DR I, 1920–1921, p. 557, *oșta* este o variantă a lui *ușta*, discutat în același volum al revistei și derivat din lat. *oscitare* „a căsca“ (G. Giuglea este de părere că „înțelesul a evoluat puțin, de la «a căsca, a întredeschide gura» la «a ofta» prin faza «a căsca cu zgomot»“). DLR înregistrează, alături de *oșta*^{1} = *oști* (< *oaste*), un *oșta*^{2} cu trimitere la *ușta*; desigur, este vorba de termenul discutat de savanții menționați mai sus. Indiferent de etimologia lui *oșta, ușta* (varianta cu [u] inițial figurează în *Lexiconul* de la Buda, 1825, și, după G. Giuglea, *loc. cit.*, p. 252, este cunoscută în regiunea Rodnei și în fostul județ Romanați), credem că acest verb stă la baza lui *oștări* „a întoarce mereu vorba; a bombăni“ (în Cămărașu – Reghin). În ce privește forma, *oștări* se află față de *oșta* într-un raport identic cu cel dintre *căsca* și *căscări*, *gusta* și *gustări* etc. Sufixul *-ări* (pentru care vezi A. Graur, BL IV, 1936, p. 65–69) conferă lui *oștări* valoarea iterativă a cărei existență este reflectată de definiția din DLR („a întoarce mereu vorba“). [1/1973]

OTOBOC. Apare în expresia *a face mâna otoboc* „a strânge degetele; a face mâna puică“. După părerea noastră, ne găsim în prezența unui derivat de la *obot* (variantă a lui *hobot*), în care s-a produs o metateză: **(h)obotoc* > *otoboc*. *Hobot* (după DA, din sl. *xobotŭ* „bot, rât“) înseamnă, printre altele, „botul săniei“ (DA, s.v. sensul 2); cu partea aceasta a săniei a fost asemănată mâna cu degetele împreunate la vârf (cf. CADE, s.v. *puică*). [1/1973]

PACHIOANĂ. Înseamnă „femeie proastă“ (Jorăști – Tecuci). Provine, după părerea noastră, din ucr. *пакінь* (la genitiv *паконя*) „cal rău, mârțoagă“ (Hrinčenko, *Slovar’* III). Forma de genitiv a cuvântului ucrainean poate explica vocalismul echivalentului românesc; cf. *pareatcă* < rus. (genitiv) *порядка* (DLR). Pentru [ḱ] din *pachioană* ne putem referi la forma de nominativ *пакінь,* dar nu este exclus să fi intervenit și influența lui *chioară* și a lui *chioam(b)ă* „proastă, mioapă etc.“, acesta din urmă cunoscut prin Transilvania, Bucovina și Moldova (vezi DA, s.v. *chiomb*). Pentru sens cf. *mărțână* „mârțoagă“ și „epitet injurios dat unei femei de moravuri ușoare; epitet pentru o femeie mătăhăloasă“ (DLR). [4/1975]

PACI. A fost inserat în DLR pe baza unei singure atestări – într-un glosar regional (Gorj) publicat de Gr. Brâncuș – în CV IV, 1952, 1, p. 36, unde este dat ca substantiv masculin și definit „țăruș, par, harac, târș“. Întrucât în acest glosar apare între *piotă* și *polimă*, este clar că avem a face cu o greșeală de tipar și că trebuie să citim **poci**. Sub forma aceasta, cuvântul este înregistrat ca substantiv neutru (pl. *pociuri*) de Tr. Cantemir, în *Lexic regional* I, p. 84, cu sensul „crenguță înfiptă în mejdină pentru a delimita mai bine locul“ (Râmnicu-Vâlcea). În CADE găsim *pocie* „arac de vie“ (Oltenia și Banat; fără etimologie), formă dată (cu mențiunea „reg.“ și tot fără etimologie) și în DM, unde cuvântul are trei sensuri: 1 „arac“; 2 (la plural) „pari cu care se împrejmuiește un loc; pari subțiri cu un mănunchi de iarbă în vârf, care se pun ca delimitare când se măsoară livezile de iarbă“; 3 „prăjină de care se leagă undița“. În sfârșit, pe lângă Orăștie și în Argeș s-a înregistrat forma *pocă* „par (pentru fasole)“ (M. Homorodean, MCD I, 1960, p. 265, respectiv, Udrescu, *Glosar*, s.v.).

Forma *pocă* este cea mai apropiată de etimonul pe care îl propunem: scr. *pȍtka* „Rainast“ (Ristić/Kangrga, RSHN). Desigur, simplificarea grupului consonantic s-a produs în pluralul *potci*, corespunzător singularului *potcă* (vezi mai jos), ca în *păt(u)cel > păcel*; de la pluralul devenit *poci* s-au refăcut, apoi, formele de singular *poci* (masculin sau neutru) și *pocie*, alături de *pocă* (cf. variantele *aglici*, masculin, și *aglice* ale lui *aglică*; penru *-ie* cf. fluctuația din cazuri de tipul *salcie ~ salce*).

În general, forma cu grupul consonantic nesimplificat, *potcă*, apare în dicționare (TDRG, CADE, SDLR, DM) cu diverse alte sensuri (de exemplu, este numele unei boli). Totuși, la Cioranescu, DER, nr. 6701, este dat și sensul „estaca, palo“ (aria de răspândire indicată: Transilvania); se trimite, după alți autori, la v. sl. *potŭka* „lucha“ și se adaugă: „cf. pol. *potka* «menoscabo»“ (în CADE: „v. sl. *potŭka* «întâlnire»“). Considerente de ordin geografic și semantic (sensul „Rainast“ al scr. *pȍtka* îl regăsim întocmai la *poci* înregistrat în Râmnicu-Vâlcea) ne determină însă să susținem că *potcă* „par“ și celelalte forme cu înțelesuri asemănătoare – inclusiv *paci = poci* – nu se datorează influenței slave vechi, ci provin din sârbocroată. [4/1975]

Observație. Deși nu prezintă în mod direct interes pentru explicarea formei *paci*, menționăm faptul că Maxim Sl. Mladenov, LR XVIII, 1969, 2, p. 165, a remarcat existența unei asemănări fonetice și semantice între rom. *pocie* și bg. *почка* (cu trei variante alături de cea considerată principală, printre care *потка*) „băț înfipt sau grămadă de pământ folosite ca semn de hotar al livezii“, fără a susține proveniența primului din cel de al doilea (în momentul redactării notei *paci* am scăpat din vedere contribuția cercetătorului bulgar). Nu este exclus ca în unele graiuri *pocie* (și, prin urmare, și *poci*) să fie un împrumut din bulgară; credem însă că termenul românesc trebuie raportat la varianta *потка,* nu la *почка* (din care am fi avut în românește **poșcă*). Cu privire la variantele lui *pocie* vezi și nota *poc*, pentru care am putut să utilizăm informațiile conținute într-o fasciculă a DLR apărută la o dată posterioară (1977) publicării notei noastre *paci*.

PACILĂ. A fost înregistrat într-o culegere de cuvinte din jurul Năsăudului, cu sensul „femeie mică de statură și slabă“. După părerea noastră, avem a face cu un împrumut din germană. Din punct de vedere semantic, cuvântul este foarte apropiat de germ. *Patscherl* „puști, pici“ (DGR). Aspectul părții finale a lui *pacilă* (accentul se află pe silaba inițială, ca și în *Patscherl*) se datorează, credem, influenței numeroaselor cuvinte, în *-ilă*, inclusiv derivate cu sufixul *-ilă* neaccentuat; cf. *jéchilă* < germ. *Sackel* (probabil, prin intermediul limbii maghiare; vezi DA). Merită să fie amintite aici și cuvintele terminate în *ilă* cu accentul pe silaba penultimă și cu un [r] în partea finală a etimonului, cum sunt *trichilă = tricher* < ngr. *trikerion, vintilă = vintir* < rus. *venter’* (exemple citate, alături de altele, de Mioara Avram, SMFC II, 1960, p. 165–166): raportul dintre [er] sau [er'] şi [ilă] este asemănător cu cel dintre [erl] din *Patscherl* şi [ilă] din *pacilă*. [4/1975]

Observaţie. În SCL XXXVII, 1986, 3, p. 205, Alexandra Moraru (care nu se referă la explicaţia propusă de noi) include pe *pacilă* în familia lui *opăci* (după DLR, din bg. *опача*, scr. *opačiti*), ca formaţie paralelă cu *opacie* „fiinţă slabă şi mică de statură, pipernicită". Întrucât verbul are, printre altele, sensul „a opri, a împiedica; a reţine, a întârzia", autoarea presupune, că *opacie* a însemnat iniţial „oprit din creştere, pipernicit, avorton". În ce ne priveşte, considerăm plauzibilă explicaţia conform căreia *opacie* provine din *opăci*, dar ne îndoim de existenţa unei legături între *opacie* (cunoscut în Oltenia) şi *pacilă* (din Năsăud).

PAHIU. Este o variantă fonetică a lui *păhiu* (cu acelaşi sens, „garoafă"), formă neinclusă în DLR, dar menţionată de N. Drăganu, DR VI, 1929–1930, p. 274–275, şi explicată, împreună cu numeroase alte variante (printre care *foiofiu* şi *făhiu*), prin magh. *folyófű*; vezi şi Tamás, EWUER, s.v. *foiofiu*. [4/1975]

PAJIMĂ. Înseamnă „cobiliţă" şi a fost înregistrat în Banat. Credem că provine din bg. dial. *пажина* (Todor Stojčev, BD II, 1965, p. 230), variantă a lui *паяжина* „păianjen". Pentru sens cf. *păianjen* „fiecare dintre prăjinile, lemnele sau crengile legate câte două cruciş, care se aşază de o parte şi de alta a unui acoperiş de paie, a unei clăi de fân etc., pentru a le face să reziste împotriva vântului, furtunii etc." (DLR, s.v., sensul 3); asemănarea dintre o pereche de astfel de prăjini şi o cobiliţă este evidentă. [4/1975]

PALAMOJDII. Înseamnă, prin nordul Munteniei, „palavre". În *Lexic regional* I, p. 84, găsim varianta *polomojdi* „fleacuri, vorbe goale", culeasă de Tr. Cantemir din Râmnicu-Vâlcea (nu este menţionată în DLR, s.v. *palamojdii*). După părerea noastră, *palamojdii* nu poate fi despărţit de verbul *pălămăti* „a vorbi în somn", cu diverse variante, printre care *polomoti* (vezi mai jos, s.v. *pălămăti*). Desigur, derivatul aşteptat de la acest verb ar fi trebuit să fie

*pălămătie (cu acentul pe silaba penultimă) sau, plecându-se de la varianta citată, **polomotie* (cu accentul pe penultima sau pe antepenultima silabă). Forma *palamojdii* (accentul se află pe vocala [o]) se poate însă explica prin influenţa unor cuvinte cu sensuri asemănătoare, cum sunt *alimojdii* „fleacuri; vorbe sau lucruri de nimic, fără folos" (prin Dâmboviţa; vezi DA), *basmodie* „anecdotă" (Udrescu, *Glosar*), probabil şi *dodii* (în expresia *a vorbi în dodii* „a vorbi într-aiurea, a aiuri"; CADE), *nasmodie* „poznă, năzbâtie, caraghioslâc", *năzgodie* „ciudăţenie, bazaconie, drăcie" (ultimele două, ceva mai îndepărtate din punct de vedere semantic, sunt cunoscute tot prin Muntenia, după indicaţiile din DLR). Poate că nu este lipsit de interes faptul că, în ce priveşte sonoritatea consoanelor din penultima silabă, există un paralelism aproximativ între **pălămătie* (**polomotie*) şi *palamojdie*, pe de o parte, şi *năzbâtie* şi *nasmodie* (sau *năzgodie*), pe de altă parte. Cu privire la locul accentului, cf. *lămústie*, variantă a lui *hălămujdíe* „mare dezordine şi gălăgie" (SDLR).

Pentru a explica prezenţa lui [j], am putea, eventual, să luăm în consideraţie pe *bolmoajă* „farmec, vrajă" < *bolmoji* (vezi DA). Ni se pare însă mai plauzibilă explicaţia conform căreia consoana [j] a apărut în *palamojdii* (sg. *palamojdie*) – şi astfel s-a creat grupul [jd] – din motive asemănătoare cu cele invocate de Al. Graur, SCL X, 1959, 2, p. 206, în legătură cu grupul [şt] al derivatului *fluşturatic*: „cuvintele *fluture, a flutura*... sânt fără îndoială expresive, din cauza grupului de consoane iniţial; dar derivatul *fluturatic* n-a părut destul de expresiv, de aceea s-a creat o variantă *fluşturatic*, unde grupul *şt* adaugă ceva la valoarea simbolică a grupului iniţial". De remarcat că unul dintre cuvintele citate mai sus (toate, cu un vocalism şi o structură accentuală care le apropie de *palamojdii*), *alimojdii* – cel mai apropiat din punct de vedere semantic –, conţine acelaşi grup consonantic cu caracter expresiv pe care îl găsim şi în cuvântul din titlul acestei note. [6/1975]

PALANEŢE. Cuvântul este definit „ruşi-de-toamnă (*Callistephus chinensis*)". Printre izvoarele la care se trimite figurează şi Borza, DE, unde *palaneţe* este, într-adevăr, înregistrat la p. 38, ca nume al plantei *Callistephus chinensis*, dar alături de sinonimele *rujă, rujă-de-toamnă* (deci nu *rușă-de-toamnă*, pe care-l găsim la p. 26, sub *Aster amellus*, plantă asemănătoare cu cea amintită mai sus, după cum se arată în Prodan/Buia, *Flora*, p. 493). După semnalarea acestui detaliu, menționăm că *palanețe* este sinonim și cu *rotil* (sg.), *roate, roți, rotoghele, rotogoale, flori rotate* (Borza, DE, p. 38), ceea ce demonstrează existența unei legături între numele de plantă discutat aici și *palaneț* „turtă făcută din aluat de pâine, coaptă pe vatră sau pe plită“: *palanețul* este un fel de *lipie*, iar aceasta este – cel puțin de obicei – rotundă (cf. DLRC II, s.v. *lipie*). Credem deci că *palanețe* (pl.) „*Callistephus chinensis*“ sau „*Aster amellus*“ este unul și același cuvânt cu *palaneț* „turtă“ (< ucr. **паляниця**; vezi DLR). În sprijinul aestei etimologii vine faptul că unul dintre numele „germane și săsești“ ale plantei *Callistephus chinensis* pe care le enumeră Borza, DE, p. 38, este *Palatschinkenblume* (cf. germ. reg. *Palatschinke* „plăcintă“). Întrucât *palanețe* cu amândouă sensurile, circulă, după DLR, în Transilvania, s-ar putea ca folosirea ca nume de plantă a acestui termen să reprezinte un calc după săs. *Palatschinken(blume)*, dar nu este exclus nici ca termenul românesc să fi servit, din punct de vedere semantic, ca model pentru cel săsesc. [5/1972]

PALHĂ. Avem în vedere pe *palhă*[1], glosat „pală“, cu indicații din care rezultă că este vorba de „cantitate de iarbă sau de păioase...“ Sensul, aria de răspândire (Transilvania, Maramureș și nordu Moldovei) și forma cuvântului ne îndreptățesc să considerăm că privine din ucr. **палга** „lespede“ (Hrinčenko, *Slovar’* III Probabil că sensul inițial al lui *palhă*, mai apropiat de cel etimonului, a fost „cantitate de fân (de iarbă etc.) în formă lespede sau placă“. De altfel, și *pală* înseamnă, printre altele, „str pătură“ (DLR s.v. *pală*[1], sensul 2); cf. și *lespede* „(prin extensiun pătură, strat“ (DA, s.v.).

După Tamás, EWUER, s.v. *palhă*[2], argumente de ordin geo grafic ar pleda în favoarea părerii că magh. dial. *pálha* „Heuschic auf dem Schober“ provine din rom. *pală*; în continuare, autor consideră însă că relația dintre cele două cuvinte rămâne neclară (

trebui găsită o explicație pentru [h] din *pálha*), iar originea lor „dunkel“. Pe de altă parte, L. Tamás crede că Șt. Pașca avea dreptate când compara pe *palhă* cu magh. *pálha*, deși acesta din urmă îi este cunoscut lingvistului maghiar „nur aus dem K. Szatmár“. După părerea noastră, este greu de admis că magh. dial. *pálha* stă la baza lui *palhă*, care circulă într-o arie întinsă, inclusiv în nordul Moldovei. Dimpotrivă, dacă plecăm de la ucr. **палга**, se explică satisfăcător atât rom. *palhă*, cât și magh. *pálha*, care poate să provină fie direct din ucraineană, fie din română (dar nu din *pală*, ci din *palhă*). [4/1975]

PALINCĂ. Avem în vedere pe *palincă*[2], cunoscut, prin Moldova, cu sensurile „mămăligă mică și moale“ și „turtă făcută din făină de porumb învelită în foi de porumb și coaptă în vatră, sub cenușă“. Menționea „etimologia necunoscută“ este însoțită, în DLR, de trimiterea la *palancă*[2], glosat „turtă din făină de porumb, coaptă în spuză“; și *palancă* circulă prin Moldova și provine, după DLR, din ucr. **палянка**. Aria de răspândire, forma și sensurile lui *palincă* arată, din capul locului, că trimiterea din DLR nu este lipsită de temei. Considerăm însă că nu este vorba de două cuvinte înrudite, ci de unul și același cuvânt. Ca într-o serie de alte cazuri, terminației *-janka* din ucr. **палянка** îi corespunde în românește *-incă* (vezi Graur, ER, p. 34–38; cf. cuvintele, discutate la p. 35, *căhlincă, horodincă, maslincă*). [5/1972]

PALUȘCĂ. Înseamnă „cățea mică; câine mic de casă“ și este și „numele unei stele nedefinite mai de aproape“; a fost înegistrat în Dobrogea (unde apare și diminutivul *pălușchiță*). Este de presupus că sensul al doilea s-a dezvoltat din cele de „câine (cățea) mic(ă)“. După părerea noastră, *palușcă* provine din rus. **полушка** „kleinste Münze, 1/4 Kopeke“ (Vasmer, *Rus. et. Wb.* II). Din punct de vedere fonetic lucrurile se prezintă foarte clar. Pentru folosirea unui cuvânt având sensul „monedă de mică valoare“ ca denumire a unei ființe mici, cf. *firfirică* „om slăbuț, mic și al dracului“ (DA, s.v. *firfiric*). [4/1975]

PAPACIOC. Primele trei sensuri ale cuvântului (adjectiv și substantiv; forma de feminin: *papacioacă*) au mai multe trăsături comune, printre care faptul că se referă la oameni: 1 „urât, scofâlcit, zbârcit (de bătrânețe); urâcios, rău"; 2 (în forma *papancioacă*) „epitet depreciativ pentru o persoană ridicolă din cauza îmbrăcămintei"; 3 „epitet pentru un om șiret și mucalit". Cel de-al patrulea sens este „rachiu; pahar cu rachiu". Numai cel din urmă a fost avut în vedere de A. Graur atunci când, ocupându-se de variantele cuvântului argotic *tabardos* „eau de vie", dintre care una este *papacioc*, a emis (în BL II, 1934, p. 190) părerea că aceasta „doit être *pabardos* croisé avec *tabacioc* «tabac»" (țig. *tabar-* și *pabar-* „brûler"; pentru aspectul semantic al chestiunii autorul menționează, în sprijinul etimologiei lui *tabardos, pabardos*, formațiile *Branntwein* din germană și *vinars* din graiurile transilvănene). Așadar problema originii lui *papacioc* cu sensul „rachiu" poate fi considerată rezolvată.

În DLR se trimite la explicația citată, dar cuvântul rămâne, totuși, cu „etimologia necunoscută", foarte probabil din cauza faptului că este greu de conceput o evoluție semantică de la „rachiu" la sensurile 1, 2 și 3, indicate mai sus. După părerea noastră, ele aparțin unui cuvânt *papacioc* distinct de *papacioc* < *pabardos* + *tabacioc* și care, ca înțeles și ca formă, îndeplinește condițiile necesare pentru a putea fi pus în legătură cu *papaciupă* (*papaciufă*), discutat în nota următoare.

Este de presupus că la valoarea adjectivală (sensul 1) s-a ajuns plecându-se de la un substantiv feminin (am văzut, de altfel, că forma *papancioacă* este atestată) rezultat prin modificarea părții finale a lui *papaciupă*, modificare datorată, se pare, „atracției" exercitate de cuvintele (unele, derivate cu sufixe) terminate în *-oacă*, dintre care multe au sensuri peiorative; cf. *năsoacă*, *nătântoacă* (DLR), *sărăntoacă*, *cioacă* „nume dat unei vaci slabe, care dă lapte puțin" (Ion Cruceană, LR X, 1961, 4, p. 317; cuvântul a fost înregistrat în Argeș, regiune în care este cunoscut și *papacioc, -oacă* cu sensul de sub 1) etc. [4/1975]

PAPACIUPĂ. Înseamnă, prin nordul Munteniei, „femeie urâtă și îmbrăcată ridicol". După mențiunea „etimologia necunoscută", în DLR se adaugă trimiterea „cf. *papacioc, ciufă*". Întrucât există și varianta *papaciufă* (înregistrată, și ea, în DLR), considerăm că punctul de plecare al cuvântului românesc este bg. ***пъпчив*** [păpcíf] – la feminin, ***пъпчива*** [păpčívă] – „boutonneux, bourgeonné, pustuleux" (Stéphanova et al., DBF) și că, prin urmare, sensul „urât" este cel primitiv.

Unuia dintre cele două cuvinte la care se trimite în DLR (*ciufă*) i se poate datora aspectul părții finale a variantei *papaciufă*; vezi DA, s.v. *ciuf*, unde este înregistrat, pentru Transilvania, sensul „om (s. femeie) urât(ă), pocit(ă), slut(ă), hâd(ă)" și, mai ales, Udrescu, *Glosar*, unde apar *ciuf* „momâie", *ciulfă* „femeie îngălată, șleampătă" (unul dintre cele două sensuri). Prezența lui [p], în loc de [f], în varianta *papaciupă* nu pune probleme, dat fiind că este vorba de un cuvânt cu caracter expresiv (identitatea a trei dintre consoanele pe care le conține îi conferă un plus de expresivitate); de remarcat și paralelismul dintre cele două variante, pe de o parte, și *ciuf* „păr mult și zbârlit", *ciup* „șuviță de păr mică și încâlcită" (vezi DA), pe de altă parte.

În ce privește partea inițială, credem că legătura dintre *papaciupă* (*papaciufă*) și *papacioc* nu poate fi recunoscută decât în sensul că termenul discutat aici stă la baza lui *papacioc*, așa cum am încercat să arătăm în nota precedentă. În schimb, ni se pare că alt cuvânt care începe cu *papa-* poate fi invocat în acest loc; este vorba de *paparudă*, care are, printre altele, un sens aproape identic cu cel al lui *papaciupă*, anume „epitet depreciativ pentru o femeie îmbrăcată ridicol sau fardată exagerat; p. gener. persoană caraghioasă" (DLR, s.v. *paparudă*¹, sensul 3; vezi și sensurile 4 și 5). Nu este exclus ca vocalismul lui *papaciupă* (*papaciufă*) să se datoreze în parte lui *paparudă*. [4/1975]

PAPALUNGĂ. Este numele a două plante, „păpădie" și „podbal". Trimiterea la *păpădie* pare a avea o justificare – cele două cuvinte sunt parțial sinonime –, dar este greu de presupus că *păpădie* stă la baza lui *papalungă* (în DLR nici nu se pretinde acest lucru, din moment ce apare mențiunea „etimologia necunoscută“). Pe de altă parte, prin trimiterea la *paparudă*^{1} (printre variante: *papalugă*) se pun în legătură două cuvinte foarte asemănătoare ca formă, dar aici lipsește apropierea semantică (după DLR, *paparudă*^{1} = *papalugă* nu este și nume de plantă).

Termenul din titlul acestei note se explică satisfăcător dacă plecăm de la *papală*, numele unei plante erbacee (< lat. *papilla*, după cum credem că am reușit să arătăm în LR XXI, 1972, 5, p. 426–427; vezi mai jos, nota *păpălău*). Partea finală a cuvântului este sufixul *-ugă*, care mai apare, de exemplu, în *păiugă* (< *pai*) „buruieni, ierburi“ (DLR); pentru prezența nazalei, cf. perechi de variante ca *strug* – *strung*, *hodorog* – *hodoronc*, *păstrugă* – *păstrungă*. [4/1975]

PAPAPUNGĂ. Întrucât are unul dintre cele două sensuri ale lui *papalungă* („podbal“; vezi nota precedentă), ar fi fost de așteptat ca în DLR să se facă o trimitere la acest cuvânt (mai curând decât la *păpădie* și *paparudă*) sau chiar să se considere că *papalungă* și *papapungă* sunt variante ale aceluiași cuvânt.

Accidentele fonetice sunt frecvente în cuvintele cu tipul de structură segmentală și accentuală în care se încadrează *papalungă* (vezi numeroasele variante ale lui *paparudă* și *paparugă* menționate în DLR), așa încât se poate ușor admite că *papalungă* a devenit *papapungă*, cu atât mai mult cu cât transformarea aceasta a fost favorizată de prezența câte unui [p] la începutul primelor două silabe (cf. fenomenul asemănător menționat mai sus, s.v. *papaciupă*, formă pe care am considerat-o provenită din *papaciufă*). De adăugat că în sursa utilizată de DLR pentru *papapungă* (Borza, DE, p. 173) acest cuvânt este localizat „Brașov“, întocmai ca *papalungă* „podbal“ (la aceeași pagină a lucrării citate), ceea ce vine în sprijinul explicației propuse de noi. [4/1975]

PAPLEAGĂ. A fost înregistrat în Stâlpeni – Câmpulung, cu sensul „femeie proastă“ (la Udrescu, *Glosar*, sursa indicată în DLR: „termen depreciativ dat unei femei prostănace; năvleagă, ingălată, molâie, tărăbleagă“). Ocupându-se de acest cuvânt, Stanislav Semcinsky, LR XXII, 1973, 2, p. 120, scrie: „Cu toate că nordul Munteniei aproape nu cunoaște elemente est-slave, totuși încercăm o comparație cu ucr. *papl'uha* «femeie desfrânată, prostituată», al cărui sufix *-uha* corespunde unui mai vechi *-uga*“. Într-adevăr, comparația este justificată (se poate trece peste deosebirea de ordin semantic dintre cele două cuvinte), ceea ce nu înseamnă însă că se poate merge mai departe, susținându-se etimologia *papleagă* < ucr. *papl'uha*. O comparație mai ispititoare este aceea dintre *papleagă* și *bobleagă* „om bleg, nătărău, prost“, ultimul, cunoscut într-o localitate din apropierea Sibiului (Nicolae Bembea, în *Lexic regional* II, p. 56); vom vedea mai jos care este raportul dintre aceste forme.

După părerea noastră, *papleagă* nu este un împrumut, ci o creație cu caracter expresiv (datorat grupului [pl] și prezenței aceleiași consoane la începutul primelor două silabe), aparținând unei categorii de cuvinte despre care Sextil Pușcariu, DR I, 1920–1921, p. 83, scrie că „nu au sens precis, ci exprimă în mod vag toate obiectele care se prezintă ochilor supt o anumită formă“ și că „nu imită sunete auzite, ci simbolizează mișcări și forme“ (vezi și Iorgu Iordan, BIFR II, 1935 p. 179). De remarcat că identificarea acestor trăsături în conținutul semantic al lui *papleagă* este posibilă numai prin referire la echivalentele date de Udrescu, *Glosar*, nu și pe baza definiției „simplificate“ din DLR.

Nu este exclus ca *papleagă* să vină din *bobleagă* sau viceversa, dar se poate și ca cele două forme să fi fost create independent. În esență, „înrudirea“ dintre ele este de aceeași natură ca între amândouă, pe de o parte, și, pe de altă parte, *bleg* (la care trimite DLR) și numeroasele cuvinte românești care conțin grupul [bl] – sau, în general, „labială + [l]“ – și au sensuri ca „prost“, „molâu“, „leneș“ etc. (pentru exemple, vezi Iorgu Iordan, *loc. cit.*, p. 167–188), precum și o serie de cuvinte din alte limbi.

Credem așadar că etimologia cuvântului *papleagă* ar trebui să fie indicată în felul următor: creație expresivă; cf. *bleg*, *bobleagă*... (lista ar urma să mai cuprindă câteva cuvinte românești și, eventual, un număr de cuvinte, asemănătoare ca sens și ca formă, din alte limbi). [4/1975]

PAPLEC. Înseamnă „papuc; pantof vechi". Asemănarea cu *papuc*, evidentă, ne determină să ne punem întrebarea dacă nu cumva *paplec* provine din cvasisionimul lui. Răspundem afirmativ la această întrebare luând în considerație nuanța peiorativă a sensului lui *paplec*, cu care „se potrivește" foarte bine grupul consonantic expresiv [pl] (cf. observațiile făcute s.v. *papleagă*). Dacă *paplec* are la bază pe *papuc*, modificarea părții finale a acestuia poate să fie pusă în legătură cu prezența grupului [pl] în unele verbe (*plescăi, plesni*) derivate din (sau asemănătoare cu) cuvinte onomatopeice care exprimă zgomote de tipul celor produse de papucii sau pantofii prea largi care se lovesc de talpa piciorului; cf. interesantul exemplu de contaminare citat de Sextil Pușcariu, DR VII, 1931–1933, p. 109: „*clampucii* sunt niște *papuci* care *clămpăie* pe picioare". [4/1975]

PAPUNĂ. Înseamnă „mama-pădurii; p. ext. femeie foarte urâtă" (Săcele). Provine, credem, din bg. *папуняк* „huppe" (Stéphanova et al., DBF), cu modificarea părții finale și schimbarea genului favorizate de prezența accentului pe silaba [pu] (ceea ce implică „reducerea" vocalei din ultima silabă în cuvântul bulgăresc). Pentru legătura dintre sensurile „pupăză" și „femeie foarte urâtă", cf. *pupăză* „femeie împopoțonată, îmbrăcată cu prea multe podoabe" (DM), *buhă* „bufniță" și „fată cu părul zbârlit, urâtă" (DA). [4/1975]

PARACHERNIȚĂ. Denumește o „plantă erbacee din familia urticaceelor... (*Parietaria officinalis*)". După mențiunea „etimologia necunoscută", găsim trimiterea „cf. lat. *parietarius*". Ocupându-se de sensurile cuvântului *păretar(iu)*, V. Bogrea, DR III, 1922 – 1923, p. 412, amintește și „numele de plantă *paracherniță*..., a cărui derivare din lat. *parietarius* se evidențiază atât prin locul unde crește buruiana («pe lângă ziduri, prin ruine», spune d. Panțu), cât și prin numele ei științific (*Parietaria officinalis*) și francez, *pariétaire, perce-muraille, casse–pierre*".

Este neîndoielnic că există o legătură între *paracherniță* și lat. *paries* (cf., la Borza, DE, p. 124, echivalentele lui *paracherniță* în alte câteva limbi: magh. *falfű*, format din *fal* „perete, zid" și *fű* „iarbă"; germ. *Mauerraute*, rus. *postennița aptecinaia* sau *postennița priamaia*). Întrucât însă este evident că nu numai *paries, -etem*, dar nici lat. *parietarius* nu poate fi considerat etimon direct al cuvântului în discuție, urmează să vedem dacă *paracherniță* trebuie pus în legătură cu *perete* sau cu *păretar*.

Dacă am avea a face cu un derivat de la *păretar* (care, după cum se arată în DLR, ar putea fi nu numai un descendent al lui *parietarius*, ci și o formație românească: *părete* + *-ar*), ne-am aștepta ca acest derivat să aibă mai curând terminația *-arniță*; majoritatea cuvintelor formate în românește și terminate în *-erniță* au înainte de vocala [e] o consoană (pre)palatală, prezentă și în cuvântul de bază; vezi Graur, ER, p. 31–32, unde nu se citează decât trei formații românești cu consoane de alt tip înainte de această terminație: *boterniță* (variantă a lui *botniță*), *hulubemiță* și *nisipemiță* (alături de *nisiparniță*); ce e drept, la acestea trebuie adăugate *ciumerniță* și *humerniță*, nemenționate de Al. Graur, dar înregistrate în *Dicționar invers*, [București], 1957. Mai interesantă este însă o altă constatare: *boterniță* este (după DA, s.v. *botniță*) derivat, cu sufixul *-erniță*, de la *bot* (deci nu vine din *botar*), *nisipemiță* vine din *nisip*, nu din *nisipar* (vezi DLR, s.v. *nisiparniță*), iar, întrucât *hulubar* și *humar* nu există, nici *hulubemiță* și *humerniță* nu au la bază forme în *-ar*; în sfârșit, deși *ciumar(e)* există, nimic nu dovedește că acest cuvânt constituie punctul de plecare al lui *ciumerniță* (*ciumar* sau *ciumare* + *-niță*). Prin urmare, dacă *paracherniță* ar proveni din *păretar* + sufixul *-niță*, am avea a face, probabil, cu singurul cuvânt derivat cu acest sufix în care [a] accentuat al bazei s-a prefăcut în [e]. Din motivele arătate în rândurile precedente, acceptăm părerea conform căreia *paracherniță* este un derivat cu sufixul *-erniță*, studiat, alături de *-arniță* și de *-orniță*, în lucrarea citată a lui Al. Graur, p. 30–33 (pentru *-erniță* și *-orniță*, vezi și Pascu, *Sufixele*, p. 245, respectiv, p. 268–269). Al. Graur, *op. cit.*, p. 32, scrie următoarele cu privire la *paracherniță*: „deoarece denumește planta *parietaria officinalis* sau *erecta*, pare logic să credem că e un derivat de la *perete*"; mai exact, *p*[ă]*rete* (etimon indicat, fără alte explicații, și de CADE) sau *p*[a]*rete* (vezi mai jos).

După ce am eliminat din discuție sufixul *-niță*, în favoarea sufixului *-erniță*, se pune, totuși, întrebarea dacă nu cumva *părete* este numai indirect punctul de plecare al lui *paracherniță*: acesta ar putea fi explicat, teoretic vorbind, prin *păretar* + *-erniță*, admițându-se că în **păretarerniță* s-a produs o haplologie, respectiv, că „haplologia a avut un caracter preventiv“, ca în *zah(ăr)arniță, păc(ur)orniță* (Graur, ER, p. 33). Numeroasele derivate discutate de lingvistul citat ne permit să degajăm o regulă pe baza căreia răspunsul la întrebarea de mai sus nu poate fi decât negativ: repartizarea sufixelor *-erniță, -arniță* și *-orniță* după bazele terminate în [r] este dictată de timbrul vocalei care precedă această consoană (fenomenul nu apare când consoana este alta) și tocmai identitatea sau asemănarea – în ce privește locul de articulație – dintre vocala bazei și vocala inițială a sufixului constituie unul dintre factorii care condiționează producerea haplologiei (celălalt factor este, se înțelege, identitatea consoanelor). Iată câteva exemple: de la *muc* și de la *păstrugă* avem derivatele *mucarniță*, respectiv, *păstrugarniță*, de la *cheag* – *cheagorniță*, iar de la *nisip* – *nisiparniță* și *nisiperniță* (deci când baza nu se termină în [r] nu există o legătură între timbrul vocalei accentuate din sufix și timbrul ultimei vocale a segmentului presufixal); nu întâlnim însă derivate de tipul **tabachiorniță*, **muștemiță* sau **vifarniță* (*tabacheră* se combină cu *-erniță, muștar* sau *zahăr* cu *-arniță, vifor* sau *păcură* cu *-orniță*). Prin urmare, de la *păretar*, cu [a] înainte de [r], nu s-ar fi putut forma un derivat în *-erniță* (**păret*[ar]*erniță* > *paracherniță*).

În ce privește vocalismul silabelor neaccentuate ale cuvântului în discuție, credem că sunt posibile două explicații: fie că *părăcherniță* (prin asimilare, din *părecherniță* < *părete*) a devenit *paracherniță* prin trecerea lui [ă] protonic la [a], fie că *paracherniță* provine, prin asimilare, din *parecherniță* (< *parete*); de notat că toate variantele citate sunt atestate.

A mai rămas să explicăm natura consoanei care precedă sufixul. Din datele pe care le găsim în DLR și la Borza, DE nu rezultă că *paracherniță* ar fi răspândit numai în regiunile care cunosc platatalizarea dentalelor și că, prin urmare, grupul de litere *che* ar corespunde numai segmentului fonetic [t´e] (*para*[t´]*erniță* <*păre*[t´]*e*). De adăugat, că, după cum *lăptar* coexistă cu *lap*[t´]e în unul și același grai, ar fi putut să coexiste și **păretarniță* cu *păre*[t´]*e*, indiferent de locul și data formării derivatului (înainte sau după palatalizarea dentalelor); printre cele șase variante ale cuvântului în discuție nu există însă nici una în *-arniță* sau cu o terminație asemănătoare (cu [a] sub accent). Așa stând lucrurile, credem că nu este necesar să presupunem că *paracherniță* are la bază, neapărat, o formă cu consoană prepalatală (care ar fi impus, din capul locului, atașarea lui *-erniță*, cu excluderea lui *-arniță*; cf. Graur, ER, p. 32). Înlocuirea lui [t] cu [ḱ] (*paracherniță*, în loc de **păretarniță* sau de **păreterniță*, **paraterniță*, în regiunile care nu cunosc palatalizarea dentalelor) urmează să fie explicată prin influența lui *păreche*, paronim cu *părete*, sau a numelor de plante *păduchemiță* și *urechelniță* (*urecherniță, urecheriță*). [5/1972]

PARAZIOS. Este definit „care conține nisip (fin), care este acoperit cu nisip (fin)“ (sursa la care trimite DLR: F. R. Atila, *Peștii și pescuitul*, București, 1916). După părerea noastră, este un derivat cu sufixul *-os* de la *porozău* „Streusand; poudre a sécher“ din magh. *porozó* „idem“ (< *poroz* „mit Pulver bestreuen“ < *por* „Pulver, Staub“; vezi Tamás, EWUER, s.v. *porozău*; în dicționarul român-francez al lui R. de Pontbriant, citat de lingistul maghiar – unde apare sub forma *poroseu* –, precum și în SDLR *porozău* are sensul mai general de „nisip“).

Transformarea în vocale centrale a vocalelor posterioare din primele silabe nu pune probleme (vezi și *părăzel* „un fel de nisip negru pentru uscat scrisoarea cu cerneală“, menționat de Tamás, EWUER, *loc. cit.*, și înregistrat și în DLR, cu trimitere la *porozău*, care urmează să figureze într-o fasciculă încă netipărită a dicționarului), iar fluctuația [ă] ~ [a] înainte de accent (*părăzel*, dar *parazios*) este banală. În partea finală a cuvântului discutat aici avem a face cu rezultatul unei „literarizări“: *[părăzău̯os], *[părăzîu̯os] > [parazi(u̯)os] (cf. raportul dintre vocalele [î] și [i] precedate de [z] în pronunțarea dialectală, respectiv, literară a unor cuvinte ca *târzior*). [4/1975]

PARHIU. A fost înregistrat pe lângă Pitești. În DLR este considerat sinonim cu *spahiu* și se trimite la acest cuvânt, păstrându-se însă mențiunea „etimologia necunoscută“. Credem că ea poate fi înlăturată, dacă ținem seamă de existența lui *pasfiu* (nu apare în DLR), formă mai apropiată, în ce privește partea inițială, de *spahiu*; vezi *Glosar* la FOM II, p. 684: *pasfii* „căpetenii turcești de oștire“ (ce e drept, rămâne neclară trecerea lui [s] la [r]). Pentru fluctuația între fricativele [f] și [h] cf. *bafniță*, variantă a lui *bahniță* (Udrescu, *Glosar*). De observat că, judecând după versurile reproduse s.v. *parhiu* („D-alei voi ostașilor Și mai mari parhiilor, Faceți bine, m-ascultați“), cuvântul în discuție pare a avea nu sensul dat în DLR, ci pe cel citat mai sus pentru *pasfiu*. [4/1975]

PARLAC. Avem în vedere pe *parlac*, care înseamnă „postată“ (Zidurile – Găiești). Provine, după părerea noastră, din bg. dial. *парл'ак* „bucată mare de piele“ (Luka Gălăbov, BD II, 1965, p. 97), cu o schimbare semantică pentru care cf. sensul lui *petic* în *un petic de loc* (*pământ, grădină, ogor* etc.), precum și *blană dă loc* „postată“ (NALR–Oltenia III, MN, planșa 72, punctul 911, răspuns la întrebarea 1031). Structura fonetică a silabei finale – [lak], în loc de *[le̯ak] – nu constituie o dificultate; cf. *cislac*, variantă a lui *chișleag* (*chișleac*) < ucr. *kisljak* (DA, s.v. *chișleag*). [4/1975]

PARNIU. Înseamnă „zăpăcit, capiu“ (Morunglav – Balș). Provine, credem, din scr. *pârnî* „Dampf...“ (Ristić/Kangrga, RSHN̦). Pentru evoluția semantică de la „de (cu) aburi“ la „zăpăcit“ cf. *aburesc* „amețesc, îmbăt puțin“ (SDLR), *afumat* „beat“. [4/1975]

PARODESC. Într-un răspuns obținut, în Muscel, la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu apare sintagma *măr parodesc* „specie de măr nedefinită mai îndeaproape; (și substantivat, n.) fructul acestei specii de măr“. În DLR găsim trimiterea „cf. *rod*“. După părerea noastră, avem a face cu o modificare (sub influența adjectivelor în *-esc* a bg. *породист* „de soi bun“ (cf. citatul *породиста ябълка*, în *Rečnik bălg. ez.* II, s.v. *породист*). [5/1972]

Observație. Explicația propusă de noi este respinsă de Virgil Nestorescu, LR XXII, 1973, 2, p. 131: „Părerea noastră este că, sub raport semantic, cele două cuvinte sânt destul de îndepărtate. De aceea, propunem, nu fără rezerve, să fie luat în considerare scr. *paradija* «un soi de măr»“. Este adevărat că, din punctul de vedere al sensului, această din urmă soluție pare preferabilă, dat fiind că atât cuvântul sârbocroat citat, cât și rom. *parodesc* înseamnă „o specie (un soi) de măr“. Totuși, din considerente de ordin geografic, credem că *parodesc*, înregistrat într-o localitate din fostul județ Muscel (în apropiere de Câmpulung) a putut să se formeze pe baza unui cuvânt mai curând bulgăresc decât sârbocroat.

PASCHINĂ. A fost înregistrat în Oltenia și înseamnă „bluză“. Este, fără îndoială, același cuvânt cu *baschină* „bluză de stambă ajustată pe talie, pe care o poartă femeile de la țară“ < fr. *basquine* (DM). Pentru fluctuația [p] ~ [b] vezi, între altele, DLR, s.v. *pațachină*, unde este menționată varianta *bațachină*. [4/1975]

PASLION. Este sinonim cu *zârnă*. După Borza, DE, p. 161, planta în discuție (numele științific: *Solanum nigrum*) se numește *paslen ciornâi* în rusă și *peslom* în ucraineană. Primul element al termenului rusesc ar fi trebuit să fie scris, conform sistemului folosit la al doilea termen, *paslion* (= *паслён* „denumirea generică a unor plante din familia solanaceelor“; vezi DRR II, s.v.). *Peslom* este, după toate probabilitățile, rezultatul unei greșeli de tipar: o formă ucraineană, *пасльон*, identică, din punct de vedere fonetic, cu cea din limba rusă, găsim la Hrinčenko, *Slovar'* III, s.v. *паслін*, ca variantă a acestui cuvânt, care este, printre altele, numele plantei *Solanum nigrum* (vezi și Vasmer, *Rus. et. Wb.* II, s.v. *паслён* „Hachtschatten, Solanum nigrum“, unde se citează, alături de alte forme, și ucr. *pasl'on* și *pesl'on*). *Paslion* (în Borza, DE, singura sursă menționată în DLR, nu se indică răspândirea cuvântului) este, prin urmare, un împrumut din ucraineană sau (și) din rusă. [5/1972]

PASMARGHIOL. Atât sensul cuvântului, „șarlatan“, cât și forma lui justifică trimiterea „cf. *marghiol*“, care însoțește mențiunea „etimologia necunoscută“. Se poate merge însă mai departe, adică se poate explica și partea inițială a lui *pasmarghiol*. Avem a face cu o variantă a lui *baș-marghiol*, glosat „ștrengar de frunte“ în DA, s.v. *baș-* „element de compoziție intrat în limba noastră dimpreună cu titulatura ierarhică otomană și devenit mai târziu un fel de prefix productiv“ (acest element este comparat cu *arhi-*, *para-*, *ultra-* etc.). O altă variantă este *basmarghiol* „foarte isteț, șiret, deștept“ (vezi *Glosar* la FOM II, p. 668).

Lăsând la o parte trecerea lui [b] la [p] (care este un fenomen relativ frecvent; cf., printre altele, *paschină*, discutat în nota cu acest titlu, și *păsmăngi*, variantă a lui *băsmăngi*, forme înregistrate de Udrescu, *Glosar*), am putea să încercăm să explicăm transformarea fricativei prepalatale în dentală prin influența unor cuvinte ca *pazmangiu*, *pazvangiu* „bufon“ (fluctuația [s] ~ [z] este banală înainte de nazale), *basm*, *basn(ă)* „poveste mincinoasă, legendă, fabulă“ (CADE) și a derivatelor ultimelor două forme. Dar, chiar în absența unor explicații clare a modificărilor fonetice în discuție, identitatea *pasmarghiol* = *basmarghiol* = *baș-marghiol* este demonstrată (și, prin urmare, etimologia propusă aici este sprijinită) de comparația între contextele în care apar cele trei forme. În DA se citează, după B. P. Hasdeu, versurile populare „Necola Neculcea, Din oraș din Tulcea, Fecioraș de sârb, Baș-marghiol de târg“. În FOM II (culegător: Teodor Bălășel) citim, la p. 122: „Nicola Nicolcea, Fecioraș de sârb, Basmarghiol de târg“. În sfârșit, primele două versuri dintre cele patru care figurează în DLR (sursă: Georgescu-Tistu, B.) sunt: „Păunașu codrilor, Pasmarghiolu târgului“. [4/1975]

PAȘCHIULĂ. Are sensul „săculeț, pungă de piele pentru bani“. Este un derivat cu sufixul diminutival *-ulă* (pentru care vezi Pascu, *Sufixele*, p. 279–280) de la *pașcă* „pachet (de tutun)“. Ca formație, este asemănător cu *tașculă* (citat de Mioara Avram, SMFC II, 1960, p. 149, nota). Pentru [ḱ], în locul lui [k] din cuvântul-bază, și pentru varianta *păschiulă* cf. *bașchiolă* și *baschiulă*, menționate în SDLR, s.v. *bășcălie*, ca variante ale acestuia, precum și *bașchiulă* „bătaie de joc, bășcălie“ (G. F. Ciaușanu și L. Sfârlea, MCD I, 1960, p. 224). [6/1975]

PAȘNIȚĂ. Înseamnă, prin nordul Munteniei, „femeie stricată“. După părerea noastră, provine din scr. *pašinica* „Paschasgemahlin, Paschasfrau“ (Ristić/Kangrga, RSHN). Sincopa vocalei neaccentuate din penultima silabă nu pune probleme; pentru aspectul semantic al chestiunii cf. *damă*. [6/1975]

PATAȘCĂ. Avem în vedere pe *patașcă*^{1}, cuvânt cu numeroase sensuri, dintre care cele mai multe sunt grupate, în DLR, sub I 1, cu glosarea „numele mai multor mijloace (rudimentare) de transport sau al unor părți componente ale acestora“. Celelalte sensuri sunt următoarele: I 2 (regional) „tașcă“; I 3 (regional) „fiecare dintre cele două lemne între care stă animalul când este potcovit“; II (prin Transilvania) „un fel de colțunași umpluți cu griș“; III (regional) „dediței de pădure (*Anemone silvestris*)“. După mențiunea „etimologia necunoscută“, în DLR se fac trimiterile: „Cf. ucr. *тачка*, rus. *тачка* – Pentru sensul I 2, cf. și *patrontaș*, *patrontașcă*“.

Având în vedere nume de plante ca *bănuți* și *părăluțe*, considerăm că sensul de sub III este legat de cel al lui *patașcă*^{2} și că, în consecință, ar fi trebuit să figureze la acest cuvânt, glosat „veche monedă (austriacă) de argint, care a circulat și în țările române; pitac“ (din rus. *пятачка* – nu *патачка*, cum s-a tipărit în DLR –, genitivul lui *пятачок*; etimologia lui *patașcă*^{2} a fost dată de G. Mihăilă, în RRL XV, 1970, 5, p. 502). Nu este exclus ca și sensul de „colțunași“ să aibă la bază pe cel de „monedă“ (în CADE cuvântul este definit „bancnotă, hârtie de 20 de lei“, sens care ne-ar duce mai aproape de *colțunaș* „un fel de mâncare făcut din aluat tăiat în pătrate mici“ – vezi DLRC I, s.v. – dar nu avem indicii că *patașcă* ar circula cu amândouă aceste înțelesuri în aceeași regiune).

Trimiterile la *patrontaș* și *patrontașcă* „se potrivesc“ oarecum pentru *patașcă* „tașcă“, deși legătura dintre primele două cuvinte, pe de o parte, și cel de al treilea, pe de alta, nu este tocmai clară; o transformare fonetică prin care s-ar fi ajuns de la *patrontașcă* (< *patrontaș* + *tașcă*) la *patașcă* nu ni se pare ușor de admis.

Lăsând, pentru moment, la o parte sensul menționat sub I 3, observăm că, din punct de vedere semantic, ucr., rus. *тачка* „roabă" explică perfect sensul lui *patașcă*^{1} înregistrat sub I 1 *e* („roabă") și că, la rigoare, el poate fi luat în considerație pentru toate sensurile de sub I 1 (care conțin ideea de „mijloc de transport"); în ce privește însă forma, este evident că *тачка* nu este satisfăcător. Aria de răspândire a lui *patașcă* cu aceste sensuri (Bucovina, Moldova, Dobrogea) ne arată că originea lui trebuie căutată, totuși, în slava de est (nu în *patrontaș* < germ. *Patrontasche*, susceptibil – după cum am văzut – de a fi, eventual, luat în discuție numai în legătură cu sensul „tașcă", cunoscut, conform indicațiilor din DLR, și în vestul Transilvaniei).

După părerea noastră, *patașcă* cu sensurile de sub I1 provine din rus. *подтяжки*. Înțelesul acestui cuvânt menționat în DRR II („bretele", de unde rom. *pacheșcă* – cu diverse variante, printre care pl. *patașci* –, folosit mai ales la plural, cu același înțeles ca în rusă; cf. *подтяжка* „strângere") este destul de departe de cel al termenului românesc discutat aici; dar, chiar pe teritoriul țării noastre, în graiul rusesc din Climăuți (fostul raion Rădăuți), cuvântul – notat, în transcriere fonematică, *podt'ažk'i* (pl.) – a fost înregistrat cu sensul „scândurile care se amenajează pe căruță pentru a se putea transporta un volum mai mare de paie, saci etc." (Emil Vrabie, RS XII, 1965, p. 133). Punctul de plecare al acestui cuvânt este *тяга* „Zug, Luftzug, Zugkraft, Drang" (Vasmer, *Rus. et. Wb.* III, s.v.; vezi, în același loc, și *тягать* „ziehen, schleppen"), al cărui conținut semantic explică satisfăcător sensul pe care îl are derivatul înregistrat la Climăuți. Un sens foarte asemănător cu cel al rus. *podt'ažk'i* are *patașcă* prin nordul Moldovei: „platformă de scânduri care formează fundul căruței" (DLR, sub I1*f*).

Este ușor de văzut legătura dintre sensul lui *podt'ažk'i* înregistrat în Bucovina și sensurile „targă" (*patașcă*, sub I1*a*), „brancardă" *(b)*, „năsălie" *(c)*, „dric" *(d)*, „corlată, loitră" *(g)*, „un fel de platformă folosită ca șa" *(i)*. Pornind de la sensul de „loitră", putem explica fără dificultate și sensul de sub I1*h* („fiecare dintre drugii care se leagă de laturile unui autovehicul imobilizat în noroi, zăpadă etc., pentru a putea fi scos cu ajutorul animalelor de tracțiune"), precum și pe cel (întâlnit în Moldova) de sub I 3 („fiecare dintre cele două lemne între care stă animalul când este potcovit"). Întrucât este vorba tot de un „mijloc de transport", sensul de „roabă" (I1*e*) ar putea fi derivat din cele enumerate mai sus. Este, totuși, probabil că aici a intervenit și influența ucr., rus. *тачка*, cuvânt care explică, poate, în parte, și vocalismul silabei accentuate a lui *patașcă* ([a], nu [ẹa]). [5/1972]

PATMĂ. Desigur, nu poate fi despărțit de *patnoșcă*, definit la fel: „gaică (ce strânge la spate o haină)"; sursa Pamfile, C. 49 este indicată pentru ambele cuvinte. G. Mihăilă, RRL XV, 1970, 5, p. 503–504, a arătat că *patnoșcă* este același cuvânt cu *padnoșcă*; în DLR *patnoșcă* figurează ca titlu de articol și, în același timp, apare în articolul *padnoșcă*, unde, după precizarea „în forma *patnoșcă*", se dă, la sensul 3, exact definiția reprodusă mai sus și se trimite la aceeași sursă. Întrucât există un sufix *-oșcă* (după Pascu, *Sufixele*, p. 271, variantă a lui *-oașcă), patmă* poate fi considerat formație regresivă de la *patnoșcă*, simțit ca derivat în *-oșcă*; cf. *pito(a)șcă* < *pită*. Pentru trecerea lui [n] la [m] cf. *basm*, față de *basn* < v. sl. *basnĭ*. [6/1975]

PATONEA. Cuvântul, glosat „floarea-soarelui (*Helianthus annuus*)", este inserat în DLR (cu mențiunea „accentul necunoscut") pe baza unei singure surse, Borza, DE, p. 81. În această lucrare se indică localitatea în care a fost înregistrat cuvântul: Somova – Tulcea. Exact la aceeași localitate se trimite în DLR, în mod indirect, s.v. *pățoancă* (cu același sens), pentru varianta *pațoncă* (H XIV 444 = Somova – Tulcea). Credem că Borza, DE a utilizat, ca și DLR, răspunsul obținut, în localitatea menționată, la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu (deși nu ni se dă nici o indicație în acest sens). După părerea noastră, *patonea* nu este altceva decât... **pațoncă**, cu omiterea semnelor diacritice de la *ț* și de la *ă* și cu un *e* care, de fapt, trebuie citit *c*. *Patonea* a apărut deci datorită câtorva greșeli de transcriere sau de tipar. [5/1972]

Observație. Pentru etimologia lui *pățoancă* vezi cele arătate în *Introducere*, p. 23.

PAVIȚ. DLR reproduce din *Glosar Oltenia* definiția „viță de vie", care se întemeiază pe următorul citat: „Fata moșului... a dat... de-un paviț. Și-a spus pavițu că «curăță-mă și pe mine, că cân oi întoarce, oi mânca struguri» (am simplificat transcrierea). Este clar că aici este vorba despre „viță de vie", dar s-ar putea ca *paviț* să însemne „viță în general", și, prin urmare, să fie sinonim cu *curpen*. Dacă așa stau lucrurile, ținând seamă de faptul că acest din urmă cuvânt are, printre altele, sensurile „mlădiță lungă și subțire de viță de vie" și „viță-albă" (DA, s.v.), iar *vița-albă* (= *vițișoară, vie pădureană, clematită*; vezi Borza, DE, p. 49) este numită *pavit* în sârbocroată – vezi Ristić/Kangrga, RSHN: *пȁвӣт, павѝтина* (*бела лоза*: Clematis) „Waldrebe" –, putem stabili numaidecât o legătură între scr. *pavit* și cuvântul românesc. Dar chiar în ipoteza că *paviț* înseamnă numai „viță de vie" ni se pare ușor de admis că la acest sens s-a ajuns de la cel de „clematită, viță-albă" al cuvântului sârbocroat. Faptul că termenul în discuție a fost înregistrat în sud-vestul Olteniei (în localitatea Șovarna) ne determină să optăm pentru această etimologie, deși, ca formă și ca sens, bg. *павит* „clématite" (Stéphanova et al., DBF, s.v.) poate explica în egală măsură cuvântul românesc. Evident, transformarea în [ț] a lui [t] final se explică prin influența lui *viță*, la care, de altfel, se face, în DLR, o trimitere. [5/1972]

PĂBÂI. Este glosat „(despre păsări) a fâlfâi", pe baza unui singur citat, pe care îl reproducem parțial: „Și o rață Creață: Cu aripile păbâia Și clonțul ciocănea". Întrucât „a fâlfâi" este aici echivalent cu „a bate (din aripi)", iar cuvântul a fost înregistrat în Bucovina, considerăm că ne găsim în prezența unui împrumut din ucraineană. Ucr. *побивати* „a bate" (Hrinčenko, *Slovar'* III) se află, din punctul de vedere al formei, în același raport față de rom. *păbâi* ca și ucr. *подавати* față de rom. *pădăi*, variantă a lui *pădăia* „a lovi tare; a bate zdravăn" (etimologia acestuia a fost dată de G. Mihăilă, RRL XV, 1970, 5, p. 504, și acceptată în DLR). De observat că forma de indicativ imperfect atestată în citatul din DLR ar putea tot atât de bine să aparțină unui verb de conjugarea I: *păbâia*. [6/1975]

PĂHUI. În DLR figurează un *păhui*^{1} (substantiv), cu mai multe sensuri, printre care „fag subțire și înalt" și „epitet dat unui om înalt și bine făcut", și un *păhui*^{2} (adjectiv) „năuc, aiurit, zăpăcit; prost". Cel dintâi are etimologie (magh. *pagony*); la cel de al doilea apare mențiunea „etimologia necunoscută", urmată de o trimitere la *tehui*. După părerea noastră, avem a face cu un singur cuvânt. Ne întemeiem pe faptul că sensurile „(om) înalt", pe de o parte, și „(om) prost" sau, în general, „(om) cu anumite trăsături negative", pe de altă parte, coexistă adesea în conținutul semantic al unuia și aceluiași cuvânt; cf., de exemplu, *măcău* „epitet dat unui om foarte înalt, voinic și cam prost" (DLR), *gligan* „om crescut mare și cam prost, leneș; voinic, bine făcut" (DA). Credem deci că sensul lui *păhui*^{2} ar fi trebuit să figureze alături de sensul „om înalt", într-un unic articol *păhui*.

De adăugat că substantivul *păhuie*^{1} – pe care DLR îl consideră drivat din *păhui*^{1} + sufixul *-ie* (?) – reunește sensuri foarte apropiate de cele pe care în cazul lui *păhui* le găsim distribuite în două articole de dicționar; „ramură de fag care se pune la stâlpul porții în ziua de 23 aprilie" și „epitet dat unei persoane înalte, slabe și neîndemânatice"; în ultimul sens se poate constata coexistența componentelor semantice „înalt" (cf. *păhui*^{1}) și „neîndemânatic" (cf. *păhui*^{2}). [6/1975]

PĂITONIU. Are sensul „(despre oameni) care este cam aplecat într-o parte" și a fost înregistrat în Banat. După părerea noastră, provine din scr. *pàjtak* „Pferd mit krummen Hinterbeinen" (Anton Knežević, *Die Turzismen in der Sprache der Kroaten und Serben*, Meisenheim am Glan, 1962, p. 251). La forma din DLR s-a ajuns prin înlocuirea părții finale din **paitac* (interpretată ca sufix) cu un sufix frecvent în Banat. [6/1975]

PĂJURIT. Este glosat „împodobit, smălțat“, pe baza unei singure atestări (la Delavrancea, S.): „A întâlnit un deal înalt, vesmântat de sus până jos cu fân ca mătasea de moale și păjurit cu flori“. Ca formă, cuvântul poate fi explicat fără nici o dificultate ca derivat de la *pajură* (respectiv, de la varianta *pajure*). Nici unul dintre cele patru sensuri ale acestuia din urmă – „numele mai multor specii de păsări“, „pasăre uriașă“ (în mitologie), „figură simbolică“, „graniță, hotar“ – nu ne conduce însă la sensul lui *păjurit* înregistrat în DLR. Și, totuși, credem că *păjurit* este derivat din *pajure* „graniță, hotar“: în pasajul reprodus mai sus, cuvântul în discuție înseamnă, după părerea noastră, nu „împodobit, smălțat“, ci „mărginit“ (în opoziție cu locul în are se află „fânul“ – pe toată întinderea dealului –, florile se găsesc numai la poalele dealului, adică la marginile lui). De menționat că una dintre cele două surse la care trimite DLR pentru sensul de „graniță, hotar“ al lui *pajure* este tocmai volumul lui B. Ștefănescu-Delavrancea în care apare *păjurit*; prin urmare, acest autor a folosit pe *păjurit* cu o accepțiune în concordanță cu cea a cuvântului de bază. [5/1972]

PĂLAMOJDI. Ca și substantivul *palamojdii*, discutat mai sus, verbul din titlul acestei note este cunoscut prin nordul Munteniei (amândouă cuvintele au fost preluate de DLR din aceeași sursă: Rădulescu–Codin; este curios că nu se fac trimiteri de la unul la celălalt). Dacă, așa cum am încercat să arătăm, există o legătură între *palamojdii* și verbul *pălămăti*, s-ar părea că pentru a explica pe *pălamojdi* trebuie să plecăm, direct, de la același verb; se pune chiar întrebarea dacă *palamojdii* nu se explică mai curând ca derivat de la *pălamojdi*, nu așa cum am propus noi. Nu cunoaștem însă verbe sub a căror influență s-ar fi putut produce transformarea părții finale a lui *pălămăti* (*-ăti* > *-ojdi*), în timp ce substantivul *palamojdii* poate, din punctul de vedere al formei, să fie explicat în mare parte prin influența altor substantive (vezi nota *palamojdii*). Considerăm, prin urmare, că verbul *pălamojdi* este derivat din substantivul *palamojdii*, și nu invers (am neglijat fluctuația [a] ~ [ă] din prima silabă și – dacă ținem seamă și de *pălămăti* – din silaba următoare; de altfel, este foarte probabil că neconcordanța dintre *palamojdii* și *pălamojdi* „a pălăvrăgi“ în aceeași sursă, se datorează unei erori de transcriere sau de tipar). [6/1975]

PĂLĂCICĂ. Este „numele unei monede nedefinite mai de aproape“. Cuvântul a fost inserat în DLR pe baza unei singure surse (Graiul I, 143). Citatul dat în dicționar, „Mi-a dat o pălăcică dă douăzeci“ nu ne ajută să precizăm sensul cuvântului și nu ne poate oferi nici o indicație în privința etimologiei lui. Iată însă cuvântul plasat într-un context mai larg (după cum se arată în izvorul utilizat de DLR, este vorba de un text cules într-o localitate din apropierea orașului Alexandria): „Cîn era dă curîn lŭat venĭa și el la horă și să uĭta la noĭ cum jucam, și la al dă juca bine îĭ da cîtĭ-o pătacĭcă dă treĭsprezece, miĭe mĭ-a dat o pălăcică dă doŭăzecĭ“ (am respectat întru totul notația din original). Considerăm că acest pasaj ne dă dreptul să punem semnul egalității între *pătacică* și *pălăcică*. În primul caz avem a face cu o variantă fonetică a lui *patașcă*^{2} „veche monedă austriacă (de argint)“ – după DLR – sau „bancnotă“ (vezi mai sus, s.v. *patașcă*, definiția reprodusă din CADE); în celălalt caz ne găsim în prezența unei variante... „grafice“ a lui **pătacică**, datorată, fără îndoială, unor greșeli de tipar (n-ar fi fost ciudat ca în aceeași frază să apară – evident, cu același sens – *pătacică* și *pălăcică*?). Faptul că s-a tipărit *i*, nu *ĭ*, în *pălăcică* reprezintă o greșeală banală (vezi, de exemplu, la p. 87 a volumului la care ne referim, *voinic*, cu *i*, deși, conform sistemului de transcriere folosit de autori, ar fi trebuit ca semivocala să fie notată *ĭ*), iar *lă* în loc de *ta*, în prima parte a cuvâtului, se explică, cu siguranță, printr-o neglijență din manuscrisul după care s-a cules textul: liniuța orizontală de la *t* a fost pusă puțin mai la dreapta decât trebuia și, în acest fel, *t* a devenit *l*, iar *a* a devenit *ă*. Prin urmare, stabilind originea lui *pălăcică*, am demonstrat, implicit, că acest cuvânt, de fapt, nu există. [5/1972]

PĂLĂMĂTI. Cuvântul, adus deja în discuție s.v. *palamojdii* și *pălamojdi*, a fost înregistrat în fostul raion Râmnicu-Vâlcea cu sensul „a vorbi în somn“; unica sursă menționată în DLR: *Lexic* *regional* II, p. 29. Putem acum să completăm documentarea cu datele oferite de NALR–Oltenia I, harta 134 („aiurează“): în punctul 916 apare *pălămătește* și, pe aceeași hartă, găsim variantele *polomotește* (punctele 923, 956, 965, 966), *polmotește* (931), *bolmotește* (952). Un cuvânt cu formă asemănătoare și înrudit ca sens a fost înregistrat în Banat: *bolomoc* „tâmpit“ (Octavian Răuț și Ioan Bettisch, în *Lexic regional* II, p. 35) și „prostănac“ (Aurel Bugariu, *ibidem*, p. 39). Existența variantei *bolmoti* și a substantivului *bolomoc* ne face să presupunem că *pălămăti* ar putea să provină dintr-un etimon cu [b] la inițială.

În DA găsim un cuvânt (adjectiv și substantiv) *balamut* „amăgitor, seducător, înșelător, mincinos, clevetitor, bârfitor“ (alături de alte sensuri), explicat prin rus. sau ucr. *balamut*; s-ar părea că la acest cuvânt trebuie să facem apel pentru a explica pe *pălămăti*. Totuși, în ciuda prezenței lui *balamut* în texte oltenești vechi (vezi DA), nu credem că *pălămăti* (*polomoti* etc.) și *bolomoc* pot fi puse în legătură cu acest substantiv: este foarte puțin probabil ca de la *balamut* să se fi format un derivat **balamuti*, cu [t] înainte de sufixul verbal, alături de *balamuți*, atestat, cu sensul „a bârfi“ (DA). Transformarea în africată a oclusivei finale este, desigur, datorată, cel puțin în parte, influenței lui *mut* – *(a)muți*, cu alternanța [t] ~ [ț]; de altfel, după cum se arată în DA, *mut* a influențat pe *balamut* și din punct de vedere semantic: acesta din urmă, a ajuns să însemne și „mut din naștere“ și „bâlbâit“. Așa stând lucrurile, credem că *pălămăti* nu este o variantă a lui *balamuți*.

După părerea noastră, *pălămăti* își are punctul de plecare în bg. *бáлама* „naïf, sot, gogo, idiot, imbécile“. (Stéphanova et al., DBF): dintr-un adjectiv și substantiv **bală̆mă* s-a format verbul **bălămăti*, cu ajutorul sufixului *-ăti*, pentru care vezi Laura Vasiliu, SMFC VI, 1972, p. 114 (autoarea citează derivatul *flecăti*, înregistrat în DA ca variantă a lui *flecări*, apropiat ca sens de *pălămăti*). Transformarea lui [b] în [p] nu pune probleme: **bălămăti* a putut fi influențat de sinonime sau cvasisinonime cu consoană surdă la inițială, cum sunt *pălăvrăgi*, *pălălăi* „a flecări“ (DLR), *pălăi* (pe harta citată mai sus, în punctul 929, găsim răspunsul *pălăie din gură în neștire*); dar chiar fără această influență [b] a putut deveni [p], ca în atâtea alte cazuri (Hristea, *Probleme*, p. 330, citează numeroase exemple de tipul *batalama* > *patalama*, *balanță* > *palanță*, în sprijinul părerii că „cele două oclusive bilabiale se pot ușor confunda una cu alta“). Fluctuația [ă] ~ [o] din *pălămăti* ~ *polomoti* este un fenomen banal (cf. de exemplu, *bălmăji* ~ *bolmoji*). [6/1975]

Observație. După cum reiese din rândurile precedente și din nota *palamojdii*, am considerat că *pălămăti* este unul și același cuvânt cu *polomoti* „a vorbi fără șir (mai ales în timpul somnului)“. Fără referire la notele noastre și la articolul *pălămăti* din DLR, Virgil Nestorescu, SCL XXXIX, 1988, 2, p. 171, o explică altfel pe ultima dintre cele două forme (tratate în dicționar ca unități lexicale distincte): „Răspândirea geografică a lui *polomoti* cred că permite raportarea lui la bg. *поломотя*, derivat cu prefixul *по-* de la *ломотя*, având față de acesta valoare de verb perfectiv. Sensurile sale sânt: «a mormăi, a bolborosi, a bâigui; a vorbi neclar, a vorbi fără rost»“. Este evident că rom. *polomoti* se explică (fără nici o dificultate) prin verbul perfectiv din bulgară citat în pasajul reprodus. În această situație, se pune întrebarea dacă *pălămăti* este sau nu este un alt cuvânt. Pe de o parte, nu e greu de admis că *polomoti* a devenit *pălămăti* sub influența unor verbe ca *pălăvrăgi*, *pălălăi*, *pălăi* (conform acestei ipoteze s-ar fi creat o variantă a unui cuvânt cu etimologie unică, cea dată de V. Nestorescu), dar, pe de altă parte, nu poate fi eliminată din discuție posibilitatea provenienței lui *pălămăti* dintr-un etimon diferit de cel al lui *polomoti*, cu [a] (> [ă], în silabă neaccentuată), nu cu [o] în radical. În concordanță cu cea de a doua ipoteză, socotim că nu este exclus ca astăzi să ne găsim în prezența unui cuvânt – *polomoti*, cu varianta *pălămăti* – provenit din două cuvinte sinonime (care s-au confundat) sau, altfel spus, a unui cuvânt cu etimologie multiplă (dublă).

PĂLUȘCĂ. Cuvântul este glosat „călin (*Viburnum opulus*)“; se trimite la Borza, DE. În această lucrare, la p. 179, după *pălușcă* se dă indicația „602“, care înseamnă DM, conform numerelor de ordine din bibliografia de la sfârșitul volumului. Întrucât în DM găsim, ca nume ale altor plante, pe *păiușcă* și pe *bălușcă*, dar *pălușcă* nu apare, trebuie să admitem, până la proba contrară, că forma aceasta nu este decât rezultatul unei erori comise în procesul extragerii din DM a materialului care urma să fie inclus în lucrarea lui Al. Borza; probabil **păiușcă** – mai curând decât *bălușcă* – a fost transcris, greșit, *pălușcă* (rămâne de explicat neconcordanța dintre sensul lui *pălușcă* la autorul citat și sensul lui *păiușcă* dat în DM: „*Festuca pseudovina*“). [6/1975]

PĂNCĂNI. Înseamnă, prin vestul Munteniei, „a face câte ceva, a nu sta degeaba; a face lucruri neînsemnate, mărunte“ și „a umbla fără rost, a bate drumurile de pomană“. Ocupându-se de etimologia lui *panc* „nebun, trăsnit, aiurit, zăpăcit“, Virgil Nestorescu, LR XXII, 1973, 2, p. 130, consideră că „*a păncăni*, cel puțin pentru al doilea înțeles, trebuie considerat ca derivat din *panc*“; acesta din urmă este raportat la bg. *панта* „haimana“, observându-se însă că din punct de vedere fonetic lucrurile nu se prezintă tocmai clar.

După părerea noastră, primul sens al lui *păncăni* se explică foarte bine dacă admitem că la baza cuvântului românesc stă bg. *пъкам* „grouiller, formiller, pulluler“ (Stéphanova et al., DBF). O evoluție semantică de la „a mișuna“ la „a face câte ceva, a nu sta degeaba“ este ușor de admis; de altfel – ce e drept, cu mențiunea „neobișnuit“ (și cu un singur citat, din opera lui B. Ștefănescu-Delavrancea) –, DLR înregistrează chiar pentru *mișuna* sensul „(despre o singură persoană) a umbla forfota“. S-ar putea, eventual, admite și că al doilea sens al lui *păncăni* s-a dezvoltat din primul (o evoluție semantică în direcția contrară, „a hoinări“ > „a face câte ceva“ este mai greu de conceput); în acest caz, *păncăni*, cu ambele sensuri, ar urma să fie considerat împrumut din bulgară. Credem însă că are mai mari șanse de a corespunde realității părerea conform căreia avem a face cu două cuvinte: *păncăni*^{1} „a face câte ceva“ < bg. *пъкам* și *păncăni*^{2} „a hoinări“ < *panc*. [6/1975]

PĂOANCE. Este, prin Bucovina, „numele unei plante nedefinite mai îndeaproape“. Ni se pare clar că există o legătură între acest cuvânt (formă de plural) și termenii din sfera semantică a lui

păun. Că numele păsării a putut servi ca punct de plecare pentru numele unor plante ne dovedesc cuvintele *păun* „orz“ (în Bucovina) sau „colilie“ (în Transilvania; vezi DLR, s.v., sensurile 4 și 5) și *păuniță* „horști (*Luzula luzuloides*)“ și „mălaiul-cucului (*Luzula pilosa*)“ (după Borza, DE, p. 102, *horști* și *mălaiul-cucului* sunt sinonime și denumesc amândouă plantele indicate în DLR, s.v. *păuniță*). Considerăm însă, împotriva a ceea ce s-ar putea crede la prima vedere, că *păoance* – respectiv, singularul *păoancă* – nu vine din *păun*, eventual prin intermediul lui *păoană* (atestat numai cu sensul de „podoabă făcută din una sau mai multe pene de păun“), ci din ucr. *павонька*, diminutiv de la *пава* „păuniță“ (Hrinčenko, *Slovar’* III, s.v.), cu o schimbare de sens pe care o întâlnim și la *păun* și la *păuniță*. *Păoană* (singura sursă indicată: Marian, Ins.) – „de la *păun*“, după DLR (dar de ce [u] a devenit [ọa]?) – este, după părerea noastră, refăcut din *păoancă*. Dat fiind că *păuniță* ca nume al plantei *Luzula pilosa* este localizat de Borza, DE, *loc. cit.*, în Bucovina (pentru *păuniță* ca nume al celeilalte specii nu se dă nici o indicație asupra răspândirii), presupunem că *păoancă* (pl. *păoance*), din aceeași regiune, este sinonim cu *păuniță* – *Luzula pilosa*, descrisă ca plantă „cu frunze liniare, pe margini lung-păros ciliate“ (Todor, *Mic atlas*, p. 80), deci asemănătoare cu penele de păun și cu penele în general (vezi, în aceeași lucrare, planșa 41). [5/1972]

PĂPĂLĂU. Pentru a simplifica lucrurile, vom ține seamă, pentru început, numai de primul dintre cele trei sensuri ale cuvântului din titlul acestei note: „plantă erbacee cu frunze ovale, cu flori albe-gălbui și cu fructe roșii-portocalii, de mărimea unei cireșe... (*Physalis alkekengi*)“. Printre denumirile plantei în discuție se numără (după Borza, DE, p. 130) și următoarele: *papală, papalău, papalei, papăl* (și *papăl beșicos*), *papele, pepele, pupele de pădure*. Cu excepția lui *pepele*, toate aceste forme sunt înregistrate în DLR, ca variante, la sfârșitul articolului *păpălău* (*papele* apare ca plural al lui *papală*), unde găsim, în plus, formele *păpălaie* (pl.), *papalâu, papălău, papel*. Variantele din DLR, la care se adaugă forma din titlul articolului și varianta *pepele*, reprezintă două tipuri structurale, care se deosebesc între ele prin prezența (respectiv, absența) unui sufix; considerăm că aceste forme ar fi trebuit să fie separate în cel puțin două articole de dicționar: *papală* (cu variantele *papelă, pepele, pupele, papăl, papel*) și *păpălău* (cu variantele *papalău, papalei, papalâu, papălău, păpălaie*).

Câteva dintre echivalentele din alte limbi ale lui *păpălău* menționate de Borza, DE, *loc. cit.* (germ. *Blasenkirsche*, ucr. *mihurka*), precum și, mai ales, unele dintre sinonimele menționate în același loc (*bășică, bășicuță, beșicuri, cereșie beșicată, gogoașe*; primele două apar și în DLR) ne dau indicații prețioase cu privire la etimologia lui *papală* și, implicit, a lui *păpălău*. După părerea noastră, *papală* este continuatorul lat. *papĭlla* „Brustwarze“, cu o evoluție semantică a cărei primă etapă s-a produs și în sardă; cf. log. *pabeḍḍa* „Bläschen“ (REW, nr. 6212). În ce privește forma, dacă *oală* și *mială* au fost refăcute după pluralele corespunzătoare, în care prezența lichidei este normală (vezi, de exemplu, Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*. Tome second. *Le seizième siècle*, Paris, 1914–1938, p. 40), cu atât mai ușor s-a putut petrece un fenomen analog într-un cuvânt folosit, probabil, mai ales la plural; transformarea lui **papeală* (în loc de **papea*) în *papală* nu pune nici un fel de probleme. Din *papele*, prin asimilare, s-a ajuns la *pepele*, iar *pupele* ar putea să se datorească unei contaminări cu *bubă* (*păpălăul* este numit și *buruiana bubei* sau *iarba bubei*; cf. și sinonimele *bubulie, bubușlie*, toate acestea înregistrate de Borza, DE, *loc. cit.*).

Folosirea unui cuvânt cu sensul primitiv de „bășică“ sau cu un sens asemănător pentru a denumi (în română și în alte limbi) planta *Physalis alkekengi* se explică ușor printr-o particularitate a acestei plante prezentată în felul următor de Todor, *Mic atlas*, p. 94: „caliciu roșu aprins, la maturitatea fructelor, care sunt bace roșii-portocalii, se mărește și devine umflat“. Faptul că fructul mătrăgunei seamănă cu cel al păpălăului (amândouă aceste solanacee produc bace de mărimea unei cireșe, iar cuvântul *cireașă* figurează, în câteva compuse, printre denumirile ambelor plante; vezi DLR, s.v., *mătrăgună* și *păpălău*) explică folosirea lui *păpălău* și cu sensul de „mătrăgună (*Atropa belladonna*)“; acesta este cel de al doilea sens al lui *păpălău* (mai exact, al variantei *papalău*, după datele din DLR).

Cel de al treilea sens indicat în DLR, s.v. *păpălău*, nu aparține, de fapt, decât lui *papelă* (o singură sursă: Borza, DE, în care se trimite la Gh. Barițiu, *Dicționariu unguresc-românesc*, Brașov, 1899). Este vorba de planta „spanac porcesc (*Chenopodium hybridum*)“, folosită, ca și celelalte două plante menționate, în medicina populară și numită și *buruiană de bubă rea, buruiană de bășica cea rea* (Borza, DE, p. 46; vezi alte sinonime în DLR, s.v. *păpălău*, sensul 1). Dacă *papelă* este o variantă a lui *papală* refăcută din pl. *papele* (ceea ce ni se pare ușor de admis) și dacă nu este la mijloc vreo confuzie în ce privește sensul lui, înseamnă că ne găsim în prezența unui înțeles derivat, foarte probabil, din cel dat în DLR sub 1 și atestat în numeroase izvoare.

În DLR se indică accentul pe silaba inițială la variantele *papăl*, după Borza, DE, care trimite la J. Molnár (Piuariu), *Wörterbüchlein deutsch und wallachisches*, Sibiu, 1822, și *papel*, după TDRG, unde, s.v. *papalău*, apare o formă scrisă *pappel*, cu trimitere la același dicționar din 1822; nu știm care este accentul primului element din *papăl beșicos*, pentru care Borza, DE trimite la un manuscris din 1841. Chiar dacă există două variante (sau, poate, numai una) cu accentul pe inițială, acest lucru nu poate fi invocat ca argument împotriva etimologiei care presupune un prototip cu accentul pe silaba a doua, cum este lat. *papilla*; cel mult, s-ar putea să existe o legătură între germ. *Pappeltcher*, cu sensul de sub 1 al lui *păpălău* (Borza, DE, p. 274) și rom. *pápel (pápăl)*, dar este clar că explicarea lui *papală* prin termenul german citat ar întâmpina greutăți de ordin formal care nu apar dacă plecăm de la lat. *papilla*. Pe de altă parte, prezența lui [l] în toate variantele atestate ne împiedică să considerăm plauzibile apropierile făcute de TDRG, *loc. cit.*: „vgl. magy. *páponya*, siebb. *Pappekreokt*“ (la magh. *páponya* trimite și SDLR). Acceptând etimologia lui *papală* propusă mai sus, putem explica fără dificultăți cel puțin majoritatea variantelor discutate. [5/1972]

PĂRGAN. Înseamnă, prin Banat și Transilvania, „pânză subțire și fină (din care se fac cămăși)". Provine din scr. *pàrgâl* „Perkal" (Ristić/Kangrga, RSHN), sau din varianta acestuia, *pàrgâr*, menționată în *Речник српскохрватскога књижевног језика* (editat de Matica Srpska și Matica Hrvatska). ... Књига четврта, *О – П (ограшје – претња)*, Novi Sad, 1971, s.v. *pàrgâl,* unde se arată că termenul este de origine germană. Transformarea în [n] a lichidei finale poate fi explicată ușor, indiferent de la care variantă plecăm. Amândouă variantele concordă cu cuvântul românesc mai bine decât germ. *Perkal*; la acesta și la fr. *percale* se trimite, în DLR, în partea etimologică a articolului *percal* „țesătură ușoară de bumbac, folosită la confecționarea cămășilor". După cum se poate observa, *părgan* și *percal* au sens identic. Dacă admitem că cele două forme reprezintă unul și același cuvânt, cu etimologie multiplă, înseamnă că printre limbile indicate ca surse trebuie să figureze și sârbocroata. [6/1975]

PĂRUȘCĂ. Înseamnă, în primul rând, „țăpoșică (*Nardus stricta*)". Cel de al doilea subsens care figurează, în DLR, sub 1 („iarbă aspră care se cosește greu") reprezintă, desigur, rezultatul unei extensiuni, iar „loc de pășunat pe un munte" (sensul de sub 2) este, de fapt, după toate probabilitățile, „loc în care crește multă părușcă" (= „specia *Nardus stricta*" sau „iarbă aspră în general"). După mențiunea „etimologia necunoscută", în DLR găsim două trimiteri; la *par*^{1} și la *păr*^{1}. Faptul că un derivat de la *par* cu sufixul *-ușcă* ar avea forma *părușcă,* întocmai ca derivatul, cu același sufix, de la *păr*, explică ezitarea autorilor dicționarului. Trecând însă peste faptul că, din punct de vedere semantic, *părușcă* ne trimite, din capul locului, mai curând la *păr* decât la *par* („părul" seamănă cu „iarba" mai mult decât „parul"), dispunem de date din care rezultă, credem, că *părușcă* este, cu siguranță, derivat de la *păr* (etimologie indicată de CADE); aceste date le găsim în DLR, s.v. *păr*^{1} sensul III 1: *păr-de-porc* și *păr-de-lup* sunt sinonime cu *țăpoșică* și, prin urmare, cu *părușcă* (vezi și Borza, DE, p. 115, unde este menționat și echivalentul german *Hirschhaar,* lit. „păr de cerb"). [5/1972]

PĂSCRISĂ. A fost înregistrat în Banat, cu sensul „farmece de dragoste". Trimiterea „cf. *scris*" este, fără îndoială, justificată; totuși, legătura de ordin semantic și formal dintre cele două cuvinte nu a fost considerată suficientă pentru a se propune etimologia *păscrisă* < *pe* (*pă*) + *scris(ă).* Dacă însă luăm în considerație sensurile substantivului *scrisă* înregistrate în DM, „ursită, soartă, fatalitate" și „persoană destinată să fie soțul sau soția cuiva" (nu se indică aria de răspândire a cuvântului, dar putem menționa că *scrisă* cu primul dintre aceste sensuri a fost înregistrat de I. D. Ionescu, BIFR VI, 1939, p. 237, în Gorj, deci într-o regiune vecină cu Banatul), lucrurile devin foarte clare din punct de vedere semantic.

În ce privește forma, dispunem de argumente în favoarea identificării primei silabe din *păscrisă* cu prepoziția *pe*. Pe de o parte, cuvântul are, tot în Banat, o variantă *prăscrisă*, iar Banatul este tocmai regiunea în care prepoziția în discuție cunoaște varianta *pră*, alături de *pă*; vezi ALR II SN 6, hărțile 1810 – 1814 (interesează mai ales faptul că *pră* constituie o trăsătură caracteristică pentru Banat; desigur, apariția lui *prăscrisă* în această zonă nu poate fi socotită întâmplătoare). Pe de altă parte, într-o regiune din Oltenia învecinată cu Banatul apare *pescrisă* „vrăjitorii făcute de femei, pentru a căsători tinerii; descântece pentru căsătorie" (Mihail Gregorian, în FOM I, p. 443). Așadar *p(r)ăscrisă* < *p(r)ă* + *scrisă.*

Dacă luăm în considerație cele arătate mai sus, înseamnă că *păscrisă* ar fi trebuit să fie inserat în DLR ca variantă a lui **pescrisă**; acesta însă nici nu figurează în dicționar. [6/1975]

PĂSEȘĂLAT. Cuvântul este glosat „care a rămas necrescut, pipernicit" (cu mențiunea „despre porumb"). Singura sursă indicată este ALR II SN 1, h. 113/36. Pe harta la care se trimite, în punctul 36 (o localitate apropiată de Timișoara), citim însă *pă*[ś]*eșălat*, cu un [ś] care corespunde lui [ĉ] din pronunțarea literară; cuvântul ar fi trebuit deci să fie inclus în DLR sub forma **păceșelat**, a cărei explicare nu prezintă dificultăți deosebite. Avem a face cu un derivat de la *pacișele* (pl.; vezi și alte variante în DLR, s.v.), sinonim cu *pacișă* (după DLR, din ucr. *пачоси*) „fire de in sau de cânepă de calitate inferioară care rămân în piepteni". Plantele rămase necrescute (și deci de calitate inferioară) au fost asemănate cu pacișelele. [5/1972]

PĂTĂRÂNGĂ. Sensul de bază al cuvântului este „par, ciomag sau nuia lungă“ (prin nord-estul Olteniei și vestul Munteniei). Trimiterea „cf. *mătărângă* (care apare după mențiunea „etimologia necunoscută)“ este justificată, dat fiind că acest din urmă termen are, printre altele, sensurile „ciomag mare și gros“, „pârghie“ și „lemnele care stau cruciș la moara cu cai“ (DLR; primul dintre aceste sensuri este cunoscut în Oltenia). Considerăm însă că *mătărângă* (după DLR, din magh. *matring, motring*; se trimite, cu „cf.“ și la scr. *motóruga, matáruga*) trebuie invocat doar pentru a explica fonetismul părții finale a lui *pătărângă*, care are la bază pe bg. dial. *патарага* „cârjă, toiag de sprijin“ (Todor Stojčev, BD II, 1965, p. 232). [6/1975]

PĂUCĂLĂU. Sursa pe care se bazează DLR este un glosar de cuvinte regionale din Romanați, publicat de Stelian D. Popescu în CV III, 1951, 5, p. 26, unde citim: „*Păucălău* adj. = zănatec, ahmana [sic] (s.f. = *păucălie*). «Unde umbli *păucălie*?»“. După părerea noastră, cea de a treia literă din *păucălău* și *păucălie* a fost la origine un *n*, care, într-un text scris de mână, a fost citit *u* și tipărit ca atare (după cum se poate observa, textul reprodus conține și o altă greșeală). Deși, în glosarul la care ne referim, *boxă* urmează după *bușugoi*, încălcându-se ordinea alfabetică, suntem tentați să invocăm în sprijinul presupunerii noastre faptul că *păucălău* apare înainte de *parfie* (de precizat că nu se face distincție între *a, ă* și *â*, ceea ce înseamnă că ordinea aceasta este normală cu condiția să citim *păncălău*).

Dacă așa stau lucrurile, cuvântul în discuție este, de fapt, **păncălău**, sinonim cu *păncănit*, definit, în DLR, „zăpăcit, aiurit, zănatic“ (prin vestul Munteniei), și, evident, aparținând aceleiași familii. În DLR, s.v. *păncănit* se trimite la *păncăni*, considerat cu etimologia necunoscută, dar explicat de Virgil Nestorescu ca derivat din *panc* (vezi precizările pe care le-am făcut mai sus, s.v. *păncăni*). *Păncălău* este, și el, un derivat din *panc*, cu sufixul *-ălău*.

Se înțelege că, în lumina celor arătate mai sus, cuvântul înregistrat în DLR sub forma *păucălie* (tot cu mențiunea „etimologia necunoscută“) este, de fapt, *păncălie (< panc* + sufixul *-ălie*). [6/1975]

PÂCLÂTI. Înseamnă „a (se) scrânti, a (se) luxa“, prin nord-vestul Munteniei și nord-estul Olteniei (în unica sursă citată, *Lexic regional* II, apare într-o listă de cuvinte culese din câteva raioane ale fostei regiuni Argeș). Provine din bg. *поклатя (се)* „a (se) clătina, a zgâlțâi“ (Bolocan, DBR), al cărui radical se regăsește în alte două verbe românești de origine slavă, *clăti* și *clătina*, apropiate și din punct de vedere semantic de *pâclâti*. Prin asimilare, vocala posterioară din silaba inițială a devenit centrală; [î] pentru [ă] în poziție neaccentuată este un fonetism relativ frecvent. [2/1976]

PÂLNĂ. Înseamnă „fire de plante răsărite prea des“ (Mârșani – Caracal). După părerea noastră, provine din bg. *пълна*, forma de feminin a adjectivului *пълен* „plin, complet“ (Bolocan, DBR). [2/1976]

PENȚ. După o comunicare din Tărcăița – Beiuș, este glosat „pinten“. Avem a face cu o formație regresivă din *pențelăuș*, variantă (înregistrată în DLR) a lui *pințăluș* (< magh. *penicilus*), care a fost interpretat ca derivat cu sufixele *-ălău* (*-elău*) și *-uș*. *Pințăluș* înseamnă în primul rând „briceag sau cuțit mic“, dar și „limba mică a briceagului“ și „ac, cui de la catarama curelei de prins pantalonii“ (vezi DLR), sensuri mai apropiate de „pinten“. De adăugat că legătura dintre „briceag“ și „pinten“ devine mai ușor de înțeles dacă luăm în considerație faptul că și *pinten* este, printre altele, denumirea unui instrument de tăiat. Ne întrebăm chiar dacă glosarea reprodusă în DLR, s.v. *penț* (după comunicarea care constituie unica sursă citată), fără nici o precizare (*pinten* are câteva zeci de sensuri și subsensuri!), se referă la „obiect prins de călcâiul cizmei călărețului“ sau la „unealtă casnică formată dintr-o rotiță metalică cu zimți fixată într-un mâner, care se folosește la tăiat aluatul“ (sensul 3 *b* al lui *pinten*). [1/1976]

PEOGNIE. Înseamnă, prin Oltenia, „petunie (*Petunia hybrida*)“ (unica sursă citată: Borza, DE, p. 126). În DLR găsim trimiterea „cf. *petunie, begonie*“, dar prin nici unul dintre aceste cuvinte (și nici prin amândouă la un loc) nu se poate explica succesiunea de sunete [peo], cu care începe *peognie*. După părerea noastră, punctul de plecare al termenului în discuție este germ. și săs. *Päonie* „bujor (*Paeonia officinalis*)“ (Borza, DE, p. 123), iar la forma *peognie* s-a ajuns prin contaminare între **peonie* și *begonie*. [1/1976]

PERCE. Este un „nume dat bărbatului (sau copilului) care muncește la stână fără să aibă atribuții speciale“ (Globu Craiovei – Orșova). Dacă există o legătură între acest cuvânt și *nichipercea* (la care trimite DLR), este de presupus că *perce* stă la baza lui *nichipercea*, și nu invers. Termenul din titlul acestei note este, desigur, unul și același cuvânt cu [pírše] – forma „literarizată“ ar fi *pirce* – „pitic“, înregistrat de Th. N. Trâpcea, AUT II, 1964, p. 272, și explicat prin scr. *prć* „copil de 13–14 ani care duce turma“ (de remarcat că și *nichipercea* are o variantă cu [i] sub accent; vezi DLR). Gămulescu, *Elementele* menționează pe [pírše] (reprodus sub forma *pírșe*) s.v. *pârș*, al cărui sens fundamental este „țap“, cu observațiile următoare: „RJA nu dă etimonul indicat de Trâpcea. În schimb, s.v. *prč* dă și sensul «pitic». Scr. *prč* «pitic» explică și formal mai bine cuvântul românesc, căci scr. *č*, de regulă, trece în Banat la *ș*, în timp ce scr. *ć* mai greu“ (p. 174). După părerea noastră, atât *pirce* [pírše], cât și *perce* se explică mai bine dacă plecăm de la scr. *prče* „Kerlchen“ (Ristić/Kangrga, RSHN). [1/1976]

PERCEA. Înseamnă, prin Muntenia, „a (se) păta, a (se) murdări; a (se) împestrița“ (celelalte sensuri date în DLR derivă, în mod evident, din cele menționate aici). Credem că trebuie pus în legătură cu bg. *печат* „pecete, amprentă“ (Bolocan, DBR). Din punctul de vedere al sensului lexical, lucrurile ni se par destul de simple; cf. și *pecete* (< magh. *pecsét*) „pată“, prin Transilvania (DLR, s.v. *pecete*, sensul 2), *piceta, pecetli, peceti* „a păta, a murdări“, tot prin Transilvania (DLR, s.v. *pecetlui*, sensul 1). Cât despre aspectul gramatical și cel formal al chestiunii, dacă ținem seamă de faptul că majoritatea covârșitoare a cuvintelor terminate în *-at* sunt fie supine substantivizate, fie, mai ales, participii adjectivizate, este ușor să admitem că **peceat* (substantiv) a putut fi interpretat ca participiu, de la care, apoi, s-au refăcut celelalte forme verbale. Pentru [r] din *percea*, deci înaintea unei consoane prepalatale, cf. *arșeu* = *așău* < magh. *ásó*, *arșic* < tc. *așık* (după Sextil Pușcariu, DR X, 1941–1943, partea a 2-a, p. 394, avem aici un [r] „despicat din *ș*“), *perciță* (menționat mai jos, s.v. *petiță*) etc. [1/1976]

PERDELI. Este glosat „a se strica, a se pierde“ (după o comunicare de la S. Fl. Marian). Mențiunea „etimologia necunoscută“ este urmată de o trimitere la *bergheli*. În SDLR *berghelesc* „mă urâțesc (de boală, de mizerie, de bătrânețe)“ este considerat „var. din *dervelesc*“ („stric, urâțesc“), iar la acesta se dă etimologia „d[in] *dârvală* sau var. din *terfelesc* și *berghelesc*. Cp. și cu ung. *durválni*, a se deteriora“. După părerea noastră, *perdeli* nu trebuie pus în legătură cu cele trei verbe înregistrate de SDLR, toate, destul de îndepărtate ca formă; avem a face cu un derivat de la *p(i)erde*, cu sufixul *-li*, pentru care vezi A. Graur, BL IV, 1936, p. 90–97, și Laura Vasiliu, SMFC VI, 1972, p. 110–113.

A. Graur, *loc. cit.*, p. 97, notează că „il n'est pas exclu que *șterpeli* vienne de *șterge* «essuyer, effacer» et «voler» (sens argotique)“, etimologie propusă însă cu foarte multe rezerve. Dacă *perdeli* vine din *p(i)erde*, așa cum susținem aici, înseamnă că dispunem de un exemplu clar de formație în *-li* având la bază un verb de conjugarea a III-a (derivatele de acest tip sunt rare), ceea ce, credem, mărește probabilitatea ca *șterpeli* să vină din *șterge*, în ciuda neconcordanței din consonantismul radicalului. [1/1976]

PERIEL. Înseamnă „saschiu (*Vinca minor*)“, prin fostul județ Putna. Ținând seamă de faptul că este sinonim cu *perișor* (vezi DLR, s.v. *perișor*^{2}, sensul 3), credem că acesta din urmă stă la baza lui *periel*: forma discutată aici a apărut prin substituire de sufix (mai exact, a fost înlocuită numai partea invariabilă a sufixului -*işor*/-*uşor*). [1/1976]

PERMINVAR. Faţă de definiţia din DLR – „aliaj de nichel şi cobalt sau de nichel, cobalt şi molibden, cu permeabilitate magnetică mare, folosit în industria electrotehnică“ –, definiţia pe care o găsim în *Dicţionar enciclopedic român*. Vol. III, *K–P*, Bucureşti, 1965 (una dintre cele două surse citate de DLR) conţine elemente în plus; aliajul în discuţie este caracterizat prin permeabilitate magnetică nu numai mare, ci şi „practic constantă la variaţii mari ale intensităţii câmpului magnetic“, adică practic invariabilă. Având în vedere această completare, ne este uşor să identificăm în structura lui *perminvar* părţile iniţiale ale cuvintelor *permeabilitate* şi *invariabilă*. Întrucât însă termenul există şi în franceză (unde a fost creat), iar, pe de altă parte, nu avem nici un motiv să presupunem un intermediar între această limbă şi română, este clar că ne găsim în prezenţa unui împrumut din franceză; fr. *perminvar* „acier spécial, à 45 p. 100 de nickel et 25 p. 100 de cobalt...“ este înregistrat în *Grand Larousse encyclopédique en dix volumes*. Tome huitième, Paris, [1963], cu menţiunea „nom déposé“ şi cu indicarea etimologiei: „de *perm*[*éabilité*] et *invar*[*iable*]“. [1/1976]

Observaţie. Cuvântul a fost explicat în acelaşi fel de Felicia Şerban, CL XXV, 1980, 2, p. 221–222 (fără referire la nota noastră).

PERPEGIEL. Înseamnă, prin Banat, „om mic, pipernicit, nedezvoltat; stârpitură“ (sursă: L. Costin, Gr. băn.). În DLR se trimite la *părpăduche* (care, la rândul lui, este considerat variantă a lui *pitpalac*), dar se păstrează menţiunea „etimologia necunoscută“. Ca şi în alte cazuri (cf., de exemplu, *piceaică*, discutat mai jos), africata din *perpegiel* reprezintă un fonetism caracteristic Banatului: este vorba de [đ], corespunzător lui [d] din limba literară; ar fi fost normal ca, sub formă „literarizată“, cuvântul să fie scris **perpedel**. O dată făcută această rectificare, devine clară legătura dintre *perpedel* şi *perpeduş* „piţigoi albastru“ (înregistrat pe lângă Oraviţa), după DLR, „probabil formaţie onomatopeică“. Dacă *perpedel* ar veni din *perpeduş*, sau viceversa, se înţelege că nu ar putea avea amândouă calitatea de „formaţie onomatopeică“ în sens strict. După părerea noastră însă, nici *perpedel*, nici *perpeduş* nu se află în această situaţie. În ambele cazuri avem a face cu forme „secundare“ în raport cu lunga serie a formelor „primare“ în care intră *pitpalac, pătpădăc, petpedec, pitpediche, pitpilit, căptălog* etc. (vezi DLR, s.v. *pitpalac*), conţinând, toate, o consoană oclusivă la finala radicalului; natura acestei consoane este, desigur, justificată de realitatea extralingvistică (sunetele) pe care încearcă să o redea formele enumerate, în timp ce [l] din *perpedel* şi [ş] din *perpeduş* sunt rezultatul încadrării formelor pe care le-am numit „primare“ (şi al căror caracter onomatopeic este foarte evident) în categoria derivatelor cu sufixul *-el*, respectiv, cu sufixul *-uş* (nu avem nici un motiv să credem că unul dintre cuvintele *perpedel* şi *perpeduş* este anterior şi se află la originea celuilalt). Este de presupus că *perpedel* are la bază pe *petpedec*, variantă a lui *pitpalac* asemănătoare cu *părpăduche*, la care se trimite în DLR, s.v. *perpegiel*, dar mai apropiată, în ce priveşte vocalismul, de cuvântul care ne preocupă; [r] din grupul consonantic nu pune probleme (cf. variantele *părpăduche, pârpălac*, faţă de *pătpăduche*, respectiv, *pâtpălac*).

Perpedel (*perpegiel*) va fi fost – şi, poate, mai este încă – şi numele unei păsări; pentru evoluţia semantică prin care s-a ajuns la sensul atestat în DLR cf. *pitulice* „epitet pentru o persoană scundă (şi subţire)“ (DLR, s.v., sensul II 2). [1/1976]

PERSĂCEI. Înseamnă „canale (*Impatiens balsamina*)“ (Bozovici – Oraviţa). Ştiind că fonetismele [e] pentru [i̯e] după labiale şi [ă] pentru [e] după anumite consoane (printre care şi [s]) se întâlnesc, amândouă, în Banat, putem să deducem că *persăcei* este pluralul de la un singular a cărui formă „literarizată“ ar fi **piersecel**. De fapt, această formă figurează în DLR, ca variantă a lui *piersicel* (< *piersic*), cu acelaşi sens ca şi *persăcei*. Sursa la care se trimite pentru *persăcei* (Borza, DE, p. 87) este indicată şi s.v. *piersicel*, deşi în ea o găsim, cu sensul „canale“, numai pe prima dintre cele două forme; așadar, în mod cu totul curios, de la *persăcei* s-a refăcut, corect, un singular „literarizat“ *piersecel*, dar, în același timp, s-a inclus în dicționar și un articol *persăcei*, care, după părerea noastră, nu are nici o justificare. [1/1976]

Observație. Aceeași explicație se găsește la Felicia Șerban, CL XXV, 1980, 2, p. 221 (fără referire la nota noastră): *persăcei* „reprezintă, în mod cert, o variantă în formă de plural a lui *piersicel*“.

PERTENI. Înseamnă, la Caransebeș, „șireturi (de încălțăminte)“. Provine din germ. *Berte* (pl. *Berten*) „tiv, bordură, fâșie; garnitură, fâșie de dantelă (la rochii)“ (DGR). [1/1976]

PETECI. Ne referim la *peteci*² „(complementul indică animale domestice, mai ales cai) a împiedica (la picioare, când pasc)“, înregistrat la Remetea – Beiuș. Este, fără îndoială, un derivat de la *peteică* (cu numeroase variante: *peteocă, peteucă* etc.), printre sensurile căruia figurează „legătură de frânghie, de metal etc. cu care se prinde, la car, leuca de carâmbul de sus; (popular) gânj“. Cele două cuvinte sunt destul de apropiate din punct de vedere semantic, așa încât nu este neapărat necesar să presupunem că *peteică* are, în regiunea în care a fost înregistrat *peteci*, și sensuri ca „legătură în general“ sau „laț, ștreang“, ceea ce este însă foarte posibil, dat fiind că ucr. *петелька* (menționat în DLR, s.v. *peteică*, alături de un cuvânt sârbocroat și unul maghiar) înseamnă, printre altele, și „laț“ (DUR). [1/1976]

PETINĂ. Înseamnă „jumătate (sau o treime) din claia de cereale păioase formată din snopi dispuși cruciș și al căror număr variază după regiuni“ (Isbiceni – Corabia). Provine din bg. dial. *петина* „câțiva snopi de tulpini de porumb sau de cânepă ridicați în formă de colibă, în vederea uscării“ (Stefan Ilčev, BD I, 1962, p. 198) și „claie formată din cinci snopi“ (Todor Stojčev, BD II, 1965, p. 234). Într-un grai bulgăresc vorbit într-o regiune mai îndepărtată de localitatea în care a fost înregistrat *petină* – ne referim la graiul din punctul 48 al ALR (Beșenova Veche, în nord-vestul Banatului) – este cunoscută forma notată [petîna] chiar pe una dintre hărțile citate în DLR, s.v. *petină*; vezi ALR II SN 1, h. 59 „claie (de grâu)“. [1/1976]

PETIȚĂ. Avem în vedere pe *petiță*² „jumătate din claia de cereale păioase formată din snopi dispuși cruciș și al căror număr variază după regiuni“ (cu excepția unui detaliu, regăsim aici definiția lui *petină*, discutat în rândurile precedente; de altfel, s.v. *petiță* este menționat sinonimul *petină* și viceversa). Din sursele citate în DLR rezultă că *petiță* este cunoscut în Banat și Oltenia. Una dintre aceste surse, ALR II SN 1, harta 59, punctul 76, figurează, fără indicarea punctului, și s.v. *peciță* „(jumătate de) claie de grâu“, deci un al treilea sinonim asemănător ca formă, acesta din urmă cu etimologie (< scr. *petica*); s.v. *peciță* se trimite și la harta 58 din volumul citat.

Formele notate în ALR conțin un [ć] înaintea vocalei accentuate (vezi h. 58/36,76, h. 59/47, 76); de exemplu [pećíță], în punctul 76. Așadar, același cuvânt, înregistrat cu fonetism bănățean – [ć] corespunde, se știe, lui [t] urmat de vocală palatală în limba literară –, a fost „literarizat“ în DLR în două feluri: *petiță* (corect, după părerea noastră) și *peciță* (formele din ALR sunt redate în acest fel și de Gămulescu, *Elementele*, p. 170; *petiță* lipsește). Abstracție făcând de ALR, nu putem cunoaște fonetismul exact al cuvântului scris *peciță* în celelalte două surse menționate în DLR, s.v.; dar chiar dacă acolo ar fi vorba de [ć] = lit. [t], existența formei *peciță* (în transcriere „literarizată“) este asigurată de varianta notată [peśíță] de Th. N. Trâpcea, AUT II, 1964, p. 272, și explicată prin scr. băn. *pečica* (Gămulescu, *Elementele*, p. 170, o reproduce sub forma *peșíță*).

Rezultă că originea lui *petiță* nu pune, de fapt, nici o problemă; etimonul acestui cuvânt este cel indicat de DLR s.v. *peciță* (scr. *petica*).

Pentru [r] din varianta *perciță* (ne întrebăm de ce această variantă apare s.v. *petiță*, și nu s.v. *peciță*) cf. cele arătate, mai sus, s.v. *percea*. [1/1976]

PIAZĂ. DLR grupează în articolul cu acest titlu pe *piez* „pantă, povârniș“ (sensul 1), formă folosită și în diverse locuțiuni și expresii, și pe *piază* „semn prevestitor, prevestire, augur; întâmplare, eveniment, ființă etc. care se crede că aduce cuiva nenorocire sau noroc“ (sensul 2). S-ar putea ca cele două forme, cu sensuri atât de diferite, să nu reprezinte un singur cuvânt (deși, foarte probabil, punctul mai îndepărtat de plecare este, în ambele cazuri, lat. *pes*; vezi mai jos). Nu ne vom ocupa aici de *piez* (după diverși autori, descendent direct al cuvântului latinesc citat; vezi Cioranescu, DER, nr. 6368, cu trimiteri la o parte din bibliografia chestiunii). Vom propune însă – bazându-ne pe datele oferite de Alberto Zamboni, în „Studi linguistici friulani“ III, 1973, p. 40–44 – o etimologie a lui *piază* care evită dificultățile, mai ales de ordin semantic, implicate în derivarea acestei forme – sau, mai curând, a acestui cuvânt – din *piez* (soluție pe care o găsim, de exemplu, în SDLR, s.v. *piez*).

Lingvistul italian citat arată (p. 42) că friul. *pee, pea* „misura di superficie“ (printre alte sensuri) trebuie raportat la «un **pĕdia*, deverb. di *pediāre* documentato dal Du Cange... ‘*quasi per pedes metiri, mensurare*’» (alte forme provin din **pĕda < pedāre*). Rom. *piază* se poate explica perfect, din punctul de vedere al formei, prin lat. **pĕdia*.

Cu referire la engad. *pèda, pèida* „tempo disponibile, volta“ și „occasione“, Alberto Zamboni (*loc. cit*., p. 43, nota) este de părere că, plecându-se de la „misura di superficie“, sensul „spazio di tempo, periodo“ a fost stadiul intermediar prin care s-a ajuns la sensul friul. cellinese *pèa* „caso, fortuna“. Sensul „fortuna“ este foarte asemănător cu cel al lui *piază*, după definiția din DLR, sau chiar identic cu cel al cuvântului românesc în contexte de tipul „Ca să conjur piaza rea..., aruncam în mare, din timp în timp, câte trei gologani“ (I. Ghica), „Cine l-a împins? – Piaza rea“ (I. L. Caragiale), căci aici *piază* înseamnă „soartă (bună sau rea)“, mai curând decât „semn prevestitor al sorții“.

Credem că, în lumina faptelor prezentate mai sus, etimologia rom. *piază* < lat. **pĕdia* este satisfăcătoare și din punct de vedere semantic. [1/1976]

PICEAICĂ. Înseamnă „butonieră“ (Lăpușnicel – Băile Herculane). Africata din acest cuvânt reprezintă un fonetism bănățean; ea corespunde unei oclusive dentale în limba literară. Ar fi trebuit, prin urmare, ca în DLR să apară forma **piteaică**. Avem a face, evident, cu o variantă a lui *peteică* (după DLR, din bg *петелка*, ucr. *петелька*, magh. *petöke*). Unul dintre sensurile lui *peteică* (sensul 6 în DLR) este chiar „butonieră sau cheotoare la cămașă“. În ce privește vocalismul, *piteaică* este o formă intermediară între *piteică* (cu [i] în prima silabă), variantă înregistrată în DLR, și *peteaică* (cu [a] sub accent), în transcriere fonetică [p’etśĭàĭcă] (Mihail Gregorian, în FOM I, p. 444), variantă care lipsește din același dicționar. [1/1976]

Observație. Pe baza unei documentări mult mai bogate decât cea oferită de DLR, I. Mării, CL XXX, 1985, 2, p. 123–126, consacră o amplă discuție lui *peteică* și variantelor acestuia. Autorul înclină să creadă că avem a face cu „derivate românești ale formelor *peteá, piteá, piteáuă*“ (p. 126), ceea ce nu este exclus. Fără a se referi la nota noastră, autorul admite, de la bun început, identitatea lui *piceaică* cu *piteaică* (și, implicit, faptul că în DLR ar fi trebuit să figureze numai forma scrisă cu *t*).

PICHIRLĂU. A fost înregistrat într-o localitate din apropiere de Sighetul Marmației, cu sensul „putinei (pentru unt)“. Provine din magh. *köpülő* „baratte“ (Eckhardt, MFSz). În forma care ar fi fost de așteptat, **chepileu* (sau **chipileu*, cu asimilare vocalică în silabele neaccentuate), s-a produs o metateză; cf. fluctuația din *gămălie ~ măgălie*. Vocala din silaba finală nu pune probleme (vezi, în DLR, *meseleu*, cu varianta *meselău*, din magh. *meszelő*). În sfârșit, pentru [rl], în loc de [l], cf. *chemurluita < chemului, cobârlă < cobilă, gingirliu* < tc. *cicili, închipurlui* < magh. *képelni* (exemple citate, alături de numeroase altele, de Al. Graur, SCL X, 1959, 2, p. 208–209). [2/1976]

PIESCIȘTE. Conform unei comunicări din Brădișorul de Jos – Oravița, înseamnă „loc pe coasta unui deal, de unde izvorăște un pârâu“. Este un derivat de la *pisti*, variantă a lui *piști* „a curge încet, a se scurge, a se prelinge din ...; p. ext. a izvorî, a țâșni, a ieși la suprafață“ (după DLR, din slavonul **пищати**). Vocala [e] din prima silabă (precedată de un element semivocalic, ceea ce constituie un fenomen frecvent în graiuri) se explică, foarte probabil, prin disimilare (este de presupus că accentul, neindicat în DLR, se află pe sufix). Africata din *piesciște*, corespunzătoare oclusivei dentale din *pisti* (*piști*), reprezintă o particularitate fonetică bănățeană; „literarizat“, cuvântul ar fi trebuit să fie inserat în DLR sub forma **pestiște**. [2/1976]

PIJONA. A fost înregistrat prin nord-estul Olteniei, cu sensul „a zăcea bolnav“. După părerea noastră, provine din scr. *požimati se* „a se chirci“ (RJAZU). Legătura dintre cele două sensuri este evidentă. La forma *pijona* s-a ajuns în urma unei metateze vocalice – cf. *chitonag* (cu aceleași vocale ca și *pijona*), care, după DA, „pare a fi o stâlcire (metateză) a fr. *cotignac*“ – și prin înlocuirea lui [m] cu [n]; cf., pentru fluctuația între cele două consoane, înlocuirea lui [n] cu [m] în *pajimă*, din bg. dial. *пажина* (după cum credem că am reușit să arătăm în LR XXIV, 1975, 4, p. 290; vezi mai sus, nota *pajimă*). [2/1976]

PIN. Avem în vedere pe *pin*^{3} „sondă rudimentară făcută dintr-o prăjină lungă la capătul căreia este fixat un cilindru de tablă deschis la ambele capete, cu care pescarii iau probe de mâl de pe fundul unei ape“. Provine, fără îndoială, din tc. *pin* „Stift, Bolzen, Pflock“ (Steuerwald, TDW). [2/1976]

PIOLE. Este un cuvânt învechit și rar (formă de plural), glosat „mortiere“, ceea ce înseamnă că avem a face cu un sinonim parțial al lui *piuă* (vezi, în DLR, sensul 5 al acestui cuvânt: „tun primitiv...; p. ext. mortier“) și al lui *mojar* (sensul 3, în DLR: „tun primitiv“). Întrucât amândouă aceste cuvinte au o legătură cu *piuliță* (derivat din *piuă* și sinonim parțial cu *mojar*), credem că există o legătură și între *piole* și *piuliță*: cuvântul din titlul acestei note (sg. **piolă*) este un derivat regresiv din *piuliță*, apărut prin falsă analiză, adică prin interpretarea lui *piuliță* ca derivat nu cu sufixul *-uliță*, ci cu *-iță*; [o] pentru [u] în penultima silabă nu constituie o problemă, indiferent dacă accentul din *piole* (neindicat în DLR) se află pe prima silabă, ceea ce ni se pare mai probabil (cf. fluctuația din *martor* ~ *martur* și varianta regională *aor* a lui *aur*), sau pe a doua silabă (în acest caz a putut servi ca model alternanța [o] accentuat ~ [u] neaccentuat din *soră* – *surioară*, de exemplu). [2/1976]

PIPIRIGĂ. Înseamnă, prin Transilvania, „un fel de capră sau de prepeleac pe care se usucă nutrețul, oalele etc.“. După părerea noastră, ne găsim în prezența unei variante a lui *prepeleac*. Acesta apare fără etimologie în unele dicționare (CADE, DM) și este considerat împrumut vechi slav sau ucrainean în altele (TDRG, respectiv, SDLR, care trimite la A. de Cihac); Cioranescu, DER, nr. 6790, este de părere că trebuie să plecăm de la *perpeleac* (tipărit, greșit *perpepeac*), derivat din *perpeli*, explicație pe care o socotim plauzibilă. Legătura dintre *prepeleac* sau *perpeleac*, pe de o parte, și *pipirigă*, pe de alta, o formează variante ca *perpeleag* (scris *perpeliag*), *pirpileac, perpelig, pirpilig, pipirlig*, pentru care DLR trimite la *prepeleac*.

Nici fluctuațiile [e] ~ [i] în primele două silabe și [g] ~ [k] la finală, nici locul variabil pe care îl ocupă [r] sau absența lui [l] nu pun probleme deosebite (deși raportul dintre *pipirlig* și *pipirigă* este diferit de cel dintre *chițorlan* și *chițoran* sau *gărligan* și *găligan*, de exemplu, căci în aceste din urmă cazuri formele cu grupul [rl] provin din celelalte, nu este de prisos să menționăm că fluctuațiile [rl] ~ [r] și [rl] ~ [l] sunt relativ frecvente în limba română; vezi Al. Graur, SCL X, 1959, 2, p. 208–209). Pentru vocalismul ultimei silabe, cf. *cimiligă* cu varianta *cimileagă* (A. Graur, BL IV, 1936, p. 97; vezi și cele arătate mai jos, s.v. *pișlugă*). În sfârșit, pentru gen, cf. *cătărigă*, variantă a lui *cătărig* (DA), *tălpigă* cu varianta *tălpig* (CADE) și, mai ales, *pipirigă*, variantă a lui *pipirig* „numele mai multor plante erbacee“ (DLR). [2/1976]

PISCOBECEA. Se folosește în locuțiunea adverbială *de-a piscobecea* „peste cap“ (în DLR este localizat „Chișindia – Vașcău“; după cum rezultă din sursa la care se trimite, este vorba de

Chisindia, în estul județului Arad). După părerea noastră, avem a face cu o deformare a magh. *kecskebuka* „tumbă“ (vezi Academia Republicii Populare Române. Filiala din Cluj. Institutul de lingvistică, *Dicționar român-maghiar*. Volumul al II-lea, *M–Z*, [București], 1964, unde cuvântul maghiar figurează ca echivalent al lui *tumbă*, sensul 1); sub forma – neadaptată la limba română – [kę́șkębuka], cunoaștem cuvântul din împrejurimile orașului Turda. [2/1976]

PISI. Înseamnă „calcan“ (ihtiol.). Provine din tc. *pisi* „idem“ (Steuerwald, TDW). [2/1976]

PIȘLUGĂ. Este definit „vergea cu care se împingeau cartușele în țeava puștilor de tip vechi“ (cuvântul a fost preluat în DLR din Alexi, W.). După părerea noastră, provine din *pișleag*, atestat cu sensul „cui de lemn cu ajutorul căruia se fixează, una în alta, obezile roților de la car sau scândurile care formează fundul butoiului“, cuvânt a cărui parte finală, interpretată ca sufix, a fost modificată sub influența derivatelor în *-lugă*; cf. A. Graur, BL IV, 1936, p. 97–99, unde, pe de o parte, după o serie de cuvinte în *-ligă*, se enumeră cuvinte în *-lugă*, despre care se spune că „semblent appartenir à la même formation“, iar, pe de altă parte, se citează forma *cimileagă*, variantă a lui *cimiligă*; între sufixele *-ligă*, *-lugă*, *-leagă* (la care se adaugă *-log/-loagă*; printre cuvintele menționate de autorul citat figurează, la p. 98, și perechea *zvârlugă – sfârloagă*) există o apropiere care poate explica substituirea la care ne-am referit mai sus.

Pișleag este dat în DLR cu „etimologia necunoscută“, dar Maxim Sl. Mladenov, LR XVIII, 1969, 2, p. 164, a arătat că avem a face cu un împrumut din bulgară (bg. dial. *пишл'ак*, derivat de la un verb care înseamnă, printre altele, „a introduce“). [2/1976]

PITĂNGUȚ. Este glosat „micuț“, pe baza informațiilor furnizate de sursa folosită (glosarul care însoțește o culegere de folclor din Bihor, făcută de Gh. Pavelescu). Contextul în care apare cuvântul – „Ș-o cinzăci de berbecei Și cinci miluță pitănguță“ – nu

oferă însă argumente convingătoare în favoarea acestei interpretări, iar trimiterea la *pitic*, pe care o găsim în DLR, este, oricum, discutabilă, din motive de ordin formal. După părerea noastră, *pitănguț* este un derivat de la *bitang* „bastard“, dar și „vagabond, ștrengar“ (vezi DA); pentru [p] în loc de [b] cf. *patalama* < *batalama*, *pozunar* < *buzunar* etc. (vezi Hristea, *Probleme*, p. 330). Al doilea sens al lui *bitang* ar putea foarte bine să fie atribuit și lui *pitănguț* din pasajul reprodus mai sus. Chiar dacă însă *pitănguț* înseamnă, într-adevăr, „micuț“, acest sens s-a putut dezvolta din cel de „bastard“ (cf. cazul lui *pici*, discutat de Graur, ER, p. 128). [2/1976]

PITROC. Avem în vedere pe *pitroc*^{1} „porcușor (*Grobio*)“ și – sens atestat pentru varianta *pitrog* – „nume generic pentru peștele mic“. Alte denumiri ale porcușorului sunt *pietros* (DLR, s.v., sensul V) și *pietroșel* (sensul 2 *b*), cu etimologii clare, ceea ce ne permite numaidecât să identificăm în *pitroc* (*pitrog*) un derivat de la *piatră*, cu sufixul *-oc* (respectiv, *-og*). *Pitrocel*, înregistrat în DLR, ca variantă, s.v. *pietroșel*, este, evident, derivat din *pitroc*. [2/1976]

PITRUCĂ. Cuvântul (preluat din Damé, T. și Pamfile, I. C.) este glosat „pat“, cu indicații din care rezultă că este vorba despre „partea de jos, mai masivă, a vârtelniței sau a sucalei, pe care se sprijină întreaga unealtă“. Provine din ucr. *підтримка* „suport, sprijin“ (DUR). Pentru modificarea produsă în partea finală a cuvântului (**-incă > -ucă*) cf., pe de o parte, *casincă* și *casuncă*, variante ale lui *casâncă* < rus. *косынка* (DA), *durjincă* și *durjuncă* (probabil derivate de la *struji*, după Graur, ER, p. 36–37), și, pe de altă parte, perechile de variante diferențiate prin prezența, respectiv, absența unei nazale înainte de oclusiva velară, de tipul *otic ~ otinc, păstrugă ~ păstrungă* (vezi, pentru toate acestea, DLR; vezi și Sextil Pușcariu, DR X, 1941–1943, partea a 2-a, p. 396, unde sunt menționate „sufixele *-incă, -ingă, -oancă, -oangă*, ca variante ale lui *-ică, -igă, -oacă, -oagă*“). [2/1976]

PIȚILINGĂ. Înseamnă, prin vestul Dobrogei, „codobatură“. Trimiterea la *pițigoi* pare a-și găsi o justificare în asemănarea formală și semantică dintre cele două cuvinte; totuși, este clar că *pițilingă* nu poate fi derivat din *pițigoi* (acesta este comparat, în DLR, cu *pițiga* „a pișca“, cu etimologia necunoscută). DLR înregistrează numele de pasăre *piț*, „pitulice“ și „pițigoi“, formație onomatopeică, din care *pițilingă* a putut lua naștere prin derivare cu sufixul *-ligă* (pentru prezența nazalei, vezi cele arătate în nota precedentă). A. Graur, care a semnalat existența acestui sufix (BL IV, 1936, p. 97), enumeră o serie de cuvinte terminate în *-ligă, -lugă, -log* și *-leag* și observă că ele au un caracter imitativ (*ibidem*, p. 99), ceea ce, evident, este și cazul lui *pițilingă*. Cuvântul discutat aici este foarte asemănător, ca formație, cu *piciulingă* „puști, pici“, considerat în DLR – pe bună dreptate, credem – derivat de la *pici*. [2/1976]

POC. Avem în vedere pe *poc*^{3}, substantiv cu sensul „nuia“ (Mehadia – Orșova). Este, fără îndoială, o variantă a lui *pocie*^{1}, care înseamnă, printre altele, „ramură înfrunzită înfiptă în pământ, smoc de fire de iarbă... care servesc la delimitarea unei parcele, a unei porțiuni dintr-o semănătură etc.“. Printre variantele lui *pocie* figurează, în DLR, și femininul *pocă* (cu pluralul *poci* sau *poce*) și neutrul *poci* (cu pluralul *pociuri*), care, în principiu, au putut servi, amândouă, ca punct de plecare pentru refacerea unui singular *poc*, după toate probabilitățile, masculin (în DLR nu este indicat genul). Există însă o altă explicație, mai plauzibilă.

Am arătat, într-o notă etimologică publicată în LR XXIV, 1975, 4, p. 289–290 (vezi, mai sus, nota *paci*), că substantivul masculin înregistrat în DLR sub forma *paci* este, de fapt, *poci* (în sursa folosită s-a tipărit, din greșeală, *a* în loc de *o*). Pluralul masculinului *poci* neputând fi decât tot *poci*, este ușor de admis că de la acest plural s-a format un nou singular, *poc* (cf. *copac*, față de mai vechiul *copaci*, sg. și pl.).

Pocie, după DLR, cu etimologie necunoscută, provine — ca și variantele *pocă* (și *poacă*), *poci* (neutru), la care trebuie să adăugăm pe *poci* (masculin), înregistrat sub forma *paci*, și pe *poc* – dintr-o formă mai veche care conținea un grup consonantic, înregistrată, și ea, în DLR, s.v. *pocie*^{1}: *potcă*. Aceasta este varianta cea mai apropiată de etimon, scr. *potka* „Rainast“ (vezi nota noastră menționată mai sus, în care am explicat cum s-a ajuns de la *potcă* la *pocie, poci, pocă*). [1/1982]

POCÂLTI. Este definit „a flămânzi peste măsură, a-și pierde puterea, a slăbi, a se debilita din cauza alimentației insuficiente“ (cuvântul este învechit și regional). În articolul cu acest titlu nu sunt menționate variantele *cocâlti* și *cohâlti*, care figurează în DA, cu trimiteri la *pocâlti* (totuși, sunt înregistrate variante cu velară la inițială s.v. *pocâltire* și *pocâltit*); s.v. *cohâlti* găsim următoarea definiție: „a nu mai putea, a pocoti, a fi prăpădit trupește, a cădea de foame“. După SDLR, s.v. *pocâltesc*, forma *pocâltit* este cunoscută în Oltenia și în vestul Munteniei, iar *cohâltit* în Moldova.

Etimologiile propuse, cu rezerve, de SDLR („cp. cu vsl. *poklati* a ucide“) și de Cioranescu, DER, nr. 6552 („probabl. del esl. *pochilŭ* «encorvado»“) nu sunt acceptabile; prima – din motive de ordin semantic: este prea mare deosebirea dintre „a se debilita, a fi prăpădit trupește“ și „a ucide“; cealaltă – pentru că lasă neexplicată prezența lui [t] în cuvântul românesc.

Unele dintre nuanțele semantice care pot fi identificate în cele două definiții reproduse mai sus (din DLR și din DA) sunt foarte apropiate de sensul „a se clătina (de foame)“, constatare care ne determină să credem că *pocâlti* este un împrumut vechi dintr-un slav **poklatiti sę*, cu un sens asemănător; cf. bg. поклатя (се) „a (se) clătina“ (Bolocan, DBR).

Întrucât radicalul din sl. **poklatiti (sę)*, bg. поклатя (се) este cel din verbul care se află la originea lui *clăti* (vezi DA, s.v.: „din paleosl. *klatiti*“), raportul dintre cele două reflexe – [kîl] și [klă] – ale segmentului originar [kla] este similar cu raportul dintre [vîr] și [vră] din *învârti*, respectiv, *răzvrăti*, dacă amândouă aceste verbe sunt în legătură cu cuvinte vechi slave conținând același radical (cum admit unii autori): fie *vrŭtěti*, fie (*raz*)*vratiti*; vezi și rom. *cârstei = crâstei, cristei* < v.sl. *krastělĭ*. După părerea noastră, *pocâlti* și *clăti* constituie o pereche de forme în care poate fi identificată o urmă a unui stadiu de limbă caracterizat prin existența unei singure vocale de timbru neutru și prin fluctuația „[ă] + lichidă“ ~ „lichidă + [ă]“

(ulterior, [ă] urmat de lichidă a devenit, în anumite condiții, [î]: *[pokălti] > [pokîlti]); vezi observațiile noastre din SCL XV, 1964, 3, p. 285–286.

Pentru variantele cu velară la inițială (*cocâlti, cohâlti*) vezi Mioara Avram, SMFC VI, 1972, p. 5–10 și cele arătate de noi în SCL XXXII, 1981, 3, p. 249–252. [1/1982]

POCNEALĂ. Avem în vedere pe *pocneală²*, cu sensul „gulerul cămășii femeiești, împodobit cu motive naționale" (Chintelnic – Bistrița). Cuvântul a fost comunicat de [N.] Drăganu, întocmai ca *pomneată* „guler la o cămașă bărbătească" (nu se indică localitatea sau regiunea din care a fost cules); pentru acesta din urmă în DLR se trimite la *podmet*, din slavonul **подъметъ.** Întrucât s.v. *pomneată* sunt înregistrate variante cu o velară înainte de [n] – *pocneată, pogneată* etc. –, ni se pare evident că *pocneală* și *pomneată* sunt unul și același cuvânt.

Nu este cu totul exclus ca de la *pocneată* (= *pomneată*) să se fi ajuns la *pocneală²* sub influența unor derivate în *-eală*, cum este, în primul rând, *pocneală¹* (< *pocni*). Forma discutată aici este, totuși, suspectă. Credem, mai curând, că *pocneală²* (care nu poate fi pus în legătură cu un verb) este rezultatul une erori de transcriere; după toate probabilitățile, *t* a devenit *l* prin omiterea accidentală a liniuței orizontale (în scrisul multora, singurul element prin care se deosebesc cele două litere) sau prin deplasarea spre dreapta a acestei liniuțe, interpretată, apoi, ca semn diacritic al lui *ă*: **pocneata** > *pocneală*; cf. „metamorfoza", semnalată de noi în LR XXI, 1972, 5, p. 425, a lui *pătacică* (= *pătașcă, patașcă*), devenit *pălăcică* (vezi, mai sus, nota cu acest titlu), cuvânt inexistent. [1/1982]

POCOȘI. Ne referim la *pocoși²* „(complementul indică păsări de curte) a jumuli". Mențiunea „etimologia necunoscută" este însoțită de trimiterea la *pocos²* „mițos" (și acesta, fără etimologie; se trimite la *flocos*). E drept că *pocoși²* și adjectivul citat circulă în localități din aceeași regiune (Racșa – Satu Mare, respectiv, Bârsău de Jos – Baia Mare), ceea ce face tentantă această apropiere, dar

argumente de ordin semantic ne determină să susținem că verbul în discuție nu trebuie pus în legătură cu *pocos²*.

Tot în partea de nord a țării (Straja – Rădăuți) este cunoscut *pocos¹* „cotoarele ce rămân după cositul ierbii" (< ucr. *покіс, -косу*). De la sensul acesta s-a putut ajunge ușor la un sens care să concorde cu cel al derivatului *pocoși*; cf. *cotor* „partea de jos a unei plante tăiate", dar și „rădăcina penelor la păsări" (DA, s.v., sensul I 4). Așadar *pocoși* „a jumuli" provine, după părerea noastră, din *pocos* „cotor (al unei plante sau al unei pene)", nu din *pocos* „mițos". [1/1982]

PODIOLCĂ. Înseamnă, prin vestul Transilvaniei, „bluză țărănească". Este, fără îndoială, unul și același cuvânt cu *pondiolcă* „îmbrăcăminte femeiască de pânză, purtată sub rochie; bluză", înregistrat în aceeași regiune. În partea etimologică a articolului *pondiolcă* din DLR găsim trimiterile „cf. magh. *pendelby(ke)* [sic], rom. *poniorcă*"; s.v. *poniorcă* – cu glosarea „bluză purtată la țară" (Holod – Beiuș)– citim: „cf. magh. *panyóka* «aruncat pe umeri», rom. *pondiolcă*".

După Tamás, EWUER *pondiolcă* este „ein aus ung. *pongyola* 'Hauskleid, Morgenrock'... gebildetes rum. Diminutivum"; autorul înregistrează și varianta *ponghioarcă*, culeasă în Bihor și absentă din DLR. Credem că în acest din urmă dicționar ar fi trebuit să figureze un singur articol, *pondiolcă*, cu etimologia dată de L. Tamás și, desigur, cu menționarea variantelor *podiolcă, poniorcă, ponghioarcă*.

Forma *pendelby(ke)*, citată în DLR, s.v. *pondiolcă*, se datorează unei greșeli de transcriere; în realitate, avem a face cu *pendely(ke)*. Această formă, care conține numai vocale anterioare, nu poate sta însă la baza lui *pondiolcă* (*pendely* a devenit în românește *pendeleu* „fustă"; vezi DLR). Pe de altă parte, *panyóka* (cu vocala lungă [ō], scrisă *ó*, care ar fi putut să se transforme în [ol]; cf. magh. *bőség* > rom. *belșug*) nu ni se pare un etimon satisfăcător din punct de vedere semantic (căci bluza nu este „aruncată pe umeri").

Fluctuația [l] ~ [r] înainte de consoană nu pune probleme (cf., de exemplu, *cartaboș*, variantă a lui *caltaboș*), iar deosebirea dintre grupurile de litere *di* (din *podiolcă* și *pondiolcă*) și *ghi* (din *ponghioarcă*) nu reflectă o deosebire de ordin fonetic; desigur, sunetul [d´], scris *gy*, din maghiară s-a păstrat ca atare în formele românești, dat find că el este obișnuit în inventarul fonetic al graiurilor care cunosc cuvântul în discuție (nu este de presupus că împrumutul a fost efectuat la o dată anterioară palatalizării dentalelor). În aceleași regiuni există și [ń], așa încât *poniorcă* trebuie citit, după toate probabilitățile, [pońorkă]. Ar rămâne să se găsească o explicație pentru triplul tratament al grupului [nd´] (sau [ńd´], prin asimilare): [nd´] (sau [ńd´]) în *pondiolcă, ponghioarcă*, [ń] în *poniorcă*, [d´] în *podiolcă*; cf., în acest sens, fluctuația din *smuci* ~ *smunci*, *zmâci* ~ *zmânci* (toate cele patru variante sunt atestate în CADE) și pronunțările [une], [uńe], pentru *unde* = [und´e] sau [uńd´e] în graiurile care cunosc palatalizarea dentalelor.

Menționăm, în sfârșit, că, deoarece sunetul [d´] nu poate fi redat exact cu mijloacele ortografiei, se pune întrebarea dacă nu cumva ar fi trebuit ca „literarizarea“ să se facă sub forma *ghi* (cum a procedat culegătorul care a notat varianta *ponghioarcă*) și pentru variantele *podiolcă* și *pondiolcă*; cf. grafia numelui de familie *Naghi(u)* – în care grupul de litere *ghi* corespunde unui [d´] originar, scris *gy* în maghiară – și a unor cuvinte regionale ca *ghiufă* „chibrit“ (< magh. *gyufa*), notat așa de L. Tamás (în al cărui dicționar găsim însă și forma *pondiolcă*, după cum am văzut). [1/1982]

PODMOTIȚĂ. A fost obținut, în Timișoara, ca răspuns la o întrebare din *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu, și are sensul „fiecare dintre prăjinile puse paralel cu loitrele căruței, când se transportă snopii“ (accentul este necunoscut). Este, desigur, o variantă a lui *pomociță*, absent din DLR, dar înregistrat (cu același sens și cu altele, asemănătoare) de Gămulescu, *Elementele*, p. 176; vezi și Th. N. Trâpcea, AUT II, 1964, p. 272. Etimonul lui *pomociță* indicat de acești doi autori este scr. *pomoćnica* (la Th. N. Trâpcea, *pomočnica*), glosat de D. Gămulescu, „prăjină cu care se presează de sus încărcătura de fân și se leagă“. Ar fi fost însă de așteptat ca scr. *pomoćnica* să devină în românește **pomoșniță* (cf. *pașnic* < *pace* + *nic*). De remarcat că în una dintre sursele citate în cartea lui D. Gămulescu (ALR II SN 1, harta 63, punctul 47) cuvântul a fost notat, fonetic, [pomoćiță], deci cu [ć], într-o regiune în care acest sunet corespunde, de regulă, lui [t] din limba literară (în anumite contexte; cf. [fraće] = *frate*); sub aspectul „literarizat“, *pomotiță*, forma absentă din DLR ar fi și mai asemănătoare cu cea din titlul acestei note, ceea ce ar veni în sprijinul părerii potrivit căreia ultima este o variantă a primei.

Consoana [d] din silaba inițială a lui *podmotiță* ar putea fi datorată vreunui cuvânt sârbocroat sau românesc cu prefixul slav *pod-* la origine (cf., de exemplu, scr. *podmòstiti*, sinonim cu *popòditi* „planchéier“; Dayre et al., HSFR); rămâne să se găsească o explicație pentru consoana din penultima silabă a lui *po(d)motiță*.

Date find concordanțele pe plan semantic, este neîndoielnic că *podmotiță* și *pomotiță* (*pomociță*) nu pot fi despărțite de scr. *pomoćnica*. Întrucât însă unele detalii de ordin fonetic nu sunt clare, credem, pe baza datelor de care dispunem în prezent, că în DLR ar fi trebuit să figureze un articol *pomotiță, podmotiță* să fi fost dat ca variantă, iar în partea etimologică a articolului în cauză să se fi folosit formula „cf.“ (cu trimitere la scr. *pomoćnica*). [1/1982]

PODOIMĂ. Alături de *podoimă*[1], cu sensurile „bârnă de sprijin la fusul pietrei alergătoare a morii de apă“ și „piesă de sprijin la manivela joagărului“, în DLR este înregistrat *podoimă*[2], definit „1 persoană urâtă; 2 om leneș“ (*podoimă*[3] nu ne va interesa aici). Etimologia lui *podoimă*[1] este indicată: ucr. dial. *подойма* (=ucr. lit. *підойма*); sub *podoimă*[2], mențiunea „etimologia necunoscută“ este însoțită de trimiterile „cf. *uimă, moimă*[1], *moimă*[2]“.

După părerea noastră, titlurile de articole numerotate 1 și 2 corespund, de fapt, unui singur cuvânt, cu sensurile proprii menționate sub *podoimă*[1] și cu sensurile figurate de sub *podoimă*[2] (toate, cunoscute în graiuri din nordul țării). Între cele două categorii de sensuri există un un raport care amintește de folosirea lui *prăjină* ca „epitet (depreciativ) pentru o persoană foarte înaltă (și slabă)“ (DLR); vezi și expresia *a sta ca un buștean*, folosirea lui *butuc* în contexte în care de acest termen se leagă, într-un fel sau altul, sensuri ca „scurt și gros; nesimțit, bădăran; prost“ (DA, s.v., I 2) și, mai ales, *măcău* „bâtă, vergea, mâner la toporiștea coasei“, dar și „epitet dat unui om înalt, voinic și cam prost“. În toate aceste cazuri, cuvinte mai mult sau mai puțin asemănătoare cu *podoimă*[1] în ce privește înțelesul lor de bază sunt utilizate cu referire la oameni. [2/1982]

PODOVAGHE. A fost cules în Ciubăncuța – Dej și înseamnă „sarcini“ (în DLR se reproduce glosarea din sursa citată: Coman, Gl.). Avem a face, fără îndoială, cu o variantă a lui *podvadă* „(în Țara Românească și în Moldova) obligație la care erau supuși țăranii dependenți în evul mediu“ și „(învechit) încărcătură“ (din slavonul подъвода; DLR). De remarcat că printre variantele lui *podvadă* figurează și *podvoadă*, care are și un plural în *-e* (*podvoade*), asemănător deci cu forma, tot de plural, din titlul acestei note. Prin introducerea unui [o] între [d] și [v] a fost eliminat un grup consonantic dificil.

Avem toate motivele să credem că grupul de litere *ghe* corespunde succesiunii de sunete [d′e], cu [d′] apărut prin palatalizarea lui [d] originar, așa încât, după părerea noastră, cuvântul în discuție ar fi trebuit să fie inserat în DLR sub forma **podovade** (pl.). [2/1982]

POHOIALĂ. În marea majoritate a surselor citate în DLR cuvântul apare cu următoarele două sensuri principale: „nume dat mai multor boli de ochi“, „membrană care învelește diferite organe ale corpului“; alte câteva sensuri (sau subsensuri) sunt legate de acestea două. Printre numeroasele variante înregistrate există una, *poiveală*, care, din punctul de vedere al formei, poate fi ușor explicată, ca derivat de la *poivă*; acest cuvânt înseamnă, printre altele, „pânză impermeabilă pentru acoperit mașini, căruțe etc.; prelată, foaie de cort“ (< magh. *ponyva* „pânză groasă“; DLR). După cum vom vedea, *poiveală* stă la baza celorlalte variante, inclusiv *pohoială*; considerăm, prin urmare, că nu este justificată trimiterea „cf. *puhoi*[2]“. În ce privește aspectul semantic al chestiunii, credem că evoluția a fost următoarea: „pânză pentru acoperit“ > „membrană“> „boală de ochi“. De observat că printre bolile de ochi numite *pohoială* se numără cataracta, caracterizată prin opacifierea cristalinului; vezi citatul din Damé, T. 30: „Se zice că boul are puhăială când i se face o pojghiță pe lumina ochilor“.

Este de presupus că din *poiveală* a rezultat, prin metateză, **povială* [povii̯ală], de la care, prin asimilare, s-a ajuns la *povoială*. Transformarea lui [v] în [h] – *povoială* > *pohoială* (varianta din titlul acestei note) – este relativ frecventă în anumite contexte (cf. *holbură, hulpe*). Diverse transformări fonetice (în general, accidente) au avut ca urmare apariția celorlalte variante: *povăială, vopăială, pohăială* etc.

Poivă are, după DLR, variantele *poibe* și *ponvă*; ultima este suspectă (în orice caz, în una dintre cele două surse la care se trimite – ALR II – apare [pońvă], cu [ń], nu cu [n]; vezi I. Mării, CL XXVI, 1981, 1, p. 50). Tamás, EWUER, s.v. *pónĭvă* „(Zelt-)Plane : banne, toile de tente“ (< magh. *ponyva* „idem“), înregistrează, alături de [poi̯vă], variantele [pu̯ońvă] și [pońvă]. Dată fiind existența lui [pońvă], adjectivul *ponivos* „(om) chior; (om) miop; p. g e n e r. (ființă) care are un defect de vedere“ (cu numeroase atestări din regiuni în care acest cuvânt este pronunțat [pońivos]) poate să fie un derivat de la [pońvă], nu de la *poneavă* (după DLR la baza adjectivului menționat se află această ultimă formă; etimonul indicat în partea finală a articolului corespunzător este scr. *ponjava*, dar se fac și trimiterile „cf. slavonul понꙗва, magh. *ponyva*“). De subliniat că, întrucât *poneavă* are sensul fundamental de „țesătură groasă“, etimologia lui *ponivos* dată în DLR implică admiterea unei evoluții semantice asemănătoare cu cea pe care am presupus-o noi când am identificat în *pohoială* (< *poiveală*) un derivat de la *poivă*.

Menționăm, în sfârșit, că magh. *ponyva*, considerat, în mod justificat, etimon al lui *poivă*, n-ar fi trebuit să figureze și în partea etimologică a articolului *poneavă* (cf. Tamás, EWUER, *loc. cit.*: „Das Banater *pońavă* unmittelbar aus dem Serb.“) și că, după toate probabilitățile, forma tipărită *ponívă* – obținută ca răspuns la unul dintre chestionarele difuzate de fostul Muzeu al Limbii Române – se datorează unei erori de transcriere (*í* în loc de *ĭ* : *ponĭvă*). În cazul în care această ipoteză corespunde realității, avem a face cu o variantă a lui *poivă*, nu a lui *poneavă*, cum se admite în DLR (bineînțeles, dacă menținem separate cele două cuvinte, în esență sinonime, și nu le considerăm variante ale unui cuvânt unic, cu etimologie multiplă). [2/1982]

POJGHIȚĂ. Explicației propuse în SDLR – „ceh. *pošvice*, pol. *pochwica* teacă, tecuță“ – pe bună dreptate, neacceptată de DLR, i se opune, mai întâi, constatarea că termenul din titlul acestei note se întâlnește și în scrieri în care este greu de admis că ar fi putut să apară un cuvânt de origine cehă sau poloneză; de exemplu, cu sensul de „membrană, pieliță“, *pojghiță* este atestat într-o lucrare a lui Șt. V. Piscupescu publicată la București, în 1829. Pe de altă parte, din punctul de vedere al formei, cu ceh. *pošvice* și pol. *pochwica* pot fi puse în legătură cel mult variantele *pojiță, pojviță, pujiță* (ultimele două, comunicate din Straja – Rădăuți), dar nu și varianta principală, cu grupul [jǵ] (considerente de ordin stilistic și geografic ne împiedică să presupunem generalizarea unei eventuale forme cu palatalizarea fricativei labiale).

Deși nu dispunem de atestări anterioare secolului al XIX-lea, conținutul semantic și răspândirea cuvântului în discuție ne determină să credem că el este vechi în limbă. Ca sens, *pojghiță* concordă, evident, cu v. sl. кожица „pellis, membrana“ (Miklosich, *Lexicon*). După părerea noastră, la originea termenului românesc se află o formație slavă cu prefixul *po-:* **pokožica*; cf. scr. *pòkožica* „épiderme, pellicule, cuticule“ (Dayre et al., HSFR). Prin sincoparea vocalei din silaba a doua (în *pojghiță* accentul se află fie pe vocala din silaba inițială, fie pe [i]), **pokožica* a devenit, în românește, *[pogjiță] (cu sonorizarea velarei) și, apoi, *pojghiță* (prin metateză). Nu este exclus ca ultima transformare, prin care s-a eliminat un grup consonantic dificil, să fi fost favorizată de influența lui *pușchea*; ipoteza nu ar putea fi justificată exclusiv de asemănarea dintre grupurile [șḱ] din *pușchea* și [jǵ] din *pojghiță*, dar ea devine plauzibilă dacă ținem seamă, simultan, de faptul că *pojghiță* înseamnă (prin Muntenia) și „pușchea“. [1/1982]

Observație. Fără referire la nota noastră, Mark Gabinskij, „Limba și literatura moldovenească“ XXVI, 1983, 2, p. 70–71, stabilește o legătură între rom. (respectiv, „mold.“) *pojghiță* și alb. *lëvozhgë* „coajă; găoace“. Autorul este de părere că în cuvântul albanez „se lasă separat elementul *lë-*“, iar *pojghiță* conține, probabil, sufixul *-iță*, așa încât, dacă se lasă la o parte aceste elemente, asemănarea între alb. *vozhg-* și rom. *pojg-* devine „evidentă“. Totuși, dificultatea – menționată de M. Gabinskij – pe care o constituie „deosebirea dintre mold. *p-* și alb. *v-*“ este, după opinia noastră, de netrecut.

POLONAȘ. A fost cules în apropiere de Beiuș și înseamnă „persoană care strânge grâul cosit“. După părerea noastră, provine din scr. *polòvnīk* „métayer“ (Dayre et al., HSFR). Plecându-se de la sensul de „muncitor agricol“, s-a putut ajunge ușor la sensul înregistrat în DLR. Cuvântul sârbocroat citat ar fi trebuit să devină în românește **polovnic* sau **polonic* (< [polou̯nik], dintr-o variantă cu o fricativă bilabială înainte de [n]; cf. Petrovici, *Graiul carașovenilor*, p. 106). La *polonaș* s-a ajuns de la **polonic*, prin înlocuirea segmentului *-ic* cu segmentul *-aș*, frecvent ca sufix al substantivelor nume de agent. De fapt, se poate spune că și *-aș* din *polonaș* este un sufix, întrucât acest cuvânt este semianalizabil, prin raportare la *polonitoare*, cunoscut prin vestul Transilvaniei și prin Banat, cu sensul „femeie care adună grâul secerat sau cosit“ (în articolul cu acest titlu se face trimiterea „cf. *polonaș*“). [2/1982]

PONCĂI. Înseamnă „a sta de veghe dormitând“ (prin Oltenia) și „a (se) mocoși, a (se) trudi“ (prin nord-vestul Munteniei). Trimiterea „cf. *ponc*“ este, după părerea noastră, doar parțial justificată: primul sens al lui *poncăi* poate fi pus în legătură cu sensul „(om) prost, nătâng“ al lui *ponc*, dar, așa cum vom încerca să arătăm, pentru „a (se) mocoși, a (se) trudi“ se impune o altă explicație. Menționăm, în treacăt, că în articolul *ponc* par a fi fost incluse cel puțin două cuvinte diferite, căci etimonul indicat, magh. *ponk* „deal“, se potrivește, de exemplu, cu sensul de „pantă foarte piezișă, abruptă“, dar nu și cu cel de „prost“; mai ales pentru varianta *panc*, cu acest ultim sens, și pentru forma din locuțiunea *de-a poanca* „la întâmplare, fără o țintă precisă“, merită, credem, să fie luată în considerație posibilitatea unei legături cu bg. панта „haimana“, pe care Virgil Nestorescu, în LR XXII, 1973, 2, p. 129–130, îl socotește (cu unele rezerve) punctul de plecare al cuvântului – fără etimologie în DLR – *panc* „nebun, trăsnit, aiurit, zăpăcit, țicnit".

Sensul al doilea al lui *poncăi* se regăsește, în esență, în conținutul semantic al lui *păncăni* „a face câte ceva, a nu sta degeaba; a umbla fără rost, a bate drumurile de pomană" (de remarcat că acest cuvânt – tot fără etimologie în DLR – este atestat în aceeași sursă ca și *poncăi* cu cel de al doilea sens: Udrescu, *Glosar*). După Virgil Nestorescu, *loc. cit.*, p. 130, *„a păncăni*, cel puțin pentru al doilea înțeles, trebuie considerat ca derivat din *panc*". În LR XXIV, 1975, 6, p. 576–577 (vezi, mai sus, nota *păncăni*) am susținut că avem a face cu două cuvinte omonime: *păncăni*^{1} „a face câte ceva, a nu sta degeaba; a face lucruri neînsemnate, mărunte" < bg. *пъкам* „grouiller, fourmiller, pulluler" și *păncăni*^{2} „a hoinări" < *panc* (acesta apare și în expresia *a umbla panc* „a umbla fără rost, aiurea; a bate câmpii"). Credem că în cazul lui *poncăi* lucrurile stau cam la fel: ne găsim în prezența a două variante ale unor unități lexicale distincte. Ni se pare neîndoielnică identitatea lui *poncăi* „a (se) mocoși, a (se) trudi" cu *păncăni*^{1}; fluctuația *-ăni* ~ *-ăi* și transformarea [ă] > [o] după o consoană labială sunt fenomene banale. Cât despre *poncăi* cu celălalt sens, el poate fi apropiat, în principiu, sau de *ponc,* ca unitate lexicală distinctă de *păncăni*^{2} (ceea ce se face în DLR), sau de *panc* (și, ca atare, considerat variantă a lui *păncăni*^{2}). Argumente de ordin semantic – distanța dintre sensul „a sta de veghe dormitând" al lui *poncăi* și sensul „a hoinări" al lui *păncăni*^{2} (< *panc*) – ne determină să optăm pentru prima soluție. În concluzie, credem că trebuie să identificăm un *poncăi*^{1}, variantă a lui *păncăni*^{1} (<bg. *пъкам*) și un *poncăi*^{2}, derivat de la *ponc*. [2/1982]

PONDILI. Trimiterea la *podi*, care însoțește mențiunea „etimologia necunoscută", are, fără îndoială, o justificare: este clar că *pondili* și *podi*, amândouă cu sensul „a pardosi" (*podi* și cu alte sensuri), fac parte din aceeași familie de cuvinte. Credem însă că este posibil să fie stabilit cu precizie punctul de plecare al primului dintre cele două verbe: *pondilă*, variantă (înregistrată în DLR) a lui *podilă* „podea", derivat, cu sufixul *-ilă*, de la *pod* (DLR); de observat că *po(n)dilă* circulă prin Oltenia (și prin Transilvania) și că *pondili* este cunoscut pe lângă Drăgășani. Pentru nazala din silaba inițială a cuvântului discutat aici cf. *pondeală*, variantă a lui *podea* (DLR), *smunci = smuci, strung = strug* etc. [2/1982]

PORTICURI. Glosarea „unelte agricole" reproduce titlul hărții 17 din ALR II SN 1, pe care cuvântul a fost înregistrat într-un singur punct (228 = Toplița). În DLR figurează o trimitere la *portecă*, cuvânt definit „negoț, comerț; fel, soi, calitate" și explicat ca împrumut din maghiară; se indică un singur sens al etimonului, magh. *portéka*: „marfă". Apare totuși, și mențiunea „etimologia necunoscută", care, cum vom arăta în continuare, nu se justifică.

După toate probabilitățile, apartenența celor două forme românești la aceeași unitate lexicală și descendența lor din același etimon – admise de Tamás, EWUER s.v. *porticuri* – nu sunt recunoscute de DLR din cauza deosebirii prea mari dintre sensul lui *porticuri* și sensul „marfă" al magh. *portéka*. Această deosebire este însă mare numai în aparență. De observat, mai întâi, că răspunsul complet obținut în punctul 228 din ALR II la întrebarea „Cum numiți cu un cuvânt toate acestea: plug, grapă, secere etc., cu care lucrați pământul?" a fost *porticurile ce se țin de economie* (aici *economie* are înțelesul de „economie agrară, agricultură"), de unde rezultă că *porticuri*, singur, nu înseamnă „unelte agricole", ci „unelte" sau – poate, mai curând – „(diverse) obiecte, lucruri". Pe de altă parte, magh. *portéka* (variantă: *partéka*) nu înseamnă numai „marfă"; vezi articolul citat din dicționarul lui Lajos Tamás, unde cuvântul este glosat „Ware, Hausgerät, Siebensachen" și unde este înregistrat și rom. *părticuri* (absent din DLR), cu sensul „allerlei Kleinigkeiten: menus objets" (cu privire la sensul „Ackergerät: instruments aratoires", atribuit lui *porticuri* pe baza atestării din ALR, se face mențiunea: „selten").

Întrucât sub aspect fonetic derivarea lui *porticuri* din magh. *portéka* nu pune probleme (cf., pentru redarea prin [i] a lui [ē], scris *é*, rom. *mertic*< magh. *mérték*), credem că precizările din rândurile precedente sunt în măsură să înlăture orice îndoială asupra identității lu *porticuri* cu *portecă*. [2/1982]

POSTELNICĂ. Avem în vedere pe *postelnică*^{1} „bufniță“ (Vânju Mare – Strehaia). Este o deformare a lui *pustielnică*, adjectiv care intră în componența unui sinonim al lui *bufniță* (după DA, s.v. *buhă*, cunoscut prin jud. Dolj): *pasăre-pustielnică*. Evident, folosirea unui derivat de la *pustiu* sau *pustie* pentru a denumi pasărea în discuție este în legătură cu anumite credințe populare; cf., pentru aspectul semantic al chestiunii, termenii *pasărea-mortului, pasărea-sărăciei* „cucuvea“, înregistrați, ca și *pasăre-pustielnică*, în DLR, s.v. *pasăre*, sensul I 4. [1/1982]

POȘICĂLI. Înseamnă, pe lângă Salonta, „a pierde timpul cu lucruri mărunte“. Este, evident, unul și același cuvânt cu cel înregistrat în DLR sub forma *pocicăli* și glosat „a prăpădi, a risipi“ (se menționează și aria de răspândire: vestul Transilvaniei). *Pocicăli* (= *poșicăli*) provine, după cum se arată în DLR, din magh. *pocsékol*, cu același sens („vergeuden, verschwenden : gaspiller, dissiper“; vezi Tamás, EWUER, s.v., *pocĭcăli*). [2/1982]

POȘIRCĂ. Trimiterea „cf. *pișa*“, alăturată, în DLR, mențiunii „etimologia necunoscută“, nu ni se pare justificată: presupunerea pe care o implică este contrazisă atât de caracterul foarte vag al legăturii de ordin semantic dintre cele două cuvinte, cât și de dificultatea de a se explica cum s-a ajuns la [o] din *poșircă* plecându-se de la [i] din radicalul ipoteticului etimon. Nu ni se pare acceptabilă nici etimologia propusă în SDLR: *pișorcă*, din familia verbului citat în DLR, ar fi devenit *poșircă* prin metateză; cel puțin din punct de vedere semantic, dificultățile sunt, și de data aceasta, considerabile: este prea mare distanța dintre sensul epitetului depreciativ folosit cu privire la oameni și sensul „băutură alcoolică slabă sau de proastă calitate; (regional), holercă, liur, zemurcă“ al substantivului care ne interesează aici (sensul principal; celelalte, asemănătoare, pot fi neglijate).

După părerea noastră, *poșircă* provine din *poașcă* „vin de proastă calitate“. Aceste două cuvinte având, în esență, același înțeles, lucrurile se prezintă cât se poate de simplu pe plan semantic.

Poașcă a fost explicat în SDLR ca descendent al lat. *posca* „oțet amestecat cu apă“; în DLR se fac doar trimiterile „cf. lat. *posca*, rom. *poșircă*“. Credem că atimologia propusă în SDLR trebuie acceptată (fricativa prepalatală din *poașcă*, apărută în locul lui [s], poate fi datorată influenței formei de genitiv-dativ singular și a celei de plural, *poaște*, menționată în DLR; cf. *ploașcă*, variantă a lui *ploscă*, înregistrată în același dicționar).

Poșircă diferă de *poașcă* prin ceea ce pare a fi un infix cu valoare expresivă *-âr-*. În realitate, avem a face cu sufixul *-ârcă* (mai exact, *-ârcă/-ircă*), pentru care vezi Laura Vasiliu, SMFC V, 1969, p. 38–39, 46; sufixul s-a substituit silabei *-că* din *poașcă*, identică, sub raport formal, cu sufixul *-că*. Apariția variantei *-ircă* a sufixului după prepalatala [ș] este normală pentru unele graiuri și pentru limba literară (este atestată și cealaltă variantă: *poșârcă*); normală este și transformarea [o̯a] > [o], ca urmare a deplasării accentului de pe prima silabă a lui *poașcă* pe prima silabă a sufixului *-ârcă/-ircă*. Date fiind sensul cuvântului de bază și cel al derivatului, folosirea unui sufix cu valoare peiorativă (și expresivă) în formația *poșircă* nu este deloc neașteptată. [1/1982]

POȘTUȚĂ. Oricât ar părea de curios la prima vedere, acest cuvânt, care înseamnă „coțofană“ (Baia Mare), este un derivat de la *poștă*. Forma nu pune nici o problemă. Pentru a pune în evidență legătura semantică dintre termenul discutat aici și *poștă* este suficient să menționăm că acesta din urmă are și înțelesul (învechit) de „crainic; ștafetă, curier“ (DLR) și că printre sinonimele lui *coțofană* se numără și *prevestitoarea oaspeților* (vezi DA, s.v. *coțofană*): credința populară care explică această denumire a păsării a dus și la formarea derivatului *poștuță*, cu același sens. [1/1982]

POTÂRCĂ. Cuvântul, cunoscut în Dobrogea și prin sudul Moldovei, este definit „lucru sau ființă (rămasă) mică“; este indicată o singură sursă (I. Cr. IV, 305), din care se dă un singur citat: „O potârcă de om“. Credem că dintre cei doi termeni la care se trimite, după mențiunea „etimologia necunoscută“ – „cf. *potcă*^{1}, *poghircă*“ – trebuie să fie luat în considerație numai primul. Al doilea are câteva sensuri asemănătoare cu cel al lui *potârcă* (de exemplu, „fire de cânepă răsărite târziu și nedezvoltate“, „epitet dat unui om mic de statură, pipernicit“), dar derivarea lui *potârcă* din *poghircă* (sau dintr-o variantă a acestuia: *pobir, polbici, podirici, boghirc* etc.) întâmpină dificultăți de ordin formal. Considerăm, în schimb, că între *potcă*^{1} (după DLR, din v. sl. **потъка**) și *potârcă* se poate stabili mai mult decât o simplă apropiere.

Cu privire la aspectul semantic al chestiunii, este de remarcat că sensul „persoană nedezvoltată din punct de vedere fizic, mică de statură, urâtă sau schiloadă“ al lui *potcă* este ilustrat, printre altele, cu un citat care pune în evidență echivalența *potcă = potârcă*: „O potcă de om“ (cf. citatul dat s.v. *potârcă*). Ca formă, *potârcă* se află față de *potcă* într-un raport identic cu cel dintre *poșircă* „băutură aloolică slabă“ și *poașcă* „vin de proastă calitate“. După cum sperăm că am reușit să demonstrăm în LR XXXI, 1982, 1, p. 19 (vezi, mai sus, nota *poșircă*), în *poșircă* apare sufixul *-ârcă/-ircă* (studiat de Laura Vasiliu, SMFC V, 1969, p. 38–39, 46), care s-a substituit silabei finale din *poașcă* (fonetic identică cu sufixul *-că*). Cu ajutorul aceluiași sufix s-a format derivatul *potârcă*. Revenind la semantică, subliniem, în încheiere, faptul că, în ambele cazuri, atât cuvântul de bază (*poașcă, potcă*), cât și derivatul (*poșircă*, respectiv, *potârcă*) au sensuri care fac să fie ușor de înțeles folosirea unui sufix cu valoare peiorativă (și expresivă). [2/1982]

POVII. Este unul dintre numele cătinei-de-garduri (*Lycium halimifolium*); de menționat că forma din DLR este de plural (nu se cunoaște locul accentului). Avem a face cu un împrumut din ucraineană: nu este greu de admis că de la ucr. *повій* „volbură, rochița-rândunicii“ (DUR) s-a ajuns la rom. *povii*, cu sensul indicat mai sus. [2/1982].

PRASADI. Este un verb reflexiv care înseamnă, prin Bucovina, „a se îmbolnăvi de dizenterie“. Provine, după părerea noastră, din rus. *просадить* „a străpunge, a perfora, a răni“ (DRR). De la sensul „a răni“ al termenului rusesc s-a putut ajunge ușor la cel al cuvântului românesc (dizenteria este o boală caracterizată prin scaune sanguinolenete; vezi *Mic dicționar enciclopedic*. Ediția a doua, revăzută și adăugită, București, 1978, s.v. *dizenterie*). [2/1982]

PRĂȘTINĂ. Avem în vedere pe *prăștină*^{2} „tescovină, boștină“. Este greu de văzut pe ce se întemeiază trimiterea „cp. cu *prăjesc*“, pe care o găsim în SDLR (acolo se indică aria de răspândire a termenului în discuție: „sud“; pe hărțile 237 și 251 din ALR II SN 1 cuvântul figurează în puncte din Muntenia și Dobrogea). *Prăștină* provine din bg. *пръщина* „marc (de raisin etc.)“ (Stéphanova et al., DBF); de adăugat că indicația „bg.“ figurează în CADE, s.v. *praștină* (cu accentul pe silaba inițială), variantă a lui *prăștină* înregistrată și în DLR (în CADE *prăștină* apare numai cu sensul de „prăjină“). [2/1982]

PRĂVĂDI. Definiția „a amesteca“ a fost preluată în DLR din sursa utilizată, *Glosar Oltenia*, unde cuvântul este însoțit de următorul citat (îl reproducem în transcriere literarizată): „[Cheagul uscat] îl prăvădim cu zer sau lapte [...] ca să poată să-nchege laptele“. Verbul *a prăvădi* are însă aici sensul „a pasa“, după cum se poate deduce din următoarele două pasaje din *Texte dialectale Oltenia*, publicate sub redacția lui Boris Cazacu, de Cornelia Cohuț et al., București, 1967 (și de data aceasta, transcriere literarizată): „Și luăm câte-o bucățică de-acolo și punem într-o cârpă curată și-l frecăm așa-l moiem, și-l punem în lapte“ (p. 241); „Îl punem.... dup-aceea când vrem să-nchegăm îl luăm din vasul care este și-l punem într-o cârpă curată, legăm bine cârpa, prima dată punem puțină apă și punem cheagul acolo. Și când vrem să-nchegăm, punem apa aia ce se lasă de la cheag în lapte“ (p. 247). Cuvântul în discuție provine, fără îndoială, din scr. *provoditi*, care înseamnă, printre altele, „a face să treacă (prin)“ (Gămulescu/Jifcovici, DSCR). Trimiterea „cf. *prăvărit*“ nu este justificată (vezi nota următoare). [2/1982]

PRĂVĂRIT. Este folosit prin Banat, în sintagma *lapte prăvărit* „lapte brânzit și înăcrit (când a fost pus la fiert)“. Între acest cuvânt și *prăvădi*, la care se trimite, nu există nici o legătură (cf. nota precedentă). *Prăvărit* este participiul unui verb, **a se prăvări*, din scr. *provariti se*; acesta înseamnă, printre altele, „a se prinde, a se coagula“ (Gămulescu/Jifcovici, DSCR). [2/1982]

PREAM. Este cunoscut prin Oltenia, cu sensul „luntre sau barcă mare (cu care se trec oile și vitele peste o apă)“. Provine din germ. *Prahm* „bac“ (DGR). Pentru transformarea lui [a] (aici, lung) în [e̯a] cf. *ștreaf, ștreang, vreană* (exemple citate, printre altele, de J. Byck și A. Graur, în BL I, 1933, p. 18, unde este menționată tendința lui [a] precedat de lichidă de a se preface în [e̯a]). [2/1982]

RABAȘCĂ. A fost înregistrat în Cristești – Botoșani, cu sensurile „mistrie“ și „unealtă în formă de cuțit folosită în tăbăcărie“. Ultima dintre uneltele în discuție este, desigur, cea numită, printre altele, și *răzălău, răzătoare, răzător*: toate trei aceste cuvinte înseamnă și „custură pentru curățit pieile“ (DLR). După mențiunea „etimologia necunoscută“, în DLR se face trimiterea „cf. ucr. *рубанок*, rus. *рубанок*“, care este justificată semantic (*рубанок* înseamnă „rindea, gealău“), dar, după părerea noastră, se bazează pe o asemănare formală mult prea vagă: putem să admitem (ceea ce vom face și noi, mai jos) că partea finală a lui *rabașcă* este rezultatul unei modificări produse sub influența unor cuvinte terminate în *-așcă*, dar ni se pare greu de crezut că a avut loc transformarea [u] > [a] în prima silabă a cuvântului.

Rabașcă se explică ușor dacă plecăm de la germ. *Reibeisen* „răzătoare“ (DGR). Există mai multe cuvinte în care diftongului scris *ei* din germană îi corespunde în română, în silabă protonică, [ă]: *răbui* < *reiben, răpelț* (alături de *răipelț, raipelț* etc.) < *Reibhölzer, răsplai* < *Reißblei* (exemplele provin din DLR). Tratamentul [a], în loc de [ă], al diftongului din prima silabă a lui *Reibeisen* nu este surprinzător în nordul Moldovei. Cât despre terminația lui *rabașcă*, menționăm că „românizarea“ împrumuturilor din germană, prin apropierea de cuvinte mai vechi, este un fenomen care se întâlnește și în alte cazuri; pentru a ne menține în domeniul termenilor tehnici, vom cita pe *Gewindeeisen*, care a dat în românește, printre altele, *ghintaiță* „dispozitiv pentru tăierea unui filet“ (I. A. Florea, AnLIL XXV, 1976, p. 81). [3/1980]

Observație. I. Robciuc, SCL XXXIX, 1988, 2, p. 169, a demonstrat că *rabașcă* provine, de fapt, din ucr. *райбачка*, „cârpă, perie de frecat; unealtă de răzuit“, postverbal de la *райбати, райбувати* (< germ. *reiben* „a freca, a rade“). Reproducem, totuși, nota noastră, din care, cum arată autorul citat, rămân valabile înlăturarea din discuție a celor doi termeni menționați în DLR și stabilirea unei legături între rom. *rabașcă* și radicalul germanului *reiben* (legătură însă numai indirectă, devenită neinteresantă în momentul în care se descoperă etimonul direct al cuvântului românesc). Printre sensurile ucr. *райбачка*, menționate de I. Robciuc nu figurează și cel de „mistrie“; în ipoteza că acesta nu există, ne întrebăm dacă nu cumva pentru *rabașcă* „mistrie“ trebuie să avem în vedere și cuvântul polonez *rajbetka* „răzătoare; mistrie“ (citat de I. Robciuc).

RAHOTĂ. Avem în vedere pe *rahotă*^{1} „vuiet; învălmășeală, dezordine“. După Stanislav Semčinski, LR XXVI, 1977, 1, p. 44, „ar putea fi comparat cu ucr. *réhit* sau, mai convingător, cu *réhoty* «râs zgomotos»“. Cu privire la transformările fonetice care au dus la forma *rahotă*, autorul scrie: „Vocala primei silabe la început a putut să fie redată prin *ă*, rămânând de explicat trecerea *ă* > *a* în poziție accentuată. Nu se poate exclude influența formelor verbale din ucraineană cu accentul mobil asupra unei astfel de schimbări“. Admițând – spre deosebire de S. Semčinski – mai mult decât posibilitatea unei comparații, la același cuvânt ucrainean (sg. *rehit* – pl. *rehoty*, în limba literară) trimite și I. Robciuc, LR XXVI, 1977, 2, p. 185, care consideră însă că în română cuvântul a pătruns din graiurile în care el este pronunțat „aproximativ, *päΓomu*“; în felul acesta, într-adevăr, ar fi mai ușor de explicat forma din pasajul (redat, în DLR, în transcriere parțial literarizată) „D'e la căsîle lor... Mărgîn, Mare rahot'e făcîn“ (T. Papahagi, M., p. 141). Cu toate acestea, ținând seamă de faptul că în ucraineană cuvântul *rehit* (*rehoty*) este de origine onomatopeică (Stanislav Semčinski, *loc. cit.*), iar *rahotă* nu poate fi despărțit de alte forme românești, care, cu siguranță, nu provin din ucraineană (vezi mai jos), credem că termenul de care ne ocupăm nu este un împrumut, ci are la bază, și în română, o onomatopee. De notat că sub forma *rahotă* cuvântul a fost comunicat din Loman – Sebeș; *rahote* din citatul de mai sus (după DLR, variantă a lui *rahotă*) s-ar putea să fie un plural (interpretarea lui I. Robciuc, *loc. cit.*; în acest caz adjectivul precedent ar fi forma de plural învechită a lui *mare*). Menționăm, în sfârșit, că *rahote* a fost explicat tot prin ucraineană și de T. Papahagi, în glosarul monografiei care constituie una dintre cele două surse utilizate în DLR: „Et. rut. *ráhóte*" (sic.; p. 230).

După părerea noastră, *rahotă* este unul și același cuvânt cu *harhăt* „zgomot ce se naște când mai mulți vorbesc tare deodată, astfel că vorbele învălmășindu-se nu mai poți pricepe ce spune fiecare îndeosebi" (în Moldova și în Bucovina), înregistrat în DA și considerat „onomatopee" (ar fi mai exact spus: formație care are la bază o onomatopee). În același articol din DA găsim, printre altele, pe *harhotă* „om cu gura mare, sfătos, gura satului" (prin Năsăud), dar – lucru curios – nu și pe *horhot* „zgomot" (de asemenea, considerat onomatopee), care este tratat separat, într-un articol cu acest titlu.

Ca structură fonetică *harhotă* se aseamănă cu *horhot* în aceeași măsură ca *rahotă* cu *rohot* „zgomot" (cunoscut prin Banat, deci departe de zona în care s-a exercitat influența ucraineană), acesta din urmă înregistrat în DLR cu mențiunea „formație onomatopeică" (în articolul *rohot* figurează și varianta *root*). Constatarea că există un foarte mare număr de interjecții și formații onomatopeice cu structura „[h] + vocală" sau caracterizate printr-o parte inițială cu această structură (*ha, hă, hî, hi, ho, hu, hăi, hei, hălăi, hărhăti, hăuli, hârcâi, holi, hui* etc.; vezi DA) ne determină să credem că *rahotă* provine din *harhotă*, nu invers; forma din titlul acestei note a apărut prin metateză: *harhotă > ra(h)hotă*. Așadar, nu suntem de acord cu părerea exprimată de Emil Suciu, LR XXVII, 1978, 1, p. 36, care, după ce observă că „*raot, rahotă*, și *rohot* sunt variante ale aceluiași termen", crede că toate aceste forme au la bază rădăcina onomatopeică – de remarcat, neatestată ca atare sub forma unei interjecții – *ro(h)-/ra(h)-* (autorul menționează și verbul *rohoti*, înregistrat prin nord-estul Olteniei, cu sensul „a se certa"; pentru *raot* vezi nota următoare). În treacăt fie spus, constatarea la care ne-am referit mai sus ne face să punem la îndoială etimologia lui *hohot* dată în DA: „Din slav. (rus) *chochotъ* (și ung. *hahota*), idem. Cfr. *chicoti*"; ar fi fost suficient ca la alte limbi să se facă trimiteri numai pentru comparație – așa cum s-a procedat, de exemplu, la *horp*: „Onomatopee (cfr. ung. *körpölni, körpögni* «a sorbi»)" –, întrucât *hohot* a putut foarte bine să fie creat în românește, ca formație de origine onomatopeică, întocmai ca *horhot*. Astfel de trimiteri ar putea, eventual, să fie adăugate și la etimologia cuvântului de care ne-am ocupat aici; deci: *rahotă* < *harhotă* (de origine onomatopeică); cf. ucr. *rehit* (pl. *rehoty*). [3/1980]

RAOT. A fost înregistrat în Banat, cu sensul „devastare, prăpăd" (se reproduce glosarea din sursa citată: Novacoviciu, C. B. II). Mențiunea „etimologia necunoscută" este însoțită de trimiterea „cf. *răsf*"; după cum a remarcat Emil Suciu, LR XXVII, 1978, 1, p. 35–36, este vorba de o greșeală de tipar (nesemnalată în *Erata* de la sfârșitul volumului): în loc de *răst*, care nu figurează în dicționar (și care, dacă ar exista, nu ar putea să aibă nici o legătură cu *raot*), trebuie, desigur, să citām *răot*. Acest cuvânt (derivat de la *rău*) este însă definit „(în descântece; concretizat) lucru rău" și ilustrat cu citatul „Cocoșii cântară, răot și venin mâncară" (Șez. VII, p. 93), ceea ce ne duce destul de departe de sensul lui *raot*; nici [a] în loc de [ă], sub accent, nu ar fi ușor de explicat. În realitate, *raot* este unul și același cuvânt cu *rahotă*, așa cum a arătat Emil Suciu (vezi nota precedentă). Dispariția lui [h] în poziție intervocalică este un fenomen frecvent; cf. *moor*, variantă a lui *mohor* (DLR), *Miai* = *Mihai* etc. Spre deosebire însă de autorul citat, credem că *raot* are la bază nu rădăcina onomatopeică *ro(h)-/rah-*, ci o onomatopee cu [h] inițial, întocmai ca *rahotă*, discutat mai sus. De la sensul general de „zgomot" s-a putut ajunge ușor la cel de „devastare"; cf. definiția lui *harmalaie* dată în DA: „dezordine, arababură, confuziune, însoțită de zgomot, cf. *harhăt*". Așadar: *raot = rahot(ă) < harhotă* (de origine onomatopeică). [3/1980]

RAPAINOAGE. Înseamnă „vreascuri". În DLR termenul a fost preluat dintr-o listă de cuvinte culese din fostele raioane Drăgănești, Drăgășani, Râmnicu-Vâlcea și Slatina. După părerea noastră, avem a face cu o formație neregulată (creație glumeață) de la *raipelț* „chibrit". Partea inițială a cuvântului se explică printr-o metateză: [rai̯pa]- > [rapai̯]- Pentru partea finală cf. *hârțoagă*, „derivat (neregulat) din *hârtie*, prin suf. peior. *-og*" (DA), și, mai ales, *slăbănog* (fem. *slăbănoagă*), care se află față de *slab* într-un raport asemănător cu cel dintre *rapainoage* (**raipanoage*) și [rai̯p] din *raipelț* (după Pascu, *Sufixele*, p. 215, *slăbănog < slab* + sufixul compus *-ănog*; vezi însă Academia Republicii Socialiste România. Institutul de Lingvistică din București, *Dicționarul explicativ al limbii române*. DEX, [București], 1975: *slăbănog* < bg. *slabonoga*). [3/1981]

RAZNĂ. Avem în vedere pe *raznă*^{2} „felie de măr sau de pară". Este, fără îndoială, de origine slavă; vezi v. sl. **рѣзьнъ**, „frustum", la Miklosich, *Lexicon*. Dacă din punct de vedere semantic lucrurile sunt clare, se impun câteva observații asupra formei cuvântului românesc. *Raznă* pare a reflecta un tratament neașteptat al ierurilor; cf. bg. *rezen*, cu varianta *rjazăn*, „tranche" (Stéphanova et al., DBF), forme în care, în mod normal, ierului final slav îi corespunde „zero", iar celuilalt ier, intens, îi corespunde o vocală. S-ar putea invoca, eventual, cazul lui *gleznă*, pe care DA îl derivă „din paleosl. *glezьnъ*" (după Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*. Tome premier. *Les origines*, Paris, 1901, p. 272, din sl. *gleznŭ;* după E. Petrovici, CL II, 1957, p. 117, „din sl. *gleznь*"), dar forma acestui cuvânt se explică foarte simplu dacă se ia în considerație v. sl. *glezna* (ceea ce face G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. – Studiu lexico-semantic –*, București, 1960, p. 118), variantă înregistrată în *Lexiconul* citat, alături de *gleznŭ, glezĭnĭ glezno*; vezi și *blaznă*, după DA „din paleosl. *blaznŭ* (*blaznĭ*, *blazna*)". Date fiind cele arătate aici, rom. *raznă* nu poate fi pus în legătură cu forma veche slavă de nominatv singular *rĕzĭnŭ*

Emil Vrabie, LR XXVIII, 1979, 2, p. 164, a arătat că rom. *colț, lanț, neamț, zimț,* se explică perfect din punct de vedere fonetic „dacă se consideră că au ca punct de plecare cazurile oblice de la singular sau/și forma de nominativ (-acuzativ) plural din slavă" (căci, de exemplu, nominativului singular v. sl. *kolĭcĭ* ar fi trebuit să-i corespundă **coleț*). Considerăm că rom. *raznă* trebue explicat într-un mod asemănător, plecându-se deci de la formele cazuale slave în care [n] nu era urmat de un ier final și, prin urmare, ierul interior, fiind slab (neintens), nu avea cum să devină [e] sau [ă]. Schimbarea de gen și, în legătură cu aceasta, prezența lui [ă] la finala cuvântului românesc nu sunt fenomene izolate; cf. substantive de tipul *buruiană, hlibă*, masculine terminate în consoană la nominativ singular în limbile de origine (sârbocroata, respectiv, ucraineana, după A. Rosetti, *Mélanges de linguistique et de philologie*, Copenhaga, București, 1947, p. 411). Vocalismul silabei accentuate a cuvântului românesc reflectă acțiunea consoanei inițiale asupra segmentului următor: *[r̄e̯aznă] > [r̄aznă]; cf. [r̄e̯a] > rom. dial. [r̄a], [ra]. [3/1981]

RĂBOLI. Înseamnă, prin Oltenia și Muntenia, „a se răsti la cineva, a se rățoi". După părerea noastră, avem a face cu o variantă a lui *hrăbori* „a se îmbărbăta", derivat din *hrăbor* „viteaz, curajos, bărbat; tare, voinic" < v. sl. *xrabŭrŭ* (bg. *xrabăr*); vezi, pentru amândouă aceste cuvinte, DA, s.v. *hrăbor*. *Răboli* poate să provină fie din *hrabol*, variantă a lui *hrăbor* înregistrată în articolul menționat din DA, fie din *hrăbori*. Disimilarea [r]... [r] > [r]... [l] este un fenomen banal, iar fluctuația [hr] ~ [r] la inițială nu pune nici o problemă (cf. *hrean – rean, hrăpi – răpi*, cu o fricativă inițială etimologică în primul caz și neetimologică în celălalt). Pentru legătura dintre sensurile „viteaz" și „a se răsti" cf. expresiile *a face pe viteazul, a face pe grozavul (cu sau față de cineva)*, care pot să desemneze și acțiunea de „a se rățoi". [3/1981]

Observație. Fără referire la nota noastră, Vasile Frățilă, SCL XXXIX, 1988, 3, p. 261–263, discută pe larg, pe baza unei bogate documentări, variantele lui *răboli* și cuvintele înrudite. Etimologia propusă este identică cu cea dată de noi: „derivat verbal cu sufixul conjugării a IV-a *-i* (*-î*) de la adj. *hrăbor*“ (p. 262). Nota noastră nu este menționată nici în versiunea notei lui Vasile Frățilă apărută în volumul autorului *Contribuții lingvistice*, Timișoara, 1993, p. 260–262.

RĂNCOTI. A fost înregistrat prin nord-vestul Munteniei, cu sensul „(despre copii) a face gălăgie, a țipa, a striga, a răcni, a se juca zgomotos“. După părerea noastră, este un derivat cu sufixul verbal *-ot-* de la *răcni* (< v. sl. *ryknǫti*; DLR); de menționat că forma infinitivului slav nu a lăsat urme în limba română (*răcni* are ca punct de plecare forme ca *ryknǫ*, ind. prez. 1 sg.; cf. I. Pătruț, *Studii de limba română și slavistică*, Cluj-Napoca, 1974, p. 70), așa încât [ot] din *răncoti* nu poate fi pus în legătură cu segmentul [õt] din v. sl. *ryknǫti*. Pentru sufixul *-ot(i)* vezi A. Graur, BL VI, 1938, p. 166 (de remarcat în special derivatul *țipoti* „criailler“, cvasisinonim cu *răncoti*) și Laura Vasiliu, SMFC VI, 1972, p. 114 (unde este citat, printre altele, verbul *mișcoti*, înregistrat și în DLR; cf. *mișca*). Este ușor de admis că a avut loc metateza [kn] > [ŋk]. [3/1980]

RĂNGĂNI. Cuvântul, comunicat din Banat, are sensul „a nu se putea ține pe picioare din cauza lenii, a se tolăni peste tot“. Provine din germ. *rangen* (= *rangeln*) „a se tolăni“ (vezi DGR). [3/1980]

RĂSURĂ. Avem în vedere pe *răsură*^{2}, cuvânt învechit, cu sensul „impozit suplimentar care se percepea în trecut pentru plata funcționarilor publici și a suitei domnului“. Mențiunea „etimologia necunoscută“ este însoțită, în DLR, de trimiterea „cf. *răsură*^{1}“; acest cuvânt este definit prin sinonimul *răsătură*, cu precizarea „II 1“, ceea ce înseamnă că este vorba despre sensul „ceea ce rezultă din raderea unui obiect; fărâmătură“. După părerea noastră, trebuie să plecăm de la alt sens al lui *răsătură*, anume de la cel indicat sub I 3: „înlăturare a acelei părți din conținutul unui vas care depășește în înălțime marginile vasului“ (cf. sensul 5 al lui *răzătoare:* „băț cu care se netezește banița plină (cu cereale) ca să nu treacă peste măsură“). *Răsătură* (sensul I 3) și cuvântul din titlul acestei note au în comun ideea de „supliment, ceea ce este pe deasupra“. Din punct de vedere formal lucrurile sunt clare: raportul dintre *răsură* și *răsătură* este identic cu cel dintre *trăsură* și *trăsătură* (*de unire*). [3/1981]

RÂCEA. A fost înregistrat, prin nordul Munteniei, cu sensul „(depreciativ) om mic de statură și diform; stârpitură“. După mențiunea „etimologia necunoscută“ urmează trimiterea „cf. *râceat*“; pentru acesta – adjectiv cu sensul „slab, uscățiv“ și cu etimologia necunoscută (se trimite la *râcea*) – aria de răspândire indicată în DLR este nord-estul Olteniei. *Râcea* provine, după părerea noastră, din scr. *rđa* „rugină (a grâului)“ și, figurat, „ticălos, netrebnic, canalie“ (Gămulescu/Jifcovici, DSCR). Prima silabă a cuvântului românesc corespunde lui [r̥] din sârbocroată; transformarea produsă în partea finală, unde apare o africată surdă în locul sonorei opriginare, se explică prin influența unor cuvinte ca *gâcea* (vezi DA, s.v. *ghici*), *mucea*. Pentru legătura dintre sensurile „ticălos“ și „stârpitură“ cf. *mârșav* (unde însă evoluția semantică s-a produs în sens invers). [3/1981]

RÂMBOCI. A fost înregistrat, prin Muntenia, în expresia *a i se râmboci* „a avea chef de ceva, a i se abate, a i se năzări“. Punctul de plecare al acestui verb se află, cu siguranță, în bg. *xrumvam*, folosit numai la persoana a 3-a: *xrumva mi* „îmi trece prin minte, îmi vine în minte“ (Bolocan, DBR). În ce privește consoana precedată de nazală, este de menționat că în DLR figurează și varianta *rânvoci*, cu [v], ca în bulgară. Pentru simplificarea grupului consonantic inițial a se vedea cele arătate mai sus, s.v. *răboli*, iar pentru trecerea lui [u] la [î] cf. cazul lui *rândunea* < lat. *hirundinella* (DLR, s.v. *rândunică*) și fluctuația [u] ~ [î] din *smu(n)ci* = *smâ(n)ci* (CADE). Este de presupus că formele *râmboci* și *rânvoci* provin din **râmbi*, respectiv, **rânvi*, prin derivare cu sufixul *-(o)ci*, pentru care vezi Gheorghe Dobrescu, SMFC IV, 1967, p. 43, unde sunt citate verbele *clipoci, scornoci, scotoci* (cf., mai jos, *ruguci*). Faptul că _râvni_ nu apare într-o construcție unipersonală (*_a i se râvni_) paralelă cu _a i se râmboci_ (_a i se rânvoci_) dovedește că *_rânvi_ (<bg. _xrumvam_), a cărui existență o presupunem, este un cuvânt diferit de _rânvi_, variantă (care nu apare în DLR) a lui _râvni_, înregistrată în Țara Oltului (Titu Dinu, GS I, 1923, 1, p. 112).

Într-un mod asemănător pot fi explicate _râmbușa_ (sinonim cu _râmboci_) și *_râmboti_, cu care trebuie pus în legătură substantivul _râmbotire_ „poftă, râvnire", comunicat din Turnu Măgurele (DLR). [3/1981]

RÂMPI. A fost comunicat din Timișoara, cu sensul „a împinge". Trimiterea „cf. _crâmpi_", care urmează după mențiunea „etimologia necunoscută", nu este justificată (după DA, acest cuvânt, de origine slavă, înseamnă „a se așeza pe vine, a se încorda pentru a ridica ceva" și „a se lua după cineva"; în ce privește forma, de observat că deosebirea dintre [r]- și [kr]- nu este deloc neglijabilă). _Râmpi_ provine din germ. _rempeln_ „a ghionti, a lovi" (vezi DGR). [3/1980]

ROBUI. Cuvântul, cules din Hațeg, este definit „a opări, a fierbe tortul"; urmează un singur citat: „Robuie jirebile". Credem că ne aflăm în prezența unei variante a lui _răbui_ care înseamnă, printre altele, „a da, a unge cu răbuială" (adică cu „unsoare preparată din păcură, cu care se ung unele obiecte din piele ca să se moaie"; DLR, s.v. _răbuială_). Etimologia lui _răbui_ este dată în DLR: „cf. germ. _reiben_ «a freca, a rade»". S-ar părea că între sensul, menționat mai sus, al acestui cuvânt și sensul termenului din titlul notei de față nu este nici o legătură. În realitate, lucrurile nu stau așa, întrucât acțiunea numită _a robui_ include „ungerea" cu cenușă, respectiv, îmbibarea cu lichidul în care se află cenușă (jirebiile de tort nu sunt opărite cu apă curată); cf. _Texte dialectale Muntenia_ II. Publicate sub redacția lui B. Cazacu, de Paul Lăzărescu et al., București, 1975, p. 43 (text din Scheiu, com. Ludești, jud. Dâmbovița; transcriere literarizată): „[jirebiile] le băgăm la... cenușe, le moroiem cu cenușe așa". Este evident că verbul _moroia_ (= _moroi_, _murui_) din acest pasaj trimite la ideea de „ungere", pe care o găsim și în sensul lui _răbui_.

În sprijinul identității lui _robui_ cu _răbui_ poate fi invocată forma _robăi_, atestată cu un sens apropiat, pe de o parte, de cel al lui _răbui_, dar, pe de altă parte, asemănător, în ce privește obiectul acțiunii, cu sensul cuvântului înregistrat în Hațeg: _robăim_ „scrobim, mânjim (urzeala)" (_Glosar Oltenia_, p. 97). În concluzie, în articolul _răbui_ ar fi trebuit să figureze și _robui_ și _robăi_ (aceasta din urmă, variantă neînregistrată în DLR). [3/1981]

ROIT. Avem în vedere pe _roit_^{3}, sinonim cu _arnică_ (_Arnica montana_). Dat fiind că planta numită astfel (prin Transilvania) se mai numește și _țâța-oilor_ (Borza, DE, p. 23), este ușor de admis că, plecându-se de la aspectul plantei care explică această ultimă denumire (desigur, forma fructelor; vezi ilustrația din Prodan/Buia, _Flora_, p. 508), a putut fi atribuit sensul de „arnică" și unui cuvânt care însemna „ciucure". Considerăm, prin urmare, că _roit_^{3} este același cuvânt cu _roit_^{2} „ciucure, canaf, pompon; franj" (< magh. _rojt_; DLR). [3/1980]

ROSĂCICĂ. Este unul dintre numele populare ale plantei _Sedum rosea_. După Ioana Anghel, CL XXI, 1976, 2, p. 228, „ar fi fost indicat să se facă o legătură etimologică cu _rujă_ și cu _roșățică_ (v. DLR), care denumesc aceeași plantă". După părerea noastră, o legătură există numai între ultima dintre cele două forme și forma din titlul acestei note, în sensul că _rosăcică_ provine din _roșățică_ (< _roșu_; DLR). _Rosăcică_ este rezultatul unei „metateze parțiale", fenomen care constă în schimbarea poziției în cuvânt nu a două sunete, ci numai a unora dintre trăsăturile lor; în cazul nostru: „fricativă prepalatală... africată dentală" > „fricativă dentală... africată prepalatală". Printr-un fenomen de același tip am explicat, în LR XXI, 1972, 6, p. 522–523 (vezi, mai sus, nota _mârfogi_) pe _mârfogi_ (< *_mârfegi_, formă rezultată prin metateză parțială din *_mârcevi_ < _mârceav_); vezi exemple asemănătoare (_chindie_ > _tinghie_ etc.) la Pușcariu, _Limba română_ II, p. 154. [3/1981]

ROȘNĂI. A fost înregistrat prin sudul Transilvaniei, cu sensul „(despre haine, încălțăminte) a (se) uza prin purtare“. După părerea noastră, este o variantă a lui *râșni* (< *râșniță* < bg. *răšnica*; vezi DLR). Vocala din silaba inițială se regăsește în varianta *rojni* (deosebirea dntre [ș] și [j] nu prezintă importanță; cf. variantele *râșni, rășni*, pe de o parte, și *râjni, răjni*, pe de alta, cu fluctuație între surdă și sonoră, fenomen frecvent înainte de consoanele nazale). Din punct de vedere semantic *roșnăi* și *râșni* au în comun ideea de „a (se) roade prin frecare“; cf. *rojnar* „răzătoare pentru hrean“ (< *rojni*; DLR); *râjnitor* „răzătoare pentru hrean, morcovi etc.“ (DLR, s.v. *râșnitoare*). Probabil că [o] din *roșnăi* (și din *rojni*) se explică prin influența formelor lui *a (se) roade* (cum ne sugerează Th. Hristea). [3/1980]

ROTIL. Avem în vedere pe *rotil*^{1}. Faptul că acest termen, denumire a plantei ochiul-boului (*Callistephus chinensis*), este sinonim cu *flori rotate, roate, roți, rotoghele, rotogoale* (Borza, DE, p. 37–38) arată că avem a face cu un cuvânt din familia lui *roată*; cf. *rotiliță* (< *rotilă*), tot un nume de plantă (*Anemone nemorosa*). Considerăm deci că *rotil*^{1} este unul și același cuvânt cu *rotil*^{2} „rotund; (regional) rotilat“, înregistrat în DLR cu trimiterea „cf. *rotilat*“ (acesta din urmă derivat de la *rotilă* < *roată*). [3/1980]

RUCIULI. A fost înregistrat, cu sensul „a râma, a scurma“, prin nord-vestul Transilvaniei (mai exact, în Valea Crișului Negru). Avem a face cu o variantă a lui *runciuli* „zerbrechen, zerschlagen: briser, fracasser“, cuvânt care a fost înregistrat în aceeași regiune („K. Bihor“) și care provine din magh. *roncsol* „idem“ (Tamás, EWUER, s.v. *runciului*). Pentru fluctuația între prezența și absența nazalei cf. *smunci, smânci* = *smuci, smâci* (CADE); vezi și *rocoșag* „Verwandtschaft : parenté“ < magh. *rokonság* (Tamás, EWUER). [3/1981]

RUGUCI. Avem în vedere pe *ruguci*^{1}, atestat în Pravila lui Vasile Lupu, cu sensul „a se văita, a se văicări“. Legătura semantică cu verbul (învechit și regional) *rugi* „(despre animale) a rage, a mugi; a urla“ (< lat. *rugire*; DLR) este evidentă. Cuvântul din titlul acestei note este, după părerea noastră, un derivat cu sufixul *-(u)ci* de la *rugi*, de același tip cu *bătuci* (< *bate*); cf. Gheorghe Dobrescu, SMFC IV, 1967, p. 43. Este de presupus că s-a plecat de la alomorful [rug] al radicalului, prezent în *rug* (forme de pers. 1 și a 6-a); cf. *rag*, de la *rage*, alături de *răgesc*, de la *răgi* (DLR, s.v. *rage*). Din punctul de vedere al formei, raportul dintre *ruguci* și *rugi* este comparabil cu cel dintre *fugăci* și *fugi* (după cum a arătat însă Gh. Dobrescu, *loc. cit.*, p. 39–40, pentru a explica pe *fugăci* trebuie să plecăm de la substantivul *fugaci*). [3/1981]

RUJMULI. Înseamnă, în graiul din valea Crișului Negru, „a scurma, a râma“. Provine, prin metateză, din **jumurli*, formă a cărei existență poate fi presupusă, dat fiind că în DA este atestată varianta *jumurlui* a lui *jimui* „a râma, a scormoni, a răscoli pământul cu râtul“ (cf. *ciumurli* = *ciumurlui, pârgăli* = *pârgălui* etc.). *Jimui*, cunoscut în Transilvania de vest și în Banat, este, după DA, „probabil înrudit cu *jumuli*^{1}“ („a smulge penele“), considerat de origine maghiară; se menționează că în ungurește există variantele *gyim* și *gyom* (ceea ce ar însemna că, alături de *jimui* < *gyim*, a putut să existe și **jumui* < *gyom*, devenit, ulterior, **jumurli, jumurlui*, printr-o modificare fonetică datorită căreia cuvântul a dobândit un grup consonantic expresiv; cf. Al. Graur, SCL X, 1959, 2, p. 208–209). La Tamás, EWUER, p. 11, *jimui* și *jumuli* figurează în lista cuvintelor a căror origine maghiară nu a fost încă demonstrată în mod convingător (după A. Graur, BL IV, 1936, p. 93, *jumuli* este „sans étymologie“); evident, **jumui* ar intra în aceeași categorie. Faptul acesta nu constituie însă o piedică în calea explicării lui *rujmuli* în modul arătat mai sus. [3/1980]

SADĂ. Avem în vedere pe *sadă*^{1}, înregistrat, în Maramureș, cu sensul „vrană (la butoi)“. Provine, fără îndoială, din magh. *szád*, cu același sens. Încadrarea împrumutului în categoria femininelor nu ridică nici o problemă (cf. *labă, seamă* < magh. *láb, szám*); ea s-ar putea datora preluării din limba de origine a unei forme cu sufix posesiv personal, dintr-o construcție ca *a hordó száda* „vrana butoiului“ (vezi exemple similare la Kis, *Încadrarea*, p. 115–118). [6/1988]

SAHAGNILA. Apare, într-o scriere a lui T. Pamfile, ca element component al locuțiunii adverbiale *cu sahagnila* „în mod silnic, cu forța“; pe baza citatului „El muncește la Brăila/ Și eu beau cu sahagnila“ (dintr-o lucrare a aceluiași autor), locuțiunea este glosată în DLR și „cu nemiluita“. Este de presupus că grupul de litere *gn* redă nazala palatală, așa încât cuvântul în discuție trebuie citit [sahańila]. La această din urmă formă s-a ajuns, după părerea noastră, plecându-se de la ucr. *samovillja* „samavolnicie“ (DUR).

Prin încadrarea împrumutului în categoria cuvintelor românești terminate în *-ilă* (vezi și locuțiunea *cu sila*, sinonimă cu locuțiunea *cu sahagnila*) și prin palatalizarea labiodentalei s-a ajuns la forma *[samaýila] și apoi la [sahańila], printr-o metateză parțială: și-au schimbat reciproc locul trăsăturile fonetice „întrerupt (oclusiv)“ și „continuu (fricativ)“, pe de o parte, „nazal“ și „oral“, pe de altă parte, dar nu și trăsăturile „grav“ (comună consoanelor [m] și [h] și „acut“ (comună consoanelor [ý] și [ń]; s-ar putea ca în silaba a doua să se fi menținut și sonoritatea: precedată și urmată de [a], consoana scrisă *h* este adesea sonoră). Cu privire la metateza unor trăsături fonetice vezi Pușcariu, *Limba română* II, p. 154, unde sunt citate exemple ca *boșog* pentru *bojoc*, *tinghie* pentru *chindie*. [6/1988]

SALOMIE. Este sinonim cu *filimică*, pe de o parte, și cu *margaretă*, pe de altă parte. Trimiterea care figurează în DLR (după mențiunea „etimologia necunoscută“) – cf. n. pr. *Salomia*“ – se bazează pe o asemănare formală evidentă. Totuși, după părerea noastră, este mai plauzibilă o explicație care nu are ca punct de plecare un nume propriu, ci un apelativ: ucr. *solomina* „fir de paie, păiuș“ (vezi DUR). Probabil că evoluția semantică de la „pai“ la „filimică“ a fost favorizată de faptul că filimica are flori „galbene-aurii sau galbene-roșiatice“ (DA, s.v. *filimică*).

Pentru *-ie*, în loc de *-ină*, cf. *cilimină* și *cilimnie* „filimică“ (DA), forme a căror africată inițială se datorează, neîndoielnic, unei false regresiuni (a fost înlocuită cu [ĉ] fricativa [ŝ] apărută prin palatalizarea labiodentalei surde: *filimină* > [ŝilimină]; **filimie* > [ŝilimńi(i̯)e]); cf. nota următoare. [6/1988]

SANCIRUȚĂ. Înseamnă „iarbă-creață (*Mentha spicata*)“. După părerea noastră, avem a face cu un derivat de la *sanfie*, care figurează în DLR ca variantă a lui *secfiu*[1] „numele mai multor plante“. Forma *secfiu* este înregistrată de Tamás, EWUER, atât s.v. *sacfiu*[1] „Nelke: œillet“ (< magh. *szegfű*), cât și s. v. *sacfiu*[2] „Kamille: camomille“ (< magh. *székfű, szíkfű*).

De la *sanfiruță s-a ajuns, prin palatalizarea labiodentalei, la *[sanŝiruță] (cf., la Tamás, EWUER, în primul dintre articolele citate, formele *sanhiu* – înregistrată și în DLR –, *sanșiu* și, în Maramureș, [sansiu̯], cu derivatul *sansior*), iar apoi, prin falsă regresiune, la *sanciruță*; este de presupus că fricativa [ŝ] a fost înlocuită cu [ĉ] într-o regiune în care prima dintre aceste consoane a apărut atât ca echivalent al unei mai vechi africate, cât și prin palatalizarea lui [f] (vezi, de exemplu, [ŝină] = *cină* și *fină*). Explicația prin falsă regresiune este valabilă, bineînțeles, numai în cazul că grafia *sanciruță* reflectă un fonetism real și deci nu se datorează „literarizării“ greșite a unei forme cu [ŝ].

Ce e drept, termenul de care ne ocupăm desemnează o plantă diferită de cele numite *sacfiu, secfiu, sanfie, sanfiu* etc. (aceste din urmă forme sunt mai ales sinonime ale lui *garoafă*), dar folosirea unuia și aceluiași cuvânt pentru a se denumi diverse specii de plante nu este un fenomen neobișnuit (cf. Tamás, EWUER, s. v. *sacfiu*[2]: „Bei Pflanzennamen unterläuft leicht ein Irrtum“).

De notat că ipoteza existenței lui **sanfiruță* este sprijinită de constatarea că de la *sanfie* sau, mai curând, de la *sanfiu* s-au format derivatele atestate *sămferel, sinferei, sâmferel* (vezi Borza, DE, p. 59, s.v. *Dianthus caryophyllus* „garoafă“). Pentru corespondența „africată prepalatală“ – „fricativă labiodentală (originară)“ cf. ihtionimul *sacagiță* (cu varianta *sacajiță*) „câră“, fără etimologie în DLR, dar explicat de Valentin Țurlan, AnLIL – A. Lingvistică, XXXI, 1986–1987, p. 223: din ucr. *sikavicja*; vezi și cele arătate mai sus, s.v. *salomie*. [6/1988]

SARPONEL. Acest sinonim al lui *sănișoară* este, după părerea noastră, o variantă a lui *sărpunel* (< *sărpun* „cimbrișor“). Pentru deosebirea de înțeles dintre *sarponel* și *sărpun(el)*, cf. observațiile făcute mai sus, s.v. *sanciruță*. În ce privește forma termenului discutat aici, este de menționat că fluctuația [ă] ~ [a] în poziție protonică nu pune probleme, iar [o], în loc de [u], poate fi explicat prin influența unor derivate de la *săpun* (*săpon*) în care ultima vocală a radicalului este [o], de tipul *săponar, săponărică* (nume de plantă), *săponel* (și nume de plantă). [6/1988]

SĂCĂDI. Avem în vedere pe *săcădi*^{2} „(despre animale) a șchiopăta“ (Bonț – Gherla). Trimiterea care figurează în DLR – „cf. magh. *szökni* «a sări»“ – nu ni se pare justificată, nici formal, nici semantic. După opinia noastră, termenul din titlul acestei note este unul și același cuvânt cu *săcădi* „zusammenbrechen : s'écrouler“, înregistrat de Tamás, EWUER, și explicat prin magh. *megszakad* „infolge ausserster Kraftanspannung zusammenbrechen“ (*meg* = prefix verbal al perfectivului; *szakad* „zerreissen“; vezi, în același articol de dicționar, și *sechedesc*, glosat – după sursa la care se trimite – „slăbesc din puteri“). [6/1988]

SĂLAF. Termenul a fost obținut (într-o localitate din Oltenia) ca răspuns la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu și are sensul „pungă sau săculeț în care își păstrează ciobanii cele necesare pentru aprins focul“. Este, cu siguranță, unul și același cuvânt cu *seleaf* „cingătoare lată în care se purtau armele (pumnale, pistoale)“ (< tc. *silah*; SDLR). În ce privește sensul, cf. *chimir* – tot un împrumut din turcă –, termen care, după DA, desemnează un obiect identic cu cel descris în SDLR, s.v. *seleaf*, și folosit pentru păstrarea, printre altele, a obiectelor indicate în DLR, s.v. *sălaf*: „brâu lat de piele... în care se țin banii, cremenea, iasca, etc.“ (DA, s.v. *chimir*, sensul 2). [6/1988]

SĂLĂȘTIOARĂ. Este una dintre denumirile plantei *osul-iepurelui*, întocmai ca *sălășitoare*, explicat în DLR ca derivat de la verbul *a sălăși* „a sălășlui“. *Sălăștioară* nu este decât o variantă a lui *sălășitoare*; pentru modificarea părții finale a acestuia cf. *costoară, costioară* „coasă“ < *cositoare* (DA, s.v. *cositor, -oare*). [6/1988]

SĂLNIC. A fost înregistrat într-o localitate din apropiere de Oravița, cu sensul „cenușă din care s-a făcut leșia“ (accentul nu este cunoscut). Dacă, așa cum crede E. Petrovici, CL II, 1957, p. 27, „e posibil să fi existat în limba română... [apelativul] **slănic* «râu sărat» (cf. bulg. *slan* «sărat» + suf. *-ik*-)“, acesta a putut deveni, prin metateză, *sălnic*. Evoluția semantică de la „râu sărat“, prin intermediul sensurilor „apă sărată“ și „leșie“, la „cenușă din care s-a făcut leșia“ ni se pare ușor de admis; cf. *murătoare*, care înseamnă nu numai „apă sărată“, ci – printre altele – și „argăseală“ (DLR). [6/1988]

SĂMĂNDILĂ. Cuvântul, definit „ființă imaginară cu puteri nefaste“, a fost înregistrat în DLR pe baza unei documentări care se reduce la un pasaj dintr-un raport anual asupra activității Muzeului Limbii Române, publicat în DR III, 1922–1923, unde este menționată (la p. 1087) etimologia propusă de V. Bogrea: „*Sămăndilă* (< *Samovila* + ngr. μάντις «profeție»)“. Neacceptând această explicație, autorii DLR includ cuvântul în discuție printre cele cu „etimologia necunoscută“, adăugând, totuși, trimiterile „cf. *samodiva, samovile*“, ambele justificate semantic, întrucât sensul lui *sămăndilă* se regăsește în sensurile celorlalți doi termeni: *samodiva* (< bg. *samodiva*) înseamnă, printre altele, „ființă imaginară aducătoare de nenorociri“, iar *samovile* (pl.; din bg. *samovila*) este sinonim cu *iele*.

Penultima silabă din *sămăndilă* este (sau, mai curând, pare a fi) identică cu penultima silabă din *samodiva*, dar se înțelege că finala *-lă* nu poate să provină din *-va*. După părerea noastră, punctul de plecare al lui *sămăndilă* este *samovile* (sg. **samovilă*). Conform explicației pe care o propunem, oclusiva din *sămăndilă* redată prin ***d*** în sursa utilizată de DLR trebuie să fi fost [d´] sau [ǵ], adică o (pre)palatală apărută ca urmare a palatalizării lui [v]; cf. relația dintre oclusiva din penultima silabă a cuvântului inserat în DLR sub forma *mărghilă* și [v] din bg. *mărtvilo*, care se află la baza celui dintâi (cum am arătat în LR XXI, 1972, 2, p. 202; vezi, mai sus, nota *mărghilă*). Pentru nazala dentală care apare în *sămăndilă*, dar nu și în *samovile*, cf. perechile de forme *podeală* și *pondeală*, *podilă* și *pondilă* „podea" (DLR) etc.

Așadar, *sămăndilă* nu este rezultatul unei contaminări (cum credea V. Bogrea), ci o formă cu palatalizare, [sămănd'ilă], corespunzătoare formei cu [v] păstrat, **samovilă* (pl. *samovile*). [6/1988]

SĂRĂNDIC. Asemănarea dintre formele *sărăndic* și *sărăntoc* este evidentă, iar unul dintre cele două sensuri ale cuvântului discutat aici – „(copil) orfan" și „om sărac" – coincide cu sensul lui *sărăntoc*, așa încât trimiterea la acesta din urmă este justificată. *Sărăntoc* este considerat în DLR de origine slavă (v. sl. *sirotŭkŭ*), în timp ce Tamás, EWUER, îl explică prin magh. *szarándok*, *szarándék* „Reisender, Pilger : voyageur, pèlerin". În ce ne privește, înclinăm să credem că ultima explicație este cea justă (vezi și V. Bogrea, DR I, 1920–1921, p. 271–272: „Probabil ung. *szarándok*, *zarándok*"). Indiferent însă dacă *sărăntoc* provine din slavă sau din maghiară, *sărăndic* (cu variantele *sărândic*, *sarandic*; ultima este înregistrată și de Tamás, EWUER s. v. *sărăntoc*, unde *sărăndic* „orfan" nu apare, dar apare derivatul *sărăndicuț*, absent din DLR) se explică perfect prin magh. *szarandék*; pentru vocalismul ultimei silabe cf., de exemplu, *mertic* < magh. *mérték*. [6/1988]

SĂRPAN. A fost înregistrat, într-o localitate din Maramureș, cu sensul „giulgiu (care se pune pe fața mortului)". După părerea noastră, provine din ucr. *serpanok* „muselină, voal" (vezi DUR), prin intermediul unei forme **sărpănoc*, din care *sărpan* a rezultat ca urmare a faptului că segmentul fonetic alcătuit din ultimele două sunete a fost identificat cu sufixul românesc *-oc*. [6/1988]

SCALFUTĂR. Cuvântul, glosat „nădrăgar" (așadar, după DLR, „nume depreciativ dat de țărani persoanelor care poartă pantaloni"), a fost cules într-o localitate din apropiere de Gherla. Provine, după părerea noastră, din germ. *Kalfakter* (cu varianta *Kalfaktor*), care înseamnă, printre altele, „ajutor, om de serviciu,

servitor" (DGR). Cum se întâmplă adesea în cazul împrumuturilor din germană, de la forma originară s-a ajuns la cea a termenului românesc prin unele modificări fonetice care nu pot fi considerate regulate. Pentru consoana inițială din *scalfutăr* cf. I. Rizescu, SMFC II, 1978, p. 217, unde sunt citate perechi de forme ca *scheuna* – *cheuna*, *zgârbaci* – *gârbaci*, *stufiș* – *tufiș* (după părerea autorului, în astfel de situații forma cu *s-*, respectiv, *z-* este un derivat care are o valoare „egală cu cea a bazei"); vezi și exemplele menționate mai jos, s.v. *schencăni* și *schercăni*. [6/1988]

SCĂCIUI. Acțiunea numită astfel – „(complementul indică fânul) a scutura cu furca în timpul uscării" – are ca scop desfacerea palelor de fân în „fragmente", ceea ce favorizează uscarea. Ținând seamă de acest detaliu (nereflectat de definiția din DLR), precum și de faptul că termenul este cunoscut în Banat, credem că *scăciui* provine din scr. *skačiti* „détacher, décrocher" (Dayre et al., HSFR). [6/1988]

SCHENCĂNI. După mențiunea „etimologia necunoscută", în DLR apare trimiterea „cf. *scheuna*", justificată semantic (cuvântul din titlul acestei note înseamnă „a scheuna" și „a scânci") și formal. Dacă însă se admite că *scheuna* este o „formație onomatopeică" (se adaugă: „cf. *scheau*"), același lucru poate fi admis, în principiu, și pentru *schencăni*. În acest fel („onomatopee") este explicat în DA *chencăni* – „(despre lupi) a urla" – evident, unul și același cuvânt cu *schencăni*. Pe când însă în *scheuna* (și în variantele lui) poate fi identificată o bază terminată în [u̯], ceea ce îndreptățește raportarea verbului la o onomatopee de tipul *scheau*, nu pare probabilă proveniența lui *(s)chencăni* dintr-o onomatopee terminată în [n] sau în [ŋk] (**chen*, **chenc*). Din aceste motive, credem că *(s)chencăni* provine, prin asimilare, din *schercăni*, explicat mai jos. Pentru fluctuația *s-* ~ „zero", vezi cele arătate mai sus, s.v. *scalfutăr*. [6/1988]

SCHENȚĂLI. Înseamnă, prin nord-vestul Transilvaniei, „a smuci, a trage, a ciupi". Credem că provine din magh. *kényszerít* „a forța, a (con)strânge“ (vezi MRSz). Faptul că la finala radicalului din cuvântul românesc nu s-a păstrat consoana din etimon (ar fi fost de așteptat o formă de infinitiv terminată în *-ri* sau în *-rui*; cf. de exemplu, la Tamás, EWUER, verbele *erchezi* < magh. *érkezik*, *alipui* < magh. *állapít*) se explică prin influența verbelor derivate cu sufixul *-li*, dintre care, după A. Graur, BL IV, 1936, p. 90–97, cităm aici câteva cu sensuri mai mult sau mai puțin apropiate de cel al termenului în discuție: *bosoli* „presser“, *ciufuli, ciuguli, cofeli* „fouiller“, *piguli* „plumer“. Pentru *s-* vezi cele arătate s. v. *scalfutăr*, *schencăni, schercăni*, iar pentru înlocuirea lui [s] originar cu [ț] cf. cazurile de fluctuație [s] ~ [ț] semnalate de Vasile Arvinte, AnLIL – A. Lingvistică, XXXI, 1986–1987, p. 179–183: *bârsă* ~ *bârță*, *sarcă* ~ *țarcă, șisă* ~ *șiță* etc. [6/1988]

SCHERCĂNI. Înseamnă, prin nord-vestul Munteniei, „a scânci“. Este, fără îndoială, unul și același cuvânt cu *chercăni*, înregistrat în DA (alături de *chircăni*), s.v. *chircăi* „a scoate sunetul caracteristic (despre găină, cocoare, curcă)“. Acesta din urmă este explicat – just, după părerea noastră – ca „onomatopee; cf. *cârâi*, *chirăi*“. Fluctuația *-ăi* ~ *-ăni* este un fenomen frecvent, mai ales la cuvintele cu caracter imitativ (vezi Serghie Șutu, DR II, 1921–1922, p. 87; A. Graur, BL VI, 1938, p. 147–152); cf., de exemplu, *grohăi* și *grohăni*; *horcăi* și *horcăni* (DA); vezi și *scheuna* și *schioni* alături de *scăoi, scăui* (DLR, s.v. *scheuna*).

Considerăm așadar că *schencăni* (vezi mai sus) și *schercăni* (în DLR se face o trimitere de la acesta din urmă la cel dintâi) au o origine comună; *(s)chercăni*, cu [r] la sfârșitul primei silabe, este o formă mai apropiată de baza onomatopeică, **cher(c)*, **chir(c)*, iar *(s)chencăni* este o variantă mai nouă. [6/1988]

SCHITĂLOS. Avem motive să presupunem că „măreț“ din glosarea care figurează în sursa utilizată de DLR (Novacoviciu, C. B. I) este echivalent cu „mândru, semeț“ (nu cu „grandios, maiestos“); de altfel, se pare că pe această presupunere se întemeiază și trimiterea „cf. *schitaci*²“ (pentru ultimul – adjectiv cu sensurile „curat, îngrijit, dichisit, gătit“ – se trimite la *chiti* „a (se) găti, a (se) dichisi“). Dacă [illegible] stau lucrurile, înseamnă că *schitălos* se datorează unei contaminări a lui *schitaci* cu *fălos*; este ușor de admis că s-a putut face o apropiere între două cuvinte cu sensurile „dichisit“ și, respectiv, „mândru, semeț“. [6/1988]

SCHITĂU. Cuvântul, cunoscut prin Bihor, este glosat „chipeș“. Existența unei legături între acest sens și sensul „dichisit“ justifică trimiterea „cf. *schitaci*²“ (cf. nota precedentă). După părerea noastră însă, *schitaci* poate fi considerat chiar punctul de plecare al lui *schitău*: termnația *-aci*, interpretată ca sufix, a fost înlocuită cu *-ău* (cf. sinonimia *râncaci* = *râncău*). [6/1988].

SLĂHUȘIT. După o comunicare din Straja – Rădăuți, este glosat „beat de cap“. Avem a face, fără îndoială, cu un cuvânt din familia lui *sihlă* „pădure deasă (de copaci tineri)“ (alături de alte câteva sensuri). Din această familie face parte și *silhui* (< *silhă*, variantă a lui *sihlă*), cu varianta *sălhui*, adjectiv printre ale cărui sensuri se numără și cel (figurat) de „zăpăcit“ (în DLR, s.v. *silhui*, găsim, printre altele, următorul citat dintr-un roman al lui L. Rebreanu: „Proclet mai ești, Ionică, și sălhui, zău așa! protestă bătrâna“).

Modul în care s-a ajuns de la *sihlă* – sau, mai curând, de la varianta *sălhă* – la *slăhușit* nu este prea clar. Din *sălhui* ar fi fost de așteptat să rezulte un derivat fără [ș], adică **sălhuit* sau **slăhuit*, iar existența formelor **sălhuș* sau **slăhuș* (din *sălhui*, prin schimbare de sufix) este improbabilă. Cea mai plauzibilă explicație ni se pare a fi aceea conform căreia *slăhușit* provine din *săhlos*, variantă a lui *sihlos* „acoperit de sihlă“ (pentru [u] din *slăhușit* cf. derivatul *înfăinușa* – alături de *înfăinoșa* – citat în FC III, 1, p. 104). Așadar, sensul lui *sălhui* se regăsește în *slăhușit*, dar ca structură formală acesta din urmă se leagă de *săhlos*, atestat numai cu sensul indicat mai sus, nu și cu cel de „zăpăcit“. Pe de altă parte, nu putem să știm dacă metateza [ăhl] > [lăh] s-a produs în *săhlos* (> **slăhos*), în derivatul lui în *-it* sau, eventual, într-un verb al cărui participiu ar fi *slăhușit* (**săhlușit* > *slăhușit* ori **săhluși* > **slăhuși*). Toate aceste lucruri nu ne împiedică însă să susținem că de la *săhlă, sălhă, prin intermediul lui *săhlos*, **slăhos*, s-a format derivatul *slăhușit*. [9/1993]

SLEBE. Înseamnă „păr fals care se adaugă în cozi când se împletesc pentru a părea mai groase“ (cuvântul a fost înregistrat în regiunea Munților Apuseni). Nu ni se pare imposibil să avem a face cu un sens figurat, dezvoltat din sensul propriu de „pădure deasă (de copaci tineri)“ al lui *sihlă*, cu diverse variante, dintre care unele se aseamănă cu forma din titlul acestei note. Mai apropiat însă de înțelesul lui *slebe* este cel de „coada-calului (*Hippuris vulgaris*)“ (DLR, s.v. *sihlă*, sensul 3; cu mențiunea „prin Transilv[ania]“), fapt care ne determină să vedem în numele de plantă punctul de plecare al sensului (figurat) atribuit lui *slebe*.

În ce privește aspectul fonetic al chestiunii, este evident că intră în discuție doar câteva (sau, eventual, una singură) dintre foarte numeroasele variante ale lui *sihlă* înregistrate în DLR: *selbă, sihlebe, săhelbe, sehelbe* etc. Probabil că *slebe* provine din *selbă*, prin intermediul unor variante ca **slebă* sau **selbe* (pentru metateza produsă în prima silabă a variantelor *selbă* sau **selbe* cf. nota precedentă).

În concluzie, *slebe* „păr fals...“ și *sihlă* „pădure deasă...“ sunt unul și același cuvânt (etimologia lui *sihlă* este indicată în DLR astfel: „cf. lat. *silva*“). [9/1993]

SMÂLCEAG. Ținând seamă atât de sens – „pământ alunecos și moale“ –, cât și de formă, considerăm că *smâlceag* face parte dintr-o familie căreia îi aparțin cel puțin încă alte trei cuvinte: *mârced* (cu varanta *mâlced*) „(despre lemne) umed și putregăios“ și „vlăguit“ (printre alte sensuri), *molceag* „(despre fân) care nu este uscat bine“ (alături de alte sensuri; vezi mai jos), *mâlcigai* „lemn putred, putregai“. Din varianta *mâlced* a lui *mârced* (< lat. *marcidus*), al cărei [l] nu pune probleme (fluctuația [r] ~ [l] în poziție preconsonantică este relativ frecventă), s-a format, cu sufixul *-ai*, derivatul *mâlcigai* (cum se arată în DLR, [g] din ultima silabă a acestui derivat se explică „prin apropiere de *mucegai, putregai*“). *Molceag*, care, pe lângă sensul indicat mai sus, le are și pe cele de „încet (la treabă)“ și „(despre băuturi spirtoase) slab, cu puțin alcool“, ar fi, după DLR, format „de la *molcuț*, cu schimbare de suf.“. Deși însă în semantica acestui cuvânt apar elemente care trimit la *moale*, proveniența lui din *molcuț* (de ce nu din *molcel*, variantă a lui *molicel*?) este îndoielnică, deoarece nu se poate demonstra că vocala [o] din *molceag* este etimologică (altfel spus, corespondentul normal, în silabă neaccentuată, al diftongului [o̯a] accentuat: *moale – molcuț* sau *molcel* și, cu schimbare de sufix, *molceag*, derivat asemănător cu *dulceag*); este posibil ca [o] să provină dintr-un mai vechi [ă], corespunzător lui [a] din lat. *marcidus* (fluctuația [ă] ~ [o] în poziție protonică este banală, ca și transformarea [ă] > [o] în același context accentual și în vecinătatea unei consoane labiale; cf. **băteza > boteza, fămeie > fomeie* etc.).

După părerea noastră, este mai probabilă proveniența lui *molceag* din **mălcigai* – ori, mai curând, **mălcegai* (cf. alternanța [a] ~ [e] din *dulceag – dulcegărie*) –, prin derivare regresivă și cu transformarea [ă] > [o] după labiala [m]. Tot din *mălcigai* și tot prin derivare regresivă, dar și cu adăugarea prefixului *s-*, s-a ajuns la *smâlceag*; de data aceasta vocala din silaba inițială nu a devenit [o], ci s-a închis (ca în *vâlcea, pâlc, tâlhar* etc.): **mălcigai > mâlcigai > (s)mâlceag* sau **mălcigai >* **(s)mălceag > (s)mâlceag*. Pentru *s-* vezi mai jos, s.v. *spăheie*. [9/1993]

SMIOARȚĂ. A fost înregistrat, prin sudul Munteniei, cu sensul de „țipar (*Misgurnus fossilis*)“. Dat fiind că în aceeași regiune (în localitatea Cervenia – Zimnicea) este cunoscut *mioarță*, ca termen din același domeniu al numelor de pești – este vorba despre un sinonim al lui *boarță* (*Rhodeus sericeus;* vezi DLR), acesta din urmă răspândit în câteva județe din Muntenia și glosat, în DA, „un fel de pește“ –, credem că *smioarță* este un derivat de la *mioarță*, cu prefixul *s-*, pentru care vezi cele arătate mai jos, s.v. *spăheie*. [9/1993]

SOLOMIE. Dintre cele două sensuri ale cuvântului, „clorură de amoniu“ și „cositor“, înregistrate în localități din apropierea orașelor Târgu Mureș și, respectiv, Miercurea Ciuc, ultimul se datorează, foarte probabil, unei confuzii, explicabilă prin faptul că în operațiile de lipire sau acoperire cu cositor se folosește clorura de amoniu, numită și *țipirig*. Primul sens este și cel al magh. *szalmiák*: „clorură de amoniu, țipirig“ (MRSz). Cu siguranță, *solomie* este un împrumut din maghiară. Este de presupus că sunetul final din magh. *szalmiák* a fost interpretat ca morfem al nominativului plural și că, în consecință, cuvântul maghiar a devenit în română **salmie* (cf. Kis, *Încadrarea*, p. 97–98), formă care a putut fi apropiată de antroponimul *Solomia* (variantă a lui *Salomeea*) și transformată în *solomie*. [9/1993]

SPANAR. A fost înregistrat într-o localitate apropiată de Vatra Dornei, cu sensul „cuțit pentru făcut draniță“. Dacă nu cumva ne găsim în prezența unei erori de transcriere (omiterea unui semn diacritic, deci *s* în loc de *ș*), *spanar* este o variantă a lui *șpanar* „cuțit special de făcut draniță“ (Secu – Piatra Neamț; DLR), derivat din *șpan*, care înseamnă, printre altele, „porțiune despicată cu toporul dintr-un buștean, din care se fac șindrile sau doage“ (vezi DLR, s.v. *șpan*^{2}, sensul 2). [9/1993]

SPĂHEIE. Înseamnă „tufiș des într-o pădure“ (Galșa – Lipova), deci este parțial sinonim cu *păhui* (< magh. *pagony*; DLR), care are, printre altele, sensul „pădure tânără, desiș, mladă“. Cuvântul din titlul acestei note apare în DLR fără indicația privitoare la gen și cu semnul „?“ în locul unde ar fi fost de așteptat să figureze forma de plural. Întrucât unica atestare constă într-un răspuns la un chestionar prin corespondență, nu putem fi siguri că *spăheie* este o formă de singular, formă a cărei parte finală ar fi greu de explicat prin substituirea lui *-ui* cu *-eie*. Credem însă că substantivul neutru **(s)păhui* a putut să devină **spăhei*, cu pluralul *spăheie*. Pentru consoana inițială, inexistentă în cuvântul de bază, vezi I. Rizescu, SMFC II, 1978, p. 217, unde sunt citate perechi de variante ale aceluiași cuvânt fără *s-* și, respectiv, cu acest prefix, care câteodată servește la formarea unor derivate având o valoare „egală cu cea a bazei“ (vezi și idem, în *Formarea cuvintelor în limba română*. Volumul al doilea. *Prefixele* de Mioara Avram et al., [București], 1978, p. 217); printre exemplele date de autor figurează chiar un sinonim al lui **spăhei*, anume, *stufiș* (= *tufiș*). Considerăm așadar că *spăheie* – probabil, un plural – provine din *păhui*. [9/1993]

SPLAU. Sensul acestui cuvânt, „extremitate a unei punți pentru pescuit așezată pe piloți, care poate fi ridicată sau coborâtă după nivelul apei și pe care stă pescarul“, este, evident, apropiat de cel al lui *splai*, „mal al unei ape înălțat, întărit și pietruit sau pavat;... chei“ (am reprodus parțial definiția din DLR). După părerea noastră, *splau* nu este altceva decât o variantă a lui *splai*, față de care se află, în ce privește forma, în același raport ca și *cheu* (variantă curentă în limbajul marinăresc) față de *chei*. [9/1993]

STAJNIC. Înseamnă „presant“. Etimologia acestui cuvânt – considerată în DLR nesigură (se face, totuși, trimiterea „cf. *nestajnic*“) – devine, credem, sigură dacă avem în vedere varianta *stăji* a lui *steji* „a (se) grăbi“: *stajnic* s-a format plecându-se de la *stăji*. Raportul formal dintre aceste două cuvinte este asemănător cu cel dintre *grabnic* și *grăbi* (deși *grabnic* nu provine din verb, ci – după indicațiile din dicționare – este un derivat de la *grabă*).

Nu este plauzibilă ipoteza unei legături între *stajnic* (atestat într-o lucrare a lui I. Budai-Deleanu) și *nestajnic*, variantă a lui *nestașnic* „vioi, zburdalnic“ și „lacom“ (vezi DLR, unde citim: „Etimologia necunoscută. Cf. scr. *nestašen*“). [1–2/1995].

STEJI. Probabil că etimologia acestui cuvânt (învechit și regional; variante: *stăji, stâji*) dată în TDRG – v. sl. (respectiv, „ksl.“ = kirchenslawisch) *sŭtęzati* – și în CADE nu a fost acceptată în DLR din motive de ordin semantic. Într-adevăr, cele două sensuri ale lui *steji* înregistrate în marele dicționar academic, „a (se) grăbi“ și „a alunga“, nu par a fi în legătură cu sensul cuvântului slav, tradus „constringere“ de Miklosich, *Lexicon*; cf. scr. (imperfectiv) *stezati* = (perfectiv) *stegnuti* „serrer, étreindre, presser“ (Dayre et al., HSFR). Înainte de a discuta această chestiune, menționăm că în

DLR nu a fost acceptată nici etimologia indicată de Al. Rosetti, *Istoria limbii române*. I. *De la origini până la începutul secolului al XVII-lea*. Ediție definitivă, [București], 1986, p. 534 (v. sl. *stęžati*, variantă a lui *sŭtęžati*, tradus de Miklosich, *Lexicon* „acquirere“) și că în dicționarul vechi slav-grec-latin la care ne referim nu figurează forma *sutěžati*, dată – fără indicarea sensului – ca etimon al lui *steji* de Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, *Dicționarul limbii române literare vechi (1640–1780). Termeni regionali*, București, 1987 (probabil, *ě* apare, din greșeală, în locul lui *ę*).

După părerea noastră, etimologia din TDRG este satisfăcătoare.

Pentru legătura dintre sensul cuvântului slav, „constringere“, și primul sens al lui *steji* este suficient să invocăm sensul verbului francez *presser* – care este echivalentul rom. *apăsa*, dar înseamnă și „inciter, obliger (qqn) à se hâter“ (*Petit Robert*, s.v., I 4) – și sensul „a nu da răgaz, a zori“ al rom. *presa* (DLR, s.v., 1).

La prima vedere, foarte îndepărtat de înțelesul v. sl. *sŭtęzati* este cel al lui *steji* înregistrat în DLR sub 2 (pe baza informațiilor oferite de un glosar de cuvinte din Bihor) și neînregistrat în TDRG (acolo *steji* este tradus numai „bescheunigen“ și „eilen, sich eilen“); el este ilustrat cu un singur citat (îl reproducem într-o transcriere simplificată): „Stăjesc gâștele să nu mânce tătă mâncarea de la pui“. Aici înțelesul verbului din propoziția principală include note prezente în conținutul semantic al lui *stânjeni*, cuvânt care înseamnă, printre altele, „a opri“ și „a face să se întrerupă, să se amâne ceva“ (DLR, s.v., 1); în partea etimologică a articolului *stânjeni* citim: „Cf. v. sl. **сътѧженъ** «apăsat, strâmtorat» (part. vb. **сътѧжати**)“. Evoluția semantică produsă în acest caz ne determină să credem că printr-un fenomen asemănător s-a ajuns de la v. sl. *sŭtęzati* la rom. *steji* cu sensul din fraza reprodusă mai sus.

În legătură cu etimologia în favoarea căreia ne-am pronunțat, adăugăm că, dată fiind absența nazalității din cuvântul românesc, este de presupus că termenul care avea forma *sŭtęzati* (ind. prez. 1 sg. *sŭtęžǫ*) în vechea slavă a pătruns în română relativ târziu, după ce, în mediobulgară, ę (= ѧ) s-a denazalizat (cf. Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 310). [1–2/1995]

STIHUI. Avem în vedere pe *stihui*^{2}, verb reflexiv, cu sensul „(despre apa din fântână) a se curăța“. Cuvântul – înregistrat în Maramureș – provine, după părerea noastră, din ucr. *стихати* (ind. prez.1 sg. *стихаю*) „a se liniști, a se potoli, a se calma, a înceta“ (DUR). Evoluția semantică pe care o presupune această explicație este ușor de înțeles: apa tulbure a unei fântâni „se curăță“, adică se limpezește, când se liniștește, iar substanțele în suspensie se depun la fund. [1–2/1995]

STIMOSI. După glosarea „a ursi“ urmează un singur citat: „Ursitorile stimosăsc [copilul]“ (răspuns obținut, într-o localitate apropiată de Mediaș, în ancheta pentru ALR). Mențiunea „etimologia necunoscută“ este însoțită de trimiterea „cf. *știmă*“.

Avem a face cu o literarizare greșită: oclusiva din prima silabă nu provine din [t], prin palatalizare, ci din [ḱ], prezent în **schimosi,** variantă, înregistrată în DLR, a lui *schimonosi*. În sursa indicată (ALR II/I 74, 2653/141) consoana la care ne referim este notată cu literele *ḱ* și *t´* suprapuse; ea este deci intermediară între prepalatala [t´] și mediopalatala [ḱ].

Verbul în discuție apare în cadrul frazei următoare (o redăm în transcriere literarizată): „Ursitorile schimosesc, schimbă, îl face cumva de nu-i citav copilul“. Este evident că *schimosi* nu are aici sensul „a ursi“ și că nu poate fi vorba despre o legătură între *schimosi* și *știmă* „personaj din mitologia populară, imaginat ca o femeie frumoasă (și bună)“ (prin Moldova și Bucovina; DLR, s.v., sensul 1), din moment ce acțiunea desemnată prin primul termen are ca rezultat anularea calității de „citav“ (= „întreg, sănătos, teafăr“; vezi DA, s. v. *citov*).

În ce privește originea lui *schimosi*, remarcăm că există o deosebire între forma de prezent a verbului grecesc dat ca etimon în articolul *shimonosi* din DLR – „ngr. ἀσχήμωσα (aorist al lui ἀσχημαίνω)“ – și forma citată de Al. Graur, SCL VII, 1956, 3–4, p. 274: „prezentul românesc *schimosi* nu se poate explica decât printr-un aorist grecesc ἀσχήμωσα, care la rândul lui nu poate fi legat decât de un prezent ἀσχημώνω“. Acesta din urmă înseamnă „a sluți“, sens pe care, evident, îl are și cuvântul înregistrat în DLR sub forma *stimosi*. [1–2/1995]

STINGHER. După DLR (și după alte dicționare) acest adjectiv este membru al unei familii de cuvinte din care mai fac parte, în afară de verbul *stingheri*, substantivele *stinghereală*, *stingherire* și adjectivele *stingherit*, *stingheritor*. Din indicațiile date în articolele de dicționar în cauză rezultă că *stingher* este socotit baza celorlalte cuvinte: din el provine direct verbul, iar de la verb derivă celelalte patru cuvinte citate.

Din punctul de vedere al formei nu se poate aduce nici o obiecție interpretării adoptate de DLR. Situația se schimbă însă când avem în vedere latura semantică a chestiunii. O examinare, chiar superficială, a conținutului celor șase articole de dicționar la care ne referim ne conduce la constatarea că sensurile și subsensurile înregistrate (și ilustrate cu numeroase citate) nu sunt reductibile la un nucleu semantic de bază, fie prezent în toate cuvintele, fie identificabil numai în *stingher*, dar cu care să poată fi puse în legătură sensurile derivatelor, prin ipoteze verosimile asupra unor evoluții semantice, analogii, contaminări etc. De exemplu, este imposibil de demonstrat că sensul „a nu lăsa să acționeze, a împiedica“ al lui *stingheri* sau sensul „care împiedică, care deranjează, care jenează“ al lui *stingheritor* se leagă în vreun fel de sensurile „(care este) de unul singur; (care se află) izolat sau la distanță de alte lucruri sau fenomene (de același fel)“ sau „retras, singuratic, solitar, însingurat“ ale lui *stingher*.

După părerea noastră, în sensurile cuvintelor în discuție sunt prezente două elemente semantice fundamentale distincte: „piedică (obstacol)“ (vezi sensul 1 al lui *stinghereală*) și „singurătate (izolare)“. Acestora le corespund nu una, ci două famili de cuvinte; în cazul unora dintre termenii enumerați la începutul prezentei note avem a face, în realitate, cu câte două cuvinte omonime. Deși însăși omonimia a favorizat producerea unor întrepătrunderi ale sensurilor termenilor care formau o pereche de omonime, distincția propusă aici se dovedește necesară în urma unei examinări atente a faptelor.

Una este *stinghereală* cu înțelesul (1, în DLR) de „piedică“ și alta este *stinghereală* cu înțelesul (2, în DLR) indicat, după definiția propriu-zisă, și prin sinonime ca *sfială* sau *sfiiciune* (ale căror sensuri par a avea o oarecare legătură cu ideea de „singurătate“). După opinia noastră, *stingheri* cu sensul menționat mai sus („a nu lăsa să acționeze, a împiedica“; în DLR, 1) nu are în comun decât forma cu *stingheri* „a despărți“ (în DLR, 2, în același articol, care ar corespunde deci unui cuvânt polisemantic). Acest al doilea *stingheri*, al cărui sens este indicat, corect, pe baza a două citate din texte folclorice – „Casele le pustiești, Voinici tineri stingherești“ și „Pe doi fraț ni-o stingherit“ – este, evident, legat de *stingher* „singur(atic)“: despărțit de ceilalți (de celălalt), fiecare dintre voinicii (frații) despre care este vorba în citatele reproduse ajunge singur; cuvântul nu aparține însă familei lui *stingherit* dintr-un citat ca „Oamenii, stingheriți în înghesuiala lor liniștită, întorceau capetele“ (din context reiese că este vorba despre o situație opusă celei care ar putea fi denumită cu termenul *singurătate*).

În rândurile următoare ale notei de față ne vom pronunța numai asupra originii lui *stingher* și a derivatelor lui din familia de cuvinte caracterizată prin prezența în sensurile acestora a ideii de „singurătate (izolare)“.

Menționăm, pentru început, că explicația conform căreia am avea a face cu un derivat din *stinghie* întâmpină dificultăți; cf. TDRG, s.v. *stingher:* „*Et.* Ansch. zu *sti´nghie*. Nach Form u. Begrif, schwierig“.

Ținând seamă de forma și de înțelesul cuvântului, unii cercetători au susținut că la originea lui *stingher* se află lat. *singularius* sau *singularis*. Prezența în termenul românesc a consoanei [t], inexistentă în presupusul etimon, a fost explicată prin contaminare. Pascu, *Sufixele*, p. 89, consideră probabilă contaminarea cu un verb: „*stingher... < singularius + stau?*“. Explicația propusă de G. Giuglea (DR II, 1921 – 1922, p. 823, 901) și acceptată de S. Pușcariu (DR VII, 1931 – 1933, p. 114) este diferită: *stingher* < lat. *singularis* + *stinghe* (la originea acestuia din urmă – fără etimologie în DLR – s-ar afla, după G. Giuglea, *loc.cit.*, p. 400, vechiul germanic **stangila* sau **stengila*). În sfârșit, după ce se referă la cea de a doua explicație prin contaminare, Al. Graur, *Alte etimologii* *românești*, București, 1975, p. 13, adaugă una de același tip: „mai aproape mi se pare că e familia lui *stâng* (cf. *stângaci*)“.

Ipoteza une contaminări în care unul dintre termeni ar fi fost *stingh(i)e* – la fel de neconvingătoare ca și celelalte două prezentate mai sus – este respinsă, cu contraargumente valabile, de Ov. Densusianu, GS IV, 1929–1930, 2 (1930), p. 390: „amestecul formei din urmă ca să i se explice sensul [lui *stingher* – *n.n.*] rămâne neînțeles; pe de altă parte, *singularis* sau *singularius* dacă s-ar fi păstrat la noi, nu ar fi putut, prin semnificația lui, să se izoleze de *sîngur*, deci sincopa lui *u* nu s-ar fi putut întâmpla și am fi avut **sîngurar*“. În continuare, același savant propune o etimologie cu care, după părerea noastră, nu putem să nu fim de acord, mai ales dacă ținem seamă de cele două argumente pe care le vom aduce în discuție ceva mai departe.

Iată acum explicația datorată lui O. Densusianu, *loc. cit.*: „Pentru că *stingher* e întrebuințat când se vorbește de un bou care rămâne la o parte, neînjugat, mi se pare că aici trebuie căutat înțelesul lui inițial și sântem duși atunci spre un derivat **extra-iugularius*, adică «afară de jug, nepus la jug»“; sub influența lui *iungere*, în acest derivat a fost introdusă o consoană nazală (**extra-iungularius*), s-a produs „reducerea în latina vulgară a lui *iu* la *i*“, iar [u] s-a sincopat, așa încât „s-a ajuns la **extrainglarius*, de unde **strîngl´ariu* [sic], **stringl´eriu*, **stringheriu* și, prin disimilarea primului *r*, *stingher*“ (am adăuga că socotim mai probabilă transformarea secvenței [ai] în [i] – prin intermediul fazei [ă(i̯)i] –, nu în [î]: **extrainglarius* > *[stră(i̯)iŋgl´eri̯u] > *[striŋgl´eri̯u]; cf. lat. **excambiare* > rom. *schimba*).

Primul argument suplimentar pe care putem să-l invocăm în sprijinul etimologiei propuse de O. Densusianu este echivalent cu înlăturarea unei posibile obiecții. Dacă se iau în considerație sensurile cele mai obișnuite ale lui *stingheri*, în care este inclusă ideea de „piedică“, și, totodată, se admite că verbul cu aceste sensuri și *stingher* „singur(atic)“ aparțin aceleiași familii, este greu de imaginat o evoluție de la „afară de jug“ la sensurile lui *stingheri* avute în vedere aici. Dificultatea a fost sesizată de O. Densusianu, care însă nu o consideră de netrecut: „Cât despre *a stingheri*, cu toate că semantismul lui, cum observă și Tiktin, s-ar părea că-l desparte de *stingher*, totuși își găsește legătura: «a lăsa la o parte, stingher» a putut evolua spre «a neliniști, a da nemulțumire, a turbura»“. În ce ne privește, nu credem că este cazul să fim de acord mai curând cu presupunerea lui O. Densusianu decât cu rezerva exprimată în TDRG, la sfârșitul articolului consacrat lui *stingheri*, cu traducerea „(in etw.) stören, behindern, (von etw.) abhalten“: „*Et.* Ansch. zu *stinghe´r.* Die begriffliche Entwicklung ist schwierig“. Este însă evident că problema posibilității unei evoluții de la sensul lat. **extra-iungularius* la cel de „a împiedica, a stânjeni“ al rom. *stingheri* nu se mai pune în momentul în care admitem că verbul cu acest sens nu provine din adjectivul *stingher* „singur(atic)“, ci este un cuvânt aparținând unei alte familii.

Al doilea argument în sprijinul etimologiei propuse de O. Densusianu ne este oferit de unele dintre sensurile și subsensurile lui *stingher* pe care savantul nu le menționează, atestate în limba populară și, fără îndoială, explicabile, direct sau indirect, prin sensul lat. **extra-iungularius*. De la „afară de jug, nepus la jug“ – în DLR „(despre vite; mai ales despre boi) fără pereche la plug“ – s-a ajuns la „(despre vite) fără stăpân, de pripas“, „(despre oi) sterp“ și la sensul substantivului *stingheră* „oaia căreia i s-a tăiat mielul“. Cum se poate constata, cu aceste sensuri, *stingher* este un element al terminologiei referitoare la păstorit și agricultură, calitate pe care o poseda și etimonul, lat. **extra-iungularius*. Populare (întâlnite în diverse graiuri, chiar dacă nu pretutindeni) sunt și sensurile „(despre ființe; mai ales despre oameni) fără pereche, fără soț; (prin extensiune) necăsătorit“ și „(despre numere) impar“ (vezi, pentru toate sensurile menționate în rândurile precedente, DLR, s.v. *stingher*, 2 și 4). Așa stând lucrurile, este clar că Cioranescu, DER, nr. 8189 (s.v. *stânjeni*), nu are dreptate când afirmă despre *stingher* – tradus „desemparejado, descabalado; aislado, solitario“ – că are „un semantismo... anormal“, care „es invención literaria, sin curso en la lengua popular“; această apreciere ar putea fi, eventual, considerată corectă în ce privește sensul „deranjat, stânjenit“ al lui *stingher*, dar nu și aplicată la sensurile corespunzătoare celor patru cuvinte care apar în traducerea termenului românesc.

De la *stingher* „singur(atic), fără soț(i)“ nu se putea ajunge la *stingheri* „a nu lăsa să acționeze, a împiedica“, dar nu este deloc surprinzător faptul că de la același adjectiv s-a format verbul *stingheri* „a despărți“.

În concluzie, etimologia lui *stingher* „singur(atic)“ propusă de O. Densusianu este satisfăcătoare. [9–10/1994]

STINGHERI. După cele arătate în nota precedentă, se înțelege că în rândurile următoare ne va preocupa stabilirea etimologiei lui *stingheri* numai cu sensul care, în articolul corespunzător din DLR, figurează sub 1: „a nu lăsa să acționeze, a împiedica“ (sub 2 apare „a despărți“, sens propriu, potrivit părerii noastre, unui verb *stingheri* omonim cu cel din titlul acestei note).

Partea inițială a cuvântului care ne interesează aici (și a cuvintelor din familia lui) prezintă o asemănare evidentă cu radicalul vechiului slav *sŭtęgnǫti* (ind. prez. 1 sg. *sŭtęgnǫ*), ceea ce sugerează posibilitatea ca acesta din urmă să se afle la originea lui *stingheri*. Este adevărat însă că, la prima vedere, nu este clară, nici pe plan semantic, nici sub aspect fonetic, legătura dintre v. sl. *sŭtęgnǫti* și rom. *stingheri*.

Echivalentele latinești ale verbului slav date de Miklosich, *Lexicon*, sunt *tendere, contrahere, stringere, comprimere*. Printre sensurile acestora figurează – după Guțu, DLatR – „a întinde (strângând, încordând)“ (*tendere*), „a strânge“ (*contrahere*), „a strânge tare“ (*stringere*), „a presa, a opri“ (*comprimere*). După părerea noastră, de la aceste sensuri s-a putut ajunge la cel al lui *stingheri*, din a cărui amplă definiție dată în DLR (sub 1) reproducem aici o parte: „a nu lăsa să acționeze, să se desfășoare în voie; a deranja, a incomoda, a împiedica, a încurca, a jena, a stânjeni“. Este ușor de observat că aceste nuanțe de sens au putut să aibă ca puncte de plecare elemente din conținutul semantic al v. sl. *sŭtęgnǫti*; cf. bg. *stjagam* (perfectiv *stegna*), care înseamnă, printre altele, „(despre îmbrăcăminte/încălțăminte) a strânge, a jena“ (Tiberiu Iovan, *Dicționar bulgar-român*, București, 1994, s.v. *стягам*). Altfel spus, putem admite o evoluție de la „a strânge (tare)“ la „a deranja, a jena prin strângere“ și, după aceea, la „a deranja, a jena, în general“. Este de menționat aici, pentru comparație, și raportul dintre sensurile lui *stânjeni* și sensul etimonului slav indicat în DLR: „cf. v. sl. сътѧженъ «apăsat, strâmtorat» (part. vb. сътѧжати)“.

După opinia noastră, v. sl. *sŭtęgnǫti* a devenit în română **stigni*, printr-o evoluție fonetică și o încadrare morfologică normale, cu excepția faptului că, prin disimilare totală, a dispărut prima nazală dintr-o presupusă formă inițială **stingni*. Ulterior, de la **stigni* s-a ajuns, prin metateză, la **stinghi* (în mod necesar, ca urmare a metatezei, s-a schimbat locul de articulație al celor două consoane ale grupului: [gn] > [ŋ́ǵ]). Prin derivare cu sufixul *-ări*, a apărut forma *stingheri* (la început, probabil, numai ca verb iterativ, cum, de altfel, este și astăzi în unele contexte). Raportul formal dintre **stinghi* și *stingheri* este identic cu cel dintre termenii unor perechi ca *împleti – împleteri* „a împleti ceva din răchită“, *șuchi – șuchiri* „a șterpeli“ (pentru diversele variante și valoarea iterativă a sufixului *-ări* vezi FC III 1, p. 37–44; exemplele reproduse aici se găsesc la p. 39).

Cum rezultă din cele arătate în alineatul anterior (și cum am spus și în nota consacrată lui *stingher*), nu credem că *stingheri* „a deranja, a stânjeni“, a fost format în românește plecându-se de la *stingher*. Dimpotrivă, suntem de părere că *stingher* – numai adjectivul cu un sens care poate fi pus în legătură directă cu cel al lui *stingheri* < **stinghi* (de origine veche slavă), nu și omonimul lui, *stingher* „singur(atic)“! – este un postverbal (ceea ce susține și Cioranescu, DER, nr. 8189, care însă are în vedere un singur cuvânt *stingher* și un singur cuvânt *stingheri*, nu câte două omonime; vezi și SDLR): *stingher < stingheri(t)*, după modelul oferit de perechi ca *murdar – murdări(t)* și – poate că în primul rând – de *stingher* „singur(atic)“ – *stingheri(t)* „a despărți (despărțit)“ (unde însă punctul de plecare este adjectivul, nu formele verbale). Un *stingher* care aparține neîndoielnic familiei verbului format de la un cuvânt împrumutat din slavă apare, după părerea noastră, numai în trei dintre citatele date în DLR, s.v., 3: „S-a oprit... din fluierat; stingher oarecum, rușinat parcă de sine“; „Cei mai mulți dintre tractoriști se tot învârtiră pe lângă tractoare, fără de nici un gând,... stingheri, parcă neîndrăznind să se apuce de ceva“; „Își închipuia că sânt beat şi asta făcea să mă simt mai puţin stingher"; în celelalte citate de sub 3 apare exclusiv sau, cel puţin, este predominantă ideea de „singurătate" (prezentă şi în *stingher* din citatele date sub 1, 2, 4). Avem a face deci cu un *stingher* – să-i spunem *stingher*^{2} – care înseamnă „stânjenit (de cineva sau de ceva)", alături de un *stingher* (= *stingher*^{1}) cu sensuri asupra cărora ne-am oprit în nota precedentă (sau sensuri strâns legate de acestea).

Judecând după conţinutul citatelor, putem spune că în DLR sunt înregistrate familiile de cuvinte *stingher*^{1}, *stingheri*^{1} „a despărţi" şi *stingher*^{2}, *stingheri*^{2} „a împiedica, a stânjeni", *stinghereală*, *stingherire, stingherit, stingheritor* (evident, celei de a doua familii i-a aparţinut şi **stinghi*). În ce priveşte pe *stinghereală*, despre care am afirmat (în nota *stingher*) că, atunci când înseamnă „sfială", pare a fi în legătură cu *stingher*^{1} „singur(atic)", trebuie să menţionăm că în articolul corespunzător din DLR cuvântul apare numai în citate care ilustrează – fie exclusiv şi cât se poate de clar (sub 1, „piedică, obstacol"), fie mai curând (sub 2, „stare şi senzaţie de a nu se simţi în largul său") legătura lui cu *stingheri*^{2} (în mod direct), respectiv, cu *stingher*^{2} (în mod indirect). Iată câte un exemplu pentru fiecare dintre aceste situaţii: „Celor ce au trebuinţă de chereste şi de lemne pentru foc, încă să nu li se dea stinghereală... să eie ori din care feliu ar avea trebuinţă" (text din anul 1794); „Scăpată de stinghereala ce o simţea acolo lângă Gheorghe, începu să se neliniştească" (I. Agârbiceanu). De remarcat că expresia „a nu se simţi în largul său", la care se recurge în DLR s.v. *stingherit* (definiţia de sub 2) şi s.v. *stinghereală*, are un sens care concordă cu un element semantic prezent în v. sl. *sŭtęgnǫti* şi în rom. *stingheri*^{2} şi este oarecum contrariul elementului de bază din conţinutul semantic al lui *stingher*^{1}.

Faptele de ordin semantic analizate mai sus pledează, credem, în favoarea părerii că *stingheri* „a împiedica, a stânjeni" este un derivat format pe teren românesc de la un cuvânt împrumutat din slavă (**stigni* > **stinghi*; **stinghi* + *-ări* > *stingheri*^{2}), nu un derivat de la *stingher*^{1}, de origine latină.

A mai rămas să facem câteva precizări cu privire la raportul dintre *stingheri*^{2} şi *stânjeni*. În articolul consacrat acestuia din urmă găsim în DLR, sub 1, o definiţie identică cu cea a lui *stingheri* considerat de noi a fi *stingheri*^{2}, iar sinonimele înşirate sunt aceleaşi (se înţelege, cu deosebirea că s.v. *stingheri* apare sinonimul *stânjeni* – şi viceversa). Formele *stingheri* şi *stânjeni* sunt tratate de Cioranescu, DER, nr. 8189, ca variante ale aceluiaşi cuvânt; alte două variante menţionate în acelaşi loc sunt *stânjini* şi *stângăni* (ambele, înregistrate şi în DLR, s.v. *stânjeni*). Este însă evident că etimologia dată de A. Cioranescu – „esl. *sŭtęgnąti*, participio *sŭtęženŭ* «comprimir, oprimir»" – nu este satisfăcătoare pentru toate variantele (reale sau numai aparente) ale lui *stânjeni*. De la *sŭtęženŭ* (în DLR dat ca participiu al lui *sŭtęžati*, nu al lui *sŭtęgnąti*, respectiv, în transliteraţia uzuală astăzi, *sŭtęgnǫti*) s-a putut ajunge, fără îndoială, la *stânjeni*, iar prin forma de infinitiv a verbului slav menţionată de autorul citat (şi prin formele asemănătoare, cu grupul consonantic [gn]) se explică satisfăcător *stângăni* (cu anaptixă; cf. v. sl. *gnoj* > rom. *gunoi*), dar *stingheri* – după Cioranescu, DER, o variantă care „no es clara" – nu poate să provină direct din nici una dintre formele verbului vechi slav. Cum am încercat să demonstrăm, din acesta provine direct numai un cuvânt românesc (neatestat) care, la rândul lui, a fost baza unui derivat. Prin urmare, socotim că în DLR s-a procedat bine când *stânjeni* şi *stingheri* (= *stingheri*^{2}, conform părerii noastre) au fost tratate nu ca variante ale aceluiaşi cuvânt, ci ca sinonime. [9–10/1994]

STRÂNTORI. În DLR n-ar fi trebuit să figureze, alături de trimiterea de la *strântori* (numerotat 2) la *strâmtora*, şi un articol cu acelaşi titlu (numerotat 1), dat fiind că sensul consemnat s.v. *strântori*^{1} – cuvânt considerat cu „etimologia necunoscută" – nu este altul decât cel pe care îl găsim în articolul *strâmtora*, sub 5 (cu indicarea aceleiaşi surse: ALR SN I, h. 44/325) – „(despre grâu) a se coace înainte de vreme" –, unde apare şi precizarea „în forma *strântori*". Aşadar *strântori*^{1} (= *strântori*^{2}) nu este decât o variantă a lui *strâmtora* (< *strâmtoare*). [1–2/1995]

STURLUIBA. Este cunoscut prin Moldova şi înseamnă „a se zăpăci; p. e x t. a înnebuni". După părerea noastră, provine din ucr. *стурбувати* (ind. prez. 1 sg. *стурбую*) „a nelinişti, a supăra..., a tulbura“ (vezi DUR). Presupunem că de la forma din limba de origine s-a ajuns la **sturbuia* și, după aceea, prin metateză la **sturuiba*. Forma românească actuală, în care apare și un [l] inexistent în etimon, se explică prin expresivitatea grupului consonantic [rl] (cf. Al. Graur, SCL X, 1959, 2, p. 206–209). [1–2/1995]

SUFLINTĂTURĂ. A fost înregistrat, într-o localitate apropiată de Dej, cu sensul „lână măruntă tunsă de pe pântecele oilor“. Este, fără îndoială, un derivat de la **suvrinta*, formă provenită, prin metateză, din *suvintra*, variantă a lui *suvintri* (< *su*[*b*] + *vintre*), verb definit în DLR astfel: „a tunde pe sub pântece, între picioarele dinapoi și împrejurul cozii pentru a ușura mulsul și suptul mieilor sau pentru ca oaia să nu se opărească; a tușina“. Pe plan semantic lucrurile sunt clare. În ce privește forma, nu credem că este de netrecut dificultatea de a se explica înlocuirea cu [fl] a grupului [vr] din **suvrinta* (< *suvintra*). După părerea noastră, această înlocuire s-a făcut sub influența lui *sufleca*, verb cu care cel derivat de la *vintre* are în comun, din punctul de vedere al sensului, o trăsătură referitoare la scopul acțiunii, cum rezultă din definiția pe care o găsim în DLR la sensul 1 al primului: „a îndoi..., făcând să stea mai sus, etc., pentru a nu se uda, pentru a nu se murdări, pentru a da libertate în mișcări etc.“. [1–2/1995]

SULHAR. Întrucât acest termen desemnează (prin Moldova, Bucovina și nordul Transilvaniei) un „lemn sau trunchi de arbore, subțire, lung drept și curățat de crengi, care are diverse întrebuințări“, este greu de crezut că el este „același cuvânt“ cu *sulhac* (Florica Dimitrescu, SCL IX, 1958, 2, p. 267), înregistrat în DLR ca variantă a lui *sulac* (< *sulă*) „un fel de sulă lungă și ascuțită, din metal, din lemn etc. cu întrebuințări diverse“ și „bucată de lemn cilindrică și subțire cu care se scoate măduva dintr-o creangă de soc tăiată“ (am menționat numai cele două sensuri avute în vedere de autoarea citată).

Trimiterea „cf. *sâhlă*“ (precedată de mențiunea „etimologia nesigură“), pe care o găsim în DLR, este, după părerea noastră, justificată numai în sensul că *sâhlă* și *sulhar* aparțin aceleiași familii de cuvinte. Ultimul nu este însă decât o variantă a lui *sâhlar*, considerat, în același dicționar, sinonim cu *sihlă* în accepțiunea de sub 1 a acestuia – „pădure deasă (de copaci tineri)“ –, dar definit ca „brad tânăr tot una de gros peste tot“ în SDLR (sursa citată în DLR s.v. *sâhlar*), ceea ce înseamnă că avem a face cu un subsens al lui *sâhlă* înregistrat sub 2: „trunchi de copac (cu diametru aproape egal la ambele capete)“.

Ținând seamă de faptul că și în cuvântul de bază al familiei întâlnim fluctuația [hl] ~ [lh] (*sihlă* are, printre altele, varianta *silhă*), ar rămâne de explicat numai prezența lui [u] în *sulhar*. Această vocală se datorează, desigur, influenței lui *sul*, ușor de înțeles, dat fiind sensul cuvântului în discuție. Așadar, au avut loc transformările *sâhlar* > **sâlhar* > *sulhar* (sau numai **sâlhar* > *sulhar*, dacă variantele *sâlhă*, **sâlhar* sunt mai vechi decât *sâhlă, sâhlar*).

Vezi și nota următoare. [1–2/1995]

SULHĂU. Ca și cuvântul discutat mai sus, *sulhău* „carâmb (la loitră)“ este dat în DLR cu „etimologia nesigură“. După opinia noastră, cuvântul la care se trimite de data aceasta („cf. *sulhar*“) este chiar etimonul lui *sulhău* (înregistrat într-o localitate din Bihor). Considerăm deci că la acesta din urmă s-a ajuns printr-o substituire de sufix. Faptul că *sul* înseamnă, printre altele, „carâmb (de la loitra carului sau a căruței)“ (DLR, s.v., sensul 3, *i*), fiind așadar un sinonim al lui *sulhău*, confirmă explicația conform căreia la *sulhar* și la *sulhău* s-a ajuns de la **sâlhar*, sub influența lui *sul*. [1–2/1995]

SULIG. Ca substantiv masculin este atestat cu înțelesul „țurțur (de gheață)“; ca feminin (*suligă*) înseamnă „tulpină tânără a stufului, care apare primăvara la un nod al rizomului“. Credem că avem a face cu variante ale lui *sulică*, înregistrat în DLR ca nume a două plante – „trestie“ și „gheață (*Begonia semperflorens*)“ – și considerat, cu dreptate, ca derivat de la *sulă*. Pentru fluctuația *-ic(ă)* ~ *-ig(ă)* cf. perechi de variante ca *tălpic – tălpig, tălpică – tălpigă* (DLR, s.v. *tălpig*). [1–2/1995]

SULZUI. Înseamnă, prin sud-vestul Transilvaniei, „a strânge“ (cum se precizează în DLR, „complementul indică bunuri materiale, avere, bani etc.“). Este, fără îndoială, unul și același cuvânt cu *surzui*, înregistrat în DLR cu sensurile „a adăuga (măsurând în plus)“ și „a procura; a agonisi (prin economisire)“ și cu variantele *surzului, sărăzui*. În partea din articolul *surzui* rezervată etimologiei citim: „din magh. *szerezn*“; avem a face, probabil, cu o greșeală de tipar: ar fi trebuit să apară fie forma *szerezni* (cu sufixul *-ni* al infinitivului), fie *szerez* (fără sufix). Tamás, EWUER – care nu înregistrează varianta cu [l] – indică etimonul lui *surzui* în felul următor: „ung. *(meg)szerez* ‘zugeben, draufgeben; erwerben, verschaffen’“. Probabil că [r] a fost înlocuit cu [l] prin diferențiere, în forma de infinitiv lung (devenită substantiv): *surzuire* > **sulzuire*. [1–2/1995]

SUPȘIG. Atestat într-o localitate din Banat, cuvântul denumește o „boală care se manifestă la om, nedefinită mai îndeaproape“. Din punctul de vedere al formei, este evidentă asemănarea între *supșig* și *sușig*, considerat a fi un cuvânt aparte; după DLR, acesta din urmă – provenit din magh. *szükség* – circulă prin Transilvania și prin Maramureș, cu sensurile „lipsă“ și „nevoie“ (dacă nu cumva avem a face cu o eroare în sursa la care se trimite, în Maramureș este cunoscut și adjectivul *sușig* „lipsit de bani“). Între sensurile formelor citate există însă o legătură și pe plan semantic, căci de la „lipsă în general“ s-a putut ajunge la „lipsă de sănătate“ (adică „boală“); cf. *nevoie* „stare de sărăcie, de lipsă, de mizerie; stare de jenă financiară“ și „boală (la om); spec. (criză de) epilepsie“ (DLR, s.v., sensurile 2 și, respectiv, 7).

Fără îndoială, *supșig* și *sușig* sunt variante ale unuia și aceluiași cuvânt. Varianta, mai apropiată de etimon, *sucșig* – absentă din DLR – este cea care figurează ca titlu de articol la Tamás, EWUER; *supșig* lipsește din acest dicționar, dar găsim aici o variantă foarte asemănătoare, care prezintă interes din punct de vedere semantic, întrucât este și denumire a unei boli: „Nach Costin, Gr. băn. II, 181 soll *subșâg* auch ‘Asthma’ bedeuten“. L. Tamás pare a se îndoi de existența acestui sens (vezi și ce spune același autor cu privire la *subșâgată*, formă înregistrată tot în lucrarea lui L. Costin: „die Bedeutung sei hier ‘asthmatisch’“), dar atestarea pe care se bazează articolul *supșig* din DLR (un răspuns la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu) și înțelesurile lui *nevoie* ne dau dreptul să credem că sensul de „boală“ al lui *sucșig* (respectiv, al unora dintre variantele acestuia) este real. [1–2/1995]

SURHAN. Înseamnă „tâlv (pentru tras vinul din butoi)“ și este considerat în DLR cuvânt cu „etimologia necunoscută“. În realitate, avem a face cu o variantă a lui *sorhan*, dată ca atare în articolul cu acest titlu, unde citim: „(În forma *surhan*) Obiect din tinichea, în formă de tigvă lunguiață, întrebuințat la trasul vinului din butoi“ (sursa indicată în cele două articole este aceeași: ALR II 6161/310). La Tamás, EWUER, s.v. *sărăoae*, găsim și varianta *surhai* (absentă din DLR) și pe cea scrisă *sorhánŭ* (înregistrată, ca și *surhan*, în localitatea Roșia, jud. Bihor). Cum arată autorul citat, la originea lui *sărăoaie* (*surhai, sorhan*) se află magh. *szivárvány, szovárvány* (deci, adăugăm noi, în același fel se explică *surhan*). La ultima dintre cele două forme din maghiară se trimite și în partea etimologică a articolului *sorhan* din DLR: „Cf. magh. *szovárvány*“. În același dicționar figurează însă, ca unitate lexicală aparte – și cu mențiunea „etimologia necunoscută“ – *sărăoaie* „tigvă“ (numele unei plante; sensul 1) și „țeavă de tras vinul din butoi (făcută din **sărăoaie1**)“.

Indiferent dacă *sorhan* și *surhan* sunt sau nu sunt grupate în aceeași unitate cu *sărăoaie* (pentru detalii cu privire la reflexele românești, [n] și [i̯] ale lui [ń] din etimonul maghiar vezi Tamás Lajos, SCL IX, 1958, 1, p. 57–58), este evident că primele două forme reprezintă același cuvânt. Prin urmare, articolul *surhan* este de prisos. [1–2/1995]

SUVĂIȚĂ. Existența unei variante *suvai* a lui *sevai* „țesătură de mătase cu fir auriu sau argintiu“ (< tc. *sevaı, sevayı*; DLR) și legătura care se poate stabili între sensul acestui cuvânt și sensul lui *suvăiță*, „șir de mărgele cusute pe panglică și prins ca podoabă la pălărie; (regional) ghiordan“, ne determină să identificăm în acesta din urmă un derivat de la *suvai*, cu atât mai mult cu cât mărgelele ghiordanului pot fi nu numai cusute, ci și țesute (vezi DA, s.v. *gherdan*). [1–2/1995]

ȘAITROACĂ. A fost înregistrat în Scărișoara – Abrud, cu sensul „piedică (de lemn, la roata carului)“. După părerea noastră, nu este suficient să se includă, în articolul la care ne referim (alături de mențiunea „etimologia necunoscută“), o trimitere la *șaitroc* „vas de lemn, cu fundul curbat, folosit la separarea aurului din minereul sfărâmat“(< germ. *Scheidetrog*): în realitate, avem a face cu unul și același cuvânt. Pentru deosebirea dintre cele două variante cf. *troacă* și *troc* (< germ. *Trog*; DLR).

În ce privește aspectul semantic al chestiunii, este de presupus că termenul *șaitroacă* desemnează (sau desemna, la început) nu orice piedică de lemn, ci numai pe aceea de forma unei scafe, deci un obiect asemănător cu cel descris în DLR, s.v. *șaitroc*; am avut prilejul să vedem o piedică de acest fel (care se plasează sub roată) în regiunea Munților Apuseni, unde circulă atât cuvântul din titlul acestei note, cât și *șaitroc* „vas“. [3/1984]

ȘALÂC. A fost înregistrat în Banat, cu sensul de „glumă“ și în expresia *a râde cu șalâc*, „a râde cu poftă“. Din motive de ordin formal, nu credem că poate fi pus în legătură cu germ. *Schalk* „om glumeț, poznaș“, la care se trimite. Întrucât finala termenului în discuție se regăsește în derivatele cu *-lâc* (cf., în primul rând, *caraghioslâc*), socotim că *șalâc* are ca punct de plecare substantivul *_șală_, a cărui existență în Banat, ca împrumut din sârbocroată, poate fi presupusă: scr. *šala* „plaisanterie“ (Dayre et al., HSFR) > rom. *_șală_; *_șală_ + *-lâc* > *șal(l)âc* (eventual, după scr. *šenluk* „joie, gaîté“, înregistrat în același dicționar). [3/1984]

ȘĂNURĂ. Are sensul colectiv de „fire de lână toarse, pregătite pentru țesut“ (Feldru – Năsăud). Avem a face, desigur, cu o variantă a lui *șinor* „șnur“ (< magh. *sinór, sinyór*; DLR). După DLR această din urmă formă are accentul pe silaba finală, dar sunt cunoscute și variantele *șinore* (DLR) și *șinor* (com. I. Gheție) cu accentul pe silaba inițială, ca *șănură*. În ce privește timbrul vocalei precedate de [ș], cf. cele trei cuvinte *șiret* înregistrate în DLR, care au, toate, câte o variantă *șăret*. Legătura semantică dintre „șnur“ și „fir de lână tors“ este evidentă. [3/1984]

ȘĂRĂNGLIȚĂ. Înseamnă „agrafă“ (Bărăteaz – Arad). Ținând seamă de frecvența cu care în cuvintele de origine germană apar modificări fonetice neregulate (uneori produse prin apropiere de cuvinte mai vechi) – cf., de exemplu, *ghintaiță* < germ. *Gewindeeisen* (I. A. Florea, AnLIL XXV, 1976, p. 81) –, credem că *șărăngliță* provine din germ. *Scherengitter* „grilă pliabilă“(DGR). [3/1984]

ȘFERLANȚ. Definiția dată în DLR acestui cuvânt, identică cu cea din glosarul lucrării la care se trimite – Arvinte, *Terminologia* –, este „sârmă care unește lemnul numit cordar, pus în partea din urmă a unei table la plută, cu lemnele de pe marginea tablei“; în lucrarea lui V. Arvinte este menționat și sinonimul *șprangă*.

După ce reproduce definiția din lucrarea citată, Ștefan Binder, AUT IV, 1966, p. 236, propune următoarea etimologie: „este compus din subst. *șfel* «bârnă« și *lanț* «sârmă groasă cu care se leagă pluta»“. Conform părerii aceluiași autor (*ibidem*, p. 235), *șfel* „un fel de traversă cu care se podește un drum rău de munte“ provine din germ. *Schwelle* „traversă“ (etimologie admisă în DLR). Explicația propusă pentru *șferlanț*, neacceptată în DLR – unde nu este reținută nici mențiunea făcută de V. Arvinte („în prima parte a termenului, germ. *schwer*“) –, nu întâmpină dificultăți de ordin fonetic; este ușor de admis că a avut loc fie o disimilare (*_șfellanț_ > _șferlanț_), fie simpla înlocuire a lui [l] cu [r], ca în *șferbodin* (cu varianta *șferbon*) și *șferboung* (dacă originea acestor cuvinte este cea indicată de Șt. Binder, *loc. cit.*, p. 235: germ. *Schwellboden*, respectiv, germ. *Schwellbogen*; V. Arvinte, *op. cit.*, p. 167, explică pe *șferbon* prin germ. *Schwerboden*, iar pentru etimologia lui *șferboung* trimite la *șferbon*; după DLR *șferbodin, șferbon* < germ. *Schwerboden*, iar *șferboung* < germ. *Schwellbogen*).

Datele prezentate mai sus nu sunt însă suficiente pentru a face explicația dată de Șt. Binder convingătoare și sub aspect semantic, căci sensul germ. *Schwelle* și al rom. *șfel* nu se regăsește în definiția lui *șferlanț*. Lucrurile se clarifică în momentul în care luăm în considerație câteva informații furnizate de Arvinte, *Terminologia*: mai întâi, *șferlanț* „pare a fi aici [în localitatea Borșa, din fostul raion Vișeu] sinonim cu *șprangă*, dar și cu ceea ce prin alte locuri se numește *cordar* sau *coardă*“ (p. 109); în al doilea rând, după cum se arată în glosarul citat, *coardă* înseamnă „lemn pus de-a curmezișul pe capătul din spate al fiecărei table la plută; uneori se folosește în acest scop sârma groasă numită *șprangă*“ (p. 144; definiția lui *cordar* este aproape identică). În lumina acestor detalii devine clară legătura dintre sensurile cuvintelor *șfel* (< germ. *Schwelle*) și *șferlanț*: la înțelesul de „sârmă (șprangă)“ al acestuia din urmă s-a ajuns plecându-se de la cel de „bârnă (coardă, cordar)“, datorită funcției identice pe care o pot îndeplini, în situația avută în vedere, o bârnă și o anumită cantitate de sârmă groasă. Rezultă că etimologia indicată de Șt. Binder este corectă și că definiția din lucrarea lui V. Arvinte (reprodusă în DLR) trebuie completată, ținându-se seamă de faptul că *șferlanțul* poate fi nu numai o „sârmă“, ci și o „coardă“ (de lemn). [3/1984]

ȘLAIF. Avem în vedere pe *șlaif*^{2}, care înseamnă, prin Bucovina și nordul Moldovei, „frână la căruță“ (desigur, la subsensul „manivela frânei sau a piedicii, la car“ s-a ajuns plecându-se de la sensul fundamental de „frână, piedică“). După mențiunea „etimologia necunoscută“, în DLR se face trimiterea „cf. *șlaif*^{1}“ (<germ. *Schleife*), cuvânt care circulă, prin aceleași regiuni, cu sensurile „sanie mică“ și „sanie pentru transportat bușteni“. După părerea noastră, *șlaif* „frână“ este unul și același cuvânt cu *șlaif* „sanie“. Este de presupus că frâna numită astfel este un dispozitiv care face ca roata să alunece, în loc să se învârtească. Cf. cele arătate mai sus, s.v. *șaitroacă*. [3/1984]

ȘLEAP. Atât ca sens, cât și din punctul de vedere al formei, cuvântul acesta, care înseamnă (prin nordul Munteniei) „om prost“, concordă cu germ. *schlapp* „moale, molâu, fără vlagă“ (DGR) într-o măsură care face neîndoielnică proveniența primului din cel de al doilea. Pentru [ẹa] ca echivalent al vocalei din germană cf. *pream* < germ. *Prahm* (după cum am arătat în LR XXXI, 1982, 2, p. 142; vezi, mai sus, nota *pream*) unde am trimis la observația formulată de J. Byck și A. Graur, în BL I, 1933, p. 18, potrivit căreia există o tendință a lui [a] de a se schimba în [ẹa] după [l] sau [r] (sunt citate printre altele, formele *cleampă* și *cleanță*); vezi și nota următoare. [3/1984]

ȘLEAU. Avem în vedere pe *șleau*^{5} „noroi (foarte apos, amestecat cu zăpadă)“; cuvântul (care are variantele *șleaf* și *șleu*) circulă prin Transilvania, nordul Munteniei și nordul Moldovei. În DLR figurează trimiterea „cf. germ. *Schlack, Schlagg* (variante ale lui *Schlacke*)“, dar și mențiunea „etimologia necunoscută“. Aceasta din urmă poate însă, după părerea noastră, să fie eliminată: pe de o parte, sensul rom. *șleau* concordă într-o măsură mai mult decât satisfăcătoare cu unul dintre sensurile germ. *Schlack* (după DGR, „1. terci.; pap. 2. ploaie cu zăpadă, lapoviță; fleașcă; noroi“; vezi, în același dicționar, și *Schlacke* „zăpadă apătoasă; fleașcă; noroi“); pe de altă parte, în ce privește aspectul fonetic, este de observat că transformările pe care le admitem susținând etimologia rom. *șleau*^{5} < germ. *Schlack* – vocala deschisă din germană a devenit diftong în română (cf. nota precedentă) – se regăsesc în *șleau*^{6}, variantă a lui *șlag* „apoplexie“ < germ. *Schlag* (dial. [šlox], [šlạx]) (DLR).

Deși este de presupus că în *șleau*^{6} semiconsoana provine dintr-o velară fricativă, nu oclusivă (aceasta este reprezentată în română prin [g] sau [k]: *șlag, șloc* etc.), ceea ce înseamnă că aici avem a face cu corespondența fonetică germ. [x] (fricativă velară surdă) – rom. [u̯], nu [k] – [u̯], credem că oclusiva din *Schlack* a putut fi înlocuită cu [u̯], sub influența lui *șleau*^{2} „drum bătătorit, neamenajat“ (cu etimologie multiplă), cunoscut, și el, în regiunile în care circulă *șleau*^{5}. Pentru variantele *șleaf* și *șleu* ale lui *șleau*^{5} „noroi“ cf. *șleaf, șleu = șleau*^{2} „drum“ și *șleaf, șleu = șleau*^{3} „curea la ham“. [3/1984]

ȘORĂPRU. Cuvântul, atestat într-un text din secolul al XVIII-lea, este glosat „(învechit, rar; cu sens neprecizat, probabil) unealtă de fierărie“. După părerea noastră, provine din germ. *Schrapper*, care înseamnă, printre altele, „rașchetă“ și este înrudit cu *schrappen* „a răzui, a rade“ (vezi DGR). Pentru tratamentul părții finale a etimonului (suprimarea vocalei neutre și adăugarea unui [u] după grupul „muta cum liquida“) cf. *vinclu = vincăl* „Winkelmaß, Winkelhaken“ < germ. *Winkel* (Vasile Arvinte, *Die deutschen Entlehnungen in den rumänischen Mundarten (nach den Angaben des Rumänischen Sprachatlasses)*, Berlin, 1971, p. 170), iar pentru vocala introdusă între elementele grupului consonantic inițial cf. *șorubă*, variantă a lui *șurub* (după DLR, cu etimologie multiplă; varianta citată se explică, desigur, prin germ. dial. *Schrūbe*); în *șorubă* și în *șorăpru* avem a face cu aceeași anaptixă: [șr] > [șor]. [3/1984]

ȘORDUNG. A fost înregistrat în Măru – Caransebeș, cu sensul de „dig“. Provine, fără îndoială, din germ. *Schotterung*, glosat „împietruire“ în DGR. Pentru transformarea surdei în sonoră cf. *șodăr*, variantă a lui *șoatăr* „pietriș“ < germ. *Schotter*. Forma *șordung* se explică printr-o metateză: *Schotterung > șod(ă)rung > șordung*. Pentru schimbarea locului accentului – în forma românească acesta se află pe silaba finală – cf. *bărbunc* (*verbunc* etc.) < germ. *Werbung* (DA), unde a avut loc același fenomen. [3/1984]

ȘPENȚĂLI. După ce menționează pe *șpențăla* „a rotunji capetele trunchiului unui copac“ (fără etimologie în DLR), pe care îl consideră „derivat de la subst. *șpențăr* «cojocul» [sic]“, Ștefan Binder, AUT IV, 1966, p. 237, adaugă: „cf. și verbul *șpențăli* «a coase haine»“. De fapt, la originea acestui cuvânt (cunoscut prin nordul Transilvaniei) – și, după toate probabilitățile, și la originea lui *șpențăla* – se află forma *șpențăl*, înregistrată în DLR ca variantă a lui *spențer*, formă care, la rândul ei, este dată de SDLR ca variantă a lui *spencer* (< germ. *Spenzer*, fr., engl. *spencer*) „surtuc, veston, haină scurtă fără poale“. [3/1984]

ȘPONȚURI. A fost înregistrat prin nordul Moldovei, cu sensul „bucăți de carne de calitate inferioară“ (ilustrat cu un singur citat: „Casapul ți-a dat numai șponțuri!“). Avem a face, după părerea noastră, cu o variantă a lui *șpronțuri*, pluralul lui *șpronț* (înregistrat tot prin Moldova), care înseamnă, printre altele, „capătul mai gros al unui buștean“. Este ușor de admis că primul [r] din varianta originară a dispărut, prin disimilare totală (în forma de plural), și că sensul din citatul reprodus mai sus este figurat (cf. sintagma *așchie de pâine*, precum și *ciot*, care poate desemna atât o bucată de lemn, cât și una de os). Cu privire la originea lui *șpronț* (fără etimologie în DLR), vezi Ștefan Binder, AUT IV, 1966, p. 238: *șpronț* < austro-germ. *Spranz* „cu fonetismul dialectal german *o* în locul lui *a*“. [3/1984]

ȘTEAF. Avem în vedere pe *șteaf*[1] „vânătaie“ (Nigotești – Fălticeni). Provine, după părerea noastră, din germ. *Stapf* (= *Stapfen*) „urmă (de pas, de picior)“ (DGR). Evoluția de la sensul originar la cel de „urmă, în general“ și, apoi, la cel de „vânătaie“ este ușor de admis. Pentru [ea] ca echivalent al lui [a] din germană (după grupul consonantic [șt]) cf. *șteamp* „par“ < germ. *Stampf, Stump*; *ștead, ștep* etc. (vezi DLR). Așadar considerăm nejustificată trimiterea la *ștefană* și *ștefănie* „lovitură dată cuiva cu palma“ (ambele figurează în DLR cu mențiunea „etimologia necunoscută“ și cu trimitere la numele propriu *Ștefan*). [3/1984]

ȘTIRIE. Avem în vedere pe *știrie*[2] „coțofană“ (prin vestul Olteniei). Citatul cu care este ilustrat sensul cuvântului – „Când cântă coțofana (știria) aproape de casă, îți vin rudele“ – conține o indicație utilă pentru stabilirea etimologiei acestuia: mergând mai departe decât autorii DLR, care au alăturat mențiunilor „accentul necunoscut“ și „etimologia necunoscută“ trimiterea „cf. *ști*“, considerăm că avem a face cu un derivat de la *știre*, explicabil prin credința populară conform căreia coțofana anunță, adică dă de știre că „îți vin rudele“. Cf. *poștuță*, sinonim cu *coțofană* și cu *știrie*, derivat – cum credem că am reușit să demonstrăm, în LR XXXI, 1982, 1, p. 20 (vezi, mai sus, nota *poștuță*) – de la *poștă* „crainic; ștafetă, curier“. [3/1984]

ȘTOCĂLI. Cuvântul, înregistrat în Șieu Măgheruș – Bistrița, este definit în felul următor: „(complementul indică plafoane de lemn) a acoperi cu tulpini de stuf dispuse la mică distanţă una de alta, ca să se prindă muruiala". Provine din germ. *stocken*, care înseamnă, printre altele, „a arăci", derivat de la *Stock* „băţ, tulpină" (DGR). [3/1984]

ŞUPĂ. Avem în vedere pe *şupă*^{3}, înregistrat cu sensul „bucată de drum" (prin nordul Moldovei) şi în expresia *a mânca de-a şupa* (sau *de şupă*) „a mânca în grabă, din fugă" (prin nordul Munteniei şi Olteniei). Sub sensul 1, „escortă (de soldaţi)", al lui *şupă*^{2} (< germ. *Schub*.; cf. germ. *Schupp*; DLR) figurează expresia *a lua* (pe cineva) (*ca*) *cu şupa* „a lua (pe cineva) repede şi prin constrângere", în care, după cum se poate observa, sintagma *cu şupa* are un înţeles asemănător cu cel al sintagmei *de-a şupa*, ceea ce ne determină să credem că în amândouă apare unul şi acelaşi substantiv. Sensul lui *şupă* din citatul (unicul) dat sub *şupă*^{3} – „Mai e o şupă până la cutare" – poate, şi el, să fie pus în legătură cu sensurile lui *şupă*^{2}: este de presupus că la „bucată de drum (în general)" s-a ajuns plecându-se de la „etapa" parcursă de o escortă. Ţinând seamă de toate aceste lucruri, considerăm că *şupă*^{2} şi *şupă*^{3} reprezintă, de fapt, un singur cuvânt. [3/1984]

ŞUPRICĂ. Dat fiind că circulă în Banat (Răcăşdia – Oraviţa) şi are un sens – „tiv" – relativ apropiat de cel al scr. *šupljika*, substantiv care înseamnă, printre altele, „broderie à jour" (Dayre et al., HSFR), putem afirma că *şuprică* provine, fără îndoială, din cuvântul sârbocroat citat, deşi mai rămâne de văzut din ce cauză laterala palatală din limba de origine a fost înlocuită cu [r]. [3/1984]

ŞUŞOI. Avem în vedere pe *şuşoi*^{3} „fiertură preparată din pâine tăiată mărunt, sare şi, uneori, brânză" (Voşlobeni – Gheorghieni). Ţinând seamă de faptul că termenul a fost înregistrat într-o regiune în care mulţi români cunosc limba maghiară, credem că *şuşoi* a fost creat în graiul unor bilingvi, plecându-se de la magh. *sós* [şoş], „sărat, cu sare", căruia i s-a adăugat sufixul românesc *-oi*. [3/1984]

ŞUŞTA. Ca verb reflexiv are sensurile „a protesta, a cârti" şi „a se simţi nemulţumit de sine însuşi, a-şi face reproşuri"; ca verb tranzitiv înseamnă „a lovi cu putere; a ghionti; a înăbuşi, a sufoca". Credem că autorii DLR au avut dreptate când n-au acceptat etimologia dată de N. Drăganu, DR III, 1922–1923, p. 700–701 (la care se face o trimitere): lat. *suscitare* „a ridica, a mişca, a răscula, a răzvrăti". Având în vedere numai forma reflexivă (cu glosarea „a se răzvrăti, a cârti împotriva cuiva"), savantul citat menţionează, în sprijinul explicaţiei propuse, pe *uşta* „a căsca" < **uşteta* < lat. *oscitare* (după G. Giuglea). Ipoteza conform căreia *şuşta* ar proveni dintr-un neatestat **şuşteta* are însă împotriva ei faptul că nu este probabilă evoluţia de la înţelesul lat. *suscitare* la cel al verbului tranzitiv din română.

Ţinând seamă de sensul „a lovi cu putere", suntem de părere că termenul din titlul acestei note provine din scr. *ćuškati* „pousser avec le pied, donner des coups de pied; gifler, souffleter" (Dayre et al., HSFR) şi că, prin urmare, la sensul de „a protesta" s-a ajuns printr-o evoluţie de la concret la abstract. Ce e drept, nu este uşor de explicat de ce [k] a devenit [t] (cf. schimbarea opusă acesteia, [t] > [k], ilustrată de *şfarcă*, menţionat în nota următoare). De observat însă că a fost înregistrată şi varianta cu velară, ca în cuvântul sârbocroat (ambele variante, *şuşta* şi *şuşca*, provin din graiuri transilvănene). [3/1984]

ŞVERC. Nu credem că este justificată trimiterea „cf. *sfârc*". Cuvântul din titlul acestei note, cules din Deda – Reghin şi glosat, în DLR, „cartilaj", este înrudit cu *şfarcă* (variante: *şvarcă, şfarclu*) „tobă (de porc)", care, cum se arată în acelaşi dicţionar, provine „din germ. *Schwarten*[*magen, -wurst*], magh. *svárkli*" (evident, termenul maghiar se află la originea numai a variantei *şfarclu*). După părerea noastră, neutrul *şverc* (pl. *şvercuri*) este un singular refăcut din pluralul **şverci* al unui feminin **şvarcă*, din germ. *Schwarte* „şorici" (DGR). Trecerea de la înţelesul de „şorici" la cel de „cartilaj" este uşor de admis; această schimbare de ordin semantic a fost, probabil, facilitată de faptul că şi şoriciul, şi cartilajele intră în componența preparatului alimentar numit, în unele regiuni, *șfarcă* (*șvarcă*). [3/1984]

TAFT. Avem în vedere pe *taft*^{1} „talger la cântar“, înregistrat în Oltenia. Provine din tc. *tahta* „Metallplatte“ (Steuerwald, TDW). Fricativa posterioară (laringală sau velară) a fost redată prin [f], ca în *seleaf* < tc. *silah* (SDLR), *năframă* < tc. *mahrama* (DLR). [5/1989]

TALION. Avem în vedere pe *talion*^{2}, înregistrat în Moldova, cu sensul „ban vechi“. Singurul citat dat în DLR este următorul: „Na-ți galbini și talioni, Numai să nu mă omori“ (Cardaș, C. P.). Cuvântul din titlul acestei note este, cu siguranță, rezultatul unei deformări a pluralului lui *tălerior*, diminutiv al lui *taler* „monedă (austriacă) de argint care a circulat în trecut și în țările române“ (vezi DLR, s.v. *taler, tălerel, tălerior*); așadar la asonanța din versurile reproduse mai sus s-a ajuns plecându-se de la rima originară *tăleriori – omori*. În sprijinul explicației propuse aici putem invoca următoarele două versuri dintr-un text cules de G. Weigand, în Banat (le redăm într-o transcriere simplificată): „Dă șinși ori în tăleriori Șî dă șinși în gălbeniori“ („Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig“ III, 1896, p. 300). Este clar că, în asociere cu *galbeni, talioni* nu poate fi altceva decât *tăleriori*. [6/1992]

TANĂC. Cuvântul, definit „lamura făinii“, a fost înregistrat în Banat. Provine, fără îndoială, din scr. *tanak*, care înseamnă, printre altele, „fin, menu“ (Dayre et al., HSFR; vezi și Gămulescu/ Jifcovici, DSCR). Pentru aspectul semantic al chestiunii cf. *lamură* „partea cea mai curată, mai aleasă s[au] mai fină a unui lucru... cel mai subțire [sic] praf de făină“ (DA, s.v., sensul 2). [6/1992]

TANĂU. Ne referim la *tanău*^{1} „(om) prost, tont“ (cu varianta *tănău*). Avem a face cu o variantă a lui *teleleu*, care, după DLR, înseamnă în primul rând „om fără căpătâi, care își pierde vremea (umblând de colo până colo) fără nici o treabă“, dar este și un sinonim al lui *prostălău*. Cu etimonul indicat s.v. *teleleu* („cf. magh. *találó*“) concordă perfect varianta *tălălău*, de la care s-a ajuns la *tănău* (sau *tanău*) prin intermediul variantei *tănănău* (înregistrată în DLR, s.v. *teleleu*). Forma din titlul acestei note se datorează fie unei sincope, urmată de simplificarea grupului consonantic (*tănănău* > *[tănnău̯] > *tănău*), fie unei haplologii; cf. [nănaș$^{(u)}$] > [n^{î}naș], [ṇnaș], [naș] (ALR I 2, hărțile 216 și 267). [5/1989]

TARTILĂ. A fost înregistrat, într-o localitate din Bihor, cu sensul „un fel de ladă în care se cară gunoiul pe câmp“. Cuvântul provine, credem, din magh. *tartály*, care înseamnă, printre altele, „recipient“ (MRSz). Terminația *-ilă*, în locul terminației *-ai* (care ar fi fost de așteptat) se explică prin faptul că termenul în discuție a fost apropiat de derivatele cu sufixul *-ilă*. O substituție asemănătoare s-a produs în *tărchilă* „tescovină“ < magh. *törköly* (DLR). [5/1989]

TAȘUIEȚ. Cele două cuvinte la care se trimite, în DLR, după mențiunea „etimologia necunoscută“ – cf. *tașcă, tăbuieț*“ –, se aseamănă cu *tașuieț*, dar prezența unei oclusive velare în *tașcă* (sunet care nu apare în termenul din titlul acestei note) și deosebirea dintre segmentele care precedă pe *-uieț* în *tăbuieț* „săculeț“ și, respectiv, în *tașuieț* ne împiedică să admitem existența unei relații de înrudire între acesta din urmă și celelalte două cuvinte. *Tașuieț* „sac mic în care se păstrează făina sau din care se dă ovăz cailor“ (prin Bucovina) este, de fapt, un derivat de la *tășuie* „pungă de piele“ (fluctuația [ă] ~ [a] în poziție protonică nu pune nici o problemă).

Profităm de prilej pentru a face o observație cu privire la etimonul lui *tașuieț*. În DLR *tășuie* este pus în legătură cu un cuvânt maghiar care înseamnă „tolbă“ („cf. mag. *tarsoly*“) și care conține un [r] inexistent în cuvântul românesc. După părerea noastră deși o formă **tașă* nu este atestată, considerăm că *tășuie* provine din această formă, care a putut să existe ca reflex al germ. *Tasche*, cu sensurile (printre altele) „geantă, sacoșă“. [5/1989]

TĂGÂRCIE. A fost înregistrat într-o localitate din Maramureș, cu sensul „unealtă de lemn în formă de T cu care se toarce lână sau păr de capră pentru nojițe la opinci“. Este, după părerea noastră, o variantă a lui *trăgaci*, care, ca substantiv, înseamnă, între altele, prin unele părți ale Transilvaniei, „tirbușon“. O formă intermediară între *trăgaci* și *tăgârcie* (cu accentul pe [i]) – menționată s.v. *trăgaci* – este *trăgácie* (la plural *trăgăcii*). De la aceasta s-a ajuns la *tăgârcie* printr-o schimbare de accent și printr-o metateză, urmată (sau, eventual, însoțită) de fenomenul, frecvent, al închiderii lui [ă] înaintea unui grup consonantic cu o lichidă ca prim element (cf. *tăbârci*, variantă a lui *tărbăci*; DLR): *trăgácie* > **trăgăcíe* > **tăgărcíe* > *tăgârcíe*.

Pentru sensul lui *tăgârcie* a se vedea expresiile *a trage din fuior ~ din caier, ~ din furcă* „a toarce“ (DLR, s.v. *trage*, sensul IV 1, *c*). [6/1992]

TĂLAIE. După DLR, interjecția *tala*, care, repetată (*tala-tala*), „redă vorbăria lungă domoală, zgomotul (înăbușit) produs de vorbire, de discuții“, se află la originea substantivului *tală* „taifas; gălăgie, larmă“, dar și „ceată (gălăgioasă), mulțime“ (Felicia Șerban, LR XXIII, 1974, 6, p. 529, presupune, cu dreptate, că evoluția de la „gălăgie“ la „ceată“ s-a petrecut, „prin intermediul ideii de «ceată gălăgioasă»“). Credem că de la acest substantiv s-a format *tălaie* „familie“.

Dn punctul de vedere al formei, derivarea lui *tălaie* din *tală* nu pune probleme. Pentru aspectul semantic cf. *celed*, care înseamnă, printre altele, „liotă, gloată“ și „copiii și servitorii dintr-o casă; familie“ (DA, s.v., sensul 1; se menționează că etimonul lui *celed*, magh. *cseléd* = *család* are „aceleași înțelesuri“). [6/1992]

TĂUJER. Primele două sensuri ale cuvântului – „unealtă ciobănească în formă de lopățică sau de băț ramificat la un capăt, cu care se amestecă zerul în căldare, când se fierbe pentru a se face urdă“ și „băț, nuia“ (cu subsensul „lovitură dată cu tăujerul“) – sunt foarte apropiate între ele. Nu există însă nici o legătură evidentă între acestea și cel de al treilea sens al lui *tăujer*, înregistrat în DLR pe baza unei comunicări din Straja – Rădăuți: „epitet dat unui om de nimic, leneș“. După părerea noastră, ne găsim în fața unui caz de omonimie.

Încercând să stabilim originea lui *tăujer* „unealtă; băț“, vom pleca de la constatarea că, pe de o parte, unele dintre variantele cuvântului (*taunjer, tăunjer, tăunjar, tânjar, tânjer*) conțin o consoană nazală și că, pe de altă parte, există o variantă cu [l] la finală: *tăujel*. În lumina acestor fapte, este justificată presupunerea că există o legătură între *tăujer* și *tânjală* „un fel de proțap“ (sensul principal și cel mai răspândit), provenit, după DLR, din v.sl. **težalo*. Două detalii vin în sprijinul acestei presupuneri: mai întâi, *tânjăl*, glosat, în DLR, „tânjală“, are variantele *tânjel* și *tânjer* (tipărit, greșit, *tlnjer*), dintre care ultima este identică cu o variantă a lui *tăujer*; în al doilea rând, raportul dintre sensurile „băț“ al lui *tăujer* și „un fel de proțap“ al lui *tânjală* este comparabil cu cel dintre sensul „drept, țeapăn, (în funcțiune adverbială) încremenit, în picioare“ al lui *băț* (DA, s.v. 1) și sensul lui *proțap* din expresia *a sta proțap* „a sta drept, nemișcat“ (DLR, s.v. *proțap*, I 1, *a*).

Tânjel (forma „literarizată“, care credem că ar fi trebuit să figureze ca titlu de articol, în locul lui *tânjăl*) provine, desigur, din *tânjală*, cum se admite în DLR, s.v. *tânjăl* („cf. *tânjală*“). De la *tânjel* s-a ajuns la *tânjer* prin substituirea lui [l] cu [r], explicabilă prin faptul că *-ar* (cu varianta *-er*) este un sufix caracteristic pentru numele de instrumente.

Înainte de închiderea lui [ă] din formele mai vechi **tănjar, *tănjer*, corespunzătoare formelor actuale *tânjar*, respectiv, *tânjer*, au apărut variantele care conțin un [u]. Fenomenul s-a produs ca urmare a legăturii stabilite de vorbitori între substantivul în discuție și verbul *a unge*, denumire a unei acțiuni pentru care poate servi tăujerul „în formă de lopățică“. S-ar putea să nu fie lipsit de semnificație faptul că variantele *taunjer* și *tăunjer* (în total șapte atestări) au fost înregistrate în localități din Moldova și din Banat, deci în regiuni în care în ultima silabă a lui *unge* nu se pronunță o africată, ci o fricativă asemănătoare cu cea din *tău(n)jer* (în conformitate cu această ipoteză ar trebui să admitem că [u] a fost introdus la o dată posterioară transformării lui [ĝ] din *unge* în [ž] sau [ź]). Pentru explicația propusă de noi este însă suficient argumentul de ordin semantic (sensurile cuvintelor *tănjer > tăunjer și unge), a cărui validitate este confirmată de sinonimia lui *tăujer* cu *tămânjer*. Acesta din urmă – după DLR, cu sensurile „tăujer" și „bâtă, ciomag" – este un cuvânt cu etimologia necunoscută, iar faptul că două dintre variantele lui, *tamazăr* și *tamazâr*, conțin un [z] pare a exclude posibilitatea ca *tămânjer* să fie un derivat de la *tămânji* „a mânji a murdări, a unge" (< *mânji*; DLR). Considerăm însă neîndoielnic faptul că apariţa formelor *tămânjer* și *tămânjar* nu este independentă de existența verbelor *mânji* și *tămânji*. Oricum, este importantă constatarea că între *tămânjer* și *mânji* există, pe plan semantic și formal, un raport asemănător cu cel dintre *tăunjer* și *unge*.

Variantele *taujer, tăujar, teujer, tăujel,* cu [u], dar fără consoană nazală, sunt, după părerea noastră, cele mai noi. Ele provin din cele de tipul *tăunjer*, prin pierderea nazalității de la finala celei de a doua silabe; cf. *tămăji*, variantă a lui *tămânji*.

Rezumând: **tănjel* (< **tănjală*, de origine veche slavă) a devenit **tănjer* (> *tânjer*) printr-o substituție de sunete produsă sub influența derivatelor cu sufixul *-ar/-er*; de la **tănjer* s-a ajuns la *tăunjer* (prin apropiere de *unge*), iar apoi, prin denazalizare, la *tăujer*.

Urmează să ne pronunțăm asupra originii omonimului lui *tăujer* „unealtă, băț".

După opinia noastră, *tăujer* folosit ca epitet pentru un „om de nimic, leneș" este o variantă a lui *tușer* „negustor de vite sau de cai, geambaș" < magh. *tőzsér* (DLR; vezi și precizarea făcută de Tamás, EWUER, s.v. *tușer*: „Die rum. Varianten mit *-š-* beweisen, dass *tőzsér* früher mit stimmlosen inlautenden Spiranten ausgesprochen wurde"). Forma *tăujer* cu sensul la care ne referim aici ar fi trebuit deci să fie înregistrată, împreună cu *teujer, tiujer* etc., în articolul *tușer*.

Pentru legătura dintre sensurile „negustor de vite sau de cai" și „om de nimic" cf. sinonimele lui *tușer* (glosat „negustor de cai, iar în unele regiuni și de alte vite ori de grâu, vin, țuică sau fructe") pe care le menționează S. Pop, DR V, 1927–1928, p. 93: *geambaș, gheșeftar, potlogar, samsar*. [5/1989]

TĂUL. Faptul că unul dintre sensurile cuvântului, comunicat dintr-o localitate din Banat – 1 „surd"; 2 „prost, idiot" –, este foarte apropiat de sensul „zăpăcit, năuc" al lui *tehui* și asemănarea dintre cele două forme ne determină să vedem în acestea variante ale aceleiași unități lexicale (cu privire la orginea lui *tehui* notăm că, în partea etimologică a articolului cu acest titlu din DLR, se face trimiterea „cf. magh. *tahonya*", etimon considerat însă problematic de Tamás, EWUER, s.v. *tehui*, unde este menționată părerea lui L. Gáldi conform căreia cuvântul românesc ar proveni din magh. *taho* „einfältig, ungebildet").

La *tăul* s-a ajuns plecându-se de la *tăhui*, variantă atestată. Dispariția lui [h] intervocalic este un fenomen frecvent (vezi *moor, Miai* etc.), iar [l] din *tăul* (sg.), *tăuli* (pl.) poate fi ușor explicat: după forma de plural **tăui* (< *tăhui*) s-a refăcut singularul *tăul* (cf. *sătul – sătui*), iar apoi [l] s-a generalizat în paradigmă (cf. *fudul – fuduli*).

În ce privește varianta *tăun* (coexistentă cu *tăul*, în aceeași localitate bănățeană), ea pare a fi rezultatul unei duble substituții: sg., pl. **tăui* > sg., pl. *[tăuń] (pentru [ń] corespunzător unui mai vechi [i̯] cf. băn. [vătrań] < *vătrai*); apoi, sg. *[tăuń] > *tăun* (după *bun* – [buń] etc.). [6/1992]

TĂUȘI. Înseamnă „a induce în eroare, a minți; a ascunde". Este, desigur, un derivat regresiv de la **tăușer*, variantă (mai apropiată de etimon) a lui *tușer*, pentru care vezi nota *tăujer*. Cuvântul a fost creat în același mod ca *tăuji* „a lovi" din *tăujer* (DLR). [5/1989]

TÂLHOCI. Este un verb reflexiv și înseamnă „a se spăla cu apă multă". Cuvântul se aseamănă, din punct de vedere formal, cu *hâltăcări*, al cărui sens este următorul: „a clăti (clătări) lichidul dintr-un vas (s. un vas cu lichid) în toate direcțiile (producând un sunet caracteristic); p. e x t. (despre lichid) a se tulbura (când se mișcă), vasul nefiind plin" (DA; în partea etimologică a articolului, după indicația „onomatopee“, se trimite la *hâlțâna, bâltâc, clătări* și – ceea ce ni se pare de prisos – la pol. *halkać* „jeter çà et là“).

În DA, s.v. *hâltăcări*, figurează și varianta *hâltâci*, precum și interjecția *hâltâc*, al cărei sens este ilustrat cu ajutorul citatului „Hâltâc, hâltâc, De barbă-l duc“ (= fedeleșul) și din care, evident, provin *hâltâci* și *hâltăcări*. Deosebirea de înțeles dintre aceste două forme, pe de o parte, și *tâlhoci*, pe de altă parte, nu se opune explicației pe care o propunem: *tâlhoci* provine din *hâltâci*, probabil prin intermediul formei **tâlhâci* (datorită unei metateze produse înainte de schimbarea vocalismului) sau al formei **hâltoci* (dacă metateza a fost precedată de substituirea lui [î] cu [o], fenomen care a putut să aibă loc sub influența unor verbe ca *scotoci, smotoci*). [5/1989]

TÂRNOAV. Apare în sintagma *prun târnoav* „specie de prun cu fructele rotunde, mici și acrișoare“. Ca substantiv feminin (*târnoavă*) denumește soiul de prune descris în definiția reprodusă. Trimiterea „cf. *târnoslivă*“, care urmează după mențiunea „etimologia necunoscută“, se sprijină pe identitatea evidentă a părților inițiale ale cuvintelor *târnoav* și *târnoslivă* (*târn-* corespunde unui radical slav cu sensul „spin“) și pe faptul că cele două cuvinte au sensuri foarte apropiate: și ultimul este, printre altele, numele unui soi de prune. Termenul *târnoslivă*, cunoscut prin Muntenia și Oltenia, provine, după DLR, din bg. **tărnosliva*, scr. *trnosljiva*. La originea adjectivului din titlul acestei note (înregistrat în Oltenia) se află, fără îndoială, scr. *trnov* „d'épines“ (de la care în sârbocroată s-a format derivatul *trnovača* „sorte de prune“; vezi Dayre et al., HSFR).

Faptul că forma de masculin a adjectivului conține diftongul [o̯a] dovedește că ea este mai nouă decât cea de feminin; s-a zis întâi *prună târnoavă*, iar apoi și *prun târnoav* (cf. raportul dintre *târnoslivă* și *târnosliv*: după cum se arată în DLR, ultimul este un derivat regresiv din primul; vezi și Hristea, *Probleme*, p. 95, nota 1). [5/1989]

TÂRPOSI. Cuvântul este cunoscut pe lângă Alexandria, cu sensul „a însăila“. Este evident, o variantă a lui *trupusi* (< bg. *truposvam*), glosat la fel în DLR. [6/1992]

TEASCĂ. Avem în vedere pe *tească*^{1}, comunicat dintr-o localitate situată în apropiere de Calafat, cu sensul „craniu, țeastă“. O formă identică, *tească*^{2}, este înregistrată ca variantă a lui *tașcă* (după DLR, din ucr. *taška*, magh. *táska*; vezi însă și scr. *taška*, tradus „sac, serviette, sac à main“ în Dayre et al., HSFR). După părerea noastră, *tească*^{1} și *tească*^{2} sunt unul și același cuvânt. Forma de singular cu [s], în loc de [ș], a fost refăcută (ca și *cească*, variantă întâlnită la unii vorbitori) prin analogie cu cuvintele în care fricativa dentală urmată de [k] și termen al alternanței [s] ~ [ș] este originară: sg. *tească* – pl. **teşti*, cu aceeași alternanță ca în *muscă – muște, mască – măști* (nu este exclus ca înlocuirea lui [ș] cu [s] să fi fost favorizată de influența lui *țeastă*). Pentru sens cf. *teșcherea* (< tc. *tezkere, teskere*) „pungă de bani; pungă de piele pentru păstrat acte“, dar, pe la Râmnicu-Vâlcea, și „cap de om“ (DLR, s.v. *teșcherea*^{1}). [6/1992]

TEAUCĂ. Sensul propriu al acestui cuvânt, „nume dat unui câine care latră mereu“, este asemănător cu sensurile lui *cotei* („specie de câini mici; câine fără stăpân“) și *cotaie* („javră, potaie“), iar cel figurat, „epitet dat unui om flecar, palavragiu“, este destul de apropiat de sensul lui *coteaucă*, „femeie care ține numai cărările“ (pentru cele trei forme care încep cu *co-* vezi DA, s.v. *coteiu*). Ni se pare evident că la originea lui *teaucă* se află *coteaucă* (așadar credem că nu sunt justificate trimiterile care urmează, în DLR, după mențiunea „etimologia necunoscută“: „cf. *chiau, scheuna*“). *Coteaucă* face parte dintr-un grup de cuvinte care conțin radicalul *cot-/cut-* și care au corespondente în unele limbi slave și în albaneză (vezi DA, *loc. cit.*, precum și observațiile noastre din SCL XXXII, 1981, 3, p. 257).

Scurtarea formei originare a putut să se producă fie prin confundarea silabei *co-* cu prepoziția *cu* sau (poate, mai curând) cu grupul format din prepoziție și articolul proclitic feminin *(coteaucă* a fost interpretat drept *c-o teaucă*), fie prin suprimarea silabei inițiale, considerată prefix (pentru prefixul *co-* vezi Mioara Avram, SMFC VI, 1972, p. 5–10; la p. 9 sunt citate perechile de cuvinte *ciump – cociump, târsă – cotârsă, treanță – cotreanță*). [5/1989]

TEBEŞEL. Înseamnă „(despre persoane) mic și bondoc". După părerea noastră, la originea acestui adjectiv se află substantivul *tebeleu* „vas de lemn, de formă ovală, în care se încheagă laptele". În partea etimologică a articolului *tebeleu* din DLR se face trimiterea „cf. *ciubălău*" (din magh. *csobolyó, csubujó*, după Tamás, EWUER, s.v., unde este înregistrată și forma *tebeleu* „vas în care se ține brânza"). În dicționarul citat al lui L. Tamás figurează însă, ca titlu de articol, și *tebeleu* „ovales Holzgefass: récipient ovale en bois", pentru a cărui etimologie se trimite la un cuvânt maghiar cu [t] la inițială, nu cu [č], cum este cel din care provine *ciubălău*: „Vgl. ung. dial. *töbölye, töpölye* 'bauchiges Irdengeschirr : vase ventru'". Evident, explicația de reținut este aceasta din urmă, deși *tebeleu* este considerat de lingvistul maghiar „ein ziemlich ratselhaftes Wort".

Este de presupus că de la *tebeleu* s-a ajuns la forma din titlul acestei note prin intermediul lui **tebeleș*, formă apărută sub influența lui *fedeleș*. În sfârșit, printr-o metateză, **tebeleș* s-a transformat în *tebeșel*; ultima schimbare a putut fi favorizată de interpretarea terminației *-eș* ca sufix având o valoare identică cu cea a lui *-el* (cf. DA, s.v. *fedeleș*: „terminațiunea *-eș* fiind luată drept sufix, s-a putut naște și forma *fidelúș*... și diminutivul *fidilecuț*").

După toate probabilitățile, *tebeleu* și, apoi, **tebeleș, tebeșel* au fost folosite ca epitete pentru „o persoană mică și bondoacă", înainte ca *tebeșel* să devină adjectiv (cu o formă de feminin în *-ică*, înregistrată în DLR); cf. *poloboc* „epitet pentru un om gros" (DLR). [6/1992]

TECHEŞTEU. Cuvântul (înregistrat în DLR pe baza unei comunicări) este glosat „care este în curs, curent" (cu precizările „învechit, prin Transilvania; despre ani"), iar sensul lui este ilustrat cu sintagma „Anul techeșteu 7203". Credem că avem a face cu o creație a vreunui cunoscător al slavonei: cf. bg. *tekušt* „curgător, curent, în curs" (Tiberiu Iovan, *Mic dicționar bulgar-român*, București, 1988). Vocala [e] apărută în locul lui [u] originar se explică prin asimilare. [5/1989]

TEFERICI. A fost înregistrat într-o localitate din apropierea orașului Victoria, cu sensul „adăpost format dintr-un singur perete de scânduri, înclinat și sprijinit pe două lemne, folosit pentru adăpostirea păstorilor și a diferitelor materiale". Din punctul de vedere al formei, cuvântul concordă aproape întru totul cu scr. *teferič* „villa, maison à la campagne" (vezi Dayre et al., HSFR). Ideea de „adăpost" fiind comună termenului sârbocroat și celui românesc, considerăm posibilă proveniența acestuia din urmă din scr. *teferič*. Raportul semantic dintre prototipul sârbocroat și echivalentul lui în limba română este asemănător cu cel dintre rom. *cabană*, care poate desemna o vilă, și etimonul acestui cuvânt, fr. *cabane* „colibă"; este adevărat însă că în cazul cuvântului împrumutat din franceză s-a produs o „înnobilare", nu o „degradare" a sensului. Mai convingătoare, ca argument în favoarea etimologiei propuse, este paralela (asupra căreia ne-a atras atenția Mioara Avram) dintre *teferici* și un alt cuvânt: de la înțelesul originar de „palat", *serai* (*sarai*) a ajuns, prin Moldova, la cel de „grajd" (vezi DLR, s.v. *serai*). [6/1992]

TEJGHEREA. Înseamnă „roabă" și este cunoscut în Dobrogea. Provine din tc. *teskere* „Tragbahre" (Steuerwald, TDW). Pentru evoluția de la sensul de „targă" la cel de „roabă" cf. *patașcă* „targă" și „roabă" (printre alte sensuri; DLR). Pentru [j] și [ǵ] din cuvântul românesc cf., pe de o parte, *tejghea* (cu varianta *tizghea*) < tc. *tezgâh* (DLR) și, pe de altă parte, *dugheană* < tc. *dukjan* (CADE). Înlocuirea fricativei dentale cu o prepalatală, înainte de [ḱ], a avut loc și în paronimul *teșcherea* „adeverință; autorizație; pungă de bani" (printre alte sensuri), din tc. *tezkere, teskere*, după DLR (la Steuerwald, TDW, numai pentru *tezkere* – nu și pentru *teskere* – sunt indicate sensuri care pot explica pe cele ale rom.

teşcherea: „Notizzettel, Notiz; amtliche Bescheinigung, Ausweis; Entlassungsschein“). [5/1989]

Observație. Ne-a scăpat faptul că aceeași etimologie fusese dată de Emil Suciu, LR XXXIII, 1984, 1, p. 19. Reproducem, totuși, nota noastră, care conține, în plus, câteva detalii asupra transformărilor fonetice suferite de cuvântul turcesc împrumutat în limba română.

TICHILEAN. Înseamnă „îngrijit, pedant“. Avem a face, fără îndoială, cu rezultatul unei metateze produse în **chitilean*, derivat de la *chiteală*, substantiv care are, printre altele, sensul „găteală, dichiseală“ (vezi DA, s.v. *chiti* „a împodobi, a dichisi“). Prin metateze asemănătoare au apărut *tecină* (din *cetină*) și *tinghie* (din *chindie*, cu menținerea în aceleași poziții a trăsăturilor „surd“ și „sonor“), variante citate de Pușcariu, *Limba română* II, p. 152, respectiv, 154 (*tinghie* figurează și în DLR). Vezi și raportul dintre *chitie* și *tichie* (de data aceasta, datorată unei metateze nu este varianta cu [t], ci cea cu [ḱ] la inițială; vezi DLR, s.v. *tichie*, unde este înregistrată, printre altele, varianta *chitie* și se dă indicația etimologică „cf. tc. *takke*“).

Plauzibilă sub aspect semantic, ipoteza unei relații între *tichilean* și verbul (cu etimologia necunoscută) *tighini* „a (se) aranja, a (se) găti; a (se) dichisi“ (verb la care se trimite în DLR) întâmpină dificultăți de ordin formal inexistente în explicația propusă de noi. [5/1989]

TICLUI. Considerăm că pentru discuția care urmează este util să reproducem întocmai definițiile din DLR: 1 „a aranja, a potrivi, (regional) a talui (2); a așeza; a înjgheba, a întocmi“ (sensul 2 al lui *talui* este „a potrivi, a ticlui“); 2 „a compune, a redacta (cu pricepere, repede, ușor)“. Subsensul figurat „a pregăti ceva inventând, născocind“ este menționat sub 1, dar subsensul „a plăsmui, a contraface“ (cu trimiterea „v. *născoci*“) apare sub 2; cel dintâi este ilustrat cu citate dintre care unele și-ar fi găsit locul tot atât de bine (sau, poate, mai bine) în partea a doua a articolului *ticlui* (de exemplu, credem că în propoziția „Se înșela singură, ticluind după plac alte gânduri“ avem a face mai curând cu înțelesul de „a plăsmui“ decât cu cel de „a pregăti...“, grupat cu sensul fundamental „a aranja“). Important ni se pare faptul că de la „a aranja, a potrivi“ s-a putut ajunge ușor la „a crea, a plăsmui“ (prin aceste verbe numim și acțiuni care se soldează cu creații scrise; ideea de „redactare“ nu este esențială).

Ticlui provine din *clitui*, prin metateză. *Clitui* este înregistrat în DA, s.v. *clit* „vraf, teanc, lucruri așezate în ordine unul peste altul“, unde etimologia acestuia din urmă este indicată astfel: „din rut. *klitĭ* «cămară în care se așază provizii; grămadă de lemne clădite, colivie»“. Definiția lui *clitui* (după cum rezultă din DA, cunoscut prin Bucovina) – „a așeza (perne, lăicere etc.) una peste alta, teanc, a face vrav“ (sic) – concordă perfect cu sensul lui *ticlui* ilustrat de următorul citat dat în DLR: „Când au scos afară toată zestrea, flăcăii... trag carul înaintea casei..., ticluiesc lăvicerele ș-apoi pernele“.

Din lista surselor la care se fac trimiteri în DLR rezultă că *ticlui* „a aranja, a potrivi“ nu aparține (sau nu aparținea, până nu demult) vorbirii populare decât în estul și în nord-estul țării. În fraza reprodusă mai sus autoarea (Elena Sevastos) a folosit, desigur, un termen care circulă (sau circula) în Moldova. În DLR sunt menționate o comunicare din Piatra Neamț și alta din Zagra (Năsăud). Celelalte surse sunt câteva dicționare și o serie de opere literare. Ținând seamă și de răspândirea lui *clit* (indicată în DA: Moldova, Bucovina, Transilvania), putem conchide că verbul *ticlui*, devenit literar, a fost la început un regionalism, ca și *clit*, împrumutat din ucraineană.

Raporturile de ordin semantic dintre *clit* și *clitui* (> *ticlui*) sunt asemănătoare cu cele dintre *cladă* „grămadă, cf. *morman, maldăr, porcoi, teanc, vraf*“ (DA) și *clădi* (acest verb nu este însă o formație românească, ci un împrumut din slavă, ca și substantivul corespunzător; vezi DA). Este suficient să menționăm aici, după DA, sensurile 1 și 4 ale lui *clădi*: „a face grămadă, așezând cu grijă și sistematic lucrurile unul peste altul s[au] strat după strat“; „a construi (un sistem, o organizare, un plan ș. a., aievea sau numai în imaginație), a plăsmui (o alcătuire), a face (un așezământ); cf. *a* *întocmi, a alcătui, a compune*". În ambele situații, de la un sens al verbului strâns legat de cel al substantivului (*clit*, respectiv, *cladă*) s-a ajuns la sensul „a crea, a plăsmui". [5/1989]

Observație. După Emil Vrabie, „General Linguistics" XXXI, 1991, 3–4, p. 157–158, la baza lui *ticlui* s-ar afla *piclui* „a cerne (foarte fin), spre a obține o făină de calitate superioară", din ucr. *pytljuvaty*. La forma din limba literară s-ar fi ajuns prin două schimbări fonetice, anume palatalizarea labialei și un fenomen de hipercorectitudne: [t´] (< [ḱ]) a fost înlocuit cu [t]. Ni se pare evident că această explicație, nu prea simplă din punct de vedere fonetic, este nesatisfăcătoare sub aspect semantic (autorul însuși observă că „*a ticluí* has no connotation of milling in Standard Romanian"), spre deosebire de explicația propusă în nota noastră (pe care E. Vrabie n-a cunoscut-o).

TIMIN. Înregistrat cu precizarea „învechit", este glosat „veche monedă turcească din care se făceau salbe purtate pe cap". Având în vedere acest sens, Emil Suciu, LR XXXIII, 1984, 1, p. 19–20, menționează etimologia dată de L. Șăineanu și de diverse dicționare (tc. *timin*) – neacceptată în DLR – și propune următoarea explicație: „provine, după cât se pare, din tc. *tümen* «monedă de aur persană», care ar fi putut avea și varianta *timin* (ȘIO II/2 îl dă cu sensul «veche monedă franceză»)". Dacă am avea a face însă cu un nume de monedă, ar fi de așteptat ca, în contextul în care apare – „Bani de cap timin, jumătate poleiți, jumătate albi" (Odobescu, S. I., p. 421) –, cuvântul să aibă o formă de plural (**timini*). Prezența, în pasajul citat, a formei de singular ne determină să credem că sensul lui *timin* nu este cel indicat în DLR și nici cel dat în glosarul *Operelor* lui Al. Odobescu editate de T. Vianu (1955): „veche monedă persană din care se făceau salbe" (vol. al II-lea, p. 365).

După părerea noastră, *timin* provine din tc. *temin* și are unul dintre sensurile acestuia: „Garantiesumme" (Steuerwald, TDW; vezi și Agiemin Baubec, Mitică Grecu, *Dicționar turc-român*, București, 1979: *temin* „încredințare, asigurare, garantare"). [6/1992]

TIRTILIG. A fost înregistrat într-o localitate din Bihor, cu sensul „fluier din coajă de salcie". Mențiunea „etimologia necunoscută" este urmată de o trimitere – cf. *tilincă* –, după părerea noastră, nejustificată, deși acest din urmă cuvânt înseamnă, printre altele, și „fluier fără găuri pentru degete, făcut din coajă de salcie sau din lemn de soc, paltin etc.". Existența, prin sud-estul Transilvaniei, a lui *târtă* „fluierul cu găuri pe care și-l fac copiii din coajă de salcie" (în DLR, *târtă*^{2}, omonim cu *târtă*^{1} „târtiță") ne determină să vedem în acest cuvânt punctul de plecare al lui *tirtilig*. Forma din tilul notei de față este un substantiv neutru, dar, după toate probabilitățile, *tirtilig* a fost refăcut după un plural corespunzător singularului feminin **tirtiligă* < **târtăligă* (prin asimilare), derivat cu sufixul *-ligă*, pentru care vezi A. Graur, BL IV, 1936, p. 97 (autorul citează un singur cuvânt „à terminaison masculine, *-lig*", cu etimologia necunoscută: *hăpălig* „échalas").

Forme asemănătoare cu cea discutată în rândurile precedente – *titilig, titiling, titilinc, titilincă* – sunt date în DLR, ca variante, în articolul *tilincă*, în a cărui parte etimologică se fac trimiterile „cf. *tilinc*^{1}, *talangă*". Cu *tilinc*^{1} „cuvânt care imită sunetul unui clopoțel sau clinchetul unor obiecte lovite (unul de altul)" și cu *talangă* pot fi puse însă în legătură numai variantele care s-ar încadra în sensul 3 al lui *tilincă* – „clopoțel la oi, la vite (mai mic decât talanga)" – nu și cele care au sensul „fluier". Dintre acestea din urmă, unele par a proveni mai curând din *tirtiling* (prin transformări diverse sau numai printr-o disimilare totală). Este, de exemplu, cazul unei forme *titilig* cunoscută în Bihor (unde circulă și *tirtilig*) și glosată, în sursa la care trimite DLR (Teaha, C. N., p. 274), „fluier din coajă de salcie, pentru copii". [6/1992]

TIUTE. A fost comunicat din Straja – Rădăuți, cu sensul „om de nimic". După mențiunea „etimologia necunoscută", în DLR se adaugă trimiterea „cf. *tiutiu*^{1}" (din expresia *a fi tiutiu*, „a fi țicnit; a fi foarte beat"), și acesta cu etimologie necunoscută (se trimite la *tut*^{2}, substantiv și adjectiv cu divers sensuri, peiorative, provenit din germ. *Tute*). După părerea noastră, *tiute* provine din ucr. *tjuxtij* „om greoi, mototol“ (DUR). Nici schimbarea de înțeles intervenită, nici forma cuvântului românesc nu pun probleme. [5/1989]

TOIFUI. Înseamnă, prin Maramureș, „a îndopa gâște“. Trimiterea „cf. germ. *stopfen*“ (care urmează după mențiunea „etimologia necunoscută“) este justificată semantic și se întemeiază pe o oarecare asemănare formală între *toifui* și cuvântul german citat. De observat, totuși, că de regulă grupul consonantic inițial [șt] s-a menținut în împrumuturile românești din germană (vezi *ștab, știft, ștos* etc.).

Toifui nu este, de fapt, altceva decât o variantă – apărută prin metateză – a lui *foitui* „ersticken, würgen : suffoquer, étrangler“ < magh. *fojt* „ersticken, dichten, besetzen“ (Tamás, EWUER, s.v., sensul 1). [5/1989]

TOLOBONI. În citatul din articolul cu acest titlu cuvântul apare la forma de singular articulat și este notat, în transcriere fonetică, [tolobońu]. Presupunerea că ne găsim în prezența unui derivat cu sufixul *-oi* – respectiv, în pronunțarea caracteristică regiunii din care a fost cules termenul în discuție (Țara Hațegului), -[oń] – devine certitudine în lumina unui argument de ordin semantic: [toloboń] „ciorap gros de pănură care se poartă în opinci“ poate fi explicat prin unul dintre sensurile lui *talabă*^{1} (sens înregistrat în Muntenia și în Oltenia), „talpă mare a piciorului (la om sau la cal)“; cf. raportul dintre *tălpici* „șosete care acoperă laba piciorului“ (DLR, s.v. *tălpig*, sensul 4) și *talpă*. Menționăm, în treacăt, că ni se pare justificată părerea potrivit căreia *talabă* (fără etimologie în DLR) „este probabil o contaminare [mai exact, rezultatul unei contaminări – *n.n*] între *talpă* și *labă*“ (Felicia Șerban, LR XXIII, 1974, 6, p. 530).

Din punct de vedere fonetic, prezența lui [o] în primele două silabe ale cuvântului pe care îl notăm, „literarizat“, **toloboi** nu pune probleme; trecând peste faptul că fluctuația [ă] ~ [o] în poziție protonică nu este neobișnuită (vezi, printre altele, *tălăni* și *toloni*, variante ale lui *tolăni*; DLR), este de remarcat că transformarea

**tălăboi* > *toloboi* s-a putut produce printr-o banală asimilare vocalică. [6/1992]

TOLOBOȚI. Este un substantiv atestat numai sub această formă de plural și înseamnă, prin sud-vestul Transilvaniei, „papuci cu talpă de lemn lucrați în casă“. *Toloboți* și *toloboi* (vezi nota precedentă) circulă deci în aceeași zonă și între cele două cuvinte există o apropiere din punct de vedere semantic (de notat că în DLR, s.v. *toloboți*, mențiunea „etimologia necunoscută“ este urmată de trimiterea „cf. *tolobońi*“). Proveniența directă din *talabă* (prin derivare cu *-ot* sau cu *-oț* ?) a termenului din titlul acestei note ni se pare puțin probabillă. Credem însă că, prin substituirea sufixului *-oi* (productiv) cu sufixul *-oț* (eventual, din motive de expresivitate; cf. *gogoloț, totoloț* etc.), de la *toloboi* s-a putut ajunge la *toloboț*; socotim așadar că forma de singular a cuvântului este aceasta (nu **tolobot*). [6/1992]

TOPALĂ. Are sensurile „mâncare cu carne; ciorbă cu carne de oaie și cu cartofi; tocană; mujdei“. Întrucât a fost înregistrat în Transilvania, deci într-o regiune în care apar fonetisme de tipul *bat* „beat“, *să margă* (cu [a] < [ęa], după consoane labiale, în poziție nepalatală), e neîndoielnic că *topală* nu este altceva decât un derivat, cu sufixul *-eală*, de la *topi* și, prin urmare, unul și același cuvânt cu *topeală*, care înseamnă, printre altele, „mâncare cu carne și cu ceapă“ (Muntenia), „untură topită în care se înmoaie mămăliga sau pâinea“ (Oltenia; vezi DLR). [5/1989]

Observație. În mod independent, Emil Vrabie, „General Linguistics“ XXXI, 1991, 3–4, p. 158, a propus o explicație identică cu a noastră.

TRĂGĂTI. A fost înregistrat în Bihor, cu sensul „a stârni vânatul, a-l face să iasă din ascunzătoare“. Este, fără îndoială, o variantă a lui *chergăti*, „jagen, treiben : chasser, traquer“ < magh. *kerget* „idem“ (Tamás, EWUER). În ce privește consonantismul cuvântului românesc, presupunem că la [t] inițial s-a ajuns prin diferențiere față de [t´] (< [t]) de la finala radicalului (vezi forme ca [t´ergăt´esk], [t´ergăt´it]). Pentru fluctuația [e] ~ [ă] în poziție protonică cf. varianta *tecărgău* a lui *techergheu* „derbedeu, vagabond“ (< magh. *tekergő*; DLR). În sfârșit, admitem că s-a produs o metateză; așadar credem că de la *chergăti* (= [t´ergăt´i]; în dicționarul citat al lui L. Tamás, s.v. *chergăti*: [ḱergăti], în Sălaj) s-a ajuns la *trăgăti* prin intermediul formei **tărgăti*. [6/1992]

TROPINI. Este atestat în compusul *burete-de-tropini* „ghebe“ (denumirea științifică a plantei: *Agaricus melleus*). Întrucât ghebele cresc „împrejurul rădăcinilor de copaci“ (DA, s.v. *gheb*, sensul 2; de fapt, cresc împrejurul tulpinilor, rădăcinile fiind sub pământ), credem că *tropini* (în DLR dat cu „accentul necunoscut“) nu este altceva decât pluralul lui *tropínă*, variantă – atestată – a lui *tulpină* (< v. sl. **trupina;* DLR). [6/1992]

TULHUI. Împotriva reținerilor exprimate în DLR prin formula „(cu sens neprecizat, probabil)“, care precedă glosarea „a prăda, a jefui“, considerăm că sensul acesta este sigur, dat fiind că la ceea ce se poate deduce din unicul citat dat în articolul care ne interesează aici („Colonizarea cerchezilor în Dobrogea, cari «tulhuind oierii cu totul», pe mulți i-au dizgustat de oi“) se adaugă informațiile oferite de cele șapte citate concludente prezente s.v. *tâlhui* „a tâlhări; a jefui, a prăda“. Formele *tâlhui* (în articolul cu acest titlu apare și varianta *tălhui*) și *tulhui* nu sunt puse în legătură una cu alta, dar este clar că avem a face cu unul și același cuvânt. Datorită unei greșeli evidente, etimonul indicat s.v. *tâlhușag* („din magh. *tolvajság*“) figurează și la finele articolului precedent, *tâlhui*. La Tamás, EWUER, *tâlhui* apare s.v. *tâlhar*, printre derivatele de la acest substantiv (alături de *tâlhări, tâlhușag* etc.; se menționează, totuși, că *tâlhușag* „kann unmittelbar auf *tolvajság* zurückgehen“, explicație, după cum am văzut, întâlnită și în DLR). Este ușor de admis că *tâlhui* a putut să devină *tulhui* printr-o banală asimilare.

În ce privește etimologia lui *tâlhui*, lucrurile sunt ceva mai complicate. După Graur, ER, p. 163, acest verb „este fără îndoială de origine maghiară“ (autorul nu indică un etimon) și este punctul de plecare al lui *tâlhar* (în DLR, cu „etimologia necunoscută“).

Trebuie însă luată în considerație și posibilitatea ca verbul să provină din substantiv (acesta, simțit ca format din radicalul *tâlh-* și sufixul *-ar*).

Cât despre *tâlhar*, credem că explicația adoptată de L. Tamás (și întâlnită, mai înainte, în lucrări ale altor cercetători, dintre care unii sunt citați de lingvistul maghiar) este cea mai satisfăcătoare: *tâlhar* < magh. *tolvaj* (cu un sens identic), printr-o substituire a sufixului (sau a terminației, interpretată ca sufix) *-ai* cu *-ar*. V. Bogrea, DR III, 1922 – 1923, p. 807, este de părere că magh. *tolvaj* (din care provine și *tulai!* „aoleo!, au voleur!“) „lasă neexplicată varianta uzuală în *-ar* (fiindcă analogia cu *vătrai* – *vătrar* nu ajunge)“. De observat însă că o substituire asemănătoare cu cea menționată s-a produs în cazul magh. *melegágy* (= *meleg* „cald“ + *ágy* „pat“), care a devenit în română *melegar* „răsadniță“ (etimologie dată și în DLR, și în dicționarul lui L. Tamás; acest autor semnalează asemănarea în discuție, s.v. *melegar* și *tâlhar*). [6/1992]

TURTUȘI. Circulă prin nord-vestul Munteniei, cu sensurile: 1. „a se așeza jos, a se așeza turcește“; „a se ghemui, a se ascunde“; 2. „a se gârbovi, a se cocoșa“. După cum reiese din DLR, în aceeași regiune este cunoscut adjectivul *târtoș*, cu sensul „scund și gros, îndesat; voinic, dolofan“; acest adjectiv este explicat ca derivat de la *târtă* „târtiță“ (< bg. *tărta*). Întrucât de la înțelesul de „scund“ s-a putut ajunge la cele de „ghemuit“ și „cocoșat“, credem că *turtuși* provine din *târtoș*. Fluctuația [o] ~ [u] în poziție neaccentuată (mai ales înainte de accent) este banală; pentru fluctuația [u] ~ [î] vezi, de exemplu, aici mai sus, *tulhui*, variantă a lui *tâlhui*. De remarcat, în sfârșit, că raportul semantic dintre *târtă* și *turtuși* este asemănător cu cel existent în franceză între *croupion* „noadă, târtiță“ și *s'accroupir* „a se așeza pe vine, a se chirci“. [6/1992]

TUTULĂU. A fost înregistrat într-o localitate din apropierea Sebeșului și înseamnă „sticlă de lampă“. Provine, după părerea noastră, din *tută*, care figurează în DLR numai ca element al terminologiei tehnice – „instrument în formă de cilindru, folosit pentru a prinde și a scoate țevile rămase accidental în gaura unei sonde“ (din germ. [*Fang*]*tute*) – dar, care va fi fost și sinonim cu *cilindru* sau chiar cu *sticlă de lampă* = *cilindru de lampă*, cum ne dau dreptul să presupunem forma obiectului numit astfel și unele dintre sensurile germ. *Tute*: „corn, trâmbiță, trompetă“ (DGR). Vocala din silaba a doua a lui *tutulău* a apărut, în locul lui [ă], care ar fi fost de așteptat (cf. *tontălău* < *tont* + *-ălău*), ca rezultat al unor accidente fonetice (asimilare în raport cu prima, disimilare în raport cu cea de a treia vocală): **tutălău* > *tutulău*. [6/1992]

Observație. Am omis să menționăm etimologia propusă de Lidia Sfârlea, CL VI, 1961, 1, p. 125–126: „onomat. *tu, tu*, prin suf. *-ălău* (> *-ulău* prin asimilare)“. Autoarea stabilește o paralelă între cazul lui *tutulău* și cel al lui *tuturez* „bucium“, „de care termenul nostru s-ar putea apropia prin forma obiectului pe care îl denumește“. De remarcat însă că, spre deosebire de *tuturez*, conținutul semantic al cuvântului discutat aici nu prezintă nici o notă corespunzătoare ideii de sunet, așa încât proveniența lui din onomatopeea citată este, după opinia noastră, improbabilă.

INDICE DE CUVINTE ȘI AFIXE ROMÂNEȘTI

NOTĂ. Indicele cuprinde cuvintele a căror origine a fost discutată în paginile precedente și pe cele care au constituit obiectul unor scurte observații legate, într-un fel sau altul, de etimologia lor, precum și elementele românești menționate în explicațiile propuse de autorul lucrării de față sau de cercetătorii la ale căror contribuții se fac referiri (cuvinte de bază, afixe, termenii fenomenelor de contaminare, formele intermediare sau/și reconstruite, cuvintele a căror influență, pe plan semantic sau formal, a fost sau, eventual, ar putea fi invocată în favoarea unor soluții, variantele relevante din punctul de vedere al posibilelor ipoteze etimologice). Nu au fost reținute cuvintele citate numai ca sinonime ale termenilor discutați susceptibile de a furniza indicații asupra originii acestora din urmă sau ca exemple mai mult sau mai puțin cunoscute pentru unele transformări fonetice sau evoluții semantice. Când au fost citate mai multe forme ale unui cuvânt flexibil, inclusiv forma tip, a fost inclusă în indice numai aceasta, cu excepția cazurilor în care necesitățile argumentării au impus referirea la (sau și la) alte forme. Pentru simplificare, formele citate în transcriere fonetică au fost date în indice sub un aspect „literarizat“.

-aci 207
-ag 48
aglicei 52
aglici 52
-ai 208 251
-aie 46
-alicesc 35
alimojdii 129
amarnic 56
amija 116
amijez 116
amiji 115 116
anatemă 112
-ană 89
anizăz 116
apărie 74
-ar 137 237 238 251
-are 59

-arniță 137-139
-aș 181
-ască 188
-at 161
-av 63 64
-ăi 182 206
-ălău 158 159 252
-ălie 159
-ăni 182 206
-ăraie 46
-ări 125 219 220
-ătie 46 74
-ăti 150
-ău 41 207
-âr- 185
-ârcă 185 186
balamut 150
*balamuti 150
balamuți 150
*balămă 150
baraboi 39 40
barabușcă 46 47
baschină 141
basm 142
basmarghiol 142
basmodie 129
basn(ă) 142
baș- 143
baș-marghiol 142
*bălămăti 150
bălușcă 152
bănuț(i) 75
begonie 160
beleajă 68
bergheli 161
bitang 171
bleg 135
bobleagă 135
bolmoajă 129
bolmoti 150
bolomoc 150
bondroji 86 87
bondroș 87
bondroși 86 87
bosoli 206
boterniță 137
briști 112
bubă 154
buhav 63
bulbucei 52
bulbuci 52
-că 89 185
cănaci 52
cănăcei 52
cărcăli 76
cheie 10
chema 10
*chen 205
*chenc 205
chencăni 205 206
*chepileu 167
*cher(c) 206
chercăni 206
chercheli 76
chergăti 249 250
cheșchebuca 170
chiau 241
chicoti 191
chilimie 72 73
chioam(b)ă 126
chioară 126
*chipileu 167
*chir(c) 206
chircăi 206
chiteală 244
*chitilean 244
-ci 195
ciuf 133
ciufă 133
ciufuli 206
ciuguli 206
ciulfă 133
ciumerniță 137
clama 10
cleaie 10
clitui 245
co- 81 241 242
cocâlti 173 174
cofeli 206
cohâlti 173 174
*comoroanțe 81
cosac-nemeș 113 114
coteaucă 241
crâmpi 196
creștin 13
cu 243
dervelesc 161
dietalicesc 35
dietă 36
dodii 129
droagă 88
-ea 88
-eajă 68
-eală 174 249
-eană 120
-eață 47
-ed 63

-el 163 242
-elău 159
-enie 53
-er 237 238
-erniță 137-139
-esc 140
-eș 242
-et 112
fasoane 61
fasole 61
fasoli 61
făhiu 128
fălos 207
foitui 248
funebru 17
funegru 17
gâcea 195
hamal 33
harhăt 190
harhotă 190-192
hâltăcări 239 240
hâltâci 240
*hâltoci 240
ho(a)rnă 124
hobot 125
*(h)obotoc 125
hohot 191
holeac 122
horhot 190 191
horn 124
horneață 124
horneț 124
hrabol 193
hrăbor 193 194
hrăbori 193
huceag 51
huci 51
huluberniță 137
humerniță 137
-ic 181 223
-ică 223
-icesc 35
-ie 126 147 200
-ig(ă) 223
-ilă 127 128 182 200 235
-ină 85 89 200
-incă 185 186
-ioi 91
iorgouan 124
-ircă 185 186
-ișor 162
-it 112 207
-iță 54 99-101 120 168 181
îmbondroji 86 87
înrăi 87
jimui 199
*jumui 199
jumuli 199
jumurl(u)i 199
lanț 227
lăptaci 52
lăptaș 52
leci 67
-li 76 77 80 161 206
-ligă 170
liniștit 112
*litosi 78
litrosi 78
-lugă 170
maală 33
*machiavelicesc 35
machiaverlâc 35
*madearcă 35
madzăne 58
mag 23
maghiarcă 35
maghistă 23
magiarcă 33-35
mahal 33
mahiavă 35 36
*mahiavelicesc 35
mai 48
maia 36
maimucă 82
*majă 61
mala 36
malaj 53
malcavăț 36-39
malcăvăț 36-39
mangucie 39
mangugie 39
maranioi 39 40
maraz 61
marăc 55
marda 45
marghiol 141
marnic 56
mașnicău 40 41
mașteh 43
maștehă 41 42
mașter 43
mașteră 41-43
*materșă 42
mateuș 43-44 72
matimă 44
matină 44 56 57

mazăre 58-61
mădări 61
mădrăgit 45 53
măgăiață 47
măgăoaie 45-48
măgearcă 34
măgheraie 46
măgherușcă 47
măgh(i)erău 46
măghi(e)ruște 46 47
măguiață 46-48
*măguie 45 47
*măguioaie 45 46
*măguoaie 46
măhal 33
măhăli 33
măhuie 47 48
măiag 48
măiug 48
măiugă 45 47-49
măjarcă 33 34
măji 61
mălaci 49-52
mălată 53 54
*mălăceac 51
*mălăceai 50
*mălăcear 50
*mălăcei 52
mălăcel 52
mălăgenie 52 53
mălăjenie 53
mălcegai 209
măldăgit 53
*mămălată 53 54
mămălatiță 53 54
*mănânțata 62
*mănerău 54
mănerei 54
măngugie 39
mănunța 62
măraz 60 61
mărăca 54 55
*mărăieu 40
*mărăneu 40
*mărăzi 61
mărdăgi 45
mărdăgit 45 53
*mărec 55
măreca(re) 55
mărghilă 55 56 66
mărnicos 56
mărunt 17
mărunța 62
mărunți 62
mărvilă 56
mătăhaie 48
mătăhală 48
mătăhuie 47 48
mătărângă 158
măteuș 43 44 72
mătinos 56 57
mătrăși 78
măzănaie 57-60
măzănare 58 59
măzănăios 57
măzănăit 57
măzărat 59
măzări 60 61
măzăriche 59
măzăricos 59
măzăros 59
mâjă 61 62
mâl 84
mâlced 208
mâlcigai 208 209
*mânânțata 62
mângugie 39
mânji 61 62 238
mânțată 62
mârcav 62 63
mârceav 62-64 197
mârced 62-64 208
*mârcevi 64 197
mârcezi 62 64
*mârfegi 64 197
mârfogi 62-64 197
mârjoală 64-66
mârjolit 65
mârșav 61 62 73 74
  96-98
mârșă 65 66
mârșoală 65
mârvină 66
mârviță 66 67
mâzgă 61 62 73 74
  96-98
mâzgăli 61 62 97
mâzgălit 99
mâzgoare 97 98
meci 67 73
mej 71
meleajă 67-69 122
Meleajă 69
*melează 68
melegar 69
melej 68
*meleji 68
melestui 70
meleșniță 69 70
melești 70
*meleștniță 70
meleștui 70
melez 68 69
meliță 69
merșă 66
meș 70-72
meșniță 70
meșteră 41 42
meteuș 44 72
mică 76
michilie 72 73
mici 73
miciu 73
miegiu 71
mija 116
mijgă 73 74
miji 116
mijloc 64
milaret 75
milăr 74
milărie 74 75
milcoș 64
miler 74 75
milere 74
milgoș 64
miljoc 64
minja 115 116
minuțe 75
mioarță 209
mira 75 76
mirază 75 76
mi(r)căli 77
mircoli 76 77
mirgășli 77
mirgăzli 77
mirtosi 78
mitosi 78
mitoși 78
mitrosi 78
mlacă 78-80
mlagnoasă 78-80
mlajă 68 69
mlașniță 70
mlaștină 85
mlăgnoasă 79 80
mleajă 68 69
mleșniță 69 70
moci 80
*mocili 80
mociolău 80
mocioli 80
mocni 81 82
mocoroanțe 80 81
mohnă 81 82
mohni 81 82
mohor 88 116
moimă 82-84 177
moină 83
mojolo 53 85
mol 84
molastină 85
molânjinos 85
molceag 208 209
molcel 209
molcuț 209
*moli 113
molicel 209
molimă 83
molojană 85
molojaună 85
molojânos 85
molojinos 85
momondeț 86
momonete 85 86
mondroși 86 87
moor 88 116
mooreață 88
moraștină 85
morăi 87 88
morăială 87 88
morăit 87 88
morea 88 116
morjălit 65
*morjoală 65
morjoli 65
morjolit 65
mormăi 87
mornăi 88
morniță 88
mostochină 100 101
moș 88
moșdroagă 88 89
moteuș 44
moto(a)șă 89
motoașcă 89
*motoș 89
motoșană 89
motoșcă 89
motoșină 89
motroși 78
moureață 88
mucea 195
muced 50 51
mucegai 50 51 208
mucenic 96
mudă 90

*mudin 91
mudindioi 90 91
mudiudioi 90 91
murdar 219
murdărit 219
muscană 91
muscat 91
muscă 93-95
muscoare 97 98
muscur 91-98
muscurat 95
muscurată 95
muscuros 97 98
must 96
mustenic(i) 96
mustopită 96 100 101
mușcură 93
*muzgă 96–98
muzgoare 96-99
muzgur 96 98
muzgureală 98 99
*muzguri 99
muzgurit 99
muzguros 97 98
*nace 100
nachiță 102
naciță 99 100 102-105
nalet 106
nasmodie 129
nastochiță 100 101
naște 109 110
nata-plata 101 102
natemă 111 112
natimă 57 111 112
natiță 100 102-105
natoagă 103 104
nă- 106 110
năbet 104
năbia 104
năbiat 104
*năbiet 104
năcia 100 104 105
năciat 100
*năciiță 100
nălet 105 106
năloagă 103 104
nămete 111
năplat 101 114
*năplătat 101 102
năplătii 114
năpușanie 106
năsăvăi 106 107
născoci 107-110
*născocea 109
născocia 109
născociu 108 109
născucire 108
născutire 108
născuțire 108
năsoci 110
năstăni 111
năstimi 110 111
năşinia 105
nătămet 111 112
*nătăplat 101 102
nătimos 57
năzgodie 129
ne- 113
nebriștit 112 113
nechită 113
nemeș 113 114
nemolit 112 113
nepită 113
nestajnic 211
nestașnic 211
*neteplie 114
neteplii 114
netez 114 115
netezi 115
neușnic 115
-nic 56 115
nichipercea 160
nilăr 74
ninja 115 116
nisipernită 137
nitrosî 78
-niță 137 138
nor 116
norea 116
-nos 79
număr 17
-oacă 132
oagăn 117
oagănă 117
-oală 65
-oașcă 145
-oc 118 171
ochi 10
-oci 110 195
odădi 117 118
odomoc 118
*ofărli 119
ofârli 118-120 123 124
oferli 119 123 124
*ofrăli 119 124
ofta 125
-og 171
*ogan 117
ogeac 16
ogrișteană 120
*ogriștiță 120
-oi 91 232 248 249
oieșea 120 121
*oieș(t)niță 121
ojog 121
*ojong(ă) 121
ojonge 121
oleac 122
oleajă 122
olej 122
oleji 122
oletui 106
opacie 128
opăci 128
ordun 122 123
*orfală 123 124
orfălău 124
orfăli 118 119 123 124
orfele 119 120 123 124
*orfeli 123 124
orfene 119 123 124
orgoian 124
orneață 124
-os 56 139
osârli 119
-oșcă 145
oșta 125
-ot 249
-ot(i) 194
otoboc 12
-oț 249
pabardos 132
pacheșcă 144
pachioană 125 126
paci 126 127 172
pacilă 127 128
pacișele 157
padnoșcă 145
pahiu 128
paiațarlâc 35
paiață 35
paitac 147
pajimă 128
pajură 148
pajure 148
palamojdie 129
palamojdii 128 129 148
palancă 131
palaneț 130
palanețe 129 130
pală 130 131
palhă 130 131
palincă 131
palușcă 131
panc 152 158 181 182
papacioacă 132
papacioc 132 133
papaciupă 132 133
papală 134 153-155
papalău 153-155
papalugă 134
papalungă 133 134
papancioacă 132
papapungă 134
paparudă 133 134
papăl 153-155
*papea(lă) 154
papel 153-155
papelă 154 155
papele 153 155
papleagă 134 135
paplec 136
pappel 155
papuc 136
papună 136
par 11 156
parachernită 136-139
paraterniță 138 139
parazios 139
parecherniță 138
parete 136 137
parhiu 140
parlac 140
parniu 140
parodesc 140 141
paschină 141
pasfiu 140
paslion 141
pasmarghiol 141 142
pașcă 142
pașchiulă 142 143
pașniță 143
patașcă 143-145 149
patmă 145
patnoșcă 145
patonea 145 146
patrontaș 143 144
patrontașcă 143 144
pațoncă 145

paviț 146
pazmangiu 142
pazvangiu 142
pă 157
păbâi 146 147
păbâia 147
păceșelat 157
păduchemiță 139
pădure 11
păhiu 128
păhui 147 210
păhuie 147
păitoniu 147
păiușcă 152
păjurit 148
pălamojdi 148 149
pălăcică 149
pălăi 150 151
pălălăi 150 151
pălămăti 128 148-151
*pălămătie 129
pălăvrăgi 150 151
păluşcă 151 152
păncălău 158
păncălie 159
păncăni 152 158 182
păncănit 158
păoană 153
păoancă 153
păoance 152 153
păpădie 133 134
păpălău 153-155
păr 11 156
părăchemiță 138
părăzăos 139
părăzâos 139
păreche 139
părechemiță 138
păretar 137 138
*păretarerniță 138
*păretarniță 139
părete 137-139
*păreterniță 139
părgan 156
părpăduche 162 163
părticuri 183
părui 11
părușcă 11 156
păschiulă 142
păscrisă 157
păseșălat 157 158
pășune 13
pătacică 149
pătărângă 158
păţoancă 23 145 146
păucălău 158
păucălie 158 159
păun 153
pâclâti 159
pâlnă 159
pârș 160
pe 157
*peceat 161
peciță 165
penț 159
penţelăuș 159
peognie 160
*peonie 160
pepele 153 154
percal 156
perce 160
percea 160 161
perciță 165
perdeli 161
perete 137
periel 161 162
perișor 161
perminvar 162
perpedel 162 163
perpeduş 163
perpegiel 162 163
perpeleac 169
perpeleag 169
perpeli 76 169
perpelig 169
persăcei 163 164
perteni 164
perușcă 46 47
pescrisă 157
pestiște 168
peșiță 165
peșteră 41 42
petea 167
peteaică 167
peteci 164
peteică 164 167
petină 164 165
petiță 165
petpedec 163
petunie 160
piatră 171
piază 166
piceaică 167
pichirlău 167
piclui 246
p(i)erde 161
piersecel 163 164
piersicel 163 164

piesciște 167 168
piez 166
piguli 206
pijona 168
pin 168
pinţăluș 159
*piolă 168
piole 168 169
pipirigă 169
pipirlig 169
pirce 160
pirpileac 169
pirpilig 169
pirşe 160
piscobecea 169 170
pisi 170
pisti 167 168
pișa 184
pişleag 170
pişlugă 170
pişorcă 184
pişti 167 168
pităngut 170 171
pitea 167
piteaică 167
piteauă 167
piteică 167
pitic 171
pitpalac 162 163
pitroc 171
pitrocel 171
pitrog 171
pitrucă 171
piț 172
pițigoi 171 172
pițilingă 171 172
piuliță 168
pleoștit 112
plescăi 136
plesni 136
poacă 172
poanca 181
poașcă 184-186
poaște 185
poc 172 173
pocă 126 172 173
*pocălti 172
pocâlti 173 174
poci 126 127 172 173
pocicăli 184
pocie 126 127 172 173
pocneală 174
pocneată 174
pocos 174 175
podi 182
podilă 182 183
podiolcă 175 176
podmet 174
podmotiță 176 177
podoimă 177 178
podovade 178
podovaghe 178
podvadă 178
podvoadă 178
podvoade 178
poghircă 185 186
*pogjiță 180
pogneată 174
pohoială 178-180
poivă 178 179
poiveală 178 179
pojghiță 180 181
pojiță 180
pojviță 180
polmotește 150
polomoti 128 150 151
*polomotie 129
polonaș 181
*polonic 181
polonitoare 181
*polovnic 181
pomneată 174
pomociță 177
pomoroancă 80
pomoroanță 80
*pomoșniță 177
pomotiță 177
ponc 181 182
poncăi 181 182
pondilă 182 183
pondili 182 183
pondiolcă 175 176
poneavă 179
ponghioarcă 175 176
poniorcă 175 176
ponivă 179
ponivos 179
ponvă 179
pop 86
popândeț 86
popondeț 86
poponete 86
poponeț 86
poroseu 139
porozău 139
portecă 183
porticuri 183

postelnică 184
poșârcă 185
*poșcă 127
poșicăli 184
poșircă 184-186
poștă 185
poștuță 185
potârcă 185 186
potcă 126 127 172 173 185 186
potci 126
*povială 179
povii 186
povoială 179
prasadi 186 187
praștină 187
pră 157
prăjesc 187
prăscrisă 157
prăștină 187
prăvădi 187 188
*prăvări 188
prăvărit 187 188
pream 188
prepeleac 169
puhav 63
puhoi 178
pujiță 180
pupele 153 154
pustielnică 184
pușchea 180
putred 50
putregai 50 208
rabașcă 188 189
rahot 192
rahotă 189-192
raia 36
raielicesc 36
*raipanoage 192
raipelț 192
raot 190-192
rapainoage 192
raznă 192 193
răboli 193 194
răbui 196 197
răcni 194
răncoti 194
răngăni 194
răot 191
răsătură 194 195
răsură 194 195
râcea 195
*râmbi 195
râmboci 195 196
*râmboti 196
râmbotire 196
râmbușa 196
râmpi 196
rânvi 195 196
rânvoci 195 196
râșni 196
*reaznă 193
remunerație 17
renumerație 17
roade 198
robăi 197
robui 196 197
rod 140
rohot 190
roit 197
rojni 198
rosăcică 197
roșățică 197
roșnăi 198
rotil 198
rotilat 198
ruciuli 198
rug 199
rugi 198 199
ruguci 198 199
rujă 197
rujmuli 199
runciuli 198
s- 205 206 209 210
sacfiu 201
sadă 199 200
sahagnila 200
sahanila 200
*salmie 210
Salomeea 210
Salomia 200
salomie 200 201
*samahila 200
samodiva 203
*samovilă 203 204
sanciruță 201
sanfie 201 201
*sanfiruță 201
sanșiruță 201
sarponel 202
săcădi 202
săhelbe 208
*săhlă 208
săhlos 207 208
*săhluși 207
*săhlușit 207
sălaf 202
sălășitoare 202 203
sălăștioară 202 203
sălhă 207 208
sălhui 207
*sălhuit 207
*sălhuș 207
sălnic 203
sămăndilă 203 204
săponar 202
săponărică 202
săponel 202
sărăndic 204
sărăntoc 204
sărăoaie 225
sărăzui 224
sărpan 204
*sărpănoc 204
sărpun 202
sărpunel 202
sâhlar 223
sâhlă 222 223
*sâlhar 223
sâlhă 223
sâm- 13
sân- 13
scarpă 24
scalfutăr 204 205
scăciui 205
scârpălui 23 24
schencăni 205 206
schențăli 205 206
schercăni 205 206
scheuna 205 241
schimonosi 213
shimosi 213
schitaci 206 207
schitălos 206 207
schitău 207
scris(ă) 157
*scugeta 108
secfiu 201
sehelbe 208
selbă 208
*selbe 208
seleaf 202
sevai 225
sfânt 13
sfârc 233
sihlă 207 208 223
sihlebe 208
sihlos 207
silhă 207 223
silhui 207
*slăhos 207 208
*slăhuit 207
*slăhuș 207
slăhuși 207
slăhușit 207 208
*slănic 203
*slebă 208
slebe 208
*(s)mălceag 209
smâlceag 208 209
smioarță 209
smochină 101
soare 9
sogi 110
Solomia 210
solomie 209 210
sorhan 225
spahiu 140
spanar 210
*spăhei 210 211
spăheie 210 211
spăhui 210
spencer 230
spențer 230
splai 211
splau 211
stajnic 211
stau 215
stăji 211
stâng 216
stângăni 221
stânjeni 219-221
steji 211-213
*stigni 219-220
stihui 213
stimosi 213 214
stinghe 215
stingher 214-220
stinghereală 214 215 220
stingheri 22 214-221
stingherire 214 220
stingherit 214 215 219 220
stingheritor 214 220
*stinghi 219 220
stinghie 215
*stingni 219
*străingleriu 216
strâmtora 221
*strângliariu 216
strântori 221
*stringheriu 216
*stringleriu 216
strug 18
strung 18

strung 18
*sturbuia 222
sturluiba 221 222
*sturuiba
su(b) 222
subșâg 224
subșâgată 225
sucșig 224 225
sufleca 222
suflintătură 222
sul 223
sulac 222
sulhac 222
sulhar 222 223
sulhău 223
sulică 223
sulig 223
suligă 223
sulzui 224
*sulzuire 224
supșig 224 225
surhai 225
surhan 225
surzui 224
surzuire 224
surzului 224
sușig 224
suvai 225 226
suvăiță 225 226
suvintra 222
suvintri 222
*suvrinta 222
șaitroacă 226
șaitroc 226
*șală 226
șalâc 226
șănură 226 227
șărăngliță 227
șfarcă 233 234
șfel 227 228
*șfellanț 227
șferlanț 227 228
șinor 226
șinore 226
șlaif 228
șleaf 229
șleap 228 229
șleau 229
șleu 229
șod(ă)rung 230
șorăpru 229 230
șordung 230
șpanar 210
șpențăl 230
șpențăla 230
șpențăli 230
șponțuri 230 231
șpronț 230 231
șteaf 231
șterge 161
șterpeli 161
ști 231
știmă 213
știre 231
știrie 231
ștocăli 231 232
șupă 232
șuprică 232
șușca 233
șușoi 232
șușta 233
*șușteta 233
șvarcă 233 234
șverc 233 234
*șverci 233
tabacioc 132
taft 234
talabă 248 249
tală 236
talion 234
tamazăr 238
tanăc 234
tanău 234 235
tartilă 235
*tașă 235
tașcă 144 235 241
tașuieț 235
tăbuieț 235
*tăgărcie 236
*tăgârcie 236
tăhui 239
tălaie 236
*tălăboi 249
tălălău 235
tălerior 234
tămânjar 238
tămânjer 238
tămânji 238
tănănău 235
tănău 235
*tănjală 238
*tănjar 237
*tănjel 238
*tănjer 237 238
*tănnău 235
*tărgăti 250
tășuie 235
*tăui 239

tăujar 238
tăujel 237 238
tăujer 236-239
tăuji 239
tăul 239
tăun(i) 239
tăunjar 237
tăunjer 237 238
*tăușer 239
tăuși 239
tâlhar 250 251
*tâlhâci 240
tâlhoci 239 240
tâlhui 250
tâlhușag 250
tânjală 237
tânjar 237
tânjăl 237
tânjel 237
tânjer 237 238
târnoav 240
târnoavă 240
târnoslivă 240
târposi 241
târtă 247 251
*târtăligă 247
târtoș 251
tească 241
teaucă 241 242
*tebeleș 242
tebeleu 242
tebeșel 242
techeșteu 242 243
teferici 243
tehui 147 239
tejgherea 243 244
teleleu 234
terfelesc 161
*tești 241
teujer 238
tichilean 244
ticlui 244-246
tighini 244
tilincă 247
timin 246
Timofte 44
timofti 44
timoteu 44
*timoteuș 44
tirtilig 247
*tirtiligă 247
tirtiling 247
titilig 247
tiujer 238
tiute 247 248
tiutiu 247
toifui 248
toloboi 248 249
toloboni 248 249
*tolobot 249
tolobot 249
toloboți 249
topală 249
topeală 249
topi 249
trăgaci 236
trăgacie 236
*trăgăcie 236
trăgăti 249 250
tropină 250
tropini 250
trupusi 241
tulai 251
tulhui 250 251
tulpină 250
turtuși 251
tușer 238 239
tută 251
*tutălău 252
tu, tu 252
tutulău 251 252
țeastă 241
-ucă 171
-(u)ci 199
-ug 48
-ugă 134
uimă 83 177
-ulă 142
-ulău 252
-uliță 168
unge 237 238
-ur 94
*urdon 123
urechelniță 139
urecheriță 139
urecherniță 139
-uș 159 163
-ușcă 156
-ușor 162
ușta 125
-uț 75
vatăm 55
vătămăm 55
*văgan 117
vătrai 50 51
vătrar 50 51
vintre 222
viță 146
voieș(t)niță 121
vurdum 123
z- 205

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE LINGVISTICA
INVENTAR CĂRŢI Nr. 28805

CUPRINS

PREFAȚĂ 5
INTRODUCERE 7
ABREVIERI 27
ETIMOLOGII 33
INDICE DE CUVINTE ȘI AFIXE ROMÂNEȘTI 253

AU APĂRUT:

Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan" – Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație	14.500 lei
Rudolf Steiner – Mistica. Gând uman, gând cosmic	14.900 lei
William Golding – Oameni de hârtie	15.900 lei
Aristotel – Organon (volumul I)	26.900 lei
J.P. Sartre – Psihologia emoției	12.900 lei
Album – Berthelot și România	27.000 lei
Larousse – Dicționar de civilizație egipteană	22.500 lei
Larousse – Dicționar de psihanaliză	24.900 lei
Tudor Opriș – Zoologia	14.900 lei
G. Dumézil – Zeii suverani ai indo-europenilor	24.900 lei
Alfred Adler – Sensul vieții	10.900 lei
Alfred Binet – Sufletul și corpul	7.000 lei
Gaston Berger – Tratat practic de cunoaștere a omului	14.900 lei
Vasile Tonoiu – În căutarea unei paradigme a complexității	11.900 lei
Francis Macnab – Dorința sexuală	11.900 lei
Leonard Gavriliu – Inconștientul în viziunea lui Lucian Blaga	14.900 lei
Leonard Gavriliu – Mic tratat de sofistică	4.900 lei
G.W.F. Hegel – Principiile filosofiei dreptului	7.500 lei
W. Shakespeare – Furtuna	6.000 lei
W. Shakespeare – Hamlet	7.500 lei
Petru Creția – Norii	7.500 lei
François Brune – Hristos și Karma	17.000 lei
Rudolf Steiner – Din cronica Akasha	11.900 lei
A. Răduțiu și L. Gyémánt – Repertoriul izvoarelor statistice privind Transilvania	10.000 lei
Copacul fermecat – Povești	3.500 lei
Luminița Bădeliță – Analiza matematică clasa a XII-a	3.900 lei
Mihai Retegan, Cornel Lungu – 1956 – Explozia	13.900 lei
Gheorghe Buzatu – Românii în arhivele Kremlinului	11.900 lei
Mircea Rebreanu – Optimismul nostru	3.900 lei
Mircea Rebreanu – Semnificația secolului nostru	9.900 lei
Mircea Rebreanu – Gândirea filosofică română	8.900 lei

VOR APĂREA:

Cristina Corciovescu, Bujor T. Rîpeanu – Dicționar de cinema
Larousse – Dicționar de civilizație musulmană
Aristotel – Organon (volumul II)
Marcel Gauchet – Inconștientul cerebra
Theodule Ribot – Voința și patologia ei
W. Shakespeare – Regele Lear
Iris Murdoch – Dilema lui Jackson

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE LINGVISTICA
INVENTAR CĂRȚI Nr. 28805

Comandând prin poștă o carte apărută la una din editurile
IRI sau UNIVERS ENCICLOPEDIC
obțineți o reducere de:

15%

Pentru comenzi cu o valoare mai mare de 40 000 lei obțineți o reducere de:

20%

Costul expedierii prin poștă e suportat de edituri.

Adresa: CP 33–2, București, România
Tel.: (401) 223 15 30 / int. 1606, 1030, 1430, 1113;
Fax / tel.: (401) 222 62 86